

รายงานการประชุมเสนอผลงานการวิจัย

ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

วันที่ ๒๒-๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

คำนำ

การเสนอรายงานการประชุมเสนอผลงาน ชุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมี รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นหัวหน้าโครงการ ได้ประชุมเสร็จสิ้น ตั้งแต่วันที่ ๒๒ -๒๓ สิงหาคม ณ ห้องประชุมของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ตำบลทุ่งนาค กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งการเสนอออกเป็น ๒ วัน โดยวันที่ ๒๒ สิงหาคม เป็นการเสนอโครงการ ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ๓ โครงการ ได้แก่ โครงการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี และ โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ “ลาวแง้ว” ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์

ในวันที่ ๒๓ สิงหาคม เป็นการเสนอ โครงการเฉพาะเรื่อง ๓ โครงการ คือ โครงการเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง โครงการศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือ และโครงการชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี

การประชุมดังกล่าว มีผู้ให้ความสนใจร่วมรับฟังและเสนอความเห็นพอสมควร ดังมีรายละเอียดอยู่ในรายงานฉบับนี้แล้ว

รายงานการประชุมฉบับนี้เป็นการเสนอข้อมูลจากการประชุมดังกล่าว ซึ่งขาดข้อมูลโดยเฉพาะรูปประกอบที่นักวิจัยแต่ละท่านนำมาบรรยาย และรายละเอียดบางประการที่อาจจะผิดพลาดเนื่องจากการถอดคำพูดออกมาเป็นข้อเขียน จึงต้องขอภัยต่อความบกพร่องเหล่านี้

โครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

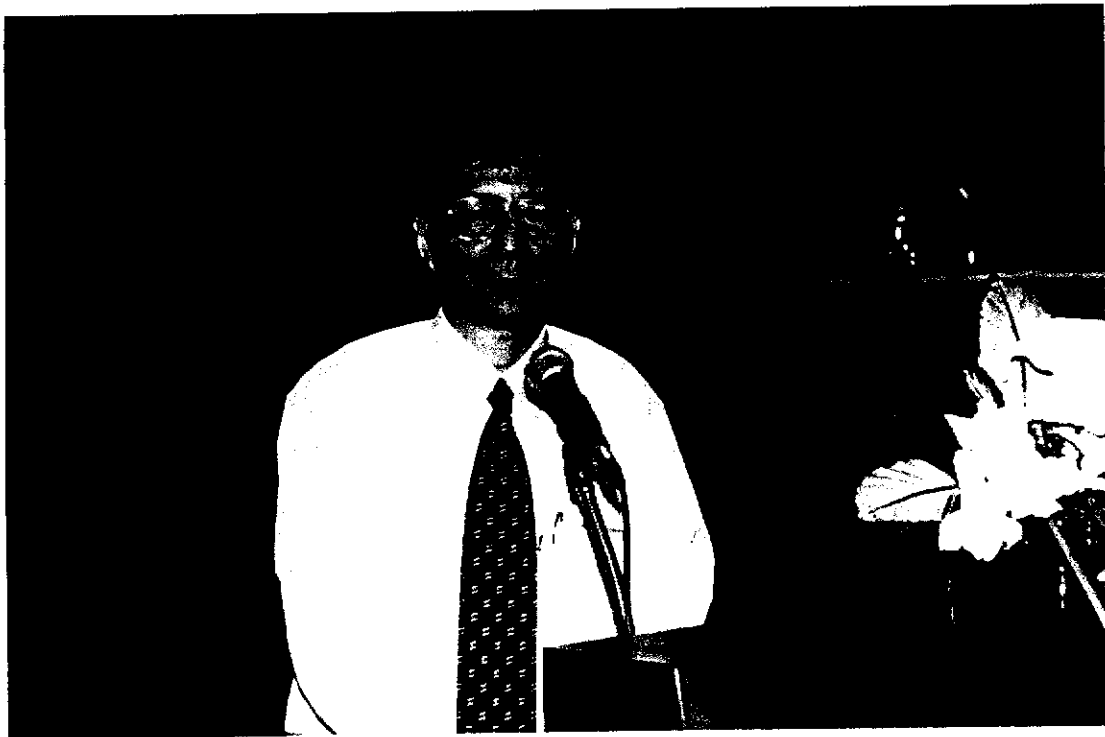
กันยายน ๒๕๔๕

สารบัญ

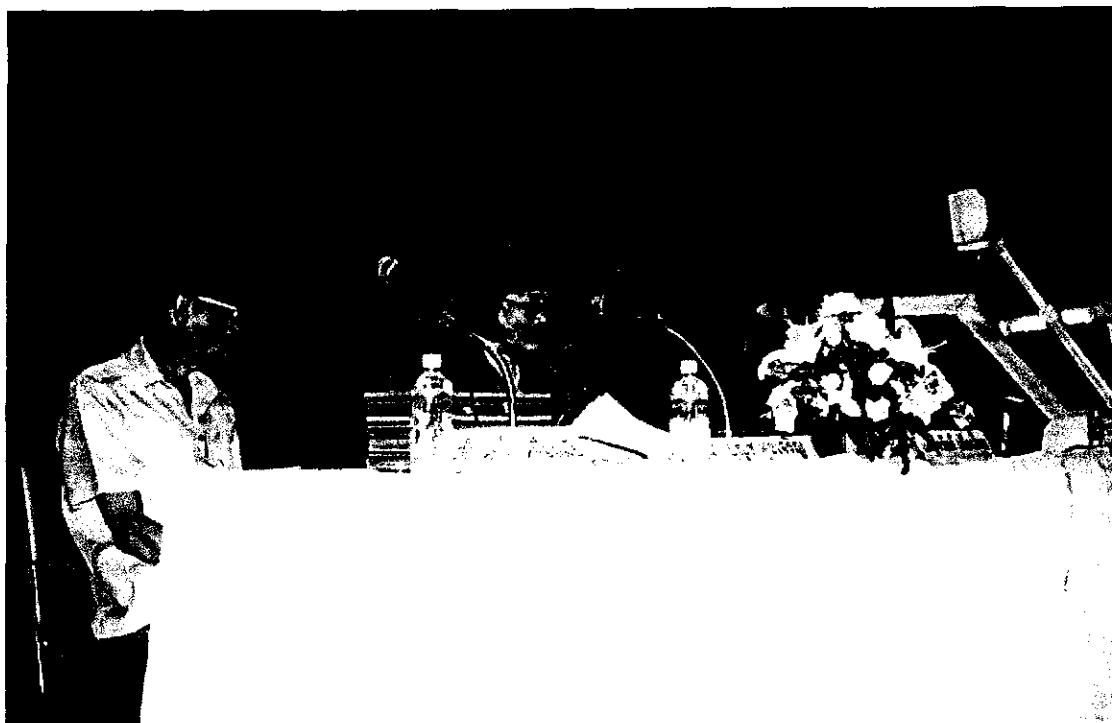
	หน้า
รูปภาพ	๑-๖
โครงการการสัมมนา	๗
การเสนอรายงานของหัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม	๑๓
กรณีศึกษากลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงภูมิภาคตะวันตก	๑๘
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี	๒๙
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้วในเขตจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์	๔๑
สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคกลาง	๕๔
การเสนอรายงานของหัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม	
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของงานสถาปัตยกรรม เอกสารโบราณ และงานช่าง ในภาคกลาง	๖๖
อาคารเรือนค้าขายพื้นถิ่น	๖๗
วรรณกรรมจากวัด	๗๖
ความรู้ของช่างฝีมือ	๘๒
สรุปข้อมูลผู้เข้าฟังการเสนอผลงาน	๙๗

การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
วันที่ ๒๒-๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๕ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ศ.ดร. ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง กล่าวเปิดการประชุม

การเสนอผลการศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก
โดย บุญชู สุขเจริญ สุรินทร์ เหลือลมัย และ เบญจรัชต์ เมืองไทย

การเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี
โดย ศิริกมล สายสร้อย อีรพงษ์ อินทร์พันธ์ และ อภิญา ตันทวิวงศ์

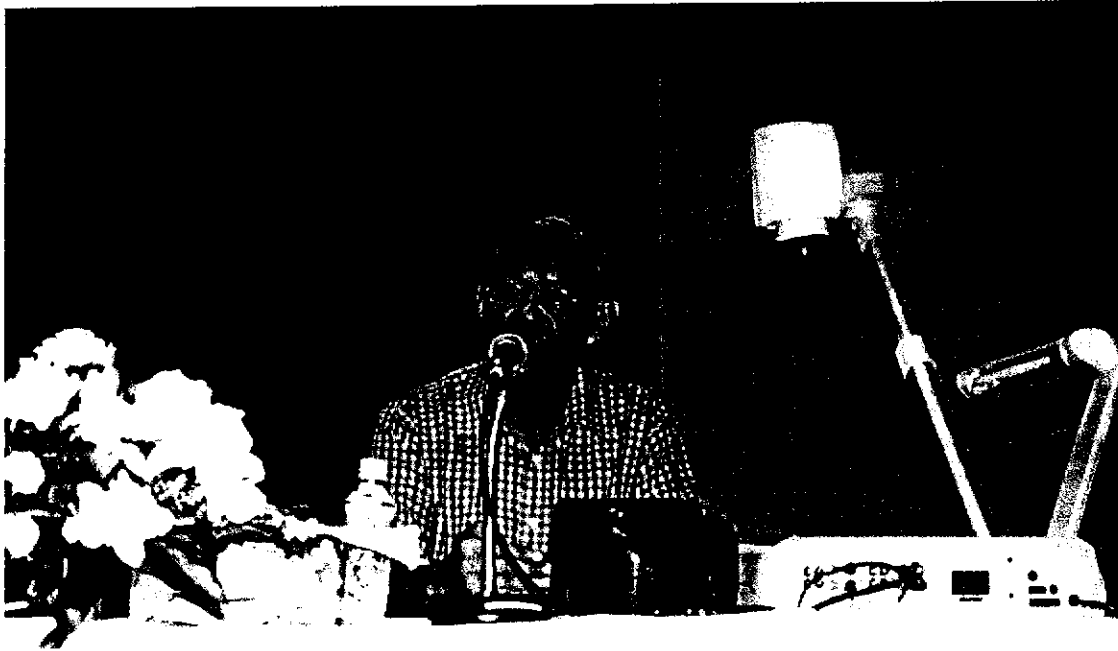
การเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้วในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และ นครสวรรค์

โดย รุจิรา เชาว์ธรรม สมปอง บุญเตียร และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคกลาง

โดย อาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช

สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคกลาง
โดย อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม หัวหน้าโครงการ

ผู้เข้าร่วมฟังการเสนอผลงาน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ งานสถาปัตยกรรม
เอกสารโบราณ และงานช่างในภาคกลาง วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕

การเสนอผลการศึกษาเรื่อง เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง
โดย ศ.อรศิริ ปาณินท์ และ ผศ. สมคิด จิระทัศนกุล

การเสนอผลการศึกษาวรรณกรรมจากวัด การชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี
โดย อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว

การเสนอผลการศึกษา เรื่อง การศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือ
โดย อาจารย์ ดร. ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล ศรินทร์ ใจเที่ยง วิภาส ปรัชญาภรณ์
และ ศรีณย์ ทองปาน

อาภาภรณ์ วลลิโกดม พิธีกร

การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุด
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
หัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม

สังคมไทยประกอบด้วยความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค เนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมถ้าหากขาดความรู้และความเข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้ว ก็อาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองได้

การวิจัยชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง จึงมีความมุ่งหมายในการทำความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายของวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนการบูรณาการทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นบริเวณด้านตะวันตก ด้านตะวันออก และตอนกลางของภาคกลางในระดับหนึ่ง รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม และที่สำคัญก็คือได้เห็นความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน

ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง ประกอบด้วย
โครงการเฉพาะเรื่อง ๓ โครงการ คือ

๑. โครงการเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง หัวหน้าโครงการ คือ ศ. อรศิริ ปาณินท์ เป็นการศึกษาเรือนค้าขายและตลาดในชุมชนเมือง ๑๗ แห่งในพื้นที่จังหวัด เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับจุดกำเนิด พัฒนาการ สภาพทางกายภาพ และแนวโน้มในอนาคตของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเหล่านั้น

๒. โครงการศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือหัวหน้าโครงการ คือ ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล เป็นการศึกษาภาพรวมทางประวัติศาสตร์เรื่องโครงสร้างของการช่างในสังคมไทยตั้งแต่เริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยศึกษาในกลุ่มช่างทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ ซึ่งทำงานในโรงงานผลิตเครื่องเรือน ช่างทำขนม และลิเก

๓. โครงการชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี หัวหน้าโครงการคือ อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว โดยจะทำการสอบชำระและปริวรรตเอกสารดังนี้ คือ ประถม ก.กา หัดอ่าน ฉบับวัดบางแก้วและวัดบางจาน, ประถมมาลา ฉบับวัดเขาย้อย, ประถมสมโพธิคำฉันท์ ฉบับวัดพระรูป, มัคคลีผล ฉบับวัดหนองกาทอง, กุศราษ ฉบับวัดหนองกาทอง, บทละครลักษณะวงศ์ ฉบับวัดพลับพลาชัย, จินตามณี ฉบับวัดศาลาเขื่อนและวัดแก่นเหล็ก

โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ๓ โครงการ ซึ่งจะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการท้องถิ่นและผู้ประสานงานโครงการ คือ

๑. โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี ผู้ประสานงาน คือ นางสาวอภิญญา ตันทวีวงศ์ เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตชายแดนของอำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เพื่อให้เห็นความเคลื่อนไหว การเคลื่อนย้ายอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณนี้

๒. โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ “ลาวแง้ว” ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์ ผู้ประสานงาน คือ นางสาววลัยลักษณ์ ทรงศิริ ทำการศึกษาลักษณะทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม “ลาวแง้ว” ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนต่างๆ ในเขตอำเภอบ้านหมี่ อำเภโคกสำโรง อำเภเมือง จังหวัดลพบุรี อำเภอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี อำเภตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิต ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนภาษาและสำเนียงการพูดของกลุ่ม “ลาวแง้ว” น่าจะเป็นประโยชน์ในการรู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกือบจะผสมกลมกลืนจนแทบจะแยกความแตกต่างลักษณะทางวัฒนธรรมออกจากลาวกลุ่มอื่นๆ

๓. โครงการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก ผู้ประสานงาน คือ นางสาวเบญจรัชต์ เมืองไทย พื้นที่ศึกษาอยู่ในชุมชนมอญ ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดราชบุรี ชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งอยู่ในเขตรอยต่อระหว่างประเทศ ๒ กลุ่ม และ พื้นที่ในที่ราบลุ่มภาคกลาง ๑ กลุ่ม มีประเด็นสำคัญ ที่ทำให้เกิดการศึกษาครั้งนี้ คือ

*ในพื้นที่ชายแดนของจังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้วอิทธิพลจากนโยบายที่กำหนดจากรัฐบาลส่วนกลาง ซึ่งมีต่อความเป็นไปในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามที่จะกลืนกลายวัฒนธรรมอันหลากหลายให้เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งดำเนินอย่างต่อเนื่องในช่วงกว่า ๑ ศตวรรษที่ผ่านมา รวมทั้งนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระยะหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ ซึ่งนำมาสู่นโยบายกำหนดให้พื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้ว ผนวมรวมอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ของประเทศ ส่งผลให้อัตราการเพิ่มของประชากรใน ๒ จังหวัดนี้เพิ่มขึ้นเป็นอันดับ ๑ ในภาคตะวันออก คือ ร้อยละ ๔๑.๘๘ ระหว่างปี ๒๕๒๐-๒๕๓๐ จนต้องแยกพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ออกจากจังหวัดปราจีนบุรีในปี ๒๕๓๖ ในที่สุดรวมทั้งนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้ประโยชน์จากโบราณสถานสำคัญที่พบในพื้นที่ ๒ จังหวัดดังกล่าวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ฯลฯ เหล่านี้ล้วนมีผลโดยตรงกับการก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่อย่างรวดเร็ว ทั้งในแง่ของรูปธรรมคือ สภาพทรัพยากร สิ่งก่อสร้าง ฯลฯ และในแง่ของนามธรรม คือ ทัศนคติ ค่านิยม องค์กรความรู้ และวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ของชาวบ้าน

จากสภาพการขาดข้อมูลที่จะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจต่อพื้นฐานพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนรูปแบบของการพัฒนาประเทศ ที่เน้นการวางแผนจากส่วนกลาง และมุ่งสลายความแตกต่างทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นดังกล่าว ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาสภาพความหลากหลาย และกระบวนการบูรณาการทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้ว เพื่อสร้างฐานองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น อันจะเป็นข้อมูลทั้งต่อคนในและนอกชุมชน ในการเลือกกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้ว ให้สามารถดำรงไว้ซึ่งคุณค่าที่มีอยู่เดิม และสามารถนำมาเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมใหม่จากภายนอก ซึ่งจะผ่านเข้ามาตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ได้อย่างสมดุลย์ ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยอาศัยฐานจากวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

*ในพื้นที่ภูมิภาคตะวันตก เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความสืบเนื่องในการอยู่อาศัยจากการอยู่ในเส้นทางคมนาคมโบราณ ซึ่งนอกจากจะมีการตั้งถิ่นฐานของชนกลุ่มต่างๆ มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยังเป็นเขตเคลื่อนไหวของกลุ่มชนอันหลากหลาย ทั้งกลุ่มคนไทย มอญ กะเหรี่ยง ละว้า ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนประเทศไทยระยะแรก จนมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้นเมื่อพื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่ามาตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ บ้านเมืองเหล่านี้ได้ทวีความสำคัญมากขึ้น ในฐานะเมืองด่านชายแดน ซึ่งมีคนไทยในท้องถิ่น คนมอญและกะเหรี่ยง เป็นกำลังหลักในการทำสงครามและการตระเวนด่านสอดแนมและส่งข่าวคราวของข้าศึกให้ราชสำนักทราบ หัวหน้ากลุ่มคนมอญและกะเหรี่ยง มักได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ของทางราชการ กระทั่งได้รับการผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทยอย่างสมบูรณ์ เมื่อมีการรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

มอญและกะเหรี่ยง นับเป็นประชากรพื้นฐานซึ่งมีความสำคัญในดินแดนภูมิภาคตะวันตกมาก่อน เช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่นๆ ชาวมอญและกะเหรี่ยงเหล่านี้ต่างเปลี่ยนแปลงและปรับตัวท่ามกลางผลกระทบของการพัฒนา เพื่อรักษาเอกลักษณ์และแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ ขณะเดียวกันคนเหล่านี้ต่างต้องสังสรรค์กับชนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ท้องถิ่นเดียวกันมากขึ้น กระบวนการปรับเปลี่ยนและการพัฒนาล้วนส่งผลต่อความเป็นอยู่และชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มกะเหรี่ยงและมอญตามเงื่อนไขปัจจัยของกลุ่มและท้องถิ่น

การศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม กรณี มอญและกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกจึงมุ่งหมายศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายของชนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่เหล่านี้ทั้งในแง่ลักษณะทางชาติ

พันธุ์ ประเพณีความเชื่อตลอดจนการบูรณาการทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจถึงแบบแผนการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อและชนบประเพณีของชนแต่ละกลุ่ม ที่แม้จะมีแบบแผนและเอกลักษณ์เป็นของตนเอง แต่ขณะเดียวกันก็มีการสังสรรค์กับชนกลุ่มอื่นๆ จนเกิดเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการมุ่งทำความเข้าใจพลวัตของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตลอดจนกลไกการปรับตัวของชุมชนที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาอย่างต่อเนื่อง

*ส่วนในกลุ่มของที่ราบภาคกลางซึ่งมีชุมชนลาวแอ่วผู้เป็นเกษตรกรสำคัญของประเทศตั้งถิ่นฐานอยู่ ในช่วงเวลาเกือบสองร้อยปีที่ผ่านมาแม้นโยบายของรัฐมีส่วนกำหนดแนวทางและวิถีชีวิตของไพร่พลหรือประชากรอยู่มาก แต่ในท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ชีวิตของผู้คนที่ถูกเรียกว่า “ลาว” สืบเชื้อสายจากเชื้อสายเมื่อสงครามต้นรัตนโกสินทร์ก็ปรับเปลี่ยนไปจนอาจไม่มีอะไรคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมรากเหง้าที่บ้านเมืองเดิม แต่สำนักทางชาติพันธุ์ยังคงอยู่ แม้จะอ่อนแรงและเบาบางเปรียบเทียบไม่ได้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นบางกลุ่ม เช่น ชาวมุสลิม มอญ จีน ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยรวมของสังคมไทยได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ลาว โดยเฉพาะกรณี ลาวแอ่ว ซึ่งมีสิ่งควรนำมากล่าวถึงอยู่หลายประเด็น และพลวัตเกี่ยวกับสำนักทางชาติพันธุ์ของกลุ่มลาวแอ่วที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันมีผลอย่างไรบ้างกับชุมชนลาวแอ่วในทุกวันนี้

การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
หัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

ห้องประชุมใหญ่ ชั้น ๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชั้น กรุงเทพฯ

เวลา ๘.๔๕ น. - ๑๖.๐๐ น.

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องที่ภาคกลาง

- ๘.๔๕-๙.๐๐ น. การกล่าวถึงวัตถุประสงค์และแนะนำโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ภาคกลาง โดยหัวหน้าโครงการ อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม
ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกล่าวเปิดการประชุม
- ๙.๐๐-๑๐.๓๐ น. การศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก โดย
บุญชู สุขเจริญ, สุรินทร์ เหลือลมัย และ เบญจรัชต์ เมืองไทย
- ๑๐.๓๐-๑๐.๔๕ น. พัก
- ๑๐.๔๕-๑๒.๑๕ น. การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี โดย
ศิริกมล สายสร้อย, อีรพงษ์ อินทร์พันธ์ และ อภิญา ตันทวีวงศ์
- ๑๒.๑๕-๑๓.๑๕ น. พักรับประทานอาหาร
- ๑๓.๑๕-๑๔.๔๕ น. การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้ว ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี
และนครสวรรค์ โดย รุจิรา เชาว์ธรรม, สมปอง บุญเค็ร และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ
- ๑๔.๔๕-๑๕.๐๐ น. พัก
- ๑๕.๐๐-๑๖.๐๐ น. สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ
ในภาคกลาง โดย อาจารย์สุเทพ สุนทรภาสี และอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม

วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๕

ห้อง ๔๐๗ ชั้น ๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชั้น กรุงเทพฯ

เวลา ๘.๔๕ น. - ๑๒.๓๐ น.

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ งานสถาปัตยกรรม เอกสารโบราณ และงานช่างในภาคกลาง

- ๘.๔๕-๙.๔๕ น. การศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง โดย ศ.อรศิริ ปาณินท์ และ
ผศ. สมคิด จิระทัศนกุล
- ๙.๔๕-๑๐.๐๐ น. พัก
- ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. การชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี โดย
อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว
- ๑๑.๐๐-๑๒.๓๐ น. การศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือ โดย
อาจารย์ ดร. ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, ศิริจันทร์ ใจเที่ยง
วิภาส ปรัชญาภรณ์ และ ศรัณย์ ทองปาน
- พิธีกร อาภาภิรัตน์ วัลลิโภดม

**การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชด
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
หัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม**

โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

ห้องประชุมใหญ่ ชั้น ๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ

เวลา ๘.๔๕ น. – ๑๖.๐๐ น.

อาภากริธน์ วัลลิโภดม : พิธีกร

สวัสดีค่ะ ท่านผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ท่านหัวหน้าโครงการ ท่านนักวิจัย และ
ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ขอต้อนรับเข้าสู่การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชดความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
ที่ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นหัวหน้าโครงการ

และหลังจากที่ท่านประธาน ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้กล่าวเปิดงาน ลำดับแรก
ของการเสนอวิจัยจะเป็นการเสนอเรื่อง **การศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญและกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก**
ในลำดับต่อมาเป็นการเสนอผลศึกษา **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้วและ**
ปราจีนบุรี ส่วนในภาคบ่ายเป็นเรื่องของ **การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแอ่วในจังหวัด**
ลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์

บัดนี้ถึงเวลาอันสมควรแล้ว ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม หัวหน้าโครงการความหลาก
หลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง แฉ่งรายละเอียดของโครงการค่ะ

อาจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม : หัวหน้าโครงการ

กราบเรียนท่านประธาน ศ.ดร. ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ท่านอาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช ที่ปรึกษาโครงการ ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ผมในนามของผู้ประสานงานโครงการ
ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ใคร่ขอรายงานต่อหน้าประธานถึงเรื่องการดำเนินการวิจัยเรื่องความหลากหลาย
ทางวัฒนธรรมของ สกว. ดังนี้ครับ

โครงการนี้เป็นโครงการเก่าๆ อันหนึ่งของ สกว. ในระยะแรกเริ่ม ที่คิดกันหลายปีแล้ว มีการระดมสมอง
กันที่ชะอำ เป็นโครงการค่อนข้างจะใหญ่ และมีทุกภาค หลังจากนั้นก็มีการจัดสรรโครงการ แต่เผชิญโครงการนั้น
ไม่ใหญ่โต เพราะว่าเกิดภาวะเศรษฐกิจฝ่อฝืด ทำให้ สกว. ไม่มีทุนพอ เลยต้องย่นย่อโครงการให้น้อยลง แต่ว่าก็
ยังคงอยู่กับทุกภาค เพราะฉะนั้นก็เลยมีงบประมาณส่วนหนึ่งมาจัดกรทำวิจัยอันนี้ เพราะฉะนั้น การดำเนินการนี้
เราก็ระดมสมองอีกชั้นหนึ่ง ระหว่างผู้รู้และคนในท้องถิ่นหลายๆ แห่งในภาคกลาง แล้วเราได้ระดมสมองกันที่
อำเภอบ้านโป่ง ก็ได้แนวคิดหลายๆ อย่าง จากแนวคิดนั้น

จึงได้กำหนดเป็นโครงการ ซึ่งมีงบประมาณจำกัด โดยแบ่งออกเป็น ๖ โครงการ ทั้ง ๖ โครงการนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรก คือ การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ที่เน้นเรื่อง Ethnicity มี ๓ โครงการ ซึ่งจะพูดภายในวันนี้ อีก ๓ โครงการเป็นโครงการเอกเทศของผู้ทรงคุณวุฒิอย่าง เช่น ท่านอาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว ที่จะทำการศึกษารื่องการปรัวรรตวรรณกรรมที่เพชรบุรี ท่านอาจารย์ อรศิริ ปาณินท์ ที่พูดถึง **สถาปัตยกรรมท้องถิ่นในภาคกลาง** และโครงการของท่านอาจารย์ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล ที่จะพูดถึง **งานช่างฝีมือ** ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการเล่นงานความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น เราพยายามเปิดมุมมองหลายๆ อย่างให้เห็นภาพรวมสำหรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นโครงการที่เราได้ทำมา และบัดนี้โครงการได้สิ้นสุดแล้วจึงนำมาเสนอตรงนี้

ผมอยากกราบเรียนให้ทราบว่า เมื่อประเมินงานวิจัยที่ผ่านมา การได้รับเงินทุนน้อยแต่ก็ได้ผลดีพอสมควร โดยเฉพาะโครงการ ๓ โครงการที่จะพูดวันนี้ เป็นโครงการที่จะกระตุ้นให้มีวิธีการวิจัยแบบใหม่ขึ้นมา คือ การวิจัยที่คนภายในท้องถิ่นเป็นตัวเอกในการค้นคว้าวิจัย ไม่ใช่วิจัยแบบเอาคนข้างนอกจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันศึกษาเข้าไปวิจัย โดยพยายามกระตุ้นคนในท้องถิ่นให้ค้นคว้าและแสดงตัวออกมา เราเห็นว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีเพราะความรู้ท้องถิ่นในทางวัฒนธรรม สังคมวัฒนธรรมนั้น คนข้างนอกเข้าไป ถ้ามีเวลาไม่พอจะมองไม่ได้ละเอียด จะไม่ได้ลึกซึ้ง และที่แล่วมา เวลาการทำวิจัย นักวิจัยจากภายนอกก็มักจะเอาเปรียบคนข้างใน เข้าไปจ้างคนภายในให้เป็นวิทยากร เป็นinformant แล้วก็ตอบแทนเป็นเงินทองอะไรต่างๆ ก็เอาความรู้มาเขียนวิเคราะห์ อันนี้ทำให้เกิดความรู้ที่ผิวเผิน

แต่นโยบาย สกว. ตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว เขามีนโยบายว่าจะกระตุ้นนักวิจัยท้องถิ่นให้เกิดขึ้นจากภายใน โครงการนี้ก็จะพยายามตอบสนองตรงนั้น เวลาผู้วิจัยมาเสนอ ท่านจะพบว่ามีคนที่อยู่ในท้องถิ่นเข้ามาพูด แล้วคนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นมีเวลาที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นเวลาหลายปี เห็นภาพรวมของท้องถิ่นดี เพราะฉะนั้น จึงเป็นข้อมูลที่ลุ่มลึก แต่ขณะเดียวกันเราก็ต้องส่งคนจากข้างนอก คือ นักวิจัยจากส่วนกลางเข้าไปประกบเพื่อให้เข้ากันได้ในวิธีคิด และวิธีการวิเคราะห์ต่างๆ เพราะฉะนั้น การเสนอการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการร่วมมือของคนภายในและภายนอกซึ่งเป็นมิติใหม่ของการวิจัย

อีกสิ่งหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จก็คือ เราพบว่าอะไรหลายๆ อย่างในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ได้ความรู้ที่ค่อนข้างจะเป็นประโยชน์ต่อเรื่องการเมืองวัฒนธรรมในเมืองไทย ขณะนี้ ถ้าเรามองเรื่องของกระทรวงวัฒนธรรม ท่านจะเห็นว่ากระทรวงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมีความจำกัดในการที่จะสร้างกระทรวง คือจำกัดอยู่เฉพาะวัฒนธรรมหลวง หมายถึงวัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมการสมมุติข้างบนนั่นเอง แต่วัฒนธรรมส่วนล่างที่มีความหลากหลายนั้นไม่ได้มีบรรจุเข้าไปในเรื่องกระทรวงเลย

ประเด็นหนึ่ง ถ้าหากกระทรวงวัฒนธรรมจะเกิดขึ้น จะต้องครอบคลุมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลายถึงจะเข้าใจสังคมวัฒนธรรมไทยดี

ประเด็นสอง ในการปฏิรูปการศึกษา เราจะเห็นว่าการปฏิรูปการศึกษาค่อนข้างจะเป็นการปฏิวัติการศึกษา เพราะพูดถึงโครงสร้างและเทคนิคว่าจะแบ่งเขตอย่างไร ทำอย่างไร แต่เนื้อหาที่เป็นความรู้ที่จะสอนเด็กในเรื่องท้องถิ่นนั้นไม่มี อันนี้เป็นปัญหา เพราะว่าการเก็บข้อมูลในท้องถิ่นของครูทั่วไป เป็นการเก็บเพียงข้อมูลแต่สิ่งที่จะสอนคือความรู้เป็นเรื่องที่ต้องเอาข้อมูลมาสังเคราะห์ มาใส่แนวคิดทฤษฎีให้เป็นความรู้ สิ่งเหล่านี้ยังไม่ได้มีการทำ

แต่การศึกษาเรื่อง Ethnic group หรือการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น จะเป็นส่วนหนึ่งที่เสนอให้เห็นว่าความรู้ในท้องถิ่นในเรื่องสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างไร ผมคิดว่าเป็นcontributionอย่างหนึ่ง ที่ สกว. จะให้แก่สังคมในส่วนรวมนะครับ นี่เป็นประเด็นที่สำคัญครับ

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการนี้ ก็มีข้อบกพร่องเยอะแยะ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำงานลักษณะนี้ ถ้าอ่านรายงานประกอบในครั้งนี้นี้แล้ว ยังถือว่าไม่เท่าที่ควรต้องยอมรับ แต่ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ การวิจัยคือ กระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่ยุติ เป็นการเสนองานเฉพาะตอนนี้

อีกสิ่งหนึ่งที่ผมอยากกราบเรียนท่านประธานก็คือว่า วิธีการของเราในครั้งนี้ ไม่มีวิทยากรใหญ่มา comment อย่างที่เคยทำกัน เราจะเปิดโอกาสให้คนในห้องประชุมได้ซักถาม แลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เสนองาน เพื่อจะกลับไปแล้วเกิดความสุขสบายใจ เพราะว่ากระผมได้สังเกตว่าทุกครั้งในการเสนองานวิจัย คนที่เป็นนักวิชาการมักพูดเรื่อย บางทีมีคนมาเสริมเพิ่มเติม นักวิทยากรมา comment แต่คนที่ต้องการจะรู้ในห้องประชุมจะไม่ค่อยมีโอกาสซักถามอะไร แต่เราจะเปิดอย่างเต็มที่ เพราะว่าได้กำหนดให้คนเสนองานพูดให้กะทัดรัด เพื่อที่จะได้เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ซักถาม นั่นคือสิ่งที่เราจะทำในวันนี้

ผมคิดว่าวันนี้เป็นเรื่องของการเสนอผลงานของ ๓ กลุ่ม ในเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มทางชาติพันธุ์ แล้วพรุ่งนี้ก็เป็นการเสนองานของท่าน อาจารย์ ล้อม เพ็งแก้ว อาจารย์ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล และอาจารย์ อรศิริ ปาณินท์ บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมกราบเรียนท่านประธาน ดร.ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง ผู้อำนวยการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกล่าวเปิดงานครับ ขอขอบคุณครับ

ศ.ดร. ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง : ผู้อำนวยการ สกว.

กราบเรียนท่าน อาจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม ท่าน อาจารย์สุเทพ สุนทรเกสัช และท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้สนใจทุกท่านครับ ในนามของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. ผมรู้สึกมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ สกว. ได้มีโอกาสสนับสนุนโครงการดีๆ อย่างนี้ครับ แล้วก็ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ศรีศักร ที่ได้กรุณาเป็นหัวหน้าโครงการและเป็นที่ปรึกษาโครงการย่อย และได้ช่วยทำให้โครงการต่างๆ มีคุณภาพ แล้วก็สร้างคนในห้องขึ้นเพื่อจะรับงานนี้ต่อไป และเพื่อขยายผลต่อไปในอนาคต ขอขอบคุณครับ

อาภาภีรัตน์ วัลลิโภดม : พิธีกร

ขอบพระคุณท่านประธานนะคะ ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม อีกครั้ง เพื่อเสนอหลักเกณฑ์ และแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ก่อนที่เราจะเข้าสู่การเสนองานวิจัยต่อไปค่ะ

อาจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม : หัวหน้าโครงการ

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพครับ การสัมมนาวันนี้มี ๓ กลุ่มใหญ่ๆ มันมีความจำเป็นที่ผมในฐานะเป็นผู้อำนวยการงานต้องพูดเพื่อเห็นภาพรวมเสียก่อน เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจต่อบรรดาผู้เข้ามาฟังการบรรยาย คือเรื่องหัวข้อใหญ่ๆ สำหรับกลุ่มวิจัยในนี้ ใช้ชื่อรวมว่า เป็นเรื่องของกลุ่ม โดยใช้หัวข้อว่าเป็นเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ เพราะว่าเวลาเราทำงานวิจัยนี้ จะพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม เราต้องลงไปศึกษาให้เห็นว่ามันอยู่ในเรื่องอะไร ผมเห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ความเข้าใจถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ได้ดี ซึ่งในเมืองไทยไม่ค่อยได้ศึกษากันไม่ค่อยได้ให้ความสนใจกัน เช่นเวลานี้ เราพูดถึงเรื่องความสัมพันธ์ของไทยกับพม่า พูดถึงแรงงานพม่า ที่เข้ามาเราก็มองในกรอบของรัฐต่อรัฐ ว่าเราไปรบกับพม่า พม่าปิดดินแดนเป็นเหตุเรื่องสัมพันธ์รัฐต่อรัฐนั่นเอง แต่เราไม่ได้มองมิติของสังคม ระหว่างสังคมพม่าและสังคมไทยว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร เรามองไม่เห็น พอเกิดเรื่องขึ้นก็เลยกลายเป็นเรื่องการปะทะกันระหว่างรัฐต่อรัฐแต่ไม่เห็นภาพของสังคม

ถ้าหากมองกันในแง่ของสังคม จะพบว่า ที่เราพูดว่าเราเกี่ยวข้องกับพม่านี้ เราไปเกี่ยวข้องกับเขาอย่างไร ในประเทศพม่า จะมีคนไทยเข้าไปทำการค้าขาย ไปทำธุรกิจมากมาย รวมทั้งชาติอื่นๆ เราไปลงทุนทำการค้าขาย ยกตัวอย่างเช่น โรงแรมหรือภัตตาคารคนไทยอาจจะจะเป็นเจ้าของ แล้วเวลาคนเข้าไปรับบริการนี้ จ่ายค่าบริการเป็น

ดอลลาร์ อันนี้คือเรื่องของผลประโยชน์ แต่ถ้าคนพม่าคิดค่าบริการเป็นจ๊าด กระทั่งรู้ว่าเศรษฐกิจขณะนี้ในตลาดมืด ๑ ดอลลาร์เท่ากับพันจ๊าด แสดงถึงสภาพเศรษฐกิจแบบนี้ สังคมแบบนี้ คนข้างนอกเข้ามาเกอบโกย เอาผลประโยชน์จากภายในประเทศเขาหมด

เช่นเดียวกับที่เขมร เมื่อนครวัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีสัมปทานในการเก็บค่าเข้าชมนครวัด ๒๐-๓๐ ดอลลาร์ต่อวัน ปรากฏว่าเงินดอลลาร์ไปตกอยู่กับนักธุรกิจใหญ่ที่พนมเปญหมด แต่คนเขมรเสียเปรียบไม่ได้อะไรเลย

ปัญหาเขตชายแดนที่บอกว่ามีแรงงานพม่าเข้ามาในเมืองไทย ตามว่าพอบอะไร เพราะเรามองในกรอบของรัฐต้องเป็นคนพม่า แต่เนื้อแท้ของเขาเป็นมอญทั้งนั้น ผมยังไม่เห็นชุมชนพม่าเลยที่อยู่ดินแดนประเทศไทย คนพม่าอาจจะเข้ามาทำงานบ้างเป็นคนกลุ่มๆ กับนายจ้าง แต่ไม่เห็นกลุ่มคนที่ชัดเจน แต่กลุ่มคนที่ชัดเจนเป็นมอญเวลานี้ว่าเป็นแรงงานพม่า แต่แท้จริงแล้วก็คือมอญ แล้วมอญเป็นใคร มอญสัมพันธ์กับเรามาตลอด เพราะอยู่ในเขตชายแดน สัมพันธ์กันมาตลอดเวลาทางประวัติศาสตร์ คนมอญเข้ามาตั้งถิ่นฐานกลายเป็นคนไทย กลายเป็นคนในตระกูลใหญ่ๆ มากมายในสังคมไทย เป็นปรากฏการณ์ที่ต่อเนื่องเรื่อยมา สิ่งเหล่านี้เราไม่เคยรู้จัก

ตรงนี้จะครบที่เป็นเรื่องสำคัญ เราควรมองเรื่องวัฒนธรรม เรื่องคน เราไม่ได้มองเข้าไปถึงสังคมวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น โครงการอันนี้ก็จะตอบปัญหาว่า กลุ่มที่เราเรียกว่ามอญ-พม่า นั่นคือใคร ในการไปศึกษาครั้งนี้ จะเสนอให้เห็นว่า ปัญหาชายแดนด้านตะวันตกนั้น มีชุมชนมอญ ชุมชนกะเหรี่ยงอยู่ ซึ่งเราไม่เคยรู้จักเขา จะเป็นการรายงานให้เห็นว่า ความเป็น Ethnicity ของเขาเป็นอย่างไร อยู่ในสภาพอย่างไร แล้วสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การจัดการในการที่จะเรียกว่าดูดกลืนให้กลายเป็นคนไทย

เวลานี้มีปัญหาที่เกิดการขัดแย้งเรื่องคนต่างด้าว คือเรื่องการให้สิทธิความเป็นพลเมืองไทย การให้สิทธิให้โดยนักกฎหมาย ให้เป็นรายบุคคลไป โดยถือว่าเอาระยะเวลามาอยู่ในเมืองไทยนานแค่ไหน ก็เลยเป็นการอำนาจก็ไปอยู่ทางรัฐ ทำให้เกิดคอร์ปชั่นขึ้นในกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่จะให้ Citizenship แต่ถ้ามองในกรอบของอดีตที่ผ่านมา สังคมไทยเป็นจำนวนมากมีพวกกลุ่มเหล่านี้มาตลอด แต่รัฐจะให้เขาอยู่เป็นชุมชนให้ดูแลกันเอง แล้วก็เอาหัวหน้าชุมชนนั้นรับผิดชอบ หัวหน้าชุมชนนั้นก็จะถูกดูดเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินา เป็นขุน หลวง หรือเป็นหัวหน้าทหารอาสา อย่างทหารอาสาจาม ทหารอาสาญุ่นที่มีอยู่สมัยอยุธยา เขารับผิดชอบกันเอง หมายความว่า การให้ Citizenship นั้น ต้องมองถึงชุมชน ไม่ได้ให้กันแบบนี้ นี่คือประเพณีที่รัฐไทยทำมา สอดคล้องกับนโยบายที่เป็น assimilation คือดูดกลืนให้เป็นคนไทย ให้ที่อยู่อาศัย ให้อิสระ แล้วต่อมาก็ถึงค่อยดึงมาเป็นคนไทยทีละน้อย โดยเฉพาะหัวหน้าชุมชนนั้น ถ้ามามีตำแหน่งฐานะในทางราชการ ท่านจะเห็นว่านามสกุลต่างๆ ใหญ่ๆ โตในทางราชการไทยก็มาจากคนต่างชาติเหล่านี้ทั้งสิ้น

อยากถามว่าปัจจุบันเรามีอะไร เราไม่มีความรู้เหล่านี้เลย เราไม่มีการศึกษาที่เรียนรู้ เพราะฉะนั้น แนวคิดดังกล่าวได้นำมาสู่การวิจัยในครั้งนี้ โดยที่เอาเรื่อง Ethnicity ขึ้นมา เพราะเรื่อง Ethnicity เป็นเรื่องใหญ่สำหรับประเทศที่มีปัญหาเรื่องเขตชายแดน และแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะมาเลเซีย

เมื่อ ๑๕ ปีที่แล้วนี้ มีทาง SEAP เคยชวนผมทำงานเรื่อง Ethnicity แต่ผมไม่เอา ผมรู้ว่าทำไมเขาให้ความสนใจในเรื่อง Ethnicity ก็เพราะมันมีปัญหาเกิดขึ้น อย่างเช่นในมาเลเซีย มีคนแรงงานจากอินโดนีเซียนับไม่ถ้วนเข้ามาในมาเลเซีย เกิดปัญหาแล้วเขาไม่รู้เรื่องราวของคนเหล่านี้ เขาต้องมีการศึกษาในเรื่อง Ethnicity ขึ้น เพราะคนที่มาจากอินโดนีเซียไม่ใช่ชาวอินโดนีเซียอย่างเดียว มีความหลากหลายในเรื่อง Ethnicity Group นับไม่ถ้วนเลย แล้วปัญหาเกิดขึ้น เขาให้ความสนใจมา ๑๕ ปีแล้ว แต่สังคมไทยไม่เคยทำเลย ถ้ามีปัญหาทำให้พูดถึงรัฐต่อรัฐ อย่างที่ว่านี้ ก็ไม่รู้ใครเป็นใคร

โครงการของ สกว. ได้เริ่มขึ้น แต่จะเริ่มได้ด้วยความสำเร็จได้แค่ไหน ผมไม่มีความเชี่ยวชาญพอ ผมมีประสบการณ์น้อย ผมต้องเชิญท่านอาจารย์สุเทพ สุนทรภัสร์มาเป็นผู้ปรึกษาโครงการ ก่อนที่จะทำโครงการนี้ เรา

ได้มี Project นำร่องอยู่แล้ว โดยครั้งหนึ่งเราได้ทำการสัมมนากลุ่มย่อย ในเรื่องเกี่ยวกับความหมายของ Ethnicity เพราะฉะนั้น ผมจึงนำสิ่งเหล่านี้มาพูดก่อนที่จะดำเนินการสัมมนาต่อไป

ความหมายของ Ethnicity ในสิ่งที่ท่านอาจารย์ สุเทพ ให้กรอบไว้เป็นอย่างดีครับ

ขอภาพที่ ๑ ภาพนี้เป็นภาพตลาดที่อยู่ในยูนนาน ในตลาดนี้มีคนหลายกลุ่มอยู่ด้วยกัน มีคนแต่งตัวประหลาดๆ เป็นเผ่าพันธุ์หลากหลาย สิ่งเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้น ที่ทำความเข้าใจ Ethnicity ในแง่ของท่านอาจารย์สุเทพว่า Ethnicity นั้นหมายถึงอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เราเห็นได้จากการแต่งตัว พวกนี้เป็นพวกม้งเป็น Ethnic group กลุ่มหนึ่ง เราจะเห็น Ethnicity ได้ท่ามกลางความหลากหลาย เพราะในตลาดแห่งนี้เป็นที่สังสรรค์กันของคนในทางเศรษฐกิจสังคม นี่คือนวนคิดของท่านอาจารย์สุเทพในการมองเรื่องของ Ethnicity ซึ่งมีทั้งอัตลักษณ์และความหลากหลาย ถ้าไม่มีความหลากหลายก็จะไม่เห็นอัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่ผมเข้าใจจากความคิดของท่านอาจารย์สุเทพ

ที่แล้วว่า ในเรื่อง Ethnicity เราศึกษาอยู่ในลักษณะภาพหนึ่ง เพราะมองว่าคนเหล่านี้เป็นม้ง เข้า จากการแต่งตัว ถ้าถามว่าถ้าไม่มีการแต่งตัวจะรู้ได้ไหม เพราะฉะนั้นการศึกษา Ethnicity ที่แล้วมาจึงเป็นเรื่องของภาพหนึ่ง คือ ถ้าเป็นม้ง เป็นเข้า ก็จะมองจากลักษณะการแต่งตัว ที่อยู่อาศัย ประเพณีบางอย่าง อันนี้ไม่ใช่เป็นเรื่อง Ethnicity อย่างที่เราต้องการ เพราะว่าที่ต้อการนั้น คือ คนเหล่านี้ไม่ได้้อยู่อย่างโดดเดี่ยว เขาสังสรรค์ เขาเปลี่ยนแปลงไปตลอด แต่ขณะเดียวกันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง เขาต้องรักษาอัตลักษณ์ของเขา เพราะฉะนั้น นวนคิดของ Ethnicity ในกรอบของท่านอาจารย์สุเทพ คือ มีการมีพลวัตร ไม่ใช่ติดอยู่กับภาพสถิต

ขอภาพต่อไป นี่ก็ตัวอย่างอันหนึ่ง อยู่ในเวียดนาม พอเราเข้าไปในตลาดก็เห็นไทยดำ ใส่หมวกเป็นเวียดนาม เจ้าหน้าที่ยเวียดนามหมวกเขียวๆ มีอัตลักษณ์ของเขา ท่ามกลางความหลากหลายทั้งสิ้น

นี้อยู่ในยูนนานก็อีกพวกหนึ่ง ในกลุ่มชาวบ้านเขา ถ้ามองก็รู้เลยนี่พม่า การแต่งตัวมีการทาบึงทาบาคาที่แก้ม นุ่งโสร่ง ส่วนนี้เป็นพวกไทยดำ ผู้หญิงคนนี้เป็นไทยดำไปแต่งงานกับพวกไทยขาว แต่ว่าไทยขาวจะไม่โกกหัว เป็นไทยดำก็เลยโกกหัว นี่ก็เป็นลักษณะของ Ethnicity คือ การรักษาอัตลักษณ์ของเขา

บางแห่งเราพบว่าบ้านเรือนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบเรื่องการศึกษาความเป็น Ethnic Group อย่างเช่นที่บ้านของพวกมุสลิมทางภาคใต้ เป็นต้น จะเห็นว่า รู้เลยเป็นพวกมุสลิม

ที่นี้มองการเปลี่ยนแปลง เป็นตลาดในเชียงแสน เมื่อ ๑๕ ปีที่แล้ว ไม่มีการแต่งตัว เราไม่รู้ใครเป็นใครกัน ในภาพเครื่องแต่งตัวหมดไปแล้ว แต่กลายเป็นหลายๆ พวกอยู่ในตลาดนี้ ไม่รู้เป็นชาวเขาหรือชาวอะไร แต่ความเป็น Ethnicity อยู่ในตัวเขา ตรงนี้ครับที่เราจะศึกษามันได้อย่างไร นี่คือนัยของการเปลี่ยนแปลง

ที่นี้เรามาดูในสังคมเมืองบ้าง แต่งตัวกันแบบนี้ ซีมอเตอร์ไซด์กันไม่รู้วากลุ่มไหน แต่ในสิ่งซึ่งยังคงดำรงอยู่ เพราะว่ามันอยู่ต้องอยู่เป็นกลุ่ม เป็นสัตว์สังคม เพราะว่าไม่มีกลุ่มสุขสบายไม่ได้ มีชีวิตรอดไม่ได้ การสร้างกลุ่มก็ต้องมีอัตลักษณ์ของตัวเอง แล้ว Ethnicity จึงจะเปลี่ยนไป อัตลักษณ์จะเปลี่ยนไป สั้นไหลไปตามกาลเวลา

นี่เป็นอีกจุดหนึ่งที่เรารเริ่มสิ่งที่เราจะเห็นในการสัมมนาวานนี้ นี่คือนัยบ้านมอญพลัดถิ่น เมื่อ ๑๐-๑๕ ปีมาแล้ว เป็นหมู่บ้านธรรมดาครับ โครงสร้างแบบนี้เป็นหมู่บ้านธรรมดาเรือนหลังคาจาก แล้วก็อยู่เขตที่โดดเดี่ยว นี่เป็นชุมชนที่เกิดเริ่มเป็นหมู่บ้าน แต่บัดนี้กลุ่มเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นเมือง ซึ่งงานนี้ท่านอาจารย์บุญชูจะเป็นผู้เสนออีกที ดูว่าเปลี่ยนแปลงอย่างไร นี่ก็เป็น Ethnicity อย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่เราถกกับชาวบ้านชุมชนพลัดถิ่นซึ่งเราเรียกกันว่า Diaspora ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากมาจากคนอัฟริกันที่ถูกเกณฑ์แรงงานจากที่อื่นเข้าไปตั้งชุมชน ในสังคมที่ต่างถิ่นเขา เขาจะเกาะกลุ่มกันในลักษณะนี้ ก็เป็นการศึกษากันในเรื่อง Ethnicity อย่างหนึ่ง แต่ที่น่าสนใจมากคือเรื่องของหมู่บ้านเหล่านี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เรานำมาศึกษา ให้เห็นกระบวนการสร้างบ้านแปงเมืองแต่โบราณ ถ้าอ่านหนังสือประวัติศาสตร์บางตำรา ว่าการสร้างบ้านแปงเมืองเกิดขึ้นโดยพระสงฆ์องค์เจ้า ฤาษี ชีไพร ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานที่ใดที่หนึ่ง ไปสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ใดที่หนึ่ง และต่อมาก็เกิดเป็นชุมชนขึ้น จากป่ามาเป็นบ้าน จากบ้านมาเป็นเมือง เป็นกระบวนการสร้างบ้านแปงเมือง

สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในดินแดนประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง เวลาตั้งชุมชนครั้งแรกนี้ ผู้ที่เป็นผู้นำก็คือ พระสงฆ์องค์เจ้า หรือ พวกฤาษี ซิโพร ซึ่งเป็นผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะหลวงพ่อดูตมะมีบทบาทในทางธรรมมากเลย บารมีของท่านทำให้คนเหล่านี้เกาะกลุ่มกันอยู่กันอย่างมีความมั่นคง อันเป็นลักษณะของการสร้างบ้านเมืองเป็นประเพณีแต่โบราณ แต่ว่าชุมชนเหล่านี้ไม่ได้เติบโตใหญ่โตขึ้นมาจนกระทั่งเกินบารมีท่าน เพราะความขัดแย้งก็จะเกิด สิ่งเหล่านี้เราเพิ่งมาพูด ชุมชนแบบนี้ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว สะพานที่ข้ามมาสู่เมืองนำคนเหล่านี้มาเป็นแรงงานที่อื่น เป็นปัญหาอยู่มากมาย นี่คือสิ่งที่เรานำมาศึกษาในวันนี้ ซึ่งจะเป็นรายงานทางฝ่ายตะวันตก

เมื่อปีที่แล้วนี้ชวบนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพเข้าไปพบหมู่บ้านมอญพลัดถิ่น ซึ่งมีคุณอาพันธ์ ปัญญารชุน ซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีที่มีเชื้อสายมอญไปด้วย ท่านจะเห็นว่า พวกมอญเขาออกมารับโดยการแต่งตัวแบบมอญ แม้มีการเปลี่ยนแปลงเข้ามา ก็มีความพยายามจะฟื้นฟูอะไรใหม่ๆ ของเขาขึ้น ความเป็นมอญก็จะค่อยปรากฏขึ้น ชุมชนเหล่านี้ไม่ได้อยู่อย่างโดดๆ อย่างที่คิด มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมากมาย นี่คือตัวอย่างที่จะเกิดขึ้นเป็นจุดหนึ่งที่จะเห็นว่า ชุมชนพลัดถิ่นเหล่านั้นไม่ได้อยู่โดยลำพัง การท่องเที่ยวเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

ในการเสนอข้อมูลตรงนี้ เรามีกรอบในการวิจัยที่เรียกว่า Ethnicity เป็นเรื่องอัตลักษณ์และการสังสรรค์ระหว่างกลุ่มคน การเห็นอัตลักษณ์ได้ก็จะต้องเห็นการปะทะสังสรรค์ ในตลาดเป็นตัวอย่าง แต่ว่าสังคมปัจจุบันไม่ได้อยู่ที่ตลาด มันอยู่ที่การค้ากันหาประเด็นต่อมา เช่น ในเรื่องแรงงานหรืออะไรอีกมากมาย ในขณะเดียวกัน ก็ศึกษาในกลุ่มย่อยๆ เน้นในประเด็นทางเศรษฐกิจและการเมืองปะปนไปด้วย มันเป็นฐานที่จะเข้าใจสิ่งเหล่านี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่เราเห็นคุณค่าในการศึกษา Ethnicity และ สกว. สนับสนุนตรงนี้ เพราะฉะนั้นวันนี้ในรอบเข้านี้จะพูดถึงเรื่อง ในเรื่อง Ethnicity ๒ ระดับ

ระดับ ๑ คือ ชุมชนที่อยู่ในเขตชายขอบ เช่น ทางสังขละบุรี ทองผาภูมิ ซึ่งอยู่ชายขอบหรือทุ่งใหญ่นเรศวร เราจะเห็นภาพของคนกะเหรี่ยง คนมอญที่รักษารูปแบบวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์เดิมๆ ของเขา วิถีคิดเดิมๆ ของเขาไว้ได้ แต่ขณะเดียวกันก็เข้ามาถึงเขตราชบุรี ซึ่ง อาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย จะเป็นผู้เสนอ ก็พบว่า พวกมอญ พวกกะเหรี่ยง ที่อยู่ในเขตราชบุรีนั้น เปลี่ยนแปลงไปจากเขตสังขละบุรีหรือทางกาญจนบุรีมากมาย คนเหล่านั้นเข้ามาสังสรรค์กับมอญ สังสรรค์กับคนไทย มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อันนี้จะเห็นความแตกต่าง ดังนั้น ความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่ได้หยุดนิ่ง หลายๆ แห่งที่คุณเบญจรัตน์ เมืองไทย ศึกษา เช่นบ้านหนองขาวก็พบว่า ความเป็น Ethnicity บางทีมันหายไป กลายเป็นเรื่องความท้องถิ่น อย่างบ้านหนองขาวที่เมืองกาญจนบุรีนั้น มีทั้งมอญ ทั้งเจ๊ก ทั้งอะไรผสมปนเปกัน ความชาติพันธุ์สลายไปชั่วคราวกลายเป็นคนหนองขาวร่วมกัน เมื่อมีประเพณีพิธีกรรมจึงจะแสดงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ออกมา วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงประกอบด้วย Element ต่างๆ ของ Ethnicity เหล่านั้น แล้วอาจจะเปลี่ยนแปลง อาจจะตึงกันเข้ามาเป็นเก่า-ใหม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องของการสั่นไหว

ถัดมาคือกลุ่มที่อยู่ทางตะวันออกของเขตชายแดนทางรัฐประเทศ ปัจจุบันนี้รัฐบาลได้ตั้งจังหวัดใหม่ขึ้นมาคือ จังหวัดสระแก้ว เอาอำเภอวัฒนานคร อำเภออรัญประเทศ มาเป็นจังหวัด ศูนย์กลางปกครองและศูนย์การบริหารอยู่ที่จังหวัดสระแก้ว แต่จุดสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มชนแต่เดิม อยู่ที่อรัญประเทศเพราะเป็นเขตชายแดน และในเขตชายแดนนี้ก็มีคนหลายกลุ่มอยู่ตรงนั้น เป็นที่ทางรถไฟไปสิ้นสุด

เขตอรัญประเทศ เมื่อเราศึกษาแล้วปรากฏว่าไม่ได้มีอย่างกลุ่มที่เป็นเขมร ญวน หรือจีน อย่างที่เราคิด เพราะมีอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่าพวกญ้อ ญ้อเป็นคนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งในอรัญประเทศที่เราไม่เคยรู้จัก เพราะฉะนั้นผลงานวิจัยในครั้งนี้ จะมีการเสนอข้อมูลกลุ่มญ้อและความสัมพันธ์ของพวกญ้อกับคนกลุ่มอื่นที่อยู่ในอรัญประเทศ มาเล่าให้ฟังว่าเป็นอย่างไร ญ้อนี้แทบจะไม่มีใครรู้จักยกเว้นในคนท้องถิ่น สำหรับผมเพียงรู้จักว่าญ้อเป็นคนกลุ่ม

หนึ่งในสกลนคร แต่ไม่คิดว่าจะเป็นกลุ่มใหญ่ที่รัฐประเทศ ก็เป็นการนำเอาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมมาพูด โดยเฉพาะรัฐประเทศเป็นกลุ่มที่อยู่ชายแดนมีการเคลื่อนไหวสูงอีกเช่นเดียวกัน

ถัดไปเป็นกลุ่มสุดท้าย ก็คือกลุ่มที่อยู่ในภาคกลางในเขตอำเภอโคกสำโรง อำเภอบ้านหมี่ เรารู้ว่าแต่ก่อนนี้มีคนลาวกลุ่มหนึ่งที่เป็นส่วนมากก็คือลาวพวนที่มีอยู่ที่บ้านหมี่ มีผ้าทอขาย เราจะรู้จักแต่พวกลาวพวน แต่ปรากฏว่าเมื่อไปศึกษาจริงๆ แล้ว ไม่ใช่มีลาวพวนอย่างเดียว มีลาวแง้ว มีความละเอียดในท้องถิ่นที่กลุ่มชาติพันธุ์ซ้อนอยู่ และลาวแง้วมีวิถีชีวิต มีวิถีคิดอย่างไร เราก็ไม่รู้ ถูกตีความหมายว่าเป็นลาวเท่านั้นเอง คำว่าลาวนี้ใช้ทับซ้อนกันมากมาย ที่จริงแล้วกลุ่มย่อยๆ มีอีกเยอะ ครั้งนี้จึงจะนำเอาเรื่องลาวแง้วมาพูดให้ฟัง

เมื่อผมเข้าไปในเขตนี้ครั้งแรก ผมก็ถามว่าแง้วต่างกับพวนอย่างไร คนพวนก็บอกว่าลาวแง้วนี้เป็นพวกลาวขี้อุด คือ เป็นพวกขี้อุดถึง สกปรก อันนี้เรารู้กันในฐานะที่เป็นนักมานุษยวิทยา เรารู้เลยว่ามันมีเรื่อง Ethnicity ของแต่ละกลุ่มอยู่ในท่ามกลางที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกันมีหลายกลุ่ม แล้วแต่ละกลุ่มก็กระแนะกระแหนกัน แต่ในขณะเดียวกันท่ามกลางที่กระแนะกระแหนก็ร่วมมือกัน ภาคใต้เหมือนกัน พวกสุราษฎร์ก็ไม่ชอบพวกพัทลุง พวกสงขลา ผ่านจากคำพังเพยตั้งเยอะ แต่ว่าท่ามกลางการขัดแย้งกัน มันก็ร่วมมือกันทางสังคม มีการแต่งงานกัน ร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ เหมือนกับคนที่อยู่ในตลาดเหมือนกัน แต่ลึกๆ ก็ยังรักษาความเป็นกลุ่มของชาติพันธุ์ของเขาไว้ งานนี้จะนำเอาเรื่องของลาวแง้วมาให้เห็น สัมพันธ์กับลาวพวนอย่างไร ลาวแง้วนี้ค่อนข้างจะรู้น้อย เพราะไม่รู้แม่ที่แท้ แต่ลาวพวนเขาสามารถจะอธิบายตัวเองได้มาก แล้วเกิดกลุ่มที่เป็นสมาคมลาวพวนขึ้น นี่เป็น Ethnicity กลุ่มใหญ่เลย โดยเฉพาะผู้นำลาวพวนกลุ่มหนึ่ง คือ พลเอกสายหยุด เกิดผล เป็นต้น แล้วบางครั้งคุณสายหยุดถูกมองถูกยกย่องจากคนลาวพวนว่า เขาเป็นผู้นำคนสำคัญ คนของบ้านเมือง เกิดความภูมิใจขึ้นมา

ที่ต้องทำความเข้าใจก่อนว่า ในสังคมไทยไม่มี “ไทย” เป็นเรื่องที่เขาสวมมุขขึ้นมาเท่านั้นเอง การมองไทยในลักษณะที่เป็นคนไทยนี้ เป็นเรื่องสมมุติเพื่อบูรณาการว่าคนเหล่านี้เป็นคนไทยภายใต้การพุทธศาสนาเดียวกัน ภาษาเดียวกัน พระมหากษัตริย์เดียวกัน ประเพณีวัฒนธรรมเดียวกัน เพลงชาติเดียวกัน แต่ลึกๆ ลงไปส่วนล่างเต็มไปด้วยความหลากหลาย แต่ละกลุ่มก็ต้องมีสำนึกร่วมของเขาเพื่อจะอยู่รอด โดยเฉพาะในกระแสโลกาภิวัตน์นั้น ความเข้มแข็งของกลุ่มคนนี้สำคัญ ถ้าเขามีพลังเขาก็อยู่ได้ สำนึกชาติพันธุ์มันจะเกิดขึ้น และ Ethnicity จะเกิดขึ้นอีกมากมายในอนาคตและไม่ใช่ว่าแบบเก่าๆ อีกต่อไป

Ethnicity จึงเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและมีความสำคัญในการอยู่รอดของคนในกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะว่าการอยู่รอดของคนในกระแสโลกาภิวัตน์นั้นคงไม่ใช่เพียงรู้อย่างเดียว ต้องมองในกลุ่มเล็กๆ ของตัวเองว่าจะเข้มแข็งอย่างไร แล้วเราทวนกลับไปพูดถึงสิ่งที่เราถกกันเวลานี้ ก็คือ “ชุมชน” นั่นเอง เรื่อง Ethnicity เป็นเรื่องที่อยู่ภายในแก่นแท้ของชุมชนที่จะต้องดึงให้มาได้ มันไม่ใช่เรื่องของกาที่จะไปส่งเสริมเฉพาะเศรษฐกิจ วิธีทำมาหากินอย่างเดียว อันนี้เป็นสิ่งที่ผมคิดว่าเป็นสาระใหญ่ๆ ภาพรวมใหญ่ๆ ที่งานวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการ เพราะฉะนั้น ก็ถึงเวลาแล้วที่ผมจะเชิญผู้ที่เสนองานวิจัยมาเสนองานให้ฟัง โดยผู้เสนอวิจัยพยายามจะพูดให้เป็นเนื้อความสั้นๆ เพื่อจะเปิดโอกาสผู้ที่อยู่ในหอประชุมได้ซักถาม แต่ผมก็จะขอเป็นเผด็จการทางไมโครโฟนอยู่เหมือนกัน เพราะผู้ที่อยู่ข้างล่างหากพูดวาทะมากผมก็จะขอตัด อันนี้เราฝึกศึกษาเพื่อที่จะเราจะถือว่าการวิจัยไม่ใช่ฝ่ายเราวิจัยอย่างเดียว มันเป็นการเรียนรู้อารมณ์ร่วมกันของผู้ที่เข้ามาฟังการเสนอข้อมูล เพราะท่านก็ต้องนำเอาไปคิด เอาไปใช้ อันนี้เป็นเป้าหมายที่สำคัญ ขอบพระคุณครับ

คุณอาภารัตน์ วัลลิโกดม : พิธีกร

ขอบคุณท่านอาจารย์ศรีศักรนะคะ ที่ได้กรุณาพุดนำเกริ่นให้เราเข้าใจถึงภาพรวมเกี่ยวกับเรื่อง Ethnicity ซึ่งจะเป็นภาพของการวิจัยในครั้งนี้ ลำดับต่อไปเป็นการเสนอผลการวิจัยเรื่องการศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก

ขอแนะนำท่านวิทยากรทั้ง ๓ ท่าน สักเล็กน้อยนะคะ ท่านแรกอาจารย์บุญชู สุขเจริญ รัชการในตำแหน่งศึกษานิเทศน์ในอำเภอสังขละบุรี ต่อมาคืออาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย เป็นนักวิชาการท้องถิ่นจาก อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี และคนสุดท้าย คุณเบญจรัชต์ เมืองไทย ผู้ประสานงานโครงการ ซึ่งปัจจุบันก็ทำงานในหน้าที่เป็นผู้ประสานงานโครงการสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานของ สกว. ขอเชิญทุกท่านค่ะ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กรณีศึกษากลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงภูมิภาคตะวันตก

เบญจรัชต์ เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

กราบเรียนท่านอาจารย์ที่เคารพและแขกผู้มีเกียรติทุกท่าน สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกนี้ ดิฉันจะขอพูดถึงภาพรวมของภูมิภาคตะวันตกอย่างรวดเร็ว นั่นคือ ภูมิภาคตะวันตกที่เราทำการศึกษา อยู่ในเขตจังหวัดที่อยู่ในบริเวณชายแดนตะวันตกติดกับประเทศพม่า ซึ่งเริ่มต้นจากกาญจนบุรีลงมาจนถึงราชบุรีและบางส่วนของเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์ของภูมิภาคตะวันตกนี้จะประกอบไปด้วยพื้นที่ซึ่งเป็นที่สูงและเทือกเขา ทางตอนบนของพื้นที่จากด้านเหนือลงมาจะเป็นเขตปลายของเทือกเขาถนนธงชัยที่ทอดตัวลงมาจากเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก แล้วมาสิ้นสุดอยู่บริเวณทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอสังขละบุรี กินพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ทางด้านตะวันตกนี้จะเป็นบริเวณเทือกเขาตะนาวศรีที่ก่อตัวขึ้นในอำเภอสังขละบุรี ทอดตัวยาวไปในแนวเหนือ-ใต้ไปสิ้นสุดที่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พื้นที่ในเขตสูง เทือกเขาทางตอนเหนือจะเป็นเขตต้นน้ำลำคลองของลำห้วยหลายสายที่เป็นลำน้ำสำคัญในภูมิภาคนี้ คือ แควน้อย กับ แควใหญ่ โดยลำน้ำแควน้อยจะเกิดจากลำห้วย ๓ สาย จากเทือกเขาตะนาวศรี จะมีลำห้วยของกาเลีย เส้นนี้ไหลลงมากับลำน้ำบีคลี่ และลำน้ำรันตี ไหลมาบรรจบกันที่บริเวณสามประสบซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอสังขละบุรี ก่อนการสร้างเขื่อนเขาแหลม แล้วก็ไหลรวมกันกลายเป็นแม่น้ำแควน้อยไหลลงสู่จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนแม่น้ำแควใหญ่เกิดจากลำห้วยแม่จันกับลำห้วยแม่กลองที่ไหลลงมารวมกันที่ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก กลายเป็นแม่น้ำแควใหญ่แล้วไหลไปรวมกับแม่น้ำแควน้อยที่ปากแพรกอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี กลายเป็นแม่น้ำแม่กลองไหลออกสู่ทะเลที่จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้วยสภาพภูมิประเทศแบบนี้ ซึ่งประกอบไปด้วยเขตเทือกเขาสูงทางตอนเหนือกับพื้นที่ราบลุ่มน้ำทางตอนล่าง จากเงื่อนไขของสภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ทำให้ภูมิภาคตะวันตกนี้เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากร ป่าไม้ แร่ธาตุ และของป่าต่างๆ ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญในอดีต และนอกเหนือจากการเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ เส้นทางลุ่มน้ำแม่กลองขึ้นมาตามลำน้ำแควน้อย เป็นเส้นทางคมนาคมโบราณที่ผู้คนใช้เดินทางติดต่อสัญจรไปมาระหว่างกัน คือ การติดต่อระหว่างผู้คนกับเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลางของประเทศไทยกับผู้คนในเขตลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำอิรวดีในประเทศพม่า เส้นทางเหล่านี้จึงเป็นเส้นทางสัญจรที่มีผู้คนเดินทางเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดมีพัฒนาการเป็นชุมชนท้องถิ่นขึ้น ซึ่งมีความสำคัญมากขึ้นในระยะหลัง โดยเฉพาะในสมัยราวปลายกรุงศรีอยุธยา เส้นทางลำน้ำแควน้อยได้กลายเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์สำคัญในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า

เพราะฉะนั้น ในยุคนี้เราจะเห็นว่ามีการก่อตัวของชุมชนบ้านเมืองขึ้นในเขตภูมิภาคตะวันตก โดยในยุคนี้เราจะเห็นว่าชุมชนท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในการทำสงครามที่บริเวณนี้ เช่น ชุมชนมอญมีการตั้งชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงขึ้นเป็นเจ้าเมืองและเป็นนายด่าน คอยดูแลปกครองผู้คนบริเวณนั้น ทำหน้าที่สอดแนมหรือว่าตระเวนด่านคอยส่งข่าวเกี่ยวกับสงครามให้กับราชสำนัก ด้วยความเคลื่อนไหวและประวัติศาสตร์พัฒนาการของพื้นที่ทั้ง

หมดจะทำให้เห็นว่า มอญและกะเหรี่ยงถือว่าเป็นชนกลุ่มสำคัญที่อยู่ในพื้นที่นี้มาก่อนที่จะมีชนกลุ่มอื่นขยายเข้ามา อย่างเช่น ลาว ที่มีการต้อนรับคนลาวเข้ามาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หรือการอพยพเข้ามาของคนจีน แล้วมีวิวัฒนาการกลายเป็นบ้านเป็นเมืองจนเจริญมาจนถึงปัจจุบันนี้

สำหรับชุมชนมอญอยากจะกล่าวว่า กลุ่มคนมอญเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญสำหรับดินแดนประเทศไทยมาเป็นเวลานาน เพราะตามประวัติศาสตร์ มอญกับไทยมีความสำคัญในทางที่ดี มีการช่วยทำสงครามด้วย เมื่อเกิดเหตุร้ายแรงที่มอญปะทะกับพม่า มอญก็จะอพยพหนีมาพึ่งกษัตริย์ไทย มาขอตั้งถิ่นฐาน เพราะฉะนั้น เราจะพบว่าในเขตลุ่มน้ำแม่กลองนี้จะมีชุมชนมอญกระจายอยู่หลายแห่ง อย่างเช่นที่ อำเภอบ้านโป่งจะมีชุมชนมอญใหญ่ๆ เช่นที่บ้านม่วงหรือนครชุมจะเป็นชุมชนมอญที่กระจายกันอยู่ตามริมลำน้ำแม่กลอง หรือบางส่วนก็อพยพไปอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา แถวสามโคก ปากเกร็ด ปทุมธานี

ในระยะหลัง ยังมีมอญอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๒ คนมอญทั่วไปจะเรียกว่าเป็นมอญใหม่ คนมอญกลุ่มนี้ที่เข้ามาที่หลังจะไปอาศัยอยู่รวมกันที่บริเวณที่อำเภอสังขละบุรี ซึ่งอาจารย์บุญชูจะให้รายละเอียดตรงนี้ นอกจากมอญ พวกกะเหรี่ยงเองก็ถือว่าเป็นชุมชนที่เคลื่อนไหวยุบนพื้นที่นี้มาเป็นเวลานาน ตามประวัติศาสตร์มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา โดยชุมชนกะเหรี่ยงที่เข้ามาที่สันนิษฐานว่าส่วนใหญ่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มีการตั้งชุมชนขนาดใหญ่อยู่บริเวณต้นน้ำแควใหญ่ ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ใหญ่มาก แต่ก็ยังมีกะเหรี่ยงกลุ่มอื่นๆ ที่คาดว่าเข้ามาคนละกลุ่มกัน มาจากทางด่านบ้องตี้ หรือทางด่านสิงขร แล้วกระจายเป็นกลุ่มตามลำน้ำภาชี ในเขตจังหวัดราชบุรีลงไปถึงจังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

อย่างที่กล่าวแล้วว่า มอญและกะเหรี่ยงเข้ามามีการเดินทางไปมาระหว่างพื้นที่ตรงนี้ อาศัยอยู่กับคนไทยมาเป็นเวลานาน เพราะฉะนั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีการจัดตั้งหัวหนาชุมชนขึ้นเป็นนายด่าน นายกอง ซึ่ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐส่วนกลางที่มีมานาน ซึ่ให้เห็นถึงการเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยด้วย ในงานศึกษาในครั้งนี้ เราได้เลือกพื้นที่ชุมชนมอญซึ่งเป็นมอญพลัดถิ่นที่อำเภอสังขละบุรี ซึ่งจะมีพัฒนาการในการอพยพโยกย้ายเข้ามา มีการสังสรรค์กับชาวกะเหรี่ยงซึ่งอาศัยอยู่เดิมในพื้นที่ แล้วก็อีกส่วนหนึ่งก็คือการศึกษาในกลุ่มกะเหรี่ยงในเขต จังหวัดราชบุรี จะซึ่ให้เห็นถึงอัตลักษณ์และการเปลี่ยนแปลงหรือว่าบริบทของทางพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยภายใน-นอก พิธีกรรม เห็นการแสดงถึงตัวตนความเป็นกะเหรี่ยงของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไป ดิฉันขอเชิญท่านอาจารย์บุญชู สุขเจริญ ช่วยขยายรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนมอญที่อำเภอสังขละบุรีให้พวกเราฟัง เชิญค่ะ

อาจารย์ บุญชู สุขเจริญ

กราบเรียนท่านอาจารย์ทุกท่าน ผู้มีเกียรติทุกท่าน ดิฉันเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งอยู่ในอำเภอสังขละบุรีเป็นเวลานาน ก็อาจจะพบความเปลี่ยนแปลงที่จะมาเล่าให้ท่านอาจารย์หรือว่านักวิจัยฟัง พอจะทราบนะค่ะว่า ความเป็นคนมอญในอำเภอสังขละบุรีนั้นมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีการรวมกลุ่มกันอย่างไร อย่างเช่นที่อาจารย์บุญชูจัดเล่าให้ฟังว่าเป็นกลุ่มมอญกลุ่มใหญ่ที่อพยพเข้ามา จะขอเล่าความเป็นมาก่อนนะค่ะว่า กลุ่มมอญกลุ่มใหม่นี้จะเข้ามาได้อย่างไร

(ภาพ) นี่เป็นภาพอำเภอสังขละบุรีก่อนสร้างเขื่อนเขาแหลมเมื่อปี ๒๕๒๗ อำเภอสังขละบุรีเดิม ก่อนน้ำจะท่วม เป็นว่าการอำเภอคือส่วนราชการทั้งหมด จะเห็นว่าบ้านนี้แหละคือกลุ่มชนเดิมเป็นกะเหรี่ยงทั้งหมด เป็นกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ในเขตอำเภอสังขละบุรี ก่อนที่มอญ วัดวังแก้วเวการาม จะเข้ามา หลังปี ๒๔๔๒ ก็มีกลุ่มมอญซึ่งอพยพมาจากประเทศพม่าเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ แล้วมารวมกับกลุ่มคนกะเหรี่ยง สมัยก่อนคนกะเหรี่ยงหรือมอญหรือพม่าเขาจะเข้าออกทางด่านเจดีย์สามองค์ โดยเหมือนพี่-น้องกัน ไม่มีด่านพรมแดนเหมือนปัจจุบัน

เขาจะมีความสัมพันธ์กันโดยไม่ยึดถือเชื้อชาติเหมือนพี่น้องกัน พอตอนหลังอพยพเข้ามาอยู่ร่วมกับกะเหรี่ยง เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน การอพยพของคนมอญเข้ามาอยู่กับกะเหรี่ยงนั้นจะมีความสัมพันธ์กัน คือ สองกลุ่มรักใคร่ป้องกันกันฉันท์พี่น้อง เคยสอบถามผู้ที่อยู่ที่นี่เดิมก็บอกว่า เมื่อก่อนคนที่เป็นลูกคนมอญ คนกะเหรี่ยงเดิมจะมีการผูกแขนกันถือว่าเป็นพ่อแม่ เรียกพ่อเรียกแม่เหมือนกัน คือ มีความรักต่อกันนั่นเอง แล้วต่อมาเมื่อมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ผู้ชายคนกะเหรี่ยงแต่งงานกับผู้หญิงมอญ ก็มีการแต่งงานกันอยู่ด้วยกันมา มีความสัมพันธ์มาโดยตลอด ภายหลังมีมอญอพยพเข้ามาอีกมากมาย ก็มาอยู่ในกลุ่มของคนกะเหรี่ยงแต่ว่ามากขึ้น

มีหลวงพ่อดูตมะซึ่งเป็นคนมอญ และเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทยทั้งคนมอญทั้งคนกะเหรี่ยง อาศัยอยู่บ้านเบ็งกะหรั่ง มาจำพรรษาอยู่ที่วัดเบ็งกะหรั่ง กะเหรี่ยงก็นิมนต์หลวงพ่ให้ไปอยู่ที่วัดศรีสุวรรณารามซึ่งเป็นวัดของคนกะเหรี่ยง หลวงพ่อเห็นว่า คนมอญเข้ามารวมกลุ่มกันมากขึ้นก็เลยคิดที่จะรวมกลุ่มคนมอญหรือเชื้อสายมอญ โดยขอที่ทางราชการของสร้างหมู่บ้านมอญขึ้น ทางราชการก็อนุญาต หลวงพ่รวมกลุ่มคนมอญไปสร้างหมู่บ้านขึ้นใหม่ เป็นหมู่บ้านมอญตั้งชื่อว่าหมู่บ้านวัดวังก้ เอาชื่อวัดมาตั้งมีการสร้างหมู่บ้านขึ้น สร้างวัดคือวัดวังก้ วิเวการาม แต่คนกะเหรี่ยงอยู่ฝั่งที่ตั้งส่วนราชการ เมื่อคนมอญข้ามฝั่งคือข้ามแม่น้ำแควน้อย จะไปอยู่อีกฝั่งก็ให้ชื่อหมู่บ้านว่า หมู่บ้านวัดวังก้วิเวการาม ชาวบ้านก็เลยนิมนต์หลวงพ่จากวัดศรีสุวรรณารามไปจำพรรษาอยู่ที่วัดวังก้วิเวการาม หลวงพ่อดูตมะก็พัฒนาหมู่บ้านมาเรื่อย ๆ

ในการสร้างหมู่บ้าน หลวงพ่บอกว่า การที่จะสร้างหมู่บ้านนี้ได้ หมู่บ้านตรงนี้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ลำบาก เพราะอะไร เป็นหมู่บ้านที่แม่น้ำ ๓ สาย ถ้าเป็นคนไทยเขาจะไม่ค่อยมีใครสร้าง เพราะเป็นทางสามแพร่ง มีแม่น้ำ ๓ สายคือ แม่น้ำรันตริ ชองกาเรีย บิคลิ โหลมาบรรจบพบกันที่หน้าวัดพอดี้ เพราะฉะนั้น การสร้างบ้านหรือว่าสร้างอะไรสักอย่างมันก็จะต้องมีเหตุ หลวงพ่บอกว่าให้คนที่มาอยู่ในหมู่บ้านมอญ ถือสังจะ ๓ อย่าง คือ ๑ ห้ามลักขโมย ๒ ห้ามดื่มสุรา และที่สำคัญข้อ ๓ ห้ามผิดลูกผิดเมีย

คนมอญที่อยู่ในหมู่บ้านนี้จะต้องถือสังจะ ๓ อย่างนี้แล้วจะมีชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ชาวมอญก็ยังมีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านนี้โดยไปมาหาสู่กัน หลวงพ่ท่านมองการณ์ไกลมีการสร้างสะพานเชื่อมแม่น้ำสั้น ๆ เป็นสะพานไม้ที่เป็นลวดสลิงค์ อันนี้เป็นภาพเก่าๆ เมื่อหลายปีมาแล้ว คือ อำเภอสังขละบุรีเก่า หลวงพ่จะสร้างสะพานไม้ข้ามแม่น้ำแควน้อยโดยให้คนมอญที่อยู่ฝั่งทางด้านนี้ไปมาหาสู่กัน คนกะเหรี่ยงที่อยู่ถัดขึ้นไปทางบ้านนี้เขาก็ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตลอด

จนต่อมามีการสร้างเขื่อนเขาแหลมเมื่อปี ๒๕๒๗ มีการอพยพตั้งเมืองใหม่ อำเภอสังขละบุรีทั้งหมด ทั้งราษฎรทั้งส่วนราชการก็ต้องอพยพไปอยู่ที่ทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจัดสรรให้ คือการไฟฟ้าฝ่ายผลิตก็จะมาจัดสรรที่บริเวณก่อสร้างตรงนี้ อำเภอใหม่ที่อยู่เหนืออำเภอเดิมขึ้นมาเหมือนทางการไฟฟ้าพยายามจัดสรรที่ให้ ที่นี้การอพยพเข้ามานั้น เมื่อเกิดการอพยพขึ้นก็ต้องมีการจัดสรรที่ดิน ทางกะเหรี่ยงเขาไม่ค่อยมีปัญหา เพราะเขาเป็นคนดั้งเดิมถือสัญชาติไทยอยู่แล้ว เขาก็จะได้รับการจัดสรรที่พัก ที่ดินปลูกบ้านแล้วก็ทำกินให้ แต่คนมอญที่อยู่กับหลวงพ่อดูตมะนั้นถือว่าเป็นมอญพลัดถิ่น เพราะฉะนั้น พวกนี้จะไม่สิทธิอะไรเลยจะไม่ได้ที่ดินและที่อยู่อาศัย

หลวงพ่อดูตมะซึ่งเป็นที่นับถือของทางส่วนราชการทั้งหมด ก็เลยขอที่ดินส่วนหนึ่งให้กับคนมอญอพยพไปสร้างบ้านเรือนอยู่ ขอทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตว่าให้สร้างหมู่บ้านที่อพยพมาจากอำเภอเดิม ที่อยู่ฝั่งตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอเก่าให้มาอยู่ตรงบริเวณที่หลวงพ่ขอไว้ทั้งหมดประมาณ ๖๐ ไร่ อพยพมอญทั้งหมดมาอยู่ที่ตรง ตอนที่ย้ายมาอยู่อำเภอใหม่นี้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดไม่เหมือนกับอำเภอเก่า อำเภอเก่าเรามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คือมอญ กะเหรี่ยง แม้กระทั่งส่วนทางราชการ ก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่พอขึ้นมายู่อำเภอใหม่ทางส่วนราชการเขาจะจัดสรรให้กะเหรี่ยงอยู่อีกที่หนึ่ง ส่วนทางราชการอยู่อีกที่หนึ่ง คนมอญของหลวงพ่อดูตมะ ก็อยู่อีกที่หนึ่ง เพราะฉะนั้น ก็จัดเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คนมอญนั้นจะข้ามไปอยู่ทางฝั่งอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำชองกาเรีย ซึ่งมีสะพาน ถ้าใครเคยไปก็จะเห็นสะพานปูนเชื่อมโยงซึ่งการไฟฟ้าเป็นผู้สร้าง

การจัดสรรที่ทำมาหากินนั้น คนมอญจะไม่ได้ที่ทำกิน ความเป็นอยู่ของเขาก็ต้องมีลูกมีหลานเพิ่มขึ้น หมู่บ้านตรงนี้ก็หมู่บ้านใหญ่ขึ้น แต่ที่ทำกินเขาจะไม่มี เมื่อสร้างหมู่บ้านใหม่ๆ เมื่อหลวงพ่อดีที่ดิน ๖๐ ไร่ หมู่บ้านมอญก็ต้องมาสร้างในที่ดิน ๖๐ ไร่ หลวงพ่อได้จัดแบ่งพื้นที่ตรงนี้ออกเป็น ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่วัด สร้างโรงเรียน ตลาด ส่วนที่เหลือก็จะเป็นหมู่บ้านมอญ ซึ่งหลวงพ่อดีทำเป็นซอย เป็นบล็อกๆ เอาไว้ ในแต่ละซอยมีการแบ่งที่ให้ครัวเรือนละ ๑ งานเท่านั้น ในการสร้างบ้านคนมอญจะอยู่ที่คนก็ตามถือว่า ๑ ครัวเรือนจะสร้างบ้านอยู่ ๑ งานตรงนั้น แล้วก็มีการจัดตั้งคนดูแลหมายถึงคนปกครองในแต่ละซอย หลวงพ่อบอกว่าในแต่ละซอยนี้เรียกว่า ๑ คุ่ม จะมีหัวหน้าคุ้มคอยปกครอง คอยดูแล แต่ความเจริญเติบโตของหมู่บ้านมอญนี้ก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ที่วัดวังกวีเวการาม หลวงพ่อสร้างสร้างเจดีย์พุทธคยา ซึ่งหลวงพ่อดีมาจากประเทศอินเดีย เจดีย์พุทธคยาหลวง สร้างตั้งแต่ปี ๒๕๒๔ ตอนนั้นยังไม่สร้างเขื่อน แต่ว่ามีแนวโน้ม จนกระทั่งแล้วเสร็จเมื่อไม่นานมานี้เองก็สร้างไปเรื่อยๆ

จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงก่อนอพยพไปอยู่อำเภอใหม่ ลักษณะของบ้านมอญจะเป็นอย่างนี้ ย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่ก็มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้ไม้ มีการใช้คอนกรีต ที่สำคัญจะเห็นว่าบ้านมอญทุกหลังจะมีสวนที่ยื่นออกมาเป็นหิ้งพระ ซึ่งบ้านของคนมอญทุกคนจะสร้างออกไว้นอกจากตัวบ้าน เป็นความเชื่อของคนมอญว่าพระนั้นเป็นสิ่งที่สูงส่งเป็นเคารพบูชา เขาจะต้องสร้างออกมาจากนอกบ้าน เพราะเราเดินไปมาในบ้าน คือ เขานับถือมาก ก็เลยแยกออกมาต่างหาก วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนมอญ เข้าขึ้นมาจะมีการไปตลาด ตลาดชาวมอญมาค้าขายผักพื้นบ้านที่เห็นอยู่นั้นส่วนมากจะเป็นผักพื้นบ้านทั้งนั้น คือกระเจี๊ยบ อาหารพวกคนมอญ มอญในอำเภอสังขละบุรีเกือบทุกหลังคาเรือน เวลาเราเข้าไปเยี่ยม ถามว่าแกงอะไร เขาจะบอกว่าแกงกระเจี๊ยบเป็นอาหารหลักของเขา การทำมาหากินของคนมอญเมื่อไม่มีที่จัดสรรให้ทำกิน เขาก็ต้องดิ้นรนโดยไปเก็บผักต่างๆ ในป่า เพื่อจะเอามาขาย

นี่คือสะพานไม้โดยหลวงพ่อดีเป็นผู้สร้าง ท่านทั้งหลายได้ดูจากภาพของอาจารย์ศรีศักรไปแล้ว เป็นสะพานไม้เชื่อมระหว่างหมู่บ้านมอญมาถึงส่วนราชการ อีกฝั่งหนึ่งเป็นส่วนราชการ ถัดขึ้นไปก็จะเป็นหมู่บ้านของคนกะเหรี่ยง หลวงพ่อดีสร้างสะพานไม้ซึ่งมีความยาว ๔๐๐ ม. สร้างด้วยไม้แดงทั้งหมด เพื่อให้ชาวมอญซึ่งอยู่อีกฝั่งหนึ่งข้ามมาทางฝั่งอำเภอได้สะดวกเพราะเขาไม่มีทำกิน จึงต้องหางานรับจ้างทำ เขาไม่มีสิทธิที่จะไปทำงานที่ไหน ถ้าออกไปนอกพื้นที่ก็โดนจับ ก็ต้องมาทำงานฝั่งราชการมีโรงงานเย็บผ้าอยู่ โรงงานอยู่ทางฝั่งอำเภอ

แม้การทำมาหากินต้องดิ้นรน แต่ความเป็นคนมอญก็ยังรักษาไว้ ยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เขา รักษาไว้ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าเขาจะยากจนบางครั้งรอบครัวนั้นยากจนมาก คนมอญมีความเลื่อมใสในศาสนามาก ช่วงตอนเย็นเขาจะเอาดอกไม้เก็บตามหมู่บ้านมาเสียบไม้เป็นช่อๆ ใส่พานทูนหัว เพื่อมากราบไหว้บูชาที่วัดทุกวัน ไม่ว่าเฉพาะคนแก่เด็กก็เหมือนกัน เขายังมีการปลูกฝังให้เด็กมีความเลื่อมใสในศาสนา ทุกเย็นเด็กเล็กๆ หลังจากเลิกเรียนแล้ว จะเก็บดอกไม้ในหมู่บ้านเสียบไม้แล้วก็เอาไปส่งที่วัดเหมือนกัน อันนี้คือการรักษาประเพณีในเรื่องของศาสนา

จุดใหญ่ในชุมชนมอญนั้นบุคคลที่เป็นที่นับถือของคนมอญว่าเหมือนเป็นพ่อ ที่จะต้องให้ความเคารพและเชื่อฟังที่สุดก็คือ หลวงพ่อดี วันเกิดของท่าน คือ เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ จะมีการฉลอง มีการแสดงมากมาย ถูกศิษย์ลูกหาที่จะมา กลางคืนมีการแสดงซึ่งเป็นละครพื้นบ้าน เรียกว่าละครมอญ ในช่วงเทศกาลนี้จะเป็นวันสงกรานต์หรือสงกรานต์น้ำพระ ประชาชนก็จะไปสรงน้ำที่วัดหลวงพ่อดี เป็นความศรัทธาของคน ทั้งคนไทย คนมอญ คนกะเหรี่ยง หรือส่วนราชการต่างๆ จะนอนให้หลวงพ่อดีเดินเหยียบมาจนกระทั่งถึงที่สรงน้ำ

และมีศรัทธาในการก่อพระเจดีย์ทราย ชาวมอญจะกราบไหว้เจดีย์ที่เขา นับถือ วันวิสาขบูชาจะมีพิธีค้ำดันโพธิ์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านจะมารวมกันที่วัด ทำพิธีสวดที่ได้ต้นโพธิ์ ชาวบ้านใช้น้ำซึ่งผสมน้ำหอมไปรดต้นโพธิ์ ช่วงเข้าพรรษา ๑๕ ค่ำ ไม่ว่าข้างขึ้น ข้างแรม เฉพาะ ๑๕ ค่ำเท่านั้น ก็จะไปรวมตัวกันที่วัด

ประมาณบ่ายโมงจะแต่งตัวพร้อมดอกไม้ธูปเทียนไปรอพระสงฆ์ลงสวดปาฏิโมกข์ที่โบสถ์ พระสงฆ์ก็จะรับดอกไม้ธูปเทียนจากชาวมอญ

นี่เป็นพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ขึ้น ๑๕ เดือน ๑๐ เป็นพิธีทางศาสนาซึ่งชาวมอญถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก ชาวบ้านก็จะเอาดอกไม้ธูปเทียน ข้าวตอกดอกไม้ไว้ที่ อันนี้จะเป็นจำลอง ที่จริงแล้วทางราชการจำลองขึ้น ถ้าเป็นของชาวบ้านจริงๆ เขาใช้ไม้ไผ่เพื่อความสวยงาม การท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมก็จะเอาข้าวตอกดอกไม้ เขียนชื่อ วัน เดือน ปี เกิดเอาไปใส่ไว้ในนี้แล้วลอยน้ำไป

นี่เป็นการทำบุญทอดกฐิน อย่างเมื่อก็บอกว่ามีการแบ่งออกเป็นคุ้ม แต่ละคุ้มเขาก็จะมีจิตศรัทธาทำองค์กฐินของตัวเองมารวมตัวกันที่วัด เมื่อมารวมตัวกันแล้วก็มีการทุนกับข้าว อาหารหวานคาว ขึ้นไปบนวัดเพื่อถวายพระ ที่นี้เป็นประเพณีในเรื่องของการเผาศพพระสงฆ์หรือศพพระสงฆ์ เขาก็จะมีการแห่ มีการร้องเพลง ก่อนที่จะเผา เป็นประเพณีทั้งหมดที่ชาวมอญพยายามจะรักษาไว้

ตอนนี้มีการเปลี่ยนแปลงมากมายเกิดขึ้น เพราะว่าหมู่บ้านใหญ่โตขึ้น การคมนาคมดีขึ้น มีคนเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านมอญมากขึ้น ไม่เฉพาะคนมอญเท่านั้น ตอนนี้มีทั้งพ่อค้าซึ่งไปสร้างบ้านเรือนอยู่ร่วมกับคนมอญ แล้วก็มีย่านท่องเที่ยวเข้าไปทุกอาทิตย์ เพราะฉะนั้น ตรงนี้ก็จะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับคนมอญเหล่านี้มาก และที่สำคัญก็คือ ความขัดแย้งในระหว่างกลุ่มของเขาเอง เพราะว่าเมื่อก่อนเราเชื่อฟังหลวงพ่อดูตมะ ซึ่งขณะนั้นท่านอายุ ๙๒ ปีแล้ว ถ้ามีคำถามว่าถ้าหมดบุญหลวงพ่อดูแล้ว คนมอญจะอยู่อย่างไร ตรงนี้ก็มีคนคิด มีกลุ่มเรียกว่า ศิษย์เก่า วัดวังกวีเขารามซึ่งเขารวมกลุ่มกันขึ้นมา ก็คิดถึงปัญหาตรงนี้ เขาก็จะพยายามรวมกลุ่มกัน ถ้าหากเมื่อสิ้นบุญหลวงพ่อดูแล้ว กลุ่มนี้ก็จะพยายามดูแลมอญตรงนี้ให้เข้มแข็งต่อไป

แต่กลุ่มนี้ก็มีการขัดแย้งภายในกลุ่มของเขาเอง อีกฝ่ายหนึ่งคิดหาผลประโยชน์กับคนมอญเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ตอนนี้ก็พยายามที่จะมีการตั้งกลุ่มขึ้น คือ ๒ กลุ่มจะขัดกันที่เห็นชัด คือ กลุ่มบุคคลที่จะกอบโกยจากหลวงพ่อดู มีการกล่าวหาว่าบุคคลที่อยู่ใกล้หลวงพ่อดูพยายามที่จะตั้งอะไรมากมาย อีกกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะทะนุบำรุง พยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับคนมอญ อาจจะต้องคิดกันต่อไปว่าเราจะทำอย่างไร

อีกอย่างหนึ่งคือ การที่คนมอญพยายามที่จะออกไปทำงานข้างนอก เพราะมอญเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่สิทธิ์ที่เขาจะออกไปทำงานข้างนอกนั้นไม่ได้ ถึงแม้ว่าจะได้รับการศึกษา ตอนนี้โรงเรียนเปิดสอนถึงระดับมัธยมปีที่ ๓ แล้ว เด็กจบมาก็ไม่สามารถที่จะไปทำงานที่อื่นหรือหาที่เรียนต่อได้ เราพยายามที่จะหาวิธีการที่จะออกไปข้างนอกให้ได้ คือสิ่งที่เราคิดว่าน่าจะมีวิธีการเข้าไปช่วยเหลือกลุ่มคนเหล่านี้

เบญจรัชต์ เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

อาจารย์บุญชูได้เล่าให้เราฟังถึงการอพยพเข้ามาของมอญที่สังขละบุรี ซึ่งในระยะแรกนั้นจะเห็นได้ว่าคนมอญได้เข้ามาอยู่อาศัยปะปนกับชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นชนเดิมที่อยู่ในอำเภอสังขละบุรี แต่หลักสำคัญที่เป็นศูนย์กลางความศรัทธาของคนทั้งสังขละบุรีก็คือ หลวงพ่อดูตมะ เป็นพระภิกษุชาวมอญที่มีบทบาทสูงมากในสังขละบุรี ในการที่จะเชื่อมโยงคนกลุ่มต่างๆ ทั้งมอญ ทั้งคนมอญ คนกะเหรี่ยง คนไทยเข้าด้วยกัน แต่ว่าในภายหลังการสร้างเขื่อนเขาแหลม จะเห็นได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงในสังขละบุรีค่อนข้างมาก คือ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางโครงสร้าง ภายภาพของเมือง มีการสร้างสถานที่ราชการขึ้นมาใหม่ แล้วก็ชุมชนมอญเองก็มีพัฒนาการเติบโตจากหมู่บ้านเล็กๆ นี่กลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ มีคนอยู่หนาแน่นมาก ในขณะที่ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่แล้วยังคงอาศัยอยู่ในตัวอำเภอ อีกส่วนหนึ่งก็กระจายออกไปอยู่ตามที่จัดสรรรอบนอก

ดังนั้น ภายหลังการสร้างเขื่อนจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมอญกับกะเหรี่ยงที่ตรงนี้ด้วยเหมือนกัน แล้วประเด็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงที่อาจารย์บุญชูพูดถึง ก็คือเรื่องของปัญหาที่ทำกิน การไม่ได้สิทธิ์ในการเป็นคนไทย ซึ่งปัญหาตรงนี้ ทราบว่าปัจจุบันนี้มีความรุนแรงค่อนข้างมาก

เพราะรัฐเองมีนโยบายจัดระเบียบในการจัดการกับคนชนกลุ่มน้อย คือเขาจะแบ่งแยกโดยวิธีการให้บัตรกับชนกลุ่มน้อยเป็นประเภทๆ ไป อย่างคนกะเหรี่ยงส่วนหนึ่งก็จะได้รับสิทธิในการเป็นคนไทย เขาจะมีบัตรเป็นสีฟ้า มีบัตรสีส้ม และบัตรสีชมพู คนมอญเองถึงปัจจุบันยังไม่ได้ ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับบัตรประชาชนที่จะเป็นคนไทยก็จะถูกจำกัดสิทธิ เห็นได้ว่าจะมีการต่อสู้กับเรื่องพวกนี้เยอะมาก เพราะว่าภายหลังเมื่อย้ายเมืองแล้ว ก็ถูกจำกัดเขตของพื้นที่ทำกินด้วย ไม่มีที่ทำกิน การที่จะออกไปหาของป่าอะไรพวกนี้ก็ค่อนข้างที่จะเข้มงวดมากขึ้น เพราะว่ากรมป่าไม้จะเข้ามาดูแล อาจารย์อยากเพิ่มเติมประเด็นนี้ไหมคะเกี่ยวกับเรื่องบัตร สิทธิในการทำกิน แล้วก็การดิ้นรนของคนมอญตรงนี้

อาจารย์บุญชู สุขเจริญ :

คือคนมอญเข้ามาหลายระลอก พอตอนหลังก็เข้ามามาก ลักษณะพวกแรกที่เข้ามาอยู่ที่อำเภอเก่าจะเป็นลักษณะอพยพเข้ามาเพราะหนีภัยสงคราม พวกนี้จะอยู่นาน ๕๐ กว่าปีแล้ว ส่วนพวกหลังคือก่อน ๒๕๑๙ การจำกัดสิทธิของคนมอญคือ คนที่เข้ามาก่อน ๒๕๑๙ เขาจะได้บัตรสีชมพู ถือว่าเป็นบัตรพลัดถิ่น สัญชาติพม่า แล้วหลัง ๒๕๑๙ เป็นต้นมาจะได้บัตรสีส้ม ถือว่าเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง ซึ่งบัตรจะไม่เหมือนกัน ส่วนคนกะเหรี่ยงก็จะได้บัตรสีฟ้า ถ้าพูดถึงสิทธิ ๓ บัตรนี้ บัตรสีฟ้ามีสิทธิมากที่สุด คือ คนกะเหรี่ยงสามารถจะเข้ามาในเมืองกาญจนบุรีได้ ถ้าหากว่าเป็นบัตรสีส้มเจอเมื่อไรก็จบเมื่อนั้น แต่ว่าบัตรสีชมพูสามารถจะขออนุญาตจากส่วนราชการ ขออนุญาตเข้ามาทำธุระได้ เขามีแบบฟอร์มให้จากที่ว่าการอำเภอเข้ามา แล้วส่วนบุตรหลานก็จะได้รับการศึกษาถ้าบัตรสีชมพูจะได้รับการศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา แต่ว่าอยู่ในเขตจำกัด อย่างเมืองกาญจนบุรีมาเรียนได้ถึงระดับอุดมศึกษา เขามีเขตพื้นที่จำกัดอยู่ว่า ลูกคนมีบัตรสีชมพูเรียนได้ถึงไหนเรียนได้ถึงระดับอุดมศึกษา แต่ไม่มีสิทธิที่จะเป็นคนไทย แต่แนวโน้มขณะนี้มีการพิจารณาว่าบุคคลที่เข้ามาก่อน ๒๕๑๙ หรือบุตรหลานหรือเด็กๆ ที่เกิดตั้งแต่ ๒๕๒๕-๒๕๓๕ เขาจะพิจารณาให้เป็นสัญชาติไทย แต่ว่าตรงนี้ก็ยังไม่เรียบร้อยแต่ว่าได้มีแนวโน้ม มีนโยบายแต่คงไม่ถึงขั้นที่ ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับเด็กที่เรียนหนังสือหรือคนมอญที่อยู่ตรงนั้นมากที่สุด แต่ว่าความหวังยังรอกันอยู่ เพียงแต่ทราบข่าวนโยบายมา

คุณเบญจรัตน์ เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

นี่เป็นสภาพปัญหา ณ ปัจจุบันที่กอดันชาวมอญที่สังขละบุรี เดี่ยวเราจะผ่านประเด็นนี้ไปก่อน ดิฉันจะให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับชาวกะเหรี่ยงในสังขละบุรีอีกนิดหนึ่ง ในสังขละบุรีที่อาจารย์บุญชูกล่าวแล้วว่า มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่เดิมในเขตอำเภอเก่า ตามประวัติที่เล่า จะเล่าให้ฟังว่า ชาวกะเหรี่ยงที่สังขละบุรีเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองชว่อง ขวดยกระม่อง เมืองเมสวะจากประเทศพม่า เดิมจะอาศัยอยู่ในเขตต้นน้ำแก่งลำน้ำแควใหญ่ ซึ่งปัจจุบันอยู่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ชุมชนกะเหรี่ยงซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ปัจจุบันนี้อยู่ในเขตตำบลไร่ไร่ ลึกเข้าไปด้านจนไปบรรจบกับเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เขาเล่าว่าในช่วงแรกที่มีการตั้งหัวหน้ากะเหรี่ยงขึ้นเป็นเจ้าเมือง คือ พระศรีสุวรรณคีรี ศูนย์กลางของคนกะเหรี่ยงเดิมจะอยู่ที่บ้านสะเนพ้อง แต่ภายหลังมีการสร้างเมืองสังขละบุรีขึ้นมา ส่วนหนึ่งอพยพมาอยู่บริเวณที่สามประสบซึ่งเป็นที่ดินอำเภอ ที่นี้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปเรื่อยๆ กะเหรี่ยงส่วนหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตอำเภอนี้เขาจะมีการกลืนกลายกับคนในเมืองค่อนข้างสูง ถ้าเข้าไปที่เมืองสังขละบุรีจริงๆ แล้ว ในเขตฝั่งอำเภอจะมีทั้งคนมอญ คนกะเหรี่ยง แล้วก็คนไทยอยู่ปนกัน แต่ว่าจะมองไม่ค่อยเห็นสักเท่าไรว่าแตกต่างกันอย่างไร แล้วก็กะเหรี่ยงที่อยู่ในเขตตัวอำเภอมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องอาชีพ เรื่องวิถีชีวิตการทำมาหากิน ส่วนหนึ่งมีโอกาสเรียนหนังสือแล้วก็เปลี่ยนอาชีพไปรับราชการ แต่อีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในนั้นภายในเข้าไป คือกะเหรี่ยงที่อยู่ในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร จะมีการรักษาแบบแผนทางวัฒนธรรมของตัวเองไว้ค่อนข้างสูง

ในหมู่บ้านของกะเหรี่ยงในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร ส่วนใหญ่จะอยู่กันตามริมลำห้วย แล้วก็กระจายกันอยู่เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ไม่เยอะ บางหมู่บ้านละ ๑๐-๒๐ หลังคาเรือน ไปจนถึงหมู่บ้านใหญ่ที่สุด ซึ่งเป็นศูนย์กลางอยู่ในทุ่งใหญ่ ก็คือ บ้านจะแก ซึ่งมีประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ หลังคาเรือน เอกลักษณะหรือว่าแบบแผนหรือความเป็นกะเหรี่ยงของเขา คือชาวกะเหรี่ยงเขาจะแบ่งกลุ่มทางสังคมของตัวเองด้วย ผ่านการนับถือ การเช่นไหว้บรรพบุรุษที่ไม่เหมือนกัน จะมีชื่อเรียกเป็นกะเหรี่ยงด้วยชาว เป็นกะเหรี่ยงด้วยเหลือง แต่ว่าสิ่งที่มันหลอมรวมความเป็นกะเหรี่ยงทั้งหมดของเขาก็คือ เขาจะมีการนับถือลัทธิฤๅษี คือ ความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีจะมีมาเป็นการต่อสู้ของคนกะเหรี่ยงเพื่อจะให้ได้นับถือพุทธศาสนา

ในความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิฤๅษี จะมีคำสอนที่เกี่ยวกับการผสมกลมกลืนระหว่างภูมิมิและธรรมชาติ เพราะฉะนั้น คนกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวรจะมีมนต์ส่นที่สำคัญในการที่จะนอบน้อมนับถือธรรมชาติ นับถือของคะลีแม่ธรณี นับถือพิพิธโยซึ่งเป็นแม่โพสพ พุกโตพุกเจ้าแห่งแม่น้ำ เขาก็จะบอกว่าความเป็นกะเหรี่ยงที่แท้ คือ การเคารพนบอบต่อธรรมชาติ เพราะฉะนั้น คนกะเหรี่ยงสามารถมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ละโมภ เป็นเหมือนมนต์ส่นหลักของความเป็นกะเหรี่ยง แสดงถึงความเป็นกะเหรี่ยงของเขา

เรามีนักวิชาการท้องถิ่นที่สังขละบุรีที่ศึกษาเรื่องกะเหรี่ยง คือ อาจารย์สมชาย ศรีสุข แต่ว่าวันนี้อาจารย์ไม่ได้มานำเสนองานกับเรา การเปลี่ยนแปลงของกะเหรี่ยงในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร อาจจะมองว่าเป็นพื้นที่ภายในที่อยู่ลึกเข้าไป อัตลักษณ์ที่เขาแสดงออกนอกเหนือจากวิถีชีวิตการทำมาหากิน เรื่องของการแต่งกาย เรื่องของประเพณีพิธีกรรมนี้มันยังคงอยู่ค่อนข้างมาก

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มีพวกเจ้านายเข้าไปในชุมชนของเขาแล้วก็ไปบังคับให้เขาทำนั่นทำนี่ ให้เขาเปลี่ยนวิถีชีวิต เปลี่ยนความเชื่อของตัวเอง แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบรุนแรงมาก แต่ภายในระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมา มีปัญหาที่อ่อนไหวอย่างหนึ่ง คือ เรื่องของการจัดการพื้นที่ป่า เพราะอยู่กันใกล้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เคยมีกระแสเกี่ยวกับการจะย้ายชาวกะเหรี่ยงออกจากป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เพราะว่ามีมโนคติเกี่ยวกับการจัดการป่าจากคนข้างนอกเข้าไป กลายเป็นปัญหาที่อ่อนไหวสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานภาครัฐได้เข้าไปพยายามที่จะจัดการกับวิถีชีวิตแล้วก็มีโมหะระหว่างคนกับป่าที่ชาวกะเหรี่ยงมีอยู่เดิม เดิมเขาจะมีระบบทำไร่หมุนเวียน มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับคนเกี่ยวกับธรรมชาติ มีการเคารพนับถือสิ่งคุ้มครองธรรมชาติต่างๆ ที่นี้ในระยะหลังหรือว่าแม้ปัจจุบัน เขาจะโดนแรงกดดันผ่านระบบการจัดการที่รัฐไปบังคับให้เขาหยุดการทำไร่หมุนเวียน

ปัจจุบันสถานการณ์ในทุ่งใหญ่นเรศวร คือไม่สามารถที่จะจัดการระบบไร่หมุนเวียนแบบเดิมของตัวเองได้แล้ว เจ้าหน้าที่จะบอกว่าทำตรงไหนก็ต้องอยู่ตรงนั้น เอาระบบกรรมสิทธิ์ของคนนอกเข้าไป ทำให้มันส่งผลกระทบต่อมาโนห้ส่น ต่อความคิดความเชื่อของคนกะเหรี่ยงที่มีอยู่เดิม ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่เขาเจอ คือ ปัญหาเรื่องการศึกษาระยะหลังที่มันมีขบวนการที่แตกแยก เด็กกะเหรี่ยงซึ่งเคยอยู่กับครอบครัวแล้วก็มีการถ่ายทอดความคิดความเชื่อผ่านคนแต่ละรุ่น เด็กถูกแยกออกจากครอบครัวแล้วก็วิถีชีวิตเดิม ณ ปัจจุบันนี้ ชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวรเกิดแรงกดดันของความขัดแย้งของคนระหว่างรุ่น คนเฒ่าคนแก่จะมองว่าเด็กๆ หรือว่าคนรุ่นใหม่ไม่ปฏิบัติตามวิถีของความเป็นกะเหรี่ยงเดิมแล้ว

จึงมีกระแสของการที่จะพยายามที่จะรื้อฟื้นหรือว่าถ่ายทอดคุณค่าแบบเดิมของความเป็นกะเหรี่ยงให้กับเด็กๆ ขึ้นมา ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ระยะหลังกระแสย้ายกะเหรี่ยงออกจากป่าได้ซาลง แต่วิถีการจัดการของคนจากข้างนอกเอาไปสวมทับให้เขาไปเปลี่ยนแปลงไปบังคับมันก็อยู่ในระหว่างการต่อต้าน เหมือนกับเขาก็พยายามปรับตัวกันอยู่ แต่เรายังเห็นไม่ชัดว่าทิศทางของการต่อสู้หรือว่าการที่จะเปลี่ยนแปลงปรับตัวของเขาจะเป็นอย่างไร

สถานการณ์ของชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวรก็อาจจะแตกต่างไปกับชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ราชบุรี ซึ่งอาจารย์สุนทรก็จะเล่าให้ฟัง อาจจะเห็นว่าเงื่อนไขหรือว่าบริบทแวดล้อมต่างๆ มันต่างกันอย่างไร

ตอนนี้จะให้ดูภาพของชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวร อันนี้จะเป็นภาพของบั้งค์หรือเจ้าวัด ที่คนกะเหรี่ยง ทุ่งใหญ่นับถือ เขาจะมีวัดแล้วก็เจ้าวัด ซึ่งเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรม คนกะเหรี่ยงชีวิตทั่วไปจะมีสภาพอย่างนี้ คือการแต่งกายผู้ชายเขาจะใส่เสื้อแล้วนุ่งโจงกระเบนมีผ้าโพกหัว พวกนับถือลัทธิศาสนาจะมีมวยมุ่นอยู่ที่ตรงกระหม่อม อันนี้เป็นเด็กกะเหรี่ยง ภาพต่อไปเป็นการแต่งกายของเด็กผู้หญิงและผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว นี่เป็นเด็กเช่นกัน สังเกตดู เขามีผ้าคาดเป็นแถบแบบนี้ ดิฉันเคยไปเจอด้วยตัวเอง คือเข้าไปที่หมู่บ้านแม่จันทะปรากฏว่า ในโรงเรียนของ ตำรวจตระเวนชายแดนมีข้อขัดแย้งเรื่องการแต่งกายของเด็กกะเหรี่ยง คือเขาจะไปบังคับเด็กตัดผมสั้นไม่ให้เกล้ามวย ไม่ให้คาดผม มีความขัดแย้งเกิดขึ้นตลอด ภาพนี้เขาจะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ จะอยู่แบบมีพ่อ-แม่-ลูก มีลูกเขย ลูกสะใภ้อยู่รวมกัน

ภาพนี้เป็นสภาพแวดล้อมใกล้ๆ หมู่บ้านจะมีลำห้วย เป็นสภาพบ้านเรือนของคนกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวร ปัจจุบันก็ยังอยู่คล้ายๆ อย่างนี้ แต่ว่าจะมีร้านค้ามากขึ้น มีร้านขายแปะ ขายสับ ขาไก่ ฟันเหมือนของคนในเมือง ในหมู่บ้านก็จะมีลานดินแล้วจะปลูกไม้ผลเอาไว้ ภาพนี้ชาวบ้านเขากำลังจะเดินทางไปทำไร่ อยู่ระหว่างทาง อยู่ในไร่ข้าว ภาพนี้เป็นการพาดข้าว ส่วนใหญ่เขาก็มีวิถีชีวิตง่ายๆ ภาพนี้เขาใช้ระหัดแล้วก็ดำข้าวในไร่ของเขา ไร่ข้าวจะไม่ไ้ปลูกแต่ข้าวอย่างเดียว แต่จะปลูกพริก ปลูกถั่ว ปลูกยาสูบปนกันไป อันนี้ชาวบ้านเขากำลังหันยาสูบ นอกจากนั้น ก็มีทาสปลาในแม่น้ำ ชีวิตเขาเรียบง่าย สมถะมาก

เชิญอาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย ช่วยเล่าถึงกะเหรี่ยงที่ราชบุรีให้เราฟังค่ะ

อาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย : ผู้วิจัย

กะเหรี่ยงราชบุรีเมื่อเข้ามาอยู่แรกๆ นั้น ที่แล้วมา เรามีความเข้าใจว่ามาที่เดียวกับแกวกาญจนบุรีและสุพรรณบุรี คือ มาทางด่านเจดีย์สามองค์ แต่จากนักวิชาการท้องถิ่นและตัวของกะเหรี่ยงเอง เมื่อสอบถามยายแล้วปรากฏว่า ไม่ได้มาทางด่านเจดีย์สามองค์ เขาบอกว่าเขามาจากทวาย เย้ ไควทะเล ทวายอยู่ใกล้กับด่านบ้องดีทางโทรโขค เพราะฉะนั้น เขาจะเข้ามาทางนี้ แต่ส่วนใหญ่จะเข้ามาทางเมะละแมง เข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ พวกนี้เข้ามาโดยสิ่งแวดลอม สถานที่ วันเวลา เลยไม่เหมือนกับพวกข้างบนที่แยกไปอยู่ทางกาญจนบุรีและสุพรรณบุรี พวกนี้มาตามลำภาชีแล้วผ่านราชบุรีลงไปจนถึงเพชรบุรีเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นกลุ่ม “โพล่ง” หรือ “ไผ่” ทางสุพรรณเรียกว่า ไผ่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี เรียกว่า “โพล่ง” ผมก็ใช้คำว่าโพล่ง

ฝรั่งมาเจอครั้งแรกที่พม่าก็ใช้คำว่า โพล่ง เขาก็เขียนเป็นตัวประเว แต่ตัวเขาเองบอกว่าจะใช้คำว่าโพล่งกับไผ่ กลุ่มนี้เข้ามาคงจะก่อนตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วแต่ว่าหาหลักฐานไม่ได้ ตามประวัติศาสตร์ก็เป็นแบบชุมชนกันชนอยู่ชายแดน ช่วยในการลาดตระเวน ช่วยส่งข่าว แต่ถ้ามาเป็นกลุ่มใหญ่ภายหลัง ซึ่งจะมาเจอ รัชกาลที่ ๕ เมื่อเสด็จโทรโขค ๒๔๑๖ กับมาเจอ รัชกาลที่ ๕ ตอนเสด็จไปประพาสถ้ำจอมพล เมื่อ ๒๔๓๔

พวกนี้ก็ลงไปจนถึงอำเภอหนองหญ้าปล้อง แก่งกระเจา เฉพาะที่จังหวัดราชบุรีที่อยู่ชายแดนเวลานี้ที่เป็นจุดสีเขียวเป็นที่อยู่ของกะเหรี่ยงทั้งนั้น เวลานี้มีสถานการณ์กันอยู่คือที่ตะโกกลาง ตะโกบน และที่ศูนย์อพยพถ้ำหินที่มีเรื่องมีราวกันอยู่ การแต่งกายของกะเหรี่ยงราชบุรีตั้งแต่สมัยมณฑลราชบุรี ก็จะแต่งกายอย่างนี้ ผู้ชายจะไว้ผมยาว แล้วมีผ้าผืนเล็กๆ ผูกเป็นวงออกมามีผ้าโพก ที่จริงคนที่มียายุแล้วสมัยก่อนจะใช้สีเทา สีดำ แต่ถ้าเป็นหนุ่มเขาก็จะใช้สีสดๆแล้วก็มีดอกไม้ไปมัดอะไรประกอบหรือประดับด้วย ส่วนของผู้หญิงจะเป็นลักษณะอย่างนี้ ความแตกต่างที่เห็นนี้ ในแง่อัตลักษณ์การแต่งกายอย่างของที่เมืองกาญจนบุรีและทุ่งใหญ่นเรศวรจะเป็นอย่างนี้ และที่อุทัยธานีจะเป็นอย่างนี้ จะเห็นว่าไม่เหมือนกัน ยิ่งที่แม่สะเรียงแล้วก็กลายเป็นอย่างนี้ (ภาพประกอบ)

เพราะฉะนั้น กะเหรี่ยงราชบุรีเขาจะแต่งตัวอย่างนี้ สัญลักษณ์ที่เห็นชัดตรงหน้าอกที่เป็นช่องเขาจะมีลายเป็นดอกบัวคล้ายในรูปบนกลองมโหรี

ก๊อตอามีแต่งตัวแบบนี้ลือไปประโคนชัยก็เลยให้ภรรยาบอกว่าเป็นกะเหรี่ยงราชบุรี แต่ที่จริงกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่อยู่ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงโพล่ง แต่ว่าเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่กะเหรี่ยงเผาโรงพักตั้ง ๓ ครั้ง หรือยึดโรงพยาบาล หรือแหกคุกที่สมุทรสาคร แล้วก็ปล้นร้านค้า จนรายสุดท้ายยิงรถนักเรียน เมื่อวานนี้ผมไปประชุมที่ศาลากลางก็เห็น จอบีและทองมอญ ก็กำลังไปให้การมีนักเรียนเข้าไปชี้ตัวกันอยู่ ยังไม่ทราบข้อมูลที่แน่นอนว่า เป็นกะเหรี่ยงอะไร ชาวบ้านทั่วไปยังไม่เชื่อว่าเป็นตัวจริง เวลาที่เราจะเห็นว่าในราชบุรีเขาจะแต่งตัวอย่างนี้

อันนี้เป็นที่แม่สะมิงในงานวันคริสต์มาส ผู้หญิงผู้ชายเขาจะแต่งตัวอย่างนี้ เนื่องจากก๊อตอามีอิทธิพลเวลาถึงงานที่อำเภอจึงได้ทั้งอัตลักษณ์เดิม คือ การแต่งกายแบบเดิมหันมาแต่งแบบในนามของก๊อตอามี ผู้ชายก็เสื้อแดง ผู้หญิงก็เสื้อสีขาว เป็นการทำลายอัตลักษณ์ดั้งเดิมโดยไม่รู้ตัว พอถึงงานที่หน้าอำเภอเราต้องการให้เน้นที่การท่องเที่ยว เราก็เอาที่ศูนย์อพยพมา มีการรำกระบองไม้คู่เป็นการตีนา แต่โดยทั่วไปก็ไม่ทราบว่าเป็นกะเหรี่ยงพวกไหน ก็เป็นแบบชุดที่ว่ามาอย่างนี้ งานของดีเมืองราชบุรีจัด เขาให้แต่ละอำเภอแสดงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เฉพาะที่สวนผึ้ง บ้านคา เป็นความมั่งคั่งของทางความคิดว่า ถ้าให้มันสะดวกในแง่เศรษฐกิจ ในเรื่องการติดต่อประสานงาน เขาก็ไปเอากะเหรี่ยงที่ถ้ำหินขึ้นรถมาแล้วถือป้าย อำเภอสวนผึ้ง แล้วก็เดิน โดยที่ตลอดชาวบ้านว่าเป็นกะเหรี่ยงดั้งเดิม ที่จริงไม่ใช่ กะเหรี่ยงดั้งเดิมเขาแต่งตัวแบบนี้ เพราะฉะนั้น มันจะเกิดกดดันขัดแย้งกันเรื่อยมาเลยว่า กะเหรี่ยงเดิมนั้นลูกหลานที่มีความรู้เป็นผู้นำในท้องถิ่นเห็นว่าถ้าปล่อยปละละเลยไว้ความเป็นกะเหรี่ยงดั้งเดิมก็จะหายไป ก็เริ่มมีปฏิกิริยา ในปีต่อมาก็เริ่มเข้ามาสืบบทบาทโดยผ่านศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ เขาก็เลยหันกลับมาว่าต้องแต่งตัวแบบนี้

กะเหรี่ยงที่ราชบุรีเวลาเขาไปตั้งถิ่นฐานที่ไหน เขาจะต้องมีเสาหลักบ้านอยู่ เขาเรียกว่า “เคยเทิง” แต่หลังจากที่เขาหนีภัยศาสนาพุทธแล้วซึ่งไม่เหมือนกับทางเมืองกาญจน์ เขาตั้งรกรากหนีภัยศาสนาพุทธ ก็เป็นลัทธิธำมณีลัทธิเจ้าวัด แต่ว่าที่ราชบุรีไปเจอหลวงพ่อกี้ “วัดแจ้งเจริญ” ก็มีการสองของกันจนเป็นที่นับถือก็เลยนับถือพุทธ เขาก็มีความรู้เกี่ยวกับการก่อสร้างก็เลยเปลี่ยนเสาบ้านเคยเทิง มาเป็น “ก่องเทิง” คือ เป็น “เจดีย์” เพราะฉะนั้นเจดีย์ของเขา คือ เสาหลักบ้านเดิมที่เขาเอาไป อันนี้ไปเจอที่บ้านสวนผึ้ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมของ “หลวงพิทักษ์ศิริมาส” เขาก็ทิ้งไว้แบบนี้มันชอบกลอยู่ ทำไมเขาปล่อยปละละเลยมาร่วม ๓๐ ปีแล้ว เสาหงส์ก็เหลือแต่เสาตะเกียบข้างเดียวอะไรทำนองนี้

จากการที่ไปพูดคุยลูกหลานของหลวงพิทักษ์ศิริมาสก็เลยเล่าให้ฟัง ตอนแรกผมก็ไม่เข้าใจว่าทำไมเป็นเจดีย์ หลังจากหนีภัยอาจารย์นวมแล้วเขาแปลงมาเป็นเจดีย์ พอเป็นเจดีย์แล้วก็ต้องมีเสาหงส์อยู่หน้าเจดีย์เหมือนวัฒนธรรมมอญ มันมีหลายครั้งที่ผมเข้าไปประชุม เขาเห็นผมสนใจเรื่องกะเหรี่ยง เขาก็เชิญไปช่วยพูดคุยช่วยเหลือคนที่สูงอายุว่า วัฒนธรรมกะเหรี่ยงนั้นคืออะไรควรจะสืบสานอย่างไร เพราะฉะนั้น หลังจากผู้นำในชุมชนเห็นด้วย ก็เริ่มมาฟื้นฟูตั้งเสาเจดีย์ให้ตรงใหม่ เอาหินที่ลำธารมา มีพิธีกรรมเวียนเทียนรอบเจดีย์ในเดือน ๕ ต่อไปก็มีการแห่ฉัตรเดือน ๑๑ ปีต่อมาเขาก็เสริมขึ้นมาเรื่อยเลยก็เป็นการรักษาของเดิมอยู่ได้ อันนี้ที่จริงน่าจะทำมานานแล้วเพราะเป็นการทำให้ผู้สูงอายุหรือคนรุ่นใหม่ได้มีความสัมพันธ์กัน เหมือนกับของไทยเราทำบุญกลางบ้านมีโอกาสดูมาเจอมาชุมนุมกัน ลูกหลานใคร หรือใครเป็นพวกพ้องเดียวกัน

อีกที่หนึ่งเขาทำมานานแล้ว วัดของเขามีเสาหลักบ้านแล้วก็เสาหงส์จะปลูกต้นโพธิ์ ต้นจำปา ปรากฏว่าเหลือแต่ต้นโพธิ์ ผมก็ไปคุยกับผู้นำหมู่บ้าน คือ คนรุ่นใหม่เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ช่วยของหมู่บ้านเขาก็เห็นดีด้วย ถ้าหากว่าเราหันเอามิติวัฒนธรรมเก่ามาใช้จะทำให้ลูกหลานกะเหรี่ยงนั้นรวมตัวกันได้ หลังจากนั้นเขาก็ปรึกษากับพระที่วัด ก็มีการทำพิธีหาไม้ขนุนมาทำเป็นเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ใหม่ กะเหรี่ยงจะทำอะไรจะยึดทางพระ ก็มีพระมาร่วมพิธีด้วย นำของสิริมงคลมาใส่กันหลุมก่อนที่จะตั้งเสาเจดีย์ การตั้งเสาเจดีย์ก็เป็นงานใหญ่ทำให้เขาเริ่มตระหนักถึงการดำรงชาติพันธุ์ ชุมชนเดียวกันพวกกะเหรี่ยงซึ่งเป็นก๊อตอามีรุ่นใหม่เขาอยู่เรื่องรัฐชาติ

เพราะฉะนั้น จำเป็นต้องรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้ก็หันกลับมาใช้หนุ่ม-สาว เคยเป่าแคน ฟ้อนแคน เขาก็เอามาแสดงให้คนนอกชาวบ้านที่ไปด้วยดู มีอาหารการกินอะไร มีอาหารกระเหรี่ยงอะไรบ้างเขาก็นำมาแสดงให้ดู เป็นความภูมิใจของเขาที่ว่า “งานกินข้าวห่อ” เขาสามารถเชิญผู้หลักผู้ใหญ่อย่างผู้ว่าราชการจังหวัดไป หรือว่า ส.ส หรือว่าประธาน อบต. กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านไป เพื่อให้เห็นความสำคัญอันนี้ก็มีการผูกผ้าสามสี เป็นการที่วัฒนธรรมใหญ่ยอมรับวัฒนธรรมเล็ก

อีกที่หนึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะเป็นเขตเทศบาลแล้ว แต่ว่ามีผู้นำท้องถิ่นอยู่ เขาบอกว่าก่อนที่เขาจะตายอยากจะได้เห็นเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ใหม่ นี่เป็นภาพถ่ายตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ ตอนเข้าสู่กรอบสังคมไทยที่กรป. กลาง เข้าไปยุ่งเกี่ยวจัดสรรที่ดินเนื่องจากจะเป็นพื้นที่สีแดง เลยเข้าไปจัดการทางภูมิทัศน์และทางวัฒนธรรมใหม่ ตรงนี้เป็นต้นตะโกซึ่งเขานับถือ ที่ว่าในเดือน ๖ จะนำเอาข้าวปลาอาหารมารวมกันที่นี่ จะมีผู้ทำพิธีเรียกว่าใส่คู่ แล้วก็ทำพิธี แต่ว่าปัจจุบันพื้นที่นี้เป็นท้องนากลายเป็นตึก คนจีน คนลาว คนไทย พวน ก็ไปอยู่ร่วมกัน ก็เลยนับถือเหมือนกัน จากเสียงเดือน ๖ มีต้นไม้อายุช่วยคุ้มครองคนในหมู่บ้านก็เปลี่ยนมาเป็นศาลเจ้าพ่อ ซึ่งไม่ต้องรอเดือน ๖ ใครจะไปกราบไหว้หรือขอหวยหรือเสียงเซียมซีก็ได้ กลายเป็นรุกขเจือเจ้าพ่อ พอเป็นเจ้าพ่อแล้วก็เป็นการนับถือของคนภายในหมู่บ้านที่หลากหลายทางชาติพันธุ์ร่วมกัน

นี่เป็นภาพถ่ายเก่าแสดงถึงเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ ซึ่งทางการไม่เข้าใจตอนเงินผันของคึกฤทธิ์เข้าไปก็เลยไถทิ้ง ทั้งหลวงพ่อกับชาวบ้านก็คิดว่าคงต้องฟื้นฟูใหม่ เมื่อปีที่แล้ว เสาหงส์นกเขาเว่ย ที่เคยอยู่บนเสาหงส์ของมืองเทิง เขาบอกว่าถึงเวลาแล้วที่เขาจะต้องมาตั้งเสาหงส์ใหม่ เขาเลยเอาหงส์มาห่ออบบ้าน เหมือนกับแท่นางแมวแต่ของเขากลับเกี่ยวกับพุทธ ของเราไม่เกี่ยวทางศาสนา ก็จะร้องรำทำเพลง จะวนรอบโบสถ์แล้วก็ผ่านหมู่บ้านไป ทุกคนไม่ได้มาร่วมงานก็ต้องช่วยเรื่องเหล้าเรื่องสิ่งของหรือเอาน้ำสาตเอาน้ำมันส้มป่อยมาประพรม แสดงว่าอันนี้เป็นตัวแทนของชาวบ้านทั้งหมดว่าเราเป็นพวกเดียวกัน เราต้องเอื้ออาทรกัน เป็นการดึงเอามิติวัฒนธรรมเก่าขึ้นมา

จากนั้นก็ตั้งเสาหลักบ้านใหม่ ปรากฏว่าเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ที่คิดว่าสวยที่สุดเวลานี้ที่มีอยู่ในราชบุรี และเพชรบุรี จากเดิมมีปล้องเดียวหรือห้าปล้อง นี่มีเจ็ดปล้อง พอตั้งเสร็จแล้วเขาก็มีการเวียนเทียนรอบเจดีย์ซึ่งกลับมาทำกันใหม่ในเดือน ๕ จะมีการเวียนเทียน เอาดอกไม้ธูปเทียนไปที่ต้นไม้ โคนเสา เสาหลักบ้าน คือ ต้นโพธิ์ อันนี้เป็นการอธิษฐานว่าเราเป็นพวกเดียวกัน มาอยู่ร่วมกัน ศูนย์รวมจิตวิญญาณนี้ขอให้คุ้มครองทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข วัว-ควายอย่าได้เจ็บอย่าได้ไข้ ทำข้าวให้ได้ข้าวเยอะๆ แล้วก็ดึงเอาความเป็นพวกพ้องเดียวกันกลับมา คนแก่คนแก่ก็จะดึงเอาเด็กเล็กขึ้นมา ก็จะเป็นการดำรงรักษาชาติพันธุ์เอาไว้ได้

จากการเชื่อมโยงว่าทำอะไรให้วัฒนธรรมใหญ่ยอมรับ เมื่อวันที่ ๑๘ มีการทำพิธีเป็นเรื่องกลับมาทำ แล้วต่อมาทางอำเภอจัด ซึ่งนำ ททท. เข้าไปเกี่ยวข้อง จัดที่หน้าเมือง เอาสินค้าไปขาย ความฟุ่มเฟือยอะไรต่ออะไร ตอนนั้นเขาก็เลยจัดเองแล้วก็เชิญทางการไปเปิด มีทหารไป มีท่านนายอำเภอ มีการผูกผ้า ๓ สีที่เจดีย์ ทางตำรวจ ทหาร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกเทศบาลก็ไป จึงเริ่มมีความสำคัญขึ้นมา เพราะฉะนั้น เขาบอกว่าปีต่อไปก็ควรจัดให้ยิ่งใหญ่กว่านี้ พิธีผูกแขนก็เห็นความสำคัญขึ้นมา ผู้กำกับก็มาผูกแขนให้ ทางทหารก็มาผูกแขนให้ แล้วก็เลยเห็นว่าประเพณีกระเหรี่ยงถูกยอมรับขึ้นมา

อีกเรื่องหนึ่ง คือ ทุกหมู่บ้านจะมีการไหว้ต้นไม้ใหญ่ซึ่งไม่เหมือนกัน เขาก็มีการย้ายที่กันเรื่อยมา ครึ่งสุดท้ายเป็นต้นดินเปิด แต่เนื่องจากกระเหรี่ยงเขาอยู่กับคนจีนก็เลยมีการตั้งศาลเจ้าขึ้นมาแทน เป็นการอัญเชิญรุกขจีโอออกมาสิงสถิตที่ศาล พอเดือน ๖ เขาก็ไปร่วมกันทำพิธีเอาข้าวปลาอาหารไปให้ใส่คู่ เป็นผู้เชื่อมประสาน

นี่เป็นหมู่บ้านทุ่งแปลกกกล้า ทำที่ต้นมะค่า บ้านทุ่งแปลกบนทำที่ต้นสมพงษ์ เพราะฉะนั้น แต่ละหมู่บ้านจะนับถือต้นไม้ใหญ่ไม่เหมือนกัน เรายังพบที่บ้านบ่อเขตเทศบาลเขายังรวมกลุ่มกัน คนรุ่นนี้ทำพิธีร่วมกันได้ ศาลนี้เมื่อปีที่แล้ว นายกและทางอำเภอไปดูแล้วก็เห็นดีด้วย มีการรื้อมาสร้างใหม่ ตัดต้นไม้ออกแล้วก็ถมที่ทำเป็นรั้ว เริ่มเห็นความสำคัญขึ้นมา แต่วัฒนธรรมดั้งเดิม คือ เดือน ๖ มีใส่คู่หมดความสำคัญไป ต่อไปวันไหนจะมานับ

ก็ได้ แล้วก็มาใบเขียนขึ้นมาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความหลากหลายที่เป็นสาธารณะ แต่ลูกหลานกะเหรี่ยงก็ยอมรับความเป็นตัวเขาอยู่

ที่สำคัญที่สุดของกะเหรี่ยงราชบุรีนี้ คือ ศูนย์รวมจิตวิญญาณอยู่ที่วัดแจ้งเจริญ จะไปวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เขาจะไปทำพิธีกรรมร่วมกันทุกปี จากเดิมประมาณ ๓,๐๐๐ คน ๔,๐๐๐ คน หุงข้าวต้มนับวันละ ๔ กระสอบ มื้อละ ๓ กระสอบ เดี่ยวนี้ลดน้อยลงลูกหลานกะเหรี่ยงร่ำรวยมีรถส่วนตัว พกกลางคืนเขาก็กลับไป ตอนเช้าก็เริ่มงานใหม่ จากปีแรกๆ ที่ผมไปปี ๓๗ ขบวนแห่อาจารย์นวมมีคนแต่งกะเหรี่ยงคนเดียว จากการไปสัมพันธ์กับหลวงพ่อกับผู้นำของเขา คิดว่าอย่างนี้อาจจะหายไป ปีต่อมาก็เลยมีผู้นำที่เราคุยกันรู้เรื่อง เขาก็เห็นความสำคัญส่งภาษาบอกวาทถึงเวลาแล้ววันนี้เป็นวันของเราที่เรามาหากันมารวมกัน เราก็ควรแต่งตัวมาเพื่อให้เห็นว่าเป็นวัฒนธรรม เป็นวันชุมนุมปีใหม่ของกะเหรี่ยง จึงเริ่มทวนตาขึ้นมาเรื่อย

อันนี้ก็มีพิธีสงฆ์หลวงพ่อกับหลวงพ่อกับกันนอนให้หลวงพ่อกับเหยียบเดินไป เขาบอกว่าเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเขาเอง เหมือนกับที่วัดบางขุนเทถาราม อันนี้ยังมีอยู่ว่า กะเหรี่ยงเมื่อก่อนไว้ผมยาวเวลาสงฆ์หลวงพ่อกับแล้วเขาจะสยายผมออกมาเช็ดธูป แต่เนื่องจากเขาตัดผมสั้นแล้ว ก็เลยคลี่ผมผู้หญิงเอามาเช็ดเท้าหลวงพ่อกับแทน แต่ก็ยังรักษาประเพณีเดิมอยู่ ก็น่าจะคิดว่าต่อไปทุกปีคงจะเป็นอย่างนี้หมด ผมก็คุยกันว่าแล้วลูกหลานที่ไม่มาเพราะอายุอย่างนี้ปีต่อไปอาจจะหายไป ผมก็ไปจัดนิทรรศการช่วยเขา ก็จัดให้เห็นคุณธรรม จริยธรรม จัดแล้วคนแก่ๆ ก็ลากลูกไปด้วย ก็เป็นการฟื้นความหลังว่าอะไรผ่านไป อะไรควรจะทำ ควรจะมี ก็เลยมีการวิพากษ์วิจารณ์มา

นี่ก็คือผู้นำ มีอยู่หลายคน เวลานั้นกำลังคุยกับลูกบ้านทุกตำบลว่า เราควรหันกลับมาตามเดิมแล้วเอาชุดที่มีความสำคัญเข้ามาแต่ง มาดูสาว ๆ ก็น่าจะเป็นอย่างนี้แต่ว่าอีกหน่อยก็คงหายไป จากการพูดคุยกับหลวงพ่อกับก็คิดว่าควรจะเริ่มจากเด็ก ถ้าเด็กมาร่วมพิธีกรรมทุกปี ต่อไปพอเขาโตขึ้นก็เป็นเรื่องธรรมดาเป็นเรื่องบทบาทหน้าที่เขาก็จะมา ถ้าหากเด็กรุ่นนี้มาได้มันก็ไม่ขาดสาย

วัดแจ้งเจริญอยู่ที่อำเภอวัดเพลง อยู่ในที่ลุ่มที่จริง ไม่มีกะเหรี่ยงในที่พื้น เป็นคนไทยเชื้อสายเขมร แต่เนื่องจากประวัติทางประวัติศาสตร์กะเหรี่ยงกับหลวงพ่อกับมีความสัมพันธ์กันเขาก็มาดลกลี มีอยู่ที่หนึ่งที่บางระมาด ปรากฏว่าทางการโอนที่ให้เป็นอุทยานห้วยแม่ประจัน เสร็จแล้วมีปัญหาว่าเป็นที่อุทยาน เขาก็เลยคุยกับทางอำเภอ แล้วบอกต้องย้ายลงมาแน่นอน เลยต้องแสดงความกับหลวงพ่อกับ บอกว่าคงต้องบวชตันไม่ให้เห็นว่าเขาไม่ได้ตัดสินใจอย่างที่คุณข้างนอกบอก ก็มีการถ่ายรูป เวลานั้นมีปัญหาอยู่เนื่องจากว่า ๔ กก ล่าหาว่าเป็นคนพลัดถิ่น น่าคิดว่าที่แล้วมาลูกเสือชาวบ้านอบรมก็ได้จากคนในหมู่บ้านซึ่งน่าจะมิใช่เขมรบ้าน ปรากฏว่าเมื่อจับคนที่ว่าเป็นคนต่างดาวอยู่ที่ตะโกกลาง พวกนี้มีบัตรลูกเสือชาวบ้านและมีผ้าผูกคอ ก็น่าจะคิดว่าทางการไปนำเขามาอบรมได้อย่างไร หรือว่าเรื่องอบรมทาง สปช. ก็ดี เกี่ยวเนื่องจากการรักษาหมู่บ้านก็ยังไม่ได้คิดเรื่องนี้ แต่ว่าทางการจะคิดแต่เรื่องความมั่นคงของประเทศอย่างเดียว เรื่องความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเขาไม่ได้กำหนด

เวลานี้ก็มีผู้นำอยู่หลายคนอย่างคุณวุฒิ บุญเลิศ หรือ ชมรมเชื้อสายกะเหรี่ยง อย่างผู้ใหญ่บ้านเขายังเรียนอยู่ที่สถาบันราชภัฏที่ราชบุรีก็จะมามีบทบาทมาก เป็นตัวตั้งตัวตีที่จะคิดฟื้นฟู แต่เนื่องจากเวลานี้องค์กรท้องถิ่น อบต. หรือเทศบาลเป็นคนนอกกลุ่ม เพราะฉะนั้น การที่จะดึงงบประมาณที่จะมาใช้ในการนี้ก็จะลำบาก

เบญจรัชต์ เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

อาจารย์สุรินทร์ได้ชี้ให้เราเห็นว่ากะเหรี่ยงที่ราชบุรี แม้จะเรียกว่าโพล่ง หรือ โฟ กลุ่มเดียวกับที่กาญจนบุรี แต่ว่าก็มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาแล้วก็พัฒนาการที่แตกต่างกัน มีขบวนการเข้าใจว่าที่ราชบุรีนี้มันจะมีการเปลี่ยนแปลง แล้วก็ช่วงหนึ่งลักษณะทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ต่างๆ ได้หายไปช่วงหนึ่ง ได้เกิดกระแสของการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ผ่านการกระตุ้นอาจจะจะเป็นปัจจัยภายนอก ที่มีกระแสของการท่องเที่ยวหรือว่าการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

ถิ่นเข้าไป ทำให้กะเหรี่ยงที่ราชบุรีมีการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของตัวเองขึ้นมาใหม่ และมีการสังสรรค์กับผู้คนหลายกลุ่มด้วย

อาภาภรณ์ วลีโกดม : พิธีกร

ต่อไปเป็นการเสนอผลงานการวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้ว เรียนเชิญอาจารย์สิริกมล สายสร้อย อาจารย์ประจำโรงเรียนอรัญประเทศ อาจารย์ธีรพงษ์ อินทร์พันธุ์ นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษา จังหวัดสระแก้ว และคุณอภิญา ดันทวิวงศ์ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ขอเชิญท่านวิทยากรทุกท่านบนเวทีค่ะ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี

อภิญา ดันทวิวงศ์ : ผู้ประสานงาน

จากนี้ไปจะเป็นการนำเสนอผลงาน “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้ว” เอกสารที่แจกไปใช้ชื่อหัวเรื่องว่า “สระแก้ว เมืองอรัญฯ ชุมทางชาติพันธุ์ชายแดน” เนื่องจากบริเวณจังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่ชายแดนอีกด้านหนึ่งของประเทศไทยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ในการศึกษาครั้งนี้เป้าหมายของเราก็คือ อยากที่จะรู้จักคนไทยที่อยู่บริเวณนี้อย่างเป็นจริง ไม่ได้มองว่าเขาเป็นคนที่มีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด หรือว่ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่โดดเด่นเป็นพิเศษ อย่างเช่น คนมักจะมองว่าถ้าไปทางอรัญฯ ก็ต้องเป็นเขมร แต่ในความเป็นจริงถ้ามองภาพของท้องถิ่นเอง จะเห็นว่ามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มากกว่ากลุ่มเขมรอย่างเดียว ดังที่คณะวิจัยจะได้นำเสนอในช่วงจากนี้ไป

ขอบเขตการศึกษาในพื้นที่นี้ แม้ว่าเราจะใช้ชื่อว่าเรศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว แต่จุดที่เราเน้นหนักจริงๆ จะเป็นทีบริเวณอรัญประเทศ ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่ามาตั้งแต่อดีต มีการตั้งถิ่นฐานของคนที่หลากหลายมาเป็นเวลานาน เป็นพื้นที่ซึ่งมีข้อมูลค่อนข้างจะเข้มข้น อาจารย์ทั้ง ๒ ท่าน ในที่นี้ ท่านก็เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในด้านของพื้นที่ตรงนั้นค่อนข้างมากทีเดียว

กลุ่มชนที่เรามุ่งศึกษาที่จังหวัดสระแก้ว เนื่องจากเป็นชุมทางชาติพันธุ์ชายแดน มีการเคลื่อนไหวของผู้คนมาเป็นเวลานาน มีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายที่อยู่ในบริเวณนั้น แต่ว่ากลุ่มที่เราเลือกศึกษาจริงๆ จะเน้นที่ ๕ กลุ่ม คือ กลุ่มจีน เวียดนาม เขมร ญ้อ และลาว ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้นานแล้ว มีจำนวนประชากรค่อนข้างหนาแน่น อย่างไรก็ตามในกลุ่มทั้ง ๕ ที่เราศึกษา มีกลุ่มของชาวญ้อที่ค่อนข้างจะโดดเด่น ซึ่งลงความเห็นว่ากลุ่มนี้เรายังมีข้อมูลค่อนข้างน้อย ยังมีความรู้จักคนกลุ่มนี้น้อย โดยเฉพาะถ้าพูดถึงคนที่อรัญประเทศ กลุ่มญ้อก็จะเป็นกลุ่มที่อยู่นอกสายตา แต่วันนี้กลุ่มญ้อจะเป็นจุดที่เป็นนางเอกหรือเป็นพระเอกของเรื่องก็ว่าได้ เพราะว่าเป็นกลุ่มที่เราอยากจะทำให้ทุกท่านรู้จักพวกเขาให้มากขึ้น เพราะว่ามีบทบาททั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ และมีจำนวนประชากรไม่น้อยเลย ทั้งมีลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ วิธีศึกษาของกลุ่มก็ใช้เอกสารจากส่วนกลางแล้ว

เข้าไปพูดคุย ดูพวกหลักฐานที่ท้องถิ่นเก็บเอาไว้ ซึ่งน่าสนใจมากกว่าหลายๆ กลุ่ม เช่น ชาวเวียดนามมีภาพถ่ายอดีตที่เก็บเอาไว้อย่างดี น่าสนใจมากซึ่งได้นำมาให้ท่านได้ชม

ดิฉันขอแนะนำผู้ร่วมคณะวิจัย ทางขวามือสุดของดิฉันคือ อาจารย์ธีรพงษ์ อินทร์พันธ์ ทำงานเป็นนักวิชาการด้านการศึกษา อยู่ที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสระแก้ว ดัดมาคือท่านอาจารย์สิริกมล สายสร้อย เป็นอาจารย์อยู่ที่โรงเรียนอรัญประเทศ เป็นคนที่เรียกว่ามีเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์นี้เยอะมากครบทุกกลุ่ม อาจารย์พยายามที่จะสร้างกลุ่มใหม่ๆ อยู่เรื่อยๆ จนกระทั่งไปทำผม อาจารย์ก็พยายามพูดคุยกับคนในร้านว่าเป็นคนที่ไหนมาจากไหน แล้วก็มองหาข้อมูลใหม่ๆ อยู่เสมอจากชีวิตประจำวันของอาจารย์เอง อีกท่านหนึ่งที่ไม่ได้มาในวันนี้คือ อาจารย์พิสิทธิ์ ศรีสวัสดิ์ ท่านอยู่ที่เดียวกับอาจารย์สิริกมล คือ อยู่ที่โรงเรียนอรัญประเทศ แต่เนื่องจากติดภารกิจที่สำคัญอยู่ในช่วงการปฏิรูปการศึกษาก็ฝากให้ทั้ง ๒ ท่านมาเป็นตัวแทน ดิฉันเองชื่อ อภิญา ตันทวีวงศ์ เป็นผู้ประสานงานการวิจัย

การนำเสนอของเราจะเริ่มจากการพูดถึงความเป็นมา และสภาพพื้นที่ของสระแก้วโดยสรุป จากนั้นเป็นการพูดถึงเรื่องของการเคลื่อนไหวของคนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาว่ามีกลุ่มใดบ้าง เข้ามาช่วงไหน มีความสัมพันธ์กันกว้างอย่างไร จะแนะนำให้รู้จักกับกลุ่มเหล่านี้โดยผ่านภาพประกอบด้วย ต่อจากนั้นจะพูดเป็นเรื่องของชาวญ้อและเรื่องของวิถีวัฒนธรรมความเป็นมาของกลุ่มและการปรับตัวในปัจจุบันรวมทั้งพิธีกรรมที่สำคัญของกลุ่ม ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ค่อนข้างชัดเจน สุดท้ายจะเป็นการพูดถึงวิถีของการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่หลากหลายอยู่บริเวณนี้ว่า เรามีพื้นที่ตรงไหนที่จะเข้ามาร่วมกันสร้างสัมพันธ์พัฒนาความสัมพันธ์ดำเนินไปทางทิศทางใหม่ ดิฉันขอเชิญอาจารย์ทั้ง ๒ ท่านนำเสนอข้อมูลเป็นลำดับค่ะ

ธีรพงษ์ อินทร์พันธ์: ผู้วิจัย

ขอขอบคุณอาจารย์อภิญา สำหรับข้อมูลโดยทั่วไปของจังหวัดสระแก้ว จะขออนุญาตใช้ภาพเล็กน้อยหลายท่านคงเคยได้ยินมาบ้างเกี่ยวกับจังหวัดสระแก้วว่า สระแก้วเป็นเมืองของเจ้าพ่อวังน้ำเย็นบ้าง สระแก้วเป็นเมืองแห่งคาสโนบาบ้าง สระแก้วเป็นที่รู้จักในนามของตลาดโรงเกลือบ้าง ผมเข้าใจว่ามีหลายท่านคงเคยไปสัมผัส ไปเยี่ยมชมไม่น้อยกว่าหนึ่งครั้ง ก็คิดว่าหลายท่านคงได้เห็นสภาพทั่วไปของจังหวัดสระแก้ว ก็เป็นจังหวัดที่ไม่แตกต่างกับจังหวัดปราจีนบุรีซึ่งเป็นจังหวัดแม่ที่เราแยกตัวออกมาเมื่อปี ๒๕๓๖

ทางด้านเหนือสุดติดกับจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัด แนวชายแดนอำเภอตาพระยาถึงอำเภอคลองด่านจะเป็นพรมแดนที่ติดกับประเทศกัมพูชายาวประมาณ ๑๖๕ กิโลเมตร ส่วนด้านล่างจะเป็นจังหวัดจันทบุรีอีกส่วนหนึ่งคือจังหวัดปราจีนบุรีซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก สภาพโดยทั่วไปของสระแก้วนี้ก็จะกลุ่มที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ ถ้าแบ่งพื้นที่ตามโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็จะบอกว่าสระแก้วเป็นส่วนหนึ่งของประเทศภาคอีสาน พอเขากำหนดพื้นที่เขาบอกว่าสระแก้วนี้เป็นภาคอีสาน สาเหตุเพราะว่าชุมชนสระแก้วส่วนใหญ่ร้อยละ ๗๐ ขึ้นไป จะเป็นคนที่ใช้ภาษาอีสาน คือ ภาษาลาวเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ก่อนที่จะเป็นสระแก้ววันนี้มีความเป็นมาอย่างไร สืบเนื่องจากเท่าที่มีหลักฐาน ปรากฏว่าในพระเจ้ากรุงธนบุรีท่านให้พระยาจักรียกทัพไปตีเขมร แล้วก็ให้คนไทยที่พระองค์แต่งตั้งไปปกครองบางส่วนของกัมพูชา ต่อมาประมาณปี ๒๔๕๒ สระแก้วก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ถูกยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอ แล้วก็ขึ้นเป็นอำเภอเมื่อประมาณ ๒๕๐๑ จากความห่างไกลจากจังหวัดปราจีนบุรี ประชาชนที่จะไปติดต่อราชการหรือข้าราชการที่จะมาประชุมในตัวจังหวัดปราจีนบุรีต้องนอนพักค้างคืนเพราะไกลมาก ประชาชนที่อยู่ชายแดนโดยเฉพาะข้าราชการต่างๆ ถ้าใครถูกสั่งให้มาปฏิบัติหน้าที่ตามแนวชายแดน โดยเฉพาะตามอำเภอตาพระยา อำเภออรัญประเทศก็จะถือว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกลง

โทษเพราะว่าอยู่ห่างไกลความเจริญมาก ข้าราชการก็จะขวัญเสีย ในสถิติที่ผ่านมาประชาชนข้าราชการที่มาอยู่ก็จะย้ายออกไปมาก มาบรรจุแล้วก็ไป กลัวเรื่องของความก้าวหน้าเพราะห่างไกลจากผู้บังคับบัญชา เรื่องความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน เกิดปัญหาปล้นจี้ในแนวชายแดน ทางท่านเสนอ เทียนทอง คิดว่าตรงนี้น่าจะเป็นปัญหา ท่านก็ให้นำเสนอต่อสภาได้มีพระราชบัญญัติ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๓๖ เป็นต้นมา จัดตั้งเป็นจังหวัด ประกอบด้วย ๗ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มาอยู่สระแก้วหลายครั้งที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และไม่ได้จดเป็นบันทึกไว้ เช่น กรณีเขมรแตกประมาณปี ๒๕๑๘-๒๕๒๔ ช่วงนี้เขมรได้มีเหตุการณ์ภายในเกิดขึ้นมีการโจมตีกัน เขมรบางส่วนก็หนีทะลักมาอยู่ในเมืองไทย ก็จะมีอยู่แถวอำเภอตาพระยา จะมี ไชด์กู ไชด์ทรี คือ เป็นที่ซึ่งทางราชการจำกัดบริเวณไว้ให้ เขาอีกด้านก็มี เดียวนี้กลายเป็นทับทิมสยาม ๐๘ ก็อยู่แถวแนวชายแดนทั้งหมด อีกเหตุการณ์หนึ่ง คือ เมื่อประมาณ ๒๔ ก็ปรากฏว่าเขมรได้รุกรานเข้ามาในเมืองไทย ทหารเข้าไปผลักดันแล้วก็ได้สูญเสียประชาชนเป็นจำนวนมาก สมัยนั้นก็มีการฆ่ากันตายศพเกลื่อน ถัดมาช่วงประมาณปี ๒๕๑๘-๒๕๒๔ ก็จะมีเหตุการณ์คล้ายๆ กัน คือ การขายของหนีภาษี ตอนนั้นมีสหประชาชาติเข้าไปช่วยเหลือกับทางเขมร กลุ่มไทยจะไปขายของหนีภาษีบริเวณชายแดนเขมร คนเขมรส่วนนี้ก็อพยพมาเข้ามาอาศัยในเมืองไทยชั่วคราว เมื่อเหตุการณ์สงบทางรัฐบาลไทยก็นำตัวส่งกลับประเทศอีกส่วนหนึ่งก็ไปประเทศที่สาม อันนี้ก็ป็นเหตุการณ์ที่อยากจะแนะนำให้ท่านผู้มีเกียรติได้ทราบ เรื่องที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นข่าวสำคัญของจังหวัดสระแก้วก็คือเรื่องของตลาดโรงเกลือและบ่อน

แถบตลาดโรงเกลือเป็นคนในส่วนกลางที่มีฐานะ เป็นนายทุนเท่านั้นที่มาอยู่แถวตลาดโรงเกลือแล้วก็ข้ามฝั่งไป ซึ่งเป็นฝั่งพรมแดนติดกัน ก็เป็นกัมพูชาซึ่งในขณะนั้นดูเหมือนจะเป็นเขตการค้าเสรีเล็กๆ ของเขมร เป็นบ่อน ก็ตั้งอยู่ในเขตติดกับพรมแดนไทยประมาณ ๑๐๐ เมตร ก็มีบ่อนเกิดขึ้น ๕-๖ แห่ง ขณะนั้นก็รับเงินไทยทั้งนั้น ไปเล่นทุกวันมีแต่คนไทย อันนี้ก็ป็นเรื่องที่ผมจะนำให้ท่านผู้มีเกียรติเพื่อทราบว่าสระแก้วนั้น ที่ผ่านมา ที่เป็นมาจนเป็นสระแก้วปัจจุบันมีการวิวัฒนาการในอดีตนั้น เดี่ยวอาจารย์สิริกมล จะเล่า แต่ว่าในส่วนที่เป็นสระแก้วปัจจุบันที่มองเห็นและที่มีร่องรอยอยู่ก็ที่ผมมาเรียนให้ทราบ ในส่วนที่เป็นความหลากหลายต่าง ๆ นั้น ก็น่าเป็นที่สังเกตว่าทางผู้ว่าราชการสระแก้วทุกสมัย ตั้งแต่สมัยที่ผู้ว่า เกษม ชัยสิทธิเทพ เข้ามาอยู่ใหม่ๆ ท่านก็เห็นความเปลี่ยนแปลงตรงนี้แล้วก็เห็นว่ากลุ่มสระแก้วนี้มีชาติพันธุ์เยอะ แล้วท่านก็มีการรวมพลังชาวสระแก้วเกี่ยวกับทางชาติพันธุ์ ก็จัดงานสืบสานประเพณีไทย ทุกปีก็จะนำเอา ๕ ชาติพันธุ์มาแสดงที่สระแก้ว แล้วก็ให้ลูกหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่ได้ไปรู้ไปสัมผัสวัฒนธรรมต่างๆ ก็ป็นเรื่องส่วนหนึ่งซึ่งผมอยากเสนอในเบื้องต้น

สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ก่อนอื่นดิฉันต้องขอขอบพระคุณทางสกว. และขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ได้ให้ทุนเราในการทำวิจัยในครั้งนี้ ได้ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม ทำให้เกิดการค้นหาเอกลักษณ์ของตัวเองซึ่งลืมหรือทิ้งมานานแล้วให้เกิดการประสานสามัคคีที่ดีต่อกัน ดิฉันขอพูดในส่วนของความหลากหลายของกลุ่มชนที่เข้ามาในอำเภออรัญประเทศ จะพูดกลุ่มลาวกับญ้อไปพร้อมๆ กัน เราคงทราบกันคืออยู่แล้วว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีกบฏเจ้าอนุวงศ์ มาตีที่เมืองนครราชสีมา รัชกาลที่ ๓ ได้โปรดให้พระยาราชสุภาวดีไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ พอไปปราบกบฏเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ได้กวาดต้อนชาวลาว ชาวนู้อ จากเวียงจันทน์ จากท่าอุเทน มาอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย แต่ก็มีชาวลาวกลุ่มหนึ่ง ชาวนู้อกลุ่มหนึ่ง ถูกกวาดต้อนมาอยู่บริเวณภาคกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณภาคตะวันออกแล้วเข้าไปอยู่ในประเทศกัมพูชา ก็เพราะว่าแต่เดิมดินแดนบริเวณนี้คือมณฑลบูรพา ซึ่งประเทศไทยเป็นเจ้าของอยู่ จะประกอบไปด้วยจังหวัดพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ

ชาวลาว ชาวนู้อ ที่มานี้ก็จะไปอยู่ตามชายขอบระหว่างไทยกับกัมพูชา ชาวนู้อจะเข้ามาตั้งหมู่บ้านของเขา อยู่มีบ้านดงอรัญ บ้านปลูก บ้านปลูกใหญ่ บ้านปลูกน้อย ซึ่งปัจจุบันนี้ในประเทศไทยยังมีอยู่ แล้วก็อยู่ไม่ไกล กับอรัญ มากนัก ตอนที่มาเขาจะมีศุนย์รวมจิตใจของเขา เป็นพระภิกษุ ชื่อว่า “พระสารบุตร” เป็นผู้นำมา การเดินทางก็ค่อนข้างลำบาก พอมาอยู่ในประเทศกัมพูชาได้สักระยะหนึ่งค่อนข้างแห้งแล้ง ชาวลาว ชาวนู้อ ต้องการแหล่งน้ำ เพื่อทำการเกษตร ก็เริ่มจะอพยพเข้ามาบริเวณบ้านห้วยใส มาอยู่บริเวณนี้แล้วก็ค่อยๆ อพยพต่อมาที่ห้วยพรมโหด? ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอรัญประเทศ ส่วนบ้านห้วยใสจะอยู่ชายขอบระหว่างชายแดนไทยกับกัมพูชา พอมาแล้วก็กลายเป็นว่ามีพวกอรัญเก่า คือพวกอรัญที่อยู่ในประเทศเขมร และพวกอรัญใหม่ คือ อรัญที่เข้ามาอยู่ที่ห้วยพรมโหด ก็เลยเรียกว่า “อรัญเก่า” และ “อรัญทุ่งแค” เนื่องจากสภาพพื้นที่มีดินแคอยู่มาก พอมาอยู่ที่อรัญทุ่งแคแล้วชาวบ้านก็ได้ขอรับรองให้พระสารบุตรลาสิกขาบทช่วยมาเป็นผู้นำ เพราะว่าต้องเป็นผู้นำในการประกอบอาชีพในการทำเกษตรอะไรหลายด้าน ท่านก็ลาสิกขาบทแล้วก็เป็นผู้นำชุมชน

ตอนนี้ชาวนู้อได้นำความเชื่อของตัวเองมาด้วย ก็คือ “เจ้าพ่อน้ำเตี้ยะเวียงจันทน์” ก็มีการตั้งศาลขึ้น ปัจจุบันนี้เรียกว่า “เจ้าพ่อทองสูง” พอประมาณปี ๒๓๕๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็ได้มีการยกบ้านหินแร่ คือ เดิมอำเภอรัญประเทศเรียกว่าบ้านหินแร่ขึ้นเป็นเมืองอรัญประเทศ พอมีการยกเป็นเมืองก็มีการแต่งตั้งให้พระสารบุตรซึ่งลาสิกขาบทมาแล้วเป็น “พระเยี่ยมใจหาญ” เป็นเจ้าเมืองอรัญฯ คนแรก

ในส่วนของชาวนู้อที่อยู่ในอรัญอยู่ในเขตเทศบาลปัจจุบันนี้เรียกว่าตลาดเก่าหรือบ้านเก่า ซึ่งถูกกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมเมือง แต่ชาวนู้ออีกส่วนหนึ่งที่ยังอยู่บ้านห้วยใสหรือปัจจุบันเรียกว่าคลองน้ำใส เขาก็ยังมีเอกลักษณ์เฉพาะของเขาอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูด ที่จริงภาษาก็เหมือนภาษาลาวทั่วไปแต่จะมีสำเนียงที่ค่อนข้างอ่อนหวานแล้วก็มีความสูงเสียดๆ เป็นเรื่องของชาวไทยนู้อ

ในส่วนของชาวลาว ตอนแรกคิดว่าเขามาพร้อมกับชาวนู้อในสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนหนึ่งก็จะมาอยู่อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี แล้วก็ค่อยๆ อพยพมาทำมาหากินอยู่ในแถบอรัญประเทศ ในแถบตำบลหันทราย ที่ตำบลหันทรายจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวลาวค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะว่าเขามีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของเขา จะทอดผ้าใช้เอง จะมีการร่วมมือกัน จะมีการเล่นแคนเล่นดนตรีของเขาที่เป็นลักษณะเฉพาะ แล้วเขาจะมีการรวมกลุ่ม มีอยู่ครั้งหนึ่งเป็นการรวมกลุ่มของชาวลาวที่หันทราย ซึ่งเราก็ไม่คาดคิดว่าเขาจะสามารถทำได้ คือทางสวนกิตติได้ไปซื้อที่จากชาวลาวกลุ่มนี้ ซื้อจากคนนี้ ๑๐ ไร่ จากคนนี้ ๑๕ ไร่ จากคนนี้ ๒๐ ไร่ เสร็จแล้วคนที่ขายก็ไม่ว่าเพื่อนของตัวเองหรือคนในกลุ่มนี้ได้ขายไป พอตอนหลังขายไปจนเกือบจะหมดหมู่บ้านแล้ว ก็อนุญาตให้ทางกิตติปลูกยูคาลิปตัส ได้ แต่ว่าต้นใหญ่ขอย้ายตัดปลูกแล้วห้ามตัด ก็เลยเป็นป่าของชุมชนแล้วชาวลาวที่หันทรายนี้ก็จะร่วมกันรักษาป่าชุมชนถวายเป็นป่าของพ่อหลวง

ปัจจุบัน มีลาวอีกกลุ่มหนึ่งเมื่อเราไปเก็บข้อมูล พบที่อำเภอวัฒนานคร มีชาวลาวซึ่งเราคาดว่าเขาน่าจะมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่พอไปสืบค้นดูแล้วบอกว่าไม่ใช่ เขามาอยู่ก่อนหน้านั้น ซึ่งก็คงจะต้องทำการสืบค้นกันต่อไป แต่ชาวลาววัฒนานคร ก็จะมีลักษณะมีฐานะมั่งคั่ง ร่ำรวย เราก็ถามว่า ทำไมถึงทำการเกษตรแล้วร่ำรวย เป็นเสียเป็นได้แก่ คือ เขาจะใช้ภาษาจีน เป็นเจ้าของโรงสี โรงเลื่อย เป็นผู้รับเหมา รวมทั้งเป็นผู้แทนของจังหวัดสระแก้วด้วย ปรากฏว่าเราได้ทราบว่ามีเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นได้มาอยู่ที่วัฒนานคร มาตั้งฐานทัพอยู่ที่นั่น แล้วเท่าที่ทราบญี่ปุ่นได้มาพิมพ์ธนบัตรขึ้น พอหลังจากญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกไปแล้ว ก็มีการให้นำธนบัตรเหล่านั้นมาแลกเป็นเงินไทย ปรากฏว่าชาวลาวที่วัฒนานคร มีเงินที่ญี่ปุ่นพิมพ์เป็นเล่มเกวียน มาแลกเป็นเงินไทยก็สามารถสร้างฐานะให้แก่ตนเองได้ แต่ชาวลาวที่วัฒนานครค่อนข้างจะสงบเสถียร คือจะเก็บตัวอยู่เฉยๆ ไม่ค่อยปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น

ส่วนเขมร เมื่อช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ เรามีเรื่องกระทบกระทั่งกับฝรั่งเศสเพราะว่าฝรั่งเศสมาครอบครองเขมร แต่เราได้ปกครองมณฑลบูรพาอยู่ ฝรั่งเศสก็อ้างว่ามณฑลบูรพาส่วนพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ

เป็นของเขมร ก็จะเอาดินแดนส่วนนี้กลับคืน พอประมาณปี ๒๔๔๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เราต้องจ่ายอมกมณฑลบูรพาให้กับฝรั่งเศส ในตอนนั้นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งเป็นขุนนางปกครองควบคุมเขมรอยู่ก็ต้องอพยพกลับ ขณะที่อพยพกลับก็มีชาวเขมรที่เคยเป็นบริวารและจงรักภักดีต่อเจ้าพระยาอภัยภูเบศรติดตามมาด้วย ก็มีเส้นทางจากชะลอชะงั้ง จากตาพระยา คำว่าตาพระยาก็คือ คำว่าตามพระยานั่นเอง แล้วก็มาถึงหนองบัว ถึงบ้านต๋น หรือว่าตรงไหนที่มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เขมรกลุ่มนั้นก็จะแยกย้ายกันอยู่ตามกลุ่มตามแหล่งน้ำเรื่อยมา ในช่วงท้ายท่านได้มาอยู่ที่ปราจีนบุรี ท่านก็มาสร้างเราจะเรียกว่าคฤหาสน์ก็ได้ เป็นคฤหาสน์ของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งในปัจจุบันก็คือโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรที่ปราจีนบุรี ก็จะมีเขมรกลุ่มหนึ่งที่ตามท่านมา อาศัยอยู่ใกล้ๆ กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรในจังหวัดปราจีนบุรี แฉ่วๆ นั่นคือคลองวัวนั่นเอง แต่กลุ่มเขมรที่ยังคงเอกลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองไว้เด่นชัด ในอำเภออรัญประเทศก็คือกลุ่มบ้านต๋น

ขอบรรยายภาพนะคะ เราไปเก็บข้อมูลที่วัฒนาฯ แล้วทำให้เราทราบว่า คนวัฒนาฯ ที่เราว่าเป็นคนลาว เขาไม่ได้มาในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่มาก่อนหน้านั้น นี่คือการไปข้อมูลที่บ้านหันทราย คนนี้คือแม่ใหญ่น้อย เพ็ญบุญ โสม ท่านก็เล่าเรื่องราวความเป็นมาของชาวหันทราย อาชีพหลักของผู้หญิงชาวหันทรายคือ การทอผ้า นี่คือนิยามของการแต่งกายของชาวไทยญ้อ ในภาพคือ พ่อใหญ่ทองหล่อ แก้วสุวรรณ ซึ่งท่านพยายามที่จะสื่อให้เห็นว่า ลักษณะการแต่งกายของชาวไทยญ้อดั้งเดิมจะเป็นอย่างไร ที่น่าสังเกตก็คือ จะมีผ้าเปี่ยง ในปัจจุบันไทยญ้อก็ยังมีผ้าเปี่ยงพาดที่ไหล่ซ้ายเอาไว้ แต่เดี๋ยวนี้นี้เป็นผ้าขาวม้าเอาไว้เช็ดหน้าเช็ดตา เอาไว้ปิดขุง

นี่คือ บองสุตศ เนื่องประกอบ เป็นหัวหน้ากลุ่มเขมรที่บ้านต๋น ซึ่งได้พยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมของเขมรเอาไว้ ที่บ้านต๋นนี้จะพยายามพูดภาษาเขมรส่วนหนึ่ง คนรุ่นผู้ใหญ่จะพูดเอาไว้ และพยายามสอนเด็กลูกหลาน มีอยู่ครั้งหนึ่งเจ้าหน้าที่ของตลาดโรงเกลือต้องการเอาใจเขมรที่ตลาดโรงเกลือก็ได้จัดให้มีวงดนตรีของ ยิงยง ยอดบัวงาม ซึ่งเขาก็เป็นชาวเขมรเหมือนกันไปแสดงที่โรงเกลือ ปรากฏว่าเขมรฝั่งปอยเปตที่มา เขาบอกว่าฟังไม่รู้เรื่อง มันเป็นคนละเขมรกัน แต่เขมรที่บ้านต๋นกับเขมรที่ปอยเปตสื่อกันรู้เรื่อง มีการไปมาหาสู่กัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ลักษณะของชาวเขมรจะมีลักษณะค่อนข้างผิวดำ ตัวใหญ่ เมื่อไปเก็บข้อมูลจะพบว่ามีการเก็บ “ของรักษา” ประจำครอบครัว ซึ่งคุณธีรพงษ์จะเล่าได้ลึกซึ้งกว่า

อาจารย์ธีรพงษ์ อินทร์พันธุ์

คือชาวกำพูชาหรือชาวเขมร ส่วนใหญ่เขาจะนับถือผี เข้าใจว่าติดตัวเขามาตั้งแต่เกิด คือ จะให้โชติชัยขึ้นอยู่กับ การดูแลของผี เข้าใจว่าเป็นผีบรรพบุรุษ โดยจะทานอาหาร จะดื่มเหล้า จะต้องเอาเปิดฝาขวดแรกเทลงไปบอก ว่ารับไปนะ อันนี้จะเป็น “ของรักษา” ซึ่งอาจจะจะเป็นเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่งที่เขาเก็บไว้เป็นที่บูชาในบ้าน อันนี้ก็เป็นรูปแบบหนึ่ง

สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ลำดับต่อไปเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีน ภาพนี้คือภาพอาภางและอำมา อาภางเชียงเจ็ก แล้วก็อำมาภักกับอาเกียง ซึ่งทุกวันนี้ท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว ท่านได้ให้ข้อมูลเราไว้แล้วท่านมีความภูมิใจมากที่ได้แต่งชุดจีนฮกให้ชาวอรัญฯ ได้เห็น ชาวจีนที่เข้ามาในจังหวัดสระแก้ว อยู่ที่อำเภออรัญประเทศ จะมาจาก ๒ แหล่งด้วยกัน แหล่งหนึ่งมาจาก มณฑลบูรพา พระตะบอง เสียมราฐ แล้วก็ศรีโสภณ คือค้าขายผ่านไปผ่านมา เห็นท่าเลนี้ดีก็เลยตั้งหลักแหล่งอยู่ตรงนี้ อีกพวกหนึ่งก็มาจากบริเวณเมืองท่าชายแดนด้านตะวันออก แถวชลบุรี บางปลาสร้อย ฉะเชิงเทราแล้วก็

กรุงเทพฯ ในตอนแรกที่ไป ได้ข่าวว่าที่อำเภออินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรีมีทอง ชาวจีนพวกนี้ตื่นทองก็พากันไปขุดทองแต่ปรากฏว่ามันไม่ได้มีทองมากมาย ก็เลยทำการเกษตร ทำการค้าอยู่ที่นั่น พอในประมาณปี ๒๔๖๙ มีการสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมจากอินทร์บุรีไปถึงอรัญประเทศ ตอนนั้นเริ่มมีชาวจีนอพยพไปอยู่ที่อรัญประเทศ มีแก้ว แก้วกับนายหุยซังไปสร้างโรงแรม ชั้นล่างเป็นโรงฝิ่นแล้วก็มีการค้าขาย เริ่มไปทำการค้ากันตรงนั้น พอในประมาณปี ๒๔๘๒ เกิดสงครามอินโดจีนขึ้นระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส คือประเทศเขมรทางตะวันออก รัฐบาลไทยก็กลัวว่าชาวต่างชาติที่อยู่ในอรัญประเทศจะเป็นแนวที่ห้า ก็เลยมีคำสั่งให้ชาวต่างชาติที่อยู่ในอรัญประเทศออกจากจังหวัดปราจีนบุรีให้หมด ให้อพยพออกไปเพื่อความปลอดภัย ชาวต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน ชาวเขมร ชาวอินเดีย ที่ไปอยู่ในอรัญประเทศก็ต้องขายห้องแถวที่ตัวเองอยู่ ขายสินค้าให้แก่ชาวจีน ชาวลาวในอรัญประเทศ ในราคาถูกๆ เพราะตัวเองต้องรีบอพยพออก ในช่วงนั้น ตลาดอรัญฯ เงียบเหงาลงไป

พอในช่วงปี ๒๔๘๔ เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาหรือสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้น ญี่ปุ่นได้เข้ามาเจรจาใกล้เคียงให้ฝรั่งเศสคืนมณฑลบูรพาให้ไทย ตอนนี้มีเรื่องเล่าซึ่งพยายามสืบหาข้อเท็จจริงว่ามีการรบกันในช่วงสงครามอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในทางด้านตะวันออกรุนแรงมาก มีการสร้างประตูชัยไว้ที่ชายแดนระหว่างไทย-กัมพูชา เมื่อได้มณฑลบูรพากลับมาชาวจีน ชาวเขมร ชาวเวียดนาม ก็เริ่มเข้าทำการค้า ชาวจีนอพยพไปอยู่พระตะบอง เขมร เวียดนามก็เริ่มทำการค้า เพราะว่าในเขมรมีข้าว มีปลาน้ำจืดจากทะเลสาบน้ำจืดมากมาย ขนสินค้าผ่านเพราะมีการเส้นทางรถไฟ เชื่อมไปถึงพระตะบอง อรัญฯ จึงกลายเป็นเมืองผ่าน ไม่ได้กลายเป็นเมืองชายแดน ก็ผ่านไปผ่านมา เริ่มมีพ่อค้ามาลงทุนอยู่ที่อรัญฯ เหมือนกับว่าสินค้าจะผ่านก็ต้องมาแวะที่อรัญฯ ก่อน แล้วก็ต่อไปที่กรุงเทพฯ หรือว่าจากกรุงเทพฯ แล้วมาที่อรัญฯ แล้วก็ต่อไปที่พระตะบอง

พอสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ในประมาณปี ๒๔๘๙ ฝ่ายสัมพันธมิตรชนะ ฝรั่งเศสก็ได้ชัยชนะด้วย จึงยอมมณฑลบูรพาคืนคืน รัฐบาลไทยก็ต้องอพยพข้าราชการที่ไปอยู่ที่มณฑลบูรพา เพราะฝรั่งเศสอ้างว่าในส่วนของการเสียมรดกส่วนหนึ่งมีปราสาทนครวัดอยู่เป็นอารยชนที่ไม่ใช่ของไทย เราได้เสียมรดกมาเพียงส่วนเดียว เปลี่ยนชื่อเสียมรดกส่วนที่เราได้มาเป็น จังหวัดพิบูลสงคราม แล้วก็ศรีโสภณ ตอนที่อพยพข้าราชการไทยกลับมา รัฐบาลไทยก็ได้เชิญชวนให้คนที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลไทยในพระตะบอง พิบูลสงคราม ศรีโสภณ กลับมาด้วยเชิญชวนให้กลับมาถ้ามีศรัทธาต่อรัฐบาลไทย อยากจะมาอยู่กับไทยก็ยินดีต้อนรับ มีการจัดขบวนรถไฟให้ขนส่งสัมภาระจากพระตะบอง เสียมรดก ศรีโสภณ เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ในตอนนั้นมีชาวจีนเป็นจำนวนมากตามเข้ามา แล้วที่ตามเข้ามาค่อนข้างโดดเด่นก็คือเวียดนาม ชาวนี้น่ามาจากเวียดนาม ทำมาหากินที่เมืองรณนาคา อยู่ใกล้ๆ ทะเลสาบในประเทศกัมพูชา ก็คิดว่าทางเวียดนามกำลังมีปัญหาอยู่กับฝรั่งเศส มีขบวนการเรียกร้องชาติต่างๆ และเขมรตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสอีก เวียดนามพวกนี้ก็เลยกลับขอติดตามรัฐบาลไทยเข้ามา มีรถไฟขนส่งสัมภาระเข้ามาให้

ตอนนี้ถ้าเราดูภาพรวมของอรัญประเทศนี้ มันจะแบ่งเป็นโซน เป็นเขต ถ้าเป็นเขตบ้านเก่าตรงนี้จะเป็ย่านถนนเจ้าพระยาบดินทร์ จริงๆ แล้ว คือพระยาราชสุภาวดี สิงห์ สิงหเสนี ตำแหน่งสุดท้ายที่ท่านได้รับคือเจ้าพระยาบดินทร์เดชา ถนนเจ้าพระยาบดินทร์ ซึ่งมีตั้งแต่กบินทร์ฯ ไปจนถึงชายแดนประเทศกัมพูชา แต่ในปัจจุบันถนนถูกเปลี่ยนเป็นถนนสุวรรณศร เพราะฉะนั้น ถนนเจ้าพระยาบดินทร์ก็จะเหลือแค่ถนนจากทอนาฬิกาของอำเภออรัญประเทศไปจนถึงสี่แยกตรงหน้าธนาคารกรุงไทย ย่านนี้เป็นย่านการค้าของชาวจีนในแถบถนนเจ้าพระยาบดินทร์ แล้วก็มีการค้าที่ขยายตัวขึ้นเป็นมินิมาร์ท เราจะเห็นได้ว่าร้านค้าของชาวจีน เขาจะเขียนทั้งไทย จีน อังกฤษ แล้วก็ขยายร้านให้ใหญ่ขึ้นมาจากห้องแถวชั้นเดียว จนเป็นสองชั้น แล้วก็พยายามขยายร้านค้าให้มากขึ้น แต่ว่าพื้นที่ที่มีอยู่มันก็เริ่มแออัดคับแคบเสียแล้ว

ในภาพนี้เป็นเทวสถาน “จีห่วยนไ้” เป็นมูลนิธิสว่างเที่ยงธรรมของชาวจีนในอรัญประเทศ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวจีน ก็เรียกว่ารวมทุกกลุ่มในอรัญฯ เพราะว่ามีหน่วยกุ้ย มีมูลนิธิที่ให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับคนที่มีความทุกข์มีความเดือดร้อน เขาพร้อมที่จะรับบริจาคและในขณะเดียวกันก็จะให้การช่วยเหลือ ที่เห็นอย่างชัดเจนนอกจากหน่วยกุ้ยแล้ว คนไหนที่เสียชีวิตไม่มีโรงศพ ไม่มีเงินทำศพ เขาก็จะช่วยเหลือในส่วนนี้

ภาพนี้ คือ “จีห่วยนไ้” คำว่าจีแปลว่า “ลุง” ลุงห่วย เหยี่ยม ซึ่งในปัจจุบันท่านเป็นหัวหน้าชาวเวียดนามในอรัญฯ ท่านอพยพมาจากเมืองรณอากาศเหมือนกัน และท่านเป็นชาวเวียดนามที่มีการศึกษาค่อนข้างดี เก็บรวบรวมข้อมูลเอาไว้และพยายามที่จะดำรงเอกลักษณ์ของเวียดนาม เวียดนามในอรัญประเทศในระยะที่มากในตอนแรกๆ คือ จากการที่เวียดนามเป็นคอมมิวนิสต์ก็เลยไม่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาล ในประมาณปี ๒๕๐๖ มีการส่งชาวเวียดนามกลับ แต่ด้วยความรักต่อเมืองไทย ก่อนที่จะกลับก็ได้สร้างอนุสรณ์สถานเอาไว้เป็นขุมประตูดวงวัดที่เป็นของชาวไทย คือ ขุมประตูดวงหลวง โครงสร้างจะเป็นอย่างนี้ และในท้ายที่สุดก็เป็นขุมประตูดวงนี้ แล้วก็มีการพิธีมอบให้แก่รัฐบาลไทย ซึ่งตอนนั้นก็ใช้นาทางทหารในพื้นที่เป็นผู้กล่าวรับ

แต่เดิมในอรัญประเทศการสัญจรไปมาเป็นไปในระหว่างกลุ่ม ญ้อจะอยู่เป็นกลุ่มในตลาด เวียดนามจะอยู่ที่นิคมญวน หรือว่าปัจจุบันคือถนนมิตรสัมพันธ์ จีนจะอยู่แถบถนนเจ้าพระยาบดินทร์ ลาวจะอยู่ที่นทราย การสัญจรไป-มาค่อนข้างลำบาก ชาวเวียดนามก็เอารถม้าที่เคยใช้อยู่ในประเทศกัมพูชาเอามาวิ่งรับ-ส่ง เสียค่าขนส่งเสียค่าบริการแล้วก็เพิ่งจะมาเลิกไปในปี ๒๕๐๓ เพราะว่าเริ่มมีรถยนต์ยานพาหนะมากขึ้น เกรงในเรื่องความปลอดภัย

ในหมู่บ้านชาวเวียดนามซึ่งเขาจะทำการค้าแข่งกับชาวจีน แต่ว่าชาวเวียดนามค่อนข้างสงบ คือเหมือนกับว่าค่อนข้างสมถะ มีเงินแต่จะไม่เปิดเผยตัวเอง เงินส่วนหนึ่งเขาจะส่งกลับประเทศเอาไปช่วยเหลือญาติพี่น้องที่ยังอยู่ในเวียดนาม ยังมีความหวงหากันอยู่แล้วก็จะส่งกลับไปช่วยเหลือกัน เขามีศูนย์รวมจิตใจของเขาเหมือนกัน เป็นสำนักสงฆ์ของชาวเวียดนาม ซึ่งพวกเราเรียกว่าวัดญวน ก่อนนี้มีพระภิกษุอาณานิคมมาอยู่ แต่ว่าเมื่อภิกษุรูปนั้นมรณภาพไปแล้วก็เลยต้องนิมนต์พระภิกษุจากชาวไทยซึ่งเป็นเถรวาทเข้าไปแทน ในปัจจุบันประกอบพิธีการทางศาสนาเหมือนกับชาวพุทธเถรวาททั่วไป นี่ก็คงจะได้อิทธิพลจากลาว คือ การทำบุญกลางบ้าน พอมีความไม่สงบเกิดขึ้น หรือเพื่อความเป็นสิริมงคลก็จะทำ นี่คือกลุ่มบ้านเรือนเวียดนาม แต่เดิมเมื่อเข้ามาอยู่ในเขตอำเภออรัญประเทศ

ภาพนี้เป็นภาพมหามงคล เป็นภาพที่ชาวเวียดนามภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก ในปี ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบัน ได้เสด็จทอดกฐินเป็นการส่วนพระองค์ที่วัดหลวงอรัญ ในภาพผู้ชายที่ยืนอยู่ด้วยคือ จีห่วย หรือลุงห่วยนั่นเอง แล้วก็มีส่วนเวียดนามหนึ่งโปรยดอกไม้ให้ ถามว่าในหลวงได้ตรัสอะไรกับลุงห่วย ลุงห่วยบอกว่า “ขอให้อยู่ด้วยกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ขอให้รักและสามัคคีกัน” ซึ่งภาพนี้ชาวเวียดนามในอรัญฯ ถือว่าเป็นภาพมหามงคล และเป็นภาพที่เขาบูชา-เคารพ จะมีชบวนแห่เวลาถึงวันเฉลิมฉลอง เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระเจ้าอยู่หัวฯ หรือพระราชินี เขาก็จะแสดงการเฉลิมฉลองออกมา เอาชบวนแห่อะไรต่างๆ ออกมาเพื่อให้เห็นว่าฉันรักเมืองไทย ฉันรักพระมหากษัตริย์ไทย

นี่เป็นภาพหิงบูซา ซึ่งในปัจจุบันนี้จะเห็นว่ามีมาก เป็นหิงบูซาของเวียดนาม จริงๆ แล้วตรงกลางตรงนั้นในปัจจุบันนี้กลายเป็นพระพุทธรูปไปแล้ว แต่เดิมจะเป็นภาพแผนที่ประเทศเวียดนาม ซึ่งมันจะสะท้อนให้เห็นว่าชาวเวียดนามยังมีการหวงหาประเทศของเขา ความเป็นชาติพันธุ์ของเขา แต่ในปัจจุบันนี้ความคิดเหล่านั้นถูกยกเลิกไปแล้ว นับถือพุทธเถรวาทแล้ว

นี่คือภาพของลุงโฮ โฮจิมินห์ซึ่งเมื่อพยายมาใหม่ๆ ทุกบ้านต้องมีเพราะว่า ลุงโฮเป็นผู้ที่ช่วยกันสร้างชาติ เวียดนามขึ้นมาทำให้เวียดนามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะเล่าให้ฟังว่าเมื่อดิฉันยังเล็กๆ อยู่ ประมาณ ป.๓-ป.๔ ด้วยความที่เรามีเพื่อนเป็นชาวเวียดนาม เซม ลาว ญ้อ เพื่อนได้ชวนกันว่า เราไปเที่ยวสวนกันเถอะ ที่สวนเขา มีชมเลียงในเวลากลางคืน แต่ไปถึงแล้วต้องก้มหน้าแล้วทำหน้าร้องไห้ เราถามว่าทำไม เป็นการระลึกถึงลุงโฮ ตอนนั้นเราไม่รู้วาลุงโฮคือใคร แต่เราต้องการไปทานขนมกัน แล้วก็ไปเล่นกัน ชาวเวียดนามเขามีความสำนึก ตอนนั้นพอดีโฮจิมินห์เสียชีวิต เหมือนกับว่าทำพิธีศพให้แก่โฮจิมินห์ มีการระลึกถึง มีพระมาสวด มีการทำพิธีกรรมเหมือนกับในงานศพทุกอย่าง นี่เป็นภาพเดียวกันแต่จะเห็นได้ว่าเขาจะตั้งภาพลุงโฮหรือโฮจิมินห์กับหิ้งบูชาไว้ คู่กันเป็นการแสดงถึงความระลึกถึงการเคารพบูชา ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว จะไปหาได้เฉพาะบางบ้านเท่านั้น นี่เป็นภาพของความภูมิใจว่า บรรพบุรุษของฉันทเคยได้ร่วมกับลุงโฮทำการเรียกร้องเอกราชให้แก่เวียดนาม ภาพนี้คือภาพของจุฬารังในปัจจุบันซึ่งได้ทำการค้าในตอนที่เรามาได้ไปสัมภาษณ์

ภาพนี้จะเห็นได้ว่า ในปี ๒๕๓๖ เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในอรัญฯ มีการสร้างอาคารใหม่ แต่เดิมถนนเจ้าพระยาบดินทร์จะเป็นเขตที่อยู่อาศัยของจีน ถนนมิตรสัมพันธ์จะเป็นเขตของเวียดนาม ตอนนั้นบ้านที่เป็นตึกสูงๆ ถนนเส้นนี้คือถนนจิตสุวรรณ ย่านที่เป็นตึกสูงๆ นั่นคือย่านของชาวจีนซึ่งขยายตัวจากเจ้าพระยาบดินทร์มา ส่วนด้านที่เห็นเป็นอาคารไม้ ๒ ชั้นเป็นย่านของเวียดนาม เริ่มประจันหน้ากันเริ่มทำการค้าแข่งกัน ตรงนี้ที่เห็นคืออาคารของชาวเวียดนาม ซึ่งแต่เดิมก็เป็นของชาวลาว ชาวไทยญ้อ แล้วก็มีการขายกลับคืนให้ ภาพสุดท้ายนี้เป็นอาคารของชาวจีน

อภิญา ดันทวิวงศ์ : ผู้ประสานงาน

ก่อนที่อาจารย์สิริภมจะบรรยายให้ฟังต่อในเรื่องของรายละเอียดกลุ่มชาติพันธุ์ที่น่าสนใจกลุ่มหนึ่งในอรัญประเทศ ก็คือกลุ่มญ้อ และเรื่องของการรวมตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันในโอกาสต่างๆ อย่างจะตั้งข้อสังเกตหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่อรัญประเทศ ซึ่งก็เป็นพื้นที่ชายแดนแห่งหนึ่ง เมื่อเข้านี้เราได้ฟังกรณีเกี่ยวกับเรื่องกะเหรี่ยง แล้วก็มอญภาคตะวันตก ถ้าเราดูเทียบกับอรัญประเทศจะเห็นลักษณะหนึ่งค่อนข้างโดดเด่น คือเป็นย่านชายแดนที่เป็นเขตการค้า นอกจากนี้ พื้นที่ของอรัญประเทศถึงแม้จะเป็นชายแดนแต่ก็อยู่ใกล้กับส่วนกลางมาก ประมาณ ๒๕๐ กิโลเมตร จากอรัญฯ ถึงกรุงเทพฯ แล้วก็เป็นที่ราบมาตลอด ไม่ต้องผ่านโซดเขาที่สลับซับซ้อน ทำให้คมนาคมเข้าถึงได้ง่ายมาก ถูกสร้างขึ้นในช่วงประมาณเกือบร้อยปีที่ผ่านมามาทั้งทางรถไฟและทางถนนหลายเส้นทาง ทำให้เกิดการเชื่อมเส้นทางของสระแก้ว-อรัญประเทศ เข้ากับพื้นที่ภายในอย่างสะดวกเข้าถึงได้ง่าย ขณะเดียวกันพื้นที่ตรงนี้ก็มียุทธศาสตร์เป็นพื้นที่ทางการเกษตรได้อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำก็เป็นที่ยอมรับของคนที่มีความยึดคติชาดแคลนหลายกลุ่มด้วยกันที่เข้ามา นอกจากนี้ในแหล่งทรัพยากรที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งในพื้นที่ก็คือ ปลาจากทะเลสาบในเซม ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่งตั้งแต่อดีต ที่ทำให้เรียกว่าหล่อเลี้ยงเรื่องของวงจรการค้าตรงนี้ด้วยส่วนหนึ่ง การอพยพของคนจากกัมพูชาเข้าสู่พื้นที่ตรงนี้ค่อนข้างจะมีการจัดการที่เป็นระบบพอสมควร คือจะไม่ได้เข้ามาโดยอำเภอใจ แต่ว่าจะมีพื้นที่รองรับ มีการจัดการระดับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างชัดเจน

เพราะฉะนั้น เรื่องของความหลากหลายของผู้คนพื้นที่ตรงนี้เป็นเรื่องของคนที่ต่อเนื่องจากอดีตค่อนข้างมาก และเป็นเรื่องของการจัดการของรัฐที่ค่อนข้างชัดเจน นอกจากนี้เนื่องจากชายแดนมีลักษณะการยึดถือในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา ในเรื่องของมณฑลบูรพาด้วยท่าทีของรัฐที่มีต่อผู้คนที่ต่างชาติพันธุ์ได้รับ ค่อนข้างจะมีลักษณะเป็นการตอว่าอย่างนั้นก็ได้ ซึ่งจากนี้ไป อาจารย์สิริภม จะเล่าให้ฟังต่อไปเกี่ยวกับเรื่องของชาวญ้อที่นี่

อาจารย์สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ต่อไปจะพูดถึงลักษณะที่โดดเด่นของชาวไทยญ้อ เพราะว่าเขายังมีเอกลักษณ์ที่เห็นอย่างเด่นชัด ญ้อที่ไปเก็บข้อมูลจะอยู่ที่คลองน้ำใส เพราะว่ายังมีความเป็นตัวตนคนญ้ออยู่อย่างมาก ได้กล่าวไปแล้วว่า ก่อนจะไปอยู่ที่คลองน้ำใส ชาวญ้อจะอยู่ที่บ้านปลุกน้อย ปลุกใหญ่ อยู่ที่บ้านดงอรัญ ในประเทศเขมร แล้วค่อยๆ อพยพลงมาหาแหล่งน้ำ ในตอนแรกมาอยู่ที่บ้านห้วยใส แล้วก็มาอยู่ที่บ้านห้วยพรมโหด ในปัจจุบันคือในเขตเทศบาล ที่บ้านห้วยใสในสมัยรัชกาลที่ ๕ ผู้นำของชาวไทยญ้อที่บ้านห้วยใสได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายสิบจำปา ชื่อ “จำปา พลอยมาลี” แล้วก็ขอเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น “หมู่บ้านคลองน้ำใส”

ในปี ๒๕๑๘-๒๕๒๑ เกิดสงครามในประเทศกัมพูชา ชาวญ้อกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบไปด้วย เพราะว่าตัวเองอยู่ชายขอบ เตือนร่อนก็ต้องอพยพจากชายแดนเข้ามาอยู่บริเวณเขาน้อยสีชมพู ที่เรียกว่าเขาน้อยสีชมพู เพราะว่าที่นี่มีปราสาทเขาน้อยสีชมพู เป็นปราสาทหินสร้างด้วยอิฐจึงเรียกว่าสีชมพู อยู่บนเนินเขาเดี่ยว มีปราสาท ๓ องค์ แต่ว่าทรุดตัวเหลือแต่องค์กลาง มีทับหลังซึ่งค้นพบใหม่ ซึ่งอยู่ลึกเข้ามาในประเทศไทย พออพยพมาอยู่เขาน้อยสีชมพูแล้วก็ยังเรียกหมู่บ้านว่าหมู่บ้านคลองน้ำใสเหมือนเดิม แล้วก็เริ่มทำการเกษตร แต่ภาษาที่พูดก็ยังเป็นภาษาญ้อ ชนบทรรมนิยมประเพณีต่างๆ ก็เป็นญ้อ พอมีปัญหาเกิดขึ้นในหมู่บ้านเขาจะถือเอาผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ตัดสินสภาพชีวิตของชาวไทยญ้อค่อนข้างเรียบง่าย เพราะมีจิตใจโอบอ้อมอารี ตอนที่ดิฉันไปเก็บข้อมูล ดิฉันจะไปในวันโกนในช่วงเช้าพรรษา ไปทำบุญร่วมกับเขา ก็จะถามพ่อใหญ่คนนั้น แม่ใหญ่คนนี้ ก็จะช่วยกันเสริมช่วยกันเล่า พอมาเขียนเรียบเรียง ก็ช่วยตรวจทานอย่างนั้นอย่างนั้นยังไม่ถูก ทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดมากขึ้น

ชาวญ้อที่คลองน้ำใสดูไปแล้วเขาจะรู้จักกันทุกครัวเรือน รู้จักลึกซึ้งว่าเป็นลูกหลานใคร ปู่ตายายเป็นใคร มาจากไหน ลักษณะของครอบครัวจะเป็นครอบครัวขยาย มีพ่อแม่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ปู่ตายาย อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ในบริเวณบ้านบางที่จะมีเรือนหลังเล็กหลังน้อยออกไปอีก เป็นของลูกสาวคนคนหนึ่งคนนั้น ส่วนลูกชายพอแต่งงานแล้วต้องไปอยู่กับฝ่ายหญิง พ่อแม่ก็จะยกบ้านให้กับลูกคนที่แต่งงานคนสุดท้าย บ้านของชาวไทยญ้อจะมีห้องอยู่ห้องหนึ่งทีถือว่าเป็นห้องศักดิ์สิทธิ์ ห้องนี้เรียกว่า “ห้องเปิง” เป็นห้องที่ไว้หิ้งบูชาบรรพบุรุษ ในห้องนี้จะมีหิ้งมีพานใส่ดอกไม้เพื่อบูชาทุกวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แต่ว่าธาตุหรือกระดูกไม่มีเพราะจะเอาไว้หิ้งวัด ซึ่งมีวัดเดิมอยู่แล้วคือวัดเขาน้อยสีชมพู แต่ชาวญ้อก็มาสร้างวัดใหม่ของตัวเองชื่อว่าวัดสุทธาวาส ก็กลายเป็นวัดของตำบลไป วัดที่ประกอบพิธีกรรมของตำบลคือวัดสุทธาวาส แต่ถ้าวัดที่ประกอบพิธีกรรมสำหรับกลุ่มชาวญ้อหมู่บ้านเล็กๆ ก็เป็นวัดเขาน้อยสีชมพู

ปัจจุบันนี้ ชาวไทยญ้อที่เขาน้อยสีชมพูยังมีการลงแขก ยังมีการร่วมมือช่วยกันทำงาน ทางด้านสภาพเศรษฐกิจก็ทำการเกษตร แต่เดิมมีการทอผ้า เมื่อได้รับภัยสงครามจากเขมรเครื่องทอผ้าเหล่านั้นก็ได้รับความเสียหายก็เลยไม่มีการทอผ้า ใช้วิธีการซื้อเสื้อผ้าจากตลาดซึ่งสะดวกกว่า ง่ายในการดำรงชีวิต การแต่งกายพอถึงเทศกาลที่สำคัญ เช่นมีงานแห่ปราสาทผึ้งก็พยายามแต่งกายที่คงเอกลักษณ์ไว้ โดยผู้ชายญ้อจะใส่เสื้อคอกลมแขนสั้น นุ่งกางเกงขาก๊วย ที่สำคัญคือมีผ้าเปียง ส่วนผู้หญิงจะใส่เสื้อห้อย ถ้าเปรียบกับในปัจจุบันก็คงจะเป็นเสื้อสายเดี่ยว นั่นเอง เพราะว่าเปียงเป็นเกาะอก แต่เดิมเคยใช้ผ้ารัดอกแล้วก็มีสายเล็กๆเหมือนสายเสื้อชั้นใน แต่ตัวของเสื้อจะยาวคลุมสะโพกเล็กน้อย เวลาจะออกจากบ้านก็จะสวมเสื้อแขนกระบอกคอกลมทับแล้วนุ่งผ้าขึ้น ผ้าขึ้นของเขาเรียกว่าขึ้นชั้น จะมีการต่อหัวต่อตีน แต่สำหรับเด็กไม่ต้อง ก็นุ่งขึ้นชั้นธรรมดา ซึ่งในปัจจุบันเวลามีงานเทศกาลเขาก็จะลูกขึ้นมาแต่งกัน แต่ผ้าเปียงจะไปสวนไปไร่ไปนา เขามีผ้าขาวม้าพาดไว้ไหล่ซ้าย

ที่อยู่อาศัยแต่เดิมจะปลูกบ้านหลังคามุงแฝก ลักษณะของบ้านเป็นเหมือนกับบ้านทรงไทยลาวทั่วไป คือได้ทุนสูง หลังคาค่อนข้างโปร่ง ภายในบ้านจะมีห้องสำคัญอยู่ห้องหนึ่ง คือ “ห้องเปิง” ห้องเปิงคนที่ไม่ใช่คนในตระกูลคนที่เปียง-สะโงจะเข้าไม่ได้ จะเข้าได้เฉพาะคนในตระกูล แล้วก็จะมีห้องอีกห้องหนึ่งเป็นห้องสำหรับลูกสาวเอาไว้เก็บข้าวของ แล้วเอาไว้ให้ลูกสาวนอน ส่วนครัวจะยกเป็นชานที่ต่ำลงมาเป็นเขตของครัว เวลาที่ทำกับข้าวกับปลา

ก็จะยกขึ้นไปบนเรือน แล้วก็บริโภคกันตรงนั้น อาหารที่ผู้อยู่คลองน้ำใสบริโภคกันเป็น “ข้าวเจ้า” ซึ่งจะแตกต่างจากทางภาคอีสานซึ่งบริโภคข้าวเหนียว แต่จะนิยมบริโภคปลาร้า แกงลาวต่างๆ เหมือนกับชาวลาวทางอีสานทั่วไป แต่เขามีค่านิยมอยู่อย่างหนึ่ง คือชอบบริโภคโดยเฉพาะอย่างยิ่งสูง ถ้าผู้หญิงคนไหนตั้งครรภ์แล้วได้ทานสูงถึงถือว่าคลอดง่าย

ความเชื่อเกี่ยวกับผี ชาวไทยญ้อจะถือพุทธปนผีหรือผีแบบพุทธ อยู่ในวิถีชีวิต มีผีประจำหมู่บ้าน ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านจะมี “ศาลนกดา หรือ หอนกดา” ซึ่งจะมีศาลอยู่ ๓ หลังด้วยกัน หลังแรกคือ เจ้าเมืองเพชร เจ้าเมืองไผ่ เจ้าเมืองอมรา เจ้าแม่สุวรรณ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มาจากเวียงจันทน์ เป็นเจ้านายดั้งเดิมของเขา ศาลที่ ๒ ก็คือ ศาลพระครูจันทร์ กับเจ้าพ่อเขาน้อยสี่ชมพู คือผีประจำท้องถิ่น ส่วนศาลหลังที่ ๓ จะต่ำลงมา คือ เฒ่าต่อน้ำไหล เฒ่าต่อน้ำมอด ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีป่า เป็นผีเจ้า ซึ่งบริเวณที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของศาลจะเป็นป่า ไม่มีใครไปรบกวนบริเวณนี้ ทำให้เกิดป่าอนุรักษ์ขึ้น คือ สัตว์ป่าที่อยู่ในบริเวณนี้ เช่น กระรอก กระแต หรือ งู ก็จะไม่มีการล่าทำ เพราะถือว่าเป็นบริเวณศักดิ์สิทธิ์

จะมีการทำพิธีบนบานศาลกล่าวหรือแก้บน จะมี “เจ้ากวน” หรือ “กวนหอ” ซึ่งได้รับการเลือกจากชาวญ้อ ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม คือเป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรม ในเดือน ๖ จะมีการบนต่อหอนกดา ขอให้ทำการเกษตรประสบผลสำเร็จ ขอให้ฝนน้ำดี ขอให้ชาวญ้อในคลองน้ำใสมีความสุขความเจริญก้าวหน้า ในเดือน ๑๒ ก่อนที่จะมีการเก็บเกี่ยวก็จะแก้บนที่บนเอาไว้ในเดือน ๖ ผีบรรพบุรุษก็คือที่ห้องเบงนั้นเอง มีผีฟ้า ผีเทวดา ก็จะผ่านร่างทรงลงมา

ในกลางเดือน ๖ มีประเพณีขึ้นเขาน้อยสี่ชมพูแต่จะไม่ไปยุ่งกับองค์ปราสาท เขาถือว่าเป็นที่สักการะอันหนึ่ง จะไปจุดธูปกราบไหว้ และนิมนต์พระขึ้นไปทำบุญบนนั้นมีเทศน์ มีการแสดงหมอลำรื่นเริงอยู่บนนั้น เป็นเวลา ๑ วัน ๑ คืนแล้วก็ลงมา ประเพณีที่โดดเด่นของชาวไทยญ้อที่คลองน้ำใสอีกอย่างน่าจะเป็นประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเราจะเห็นว่าในประเทศไทยก็จะมีที่จังหวัดสกลนคร เขาทำในวันออกพรรษา คือ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ จะเอาไม้ไผ่และกาบกล้วยมาตกแต่งเป็นรูปปราสาทให้สวยงาม แล้วเอาขี้ผึ้งซึ่งในปัจจุบันก็คงจะใช้เทียนมาหลอมแล้วก็เอามะละกอมาสลักเป็นลวดลายที่ต้องการจุ่มลงไป จากนั้นเอาไปแช่น้ำเย็นก็จะเป็นดอกผึ้ง ปราสาทผึ้งแต่ละหลังจะไม่เท่ากัน มีขนาดกว้าง ๑-๒ เมตรแล้วแต่ความศรัทธา แต่เดิมจะทำการเป็นเฉพาะตระกูล เฉพาะครอบครัว ต่อมาก็มีการรวมกลุ่มกันทำเป็นคุ้ม แล้วก็กลายเป็นของแต่ละหมู่บ้าน แล้วนำไปแห่รอบโบสถ์ ๓ รอบก่อนนำเอามาตั้ง แต่เดิมก็จะตั้งไว้ที่วัด มีการสวดมนต์เย็น พอเช้าวันรุ่งขึ้นก็ถวายปราสาทผึ้งเลย แต่ว่าในปัจจุบันเกิดการฟื้นฟูขึ้นมาแล้วก็มีมีการประกวด เราจะเห็นปราสาทผึ้งของชาวไทยญ้อที่คลองน้ำใสจะเป็นรูปลักษณะที่เป็นแบบอนุรักษ์ เป็นปราสาทผึ้งทรงพระธาตุหรือทรงบัวตูม ซึ่งลักษณะปราสาทผึ้งแบบนี้เมื่อเราสืบค้นไปแล้วยังมีอยู่ในประเทศลาว แต่ที่สกลนครในปัจจุบันลักษณะอย่างนี้ไม่ค่อยมีแล้ว องค์ปราสาทผึ้งจะมีการตกแต่งด้านบน เขาจะนำสับ ขมิ้น ผงซักฟอกอะไรต่างๆ นำมาใส่เอาไว้แล้วถวายไปในเช้าวันรุ่งขึ้น เขาเชื่อว่าเป็นอันสงฆ์ที่แรงกล้าเป็นพุทธบูชา ชาวญ้อที่คลองน้ำใสและในอำเภออรัญประเทศทุกกลุ่มก็ทำเหมือนกัน

ภาพต่อไปเป็นการรวมกลุ่มของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอรัญฯ ถ้าไม่ทราบก็จะคิดว่าเป็นการบวชลูกแก้ว เป็นภาพของเด็กชาวไทยที่ไปร่วมงานของชาวจีน คือในอรัญประเทศชาวจีนค่อนข้างที่จะรวมกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ได้เป็นอย่างดี คือชาวจีนเขาจะมีความเชื่อในเรื่องเจ้าพ่อ เจ้าแม่ กงเฒ่า กงม่าของเขา เขาก็มีศาลเจ้าพ่อเขาน้อย และจะมีงานประเพณีแห่เจ้าพ่อเขาน้อย ที่มาของเจ้าพ่อเขาน้อยก็คือ เจ้าแก้ว ซึ่งเป็นคนมีหน้ามีตาในอรัญฯ แรกทีเดียวมีพระมาบอกว่า ที่อยู่ที่อาศัยทุกวันนี้ลำบากเหลือเกิน ฝนตกก็เปียก แดดออกก็ร้อน อยู่บริเวณเชิงเขา เจ้าแก้วก็ไปบอกพรรคพวกแล้วก็ไปสืบหาโดยปรากฏว่าอยู่ที่เขาน้อยอนุบรรพต ในอำเภออรัญประเทศ ส่วนเขาน้อยสี่ชมพูอยู่ที่ตำบลคลองน้ำใสคนละที่กัน ไปพบเทวรูปนารายณ์ ๔ กรที่นั่น ก็เลยเอาความเชื่อของชาวจีน เจ้าพ่อ เจ้าแม่ กงเฒ่า กงม่า เอาไปไว้ตรงนั้นแล้วก็สร้างศาลขึ้น มีทั้งเทวรูปนารายณ์ ๔ กร แล้วก็ตั้งศาลเจ้าพ่อ เจ้าแม่เขา

น้อย ต่อมาเมื่อมีการค้าเทวรูป ก็เริ่มไม่ปลอดภัยที่จะเอาเทวรูปนารายณ์ ๔ กรไว้ที่ศาล จึงอัญเชิญเทวรูปมาเก็บไว้ที่โรงเจเทวสถานจี๋เหียงไต้หวันเอง ประมาณ ๕๐ ปีมาแล้วที่ชาวจีนจัดงานประเพณีแห่เจ้าพ่อ เจ้าแม่เซาน้อยให้ชาวอริญ ได้สักการะ เหมือนกับว่าไปเยี่ยมเยียนชาวอริญ ทุกบ้านได้แสดงความเคารพ งานประเพณีของชาวจีนเขาจะเชิญเจ้าหรือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในท้องถิ่นเคารพนับถือเอามาร่วมในพิธีด้วยโดยมีป้ายบูชาแล้วก็มีลักษณะเหมือนกับเกี่ยวให้คนหาบป้ายบูชา ป้ายบูชาจะเขียนชื่อต่างๆ เช่น ในปัจจุบันคนอริญ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่รวมจิตใจก็คือ พระสยามเทวาธิราชก็มีป้ายบูชาของพระสยามเทวาธิราชใส่อยู่บนเกี่ยวแล้วก็หาบ มีป้ายบูชาของเจ้าพ่อหอสองของชาวไทยญ้อ ป้ายบูชาของชาวเวียดนาม ป้ายบูชาของชาวเขมร เพราะฉะนั้น พอเกิดงานเหล่านี้ขึ้นก็จะทำให้มีกลุ่มชนกลุ่มต่างๆ มารวมกัน คือเมื่อมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มอื่นๆ มา ก็จะมาร่วมชบวนแห่ด้วย จึงกลายเป็นงานรวมจิตใจของชาวอริญ จะทำกันในประมาณกลางเดือน ๑๐ ของจีน ถ้าเป็นเดือนไทยก็ประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปี แล้วเป็นงานที่ค่อนข้างจัดอย่างใหญ่โต

ในภาพที่เห็นนี้เป็นอันสงฆ์ของการวิจัยที่เราได้รับทุนวิจัย เราก็ลองรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้วให้เขาพยายามแสดงเอกลักษณ์ของตัวเอง และให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาเล่าว่า เขาเป็นใคร มาจากไหน มาอยู่ที่นี้ได้อย่างไร ให้ลูกหลานได้ฟัง เขาก็แสดงเอกลักษณ์โดยการแต่งกาย ขึ้นไปพูดบนเวทีโดยใช้ภาษาของเขา ซึ่งทำให้คนที่เป็นคนในท้องถิ่นซึ่งอาจจะไม่รู้เลยว่าอริญประเทศนั้นเคยเป็นอย่างไร ก็เกิดความตื่นตัวว่าเรามีตั้ง ๕-๖ ชาติพันธุ์ แล้วอยู่ร่วมกันได้อย่างไร อันนี้เราพยายามสื่อให้เห็นถึงว่า คนรุ่นหนึ่งจะถ่ายทอดมาให้คนอีกรุ่นหนึ่ง คือในรุ่นลูกรุ่นหลานจะรับวัฒนธรรมประเพณีเอาไว้ แล้วเราจะอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เราจะมีสามัคคีกันไม่เกิดความขัดแย้ง ในแต่ละกลุ่มเขาจะไปคิดเครื่องแต่งกายของเขา

นี่คือกลุ่มญ้อ เขาเปลี่ยนจากเสื้อห้อยมาเป็นเกาะอก แล้วลักษณะของผ้าขึ้นก็จะเป็นขึ้นลายทางลง อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มจีน กลุ่มนี้ค่อนข้างทันสมัยของศตวรรษที่ ๒๑ มากก็เลยดัดแปลงเอามาใช้สวยดี แต่ก็คงเอกลักษณ์แบบจีนเอาไว้ แล้วก็คิดทำแสดงในแต่ละชาติด้วย จะไปฝึกทำในการรำ ทำในการแสดงของตัวเองมา นี่เป็นกลุ่มของเวียดนาม ชุดที่สาวเวียดนามใส่เรียกว่าเอ๋อห่าย เป็นชุดประจำชาติ แต่เดิมกลุ่มเวียดนามจะปิดตัวเองเหมือนกับจะไม่พยายามบอกใครเลยว่าฉันคือ เวียดนาม แต่ในปัจจุบันนี้ลุกขึ้นมาแล้ว

ในอริญประเทศจะมีเคเบิลทีวี ที่มีช่องจีน ช่องของเวียดนาม นอกจากช่อง ๓ ๕ ๗ ๙ ๑๑ โอทีวี แล้วยังมีช่องต่างๆ เหล่านี้ ในคนกลุ่มนี้ได้ดู ก็พยายามที่จะฟังสอนภาษาจีน สอนภาษาเวียดนามกันขึ้น อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มของเขมร แต่ละกลุ่มก็พยายามที่จะหาเอกลักษณ์ของตัวเอง ซึ่งมันอาจจะดูสวยงามเกินความจริงไปสักหน่อยนะคะ สำหรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของอำเภออริญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ก็คงจะจบเพียงเท่านั้นละ

อภิญา ตันทวีวงศ์ : ผู้ประสานงาน

ในช่วงท้ายสุดนี้ ถ้าหากมีคำถามอะไร เชิญได้เลยคะ

ธิดี บัวคำศรี : นิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผมธิดี บัวคำศรีครับ ถ้านับโดยกำเนิดก็คือคนอริญ เหมือนกัน พอได้ข่าวจากหนังสือพิมพ์ แล้วตั้งใจจะมาฟัง แต่ว่าโดยตัวเองแล้วเคยอยู่เมืองอริญ แค่ ๑๕ ปี จากนั้นก็มาเรียนต่อในกรุงเทพฯ ดังนั้นภาพบางอย่างที่ผมเห็นในวันนี้ ที่อาจารย์เสนอ มีประเด็นที่ติดใจเล็กน้อย คือว่า ภาพทั้งหลายที่อาจารย์นำเสนอในตอนท้ายนี้ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้ง ๕ กลุ่ม เป็นการแต่งกายมีการถือป้าย แล้วก็เดินม้านางต่างๆ คือยอมรับว่าเป็นสิ่งใหม่ในสายตาตัวเอง เพราะว่าถ้าผมจำไม่ผิด คิดว่าตัวเองยังจำได้อยู่ใน ๑๕ ปี เท่าที่ใช้ชีวิตมาที่นั่น ไม่เคยเห็นอะไรอย่างนี้ แต่ว่าความคิดหรือว่าความสำนึกและความรู้จักว่าในเมืองอริญ มีคนกลุ่มต่างๆ ผมยังเข้าใจตัวเองอยู่ก็เพราะว่าเพื่อนโรงเรียนมีทั้งเขมร ทั้งญ้อ ทั้งจีน ทั้งญวน คือ ตัวผมเองอยู่บ้านญวน แต่ว่าโดยพื้นเองไม่ใช่ญวน

แต่เป็นญ้อผสมกับลาว กับจีน กับเขมรอีกทีหนึ่ง แต่ว่าอยู่บ้านญวน พุดญวนไม่ได้ บ้านอยู่ตรงข้ามวัดญวนพอดี ก็ยังทันเห็นหลวงพ่อดำอยู่ ยังทันเห็นโบสถ์วัดญวนเก่าอยู่ แต่ตอนนั้นก็กลับไปก็เพิ่งเห็นป้ายวัดเจริญบุญ

อยากตั้งข้อสังเกตเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้ง ๕ กลุ่ม แล้วก็มีการจัดงานต่างๆ ตอนที่นั่งอ่านเอกสารประกอบการวิจัยที่นำเสนอในครั้งนี้ก็ยังคงติดใจว่ามีกลุ่มอื่นนอกจาก ๕ กลุ่มนี้หรือไม่ เพราะว่าในเอกสารตัวเองก็วงเล็บไว้ว่ามีพวนด้วย มีละว่า เท่าที่ผมอ่านจากเอกสาร ซึ่งตัวเพื่อนผมก็มีพวนอยู่ ผมเข้าใจว่าจะมีกลุ่มที่อยู่ทางบ้านโคกสะพานขาว แล้วก็ออกไปทางบ้านด่าน เข้าใจว่าจะมีกลุ่มนี้อยู่ แล้วก็เข้าใจว่าจะมีกลุ่มที่เรียกว่า ไทเบ็ง คือเพื่อนสมัยที่เรียนก็มีคนหลายกลุ่มอย่างนี้เหมือนกัน

ทีนี้พอเราจัดกลุ่มให้มาเหลือแค่ ๕ กลุ่มชาติพันธุ์ เข้าใจว่าจะเป็นการหยิบเอาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าเด่นมาเสนอ แต่ว่ากลุ่มอื่นๆ เหมือนกับว่าเวลาเรามองเข้าไป มันไม่เห็น เหมือนกับว่าภาพที่สร้างไว้ทำให้คนมองเข้าไปก็เห็นว่าแค่นั้น มันก็จะมีลาวอีกหลายกลุ่ม ถ้าดูในรายงานวิจัยในเรื่องลาวแก้ว ในนั้นเขาจะบอกว่ามีทั้งลาวเวียง อย่างพวนจะนับเป็นลาวไหม หรือว่าญ้อเองจะนับเป็นลาวหรือเปล่า เพราะว่าในรายงานแยกลาวมี ๗๐% แยกญ้อมี ๒๐% ที่นี้ญ้อกับลาวนี้มันต่างกันอย่างไร เพราะว่าตอนผมเรียนอยู่ ผมคิดว่าผมพุดญ้อได้โดยสำเนียง เพราะว่าเพื่อนพุด แล้วเรามีพื้นลาวอยู่เราก็พุดได้ ทีนี้กลุ่มต่างๆ ที่ยังอยู่เราจะอธิบายอย่างไร เราจะนำเสนอมาพุดให้เห็นได้อย่างไร หรือว่าไม่จำเป็นที่จะหยิบขึ้นมาพุด พุดแค่ ๕ กลุ่มอย่างนี้ไป

อีกอย่างหนึ่ง ผมคิดว่ามันน่าจะมีเรื่องที่น่าจะเป็นข้อเสนอดังนั้น อาจจะซับซ้อนมากขึ้นไปอีกในแง่ของกลุ่ม ๕ กลุ่มนี้ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งผมเข้าใจว่าทางคณะผู้วิจัยน่าจะเห็นตรงนี้อยู่ แต่คงมีเวลาน้อยที่จะพูดถึงตรงนี้ให้หมด เพราะว่ามันมีการข้ามปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ระหว่างกลุ่ม อย่างทางแม่ผม สายทางตายาย อยู่วัฒนาเคยถามยายเมื่อตอนผมเด็กๆ ยายก็บอกว่ามาจากเวียงจันทน์เป็นลาวเวียง ซึ่งผมก็ยังไม่แน่ใจ พอดีผมไม่มีโอกาสได้ถามต่อ เพราะว่าตอนนั้นยายเสียชีวิตแล้ว ส่วนพ่อเป็นญ้อมีญาติอยู่ที่คลองน้ำใส แต่ว่าปู่เป็นครู ดังนั้นด้วยสถานภาพทางการศึกษาที่ต่างกัน ผมเข้าใจว่าทำให้คนบางกลุ่มเหมือนกับแยกออกมาจากกลุ่มที่อาจจะเรียกว่าชาติพันธุ์ของตัวเอง เราก็คงไปสังสรรค์กับคนกลุ่มอื่น เพราะว่าปู่ไปอยู่กันทราย พ่อบ้า อาผมโตขึ้นที่กันทราย ซึ่งก่อนนั้นผมเข้าใจว่าปู่ไปอยู่ที่พระตะบองไม่แน่ใจว่าไปเจออยู่ที่นั่นหรือเปล่า เพราะย่าเป็นจีนอยู่ที่สวายเจียก แล้วสุดท้ายปู่ก็ไปอยู่ที่เหล่าอ้อย แล้วก็ญาติทางปู่หรือทางไหนผมก็นับญาติไม่ค่อยถูก เพราะว่าคนรุ่นผมห่างมาเยอะแล้ว ถึงแม้จะกลับไปสังสรรค์กันอยู่แต่ก็ต้องคอยให้พ่อให้อาคอยชี้ว่า คนนี้คือปู่ คนนี้คือน้า คนนี้คืออา อย่างญาติทางสายย่าอย่างที่เราอาจารย์ว่า ตัวดำๆ พุดเขมร อาจจะนับว่าอย่างนั้นคือคนเขมร แต่ว่านามสกุลเขาเป็นจีนพาณิชย์ แล้วเขาไหว้เจ้า ตรีขจัน เวลาตรีขจันผมไปบ้านที่โรงต้มแล้วก็ไปไหว้เจ้า ดังนั้น อาจจะมีการผสม มีการเกิด มีการรวมกลุ่มที่มันอาจจำแนกไม่ได้ชัดก็ได้ คือญ้อ คือพวน คือลาว คือไทย คือเขมร เพราะว่าผมยังไม่เห็นรายงานวิจัยทั้งเล่มซึ่งอยากเห็นมาก ถ้าไม่มีประเด็นนี้อาจจะยังไม่เน้น อยากเห็นตรงนี้ในฐานะที่ตนเองก็ร้อยพ่อพันแม่เหมือนกันขอบคุณครับ

อาจารย์สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ความเป็นคนอรัญประเทศ คือ มีการผสมผสาน เราไม่ถือว่าฉันเป็นจีน ฉันเป็นเขมร จะมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์กัน สำหรับท่านผู้ถาม ตัวดิฉันเองเป็นพวน ยังไม่ทำกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองเลย พอเราจับกลุ่มประเด็นสำคัญๆ นี้ก็มีใช่ มีกุลา เขาก็พยายามบอกว่าครู ทำไมไม่ทำเรื่องของฉันบ้างล่ะ ทำไมไม่ทำเรื่องไทเบ็งก็มีเยอะแยะ ก็ต้องฝาก สกว. เอาไว้ว่าจะให้ทุนต่อไหม และจะพยายามหาประเด็นมาให้ จะพยายามเก็บรวบรวมให้ได้มากที่สุด ก็ต้องขอบคุณในคำถามค่ะ

อภิญา ตันทวีวงศ์ : ผู้ประสานงาน

คะ เรายังมีช่วงซักถามในช่วงบ่ายอีกคะ เนื่องจากตอนนี้เวลาก็กว้างเลยมาพอสมควร ก็คงต้องขออนุญาตจบการนำเสนอในส่วนของเราเพียงเท่านี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อมูลที่ได้นี้ จะช่วยนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป อาจจะเป็นการช่วยซักถาม ช่วยกันตั้งประเด็นใหม่ๆ ที่คิดว่ายังไม่สมบูรณ์แล้วก็ช่วยบอกกันด้วย จะได้ทำรายงานให้สมบูรณ์ขึ้น เป็นประโยชน์ในการศึกษาในอนาคต ขอขอบคุณคะ

อาภาภรณ์ วลลิโกดม : พิธีกร

ขอบคุณคณะวิจัยจากกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือคะ เดี่ยวเราทานข้าวแล้วมาซักถามกันต่อในช่วงบ่ายนะคะ สำหรับใครยังไม่ได้ซักถามในกลุ่มมอญ กะเหรี่ยง เรายังเปิดเวทีภาคบ่ายได้นะคะ ส่วนใครที่จะต้องกลับก่อน ขอความกรุณาส่งแบบสอบถามที่โต๊ะลงทะเบียน หรือถ้ายังไม่ได้ส่งภาคเที่ยงตอนเย็นขอความกรุณาส่งด้วยนะคะ ความคิดเห็นของท่านมีคุณค่าในการปรับปรุงในงานวิจัยของเรา ขอเชิญรับประทานอาหารกลางวันคะ กลับมาพบกันอีกที่บ่ายโมงครึ่งคะ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้ว ในเขตจังหวัดสิงห์บุรี สระบุรี ลพบุรี และนครสวรรค์

อาภาภรณ์ วลลิโกดม : พิธีกร

สวัสดีภาคบ่ายคะ ขอนำท่านผู้มีเกียรติทุกท่านเข้าสู่การนำเสนอรายงานวิจัยในช่วงบ่าย ลำดับต่อไปเป็นการเสนอผลงานวิจัย การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้ว ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และ นครสวรรค์ โดยอาจารย์รุจิรา เชาว์ธรรม คุณสมปอง บุนเดิร และคุณวลัยลักษณ์ ทรงศิริ ขอเชิญคะ

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

เรียนท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ต่อไปจะเป็นการเสนอผลงานการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้ว ในเขตจังหวัดสิงห์บุรี สระบุรี ลพบุรี และนครสวรรค์ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้วที่ท่านอาจจะรู้สึกแปลกใจกับชื่อเพราะเราไม่มีความคุ้นเคยกับคำว่า “ลาวแง้ว” คงทราบในเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีอยู่หลายกลุ่ม หลายท่านอาจจะรู้จักพวก อาจจะมีรู้จักลาวคั่ง รู้จักไทยดำหรือลาวโซ่ง แล้วก็รู้จักลาวหลายๆ กลุ่มทั้งลาวที่อยู่ในประเทศลาว ทั้งลาวที่เรียกว่าลาวอีสาน แต่อาจจะไม่เคยได้ยิน ลาวแง้ว บางท่านอาจจะได้ยินชื่อลาวแง้วเป็นครั้งแรกในชีวิตที่นี่ แต่จริงๆ แล้วกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้วมีอยู่จำนวนมาก และอยู่ในกลุ่มที่เราเรียกกันว่าอยู่ในเขตวัฒนธรรมของกลุ่มพวนในเขตจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด แลยังจังหวัดสิงห์บุรีซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งเหมือนกัน

จะขอแนะนำท่านผู้ร่วมการวิจัยในโครงการนี้ เรามีกลุ่มที่ทำงานวิจัยอยู่ ๔ คน ผู้วิจัยทั้ง ๒ ช่างของดิฉันเป็นพี่น้องกัน ซึ่งเป็นคนมีเชื้อสายลาวแง้วโดยทางคุณแม่ จะมีข้อสังเกตว่าถ้าคุณแม่เป็นลาวแง้ว ลูกๆ ก็จะพูดภาษาลาวแง้วได้ เพราะฉะนั้น เธอ ๒ คนสามารถพูดภาษาลาวแง้วได้อย่างคล่องแคล่ว ส่วนคุณพ่อเป็นกลุ่มซึ่งเราเรียกว่าคนไทยแม่น้ำ ทางซ้ายมือคืออาจารย์รุจิรา เชาว์ธรรม จากโรงเรียนจันเสนเชิงสุวรรณภูมิ ทางขวามือคือ คุณสมปอง บุนเดิรเป็นน้องสาว ทำงานอยู่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคกกระเทียม วันนี้เราพบผู้วิจัยทั้ง

ถิ่นที่เป็นอาจารย์จากสถานศึกษาหลายท่าน แต่คุณสมบรองไม่ใช่อาจารย์ไม่ใช่ครู แต่มีความสนใจและในการทำงานเราสามารถร่วมงานกันได้ดี

นอกจากนี้ ยังมีอีก ๒ ท่านที่ไม่ได้มาวันนี้ คือ อาจารย์นรินทร์ พันธรอบ และอาจารย์สุนทรี นิมากันท์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนนครสวรรค์และโรงเรียนจันทนบุรีในพื้นที่เหมือนกัน แต่ว่าทั้ง ๒ ท่านนี้เป็นคนไทย หมายความว่าคนไทยที่พูดภาษากลางหรือมักถูกเรียกว่า คนไทยแม่น้ำ ซึ่งในพื้นที่นี้เขาจะแบ่งและรู้จักกันด้วยตัวเองว่าใครเป็นใครเป็นคนกลุ่มไหน

ในการศึกษาคั้งนี้ ดิฉันต้องขอท้าวความก่อนว่าการเข้าไปเก็บข้อมูลซึ่งอาจารย์ศรีศักรได้กล่าวไปแล้วว่า ทำมานานแล้ว ทางสกว.ให้เงินมานานแล้ว ก็เริ่มเก็บข้อมูลกันไปตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ เริ่มจากผู้วิจัยทั้ง ๒ คน ยังไม่ทราบอะไรเลยเกี่ยวกับการเก็บข้อมูล ซึ่งก็มีพื้นฐานที่ต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ เช่น การบรรยายเมื่อเช้าซึ่งค่อนข้างที่จะสนใจอยู่แล้วและเป็นครูในท้องถิ่นเก็บข้อมูลกันมานาน การเก็บข้อมูลวิธีการทำงานก็ทำแบบกึ่งๆ มานุษยวิทยา ก็ค่อยๆ ผูกพัน ค่อยๆ เข้าไปคุยกับผู้วิจัยทั้งหมด ต้องใช้เวลานานอย่างที่บอกท่านไว้ว่าประมาณ ๔-๕ ปี ในการที่เราพูดคุยกัน ชี้นำแล้วก็พูดคุยกันอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะหาข้อมูลออกมาให้ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่อยู่ในมือท่าน เป็นส่วนหนึ่งในรายงานการวิจัยซึ่งทำเป็นเล่มใหญ่

การทำงานของเราน่าที่ผ่านมา ดิฉันเป็นคนที่อยู่ส่วนกลางถือว่าอยู่ที่กรุงเทพฯ แล้วให้พี่ ซึ่งเป็นคนที่อยู่ตรงนั้นเป็นคนเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่ค่อนข้างจะลึกแต่ใช้เวลาหน่อย ซึ่งเห็นได้ชัดเจนเลยว่าถ้านักศึกษาที่เรียนทางมนุษยวิทยาเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตัวเองคงไม่ได้ข้อมูลที่ลึกขนาดนั้น มีข้อมูลทั้งการนิทานกัน ข้อมูลในเรื่องเล็กๆ ของชุมชน

ในเขตภาคกลาง ถ้าเราขับรถขึ้นทางเหนือคงผ่านถนนสายเอเชียก็จะเห็นว่า มีชุมชนชาวนาที่อยู่ทั้ง ๒ มั่งรายรอบข้างทาง คงไม่เห็นว่ามีคนซึ่งมีอัตลักษณ์ มีความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองอยู่อาศัยกันภายในกลุ่ม เรียงรายอยู่รายรอบถนนสายต่างๆ ถ้าเดินทางขึ้นไปเลยอยู่ธนาไปหน่อยเดียวก็จะมียุทธชาติพันธุ์เยอะแยะไปหมด ในเขตที่เราศึกษาทั้ง ๒ ท่าน อยู่ในกลุ่มคนที่ค่อนข้างเดินทางมาจากสิงบุรี เป็นคนแม่น้ำ ส่วนคุณแม่เป็นคนทางบ้านน้ำจั้นก็คือในเขตจันทนบุรี

ถ้าทุกท่านเคยติดตามงานศูนย์มนุษยวิทยาบ่อยๆ ก็จะรู้ว่ามีพิพิธภัณฑ์อยู่ที่หนึ่ง คือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจันทนบุรี อาจารย์รุจิราเป็นคนซึ่งมีบทบาทมากในการที่จะสร้างกลุ่มเยาวชนในการนำชมพิพิธภัณฑ์จันทนบุรี แต่ในพิพิธภัณฑ์จันทนบุรีเอง เราก็ยอมรับว่ากลุ่มพวกเรานี้เข้าไปทำงานในระยะแรกเราไม่สามารถแตะลงไปถึงเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์แล้วได้ เรายังมองไม่เห็น ยังเห็นว่าเขาเป็นคนภาคกลางธรรมดา อาจจะมีหลายกลุ่ม มีคนจีน คนลาว คนไทยหลายๆ กลุ่มแต่เราไม่เห็นว่ามีความซับซ้อนที่อยู่ภายใน

เมื่อทำงานศึกษาเมื่อ ๕ ปีที่แล้ว พอเราจะทำเรื่องลาวแล้วก็ลงไปสำรวจกันดู พี่ๆ ลองสำรวจมาทั้งหมดว่ากลุ่มลาวแล้วอยู่ที่ไหนบ้าง ตามที่ท่านเห็นในแผนที่เราเริ่มกันตั้งแต่ในเขตอำเภอที่ต่ำลงมามากที่สุด คือ แถวอำเภอหนองโดน มาบ้านหม้อ เรื่อยลงมาถึงทางขวาของท่านจะมีเขาใหญ่ๆ จะเป็นเขตลพบุรี ในลพบุรีจะมีลาวแล้วอยู่หลายกลุ่ม ลาวแล้วตรงนี้จะกลุ่มที่อยู่ใกล้เมืองมาก ลักษณะของกลุ่มจะแตกต่างไปจากลาวแล้วกลุ่มอื่นๆ เลยลพบุรีขึ้นมาจะมีเส้นทางน้ำหลายเส้นขึ้นมาจากลำน้ำบางซาม มาทางลำน้ำสนามแดง กลุ่มนี้จะมีพวนเยอะมากที่สุดเขตอำเภอบ้านหมี่ บ้านหมี่มีพวนถึง ๗๐% มีลาวกลุ่มอื่นๆ หรือลาวแล้วประมาณ ๒๐% นอกจากนั้น ๕% เป็นคนไทยแม่น้ำ อีก ๕% เป็นคนจีน แต่คนจีนนั้นเป็นคนที่มีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจเอาไว้ทั้งหมดของที่บ้านหมี่ กลุ่มพวนศูนย์กลางสำคัญคือที่บ้านกล้วย มีสมาคมคนพวนสามารถที่จะเรียกประชุมคนพวนทั่วประเทศมารวมพลกันได้ ในปีนี้ประชุมที่บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย ก็คิดกันถึงขนาดที่ว่าความรู้สึกรุนแรงของเขาคืออยากจะสร้างอนุสาวรีย์ชุมชนขึ้นมา ก็ลองคิดดูแล้วกันคนพวนเขาสามารถรวมกลุ่มกันขนาดไหน ท่านลอง

พิจารณาต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะพูดต่อไปว่ากลุ่มลาวแง้วมีลักษณะความเป็นอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ไม่สามารถทำให้เกิดการรวมกลุ่มในลักษณะเดียวกันกับคนพวนนี้ได้

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ เราพยายามเก็บข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนา ในส่วนของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็รู้สึกว่ามันหาไม่ได้จากประวัติศาสตร์บอกเล่า เพราะเรื่องแตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มพวน กลุ่มไทยดำ หรือว่ากลุ่มขวน ซึ่งต่างเป็นกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกสงครามสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน และในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๓ กลุ่มลาวแง้ว เราเข้าไปเราหาอะไรไม่เจอ ที่นี้ก็ต้องใช้การหาข้อมูลทางอื่น หมายความว่าข้อมูลทางเอกสารซึ่งก็ลงลึกไปถึงเรื่องประวัติศาสตร์ ซึ่งดิฉันเป็นคนที่ยกย่องจะรวบรวมตรงนี้ แล้วก็สร้างเหตุการณ์ขึ้นมาจะถูกหรือผิดก็ไม่ทราบ ก็เป็นความน่าจะเป็นซึ่งอยู่ในเอกสาร ส่วนทางด้านข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนาเราทำหลายเรื่อง แต่ในวันนี้ที่จะมาพูด จะเน้นในเรื่องของอัตลักษณ์ของกลุ่มลาวแง้ว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง แต่หายากมาก เพราะถ้าเปรียบเทียบกับเห็นเมื่อเข้านี้จะมีเรื่องของสีสัน เรื่องของชีวิตวัฒนธรรมที่ค่อนข้างจะเห็นชัดเจน ไม่ว่าเรื่องของการแต่งกาย เรื่องของประเพณีวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงประเพณีวัฒนธรรมที่เห็นชัด ความเชื่อหรือพิธีกรรมที่เห็นชัด แต่ในกลุ่มของลาวแง้ว เราใช้เวลามากเพื่อหาสิ่งที่ผู้วิจัยเขาเห็นอยู่ทุกวัน แต่อาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิต ต้องมานั่งพูดคุยกันถึงจะทราบว่า มันเป็นเรื่องสำคัญนะ ตรงนี้เป็นเรื่องที่เราควรจะเอาออกมาให้สาธารณะทราบว่ากลุ่มลาวแง้วคืออะไร มีอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างไร

ในเอกสารนี้ เลยกยกตัวอย่างมา ๒ กรณี คือ ที่เห็นเด่นชัดมาก คือ “เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผี” เพราะผีกับกลุ่มลาวแง้วเป็นของคู่กัน มีทั้งผีดีและผีร้าย สิ่งที่อยู่ในรากเหง้าของวัฒนธรรมไท-ลาว ก็ยังคงสะท้อนให้เห็นในกลุ่มลาวแง้วด้วยเหมือนกัน คือ ความเชื่อเรื่องผีตาบู่ ในอีสานเราคุ้นเคยเรื่องผีปู่ตา แต่ในชุมชนลาวแง้วเรียกว่าตาบู่ อีกส่วนหนึ่งคือความเชื่อของผี หนึ่งคือผีดีซึ่งสามารถให้ทั้งคุณและโทษกับคนในชุมชนได้ สองคือผีร้าย เป็นการควบคุมในสังคมอย่างหนึ่ง ดิฉันขอฟันธงเพราะว่าคงไม่เอาความคิดอย่างอื่น การมีผีปอบ ผีปอบ

ส่วนที่ ๒ นี้ ก็คือเรื่องเกี่ยวกับตัวตนของลาวแง้วในปัจจุบัน ที่เลือกมาก็คือ “ความเป็นเกษตรกร” หลังจากช่วงที่ต้องเป็นไพร่หลวงต้องส่งส่วยให้หลวงให้รัฐตลอดเวลา จากนั้นก็เกิดมีการพัฒนาในเขตพื้นที่ภาคกลางมากขึ้น ในการทำระบบชลประทานและการพัฒนาของรัฐเข้าไปเยอะมาก ลาวแง้ว ๑๐๐ % เมื่อสมัยก่อน เป็นเกษตรกรซึ่งทำนา วิถีชีวิตในการทำนาฝังรากลึกอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของลาวแง้ว เรามีข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นชาวนากับตัวตนของลาวแง้วซึ่งมีผลกระทบของชุมชนลาวแง้ว โดยการพัฒนาทางเศรษฐกิจของรัฐกระทบอย่างรุนแรงมากจนกระทั่งถึงปัจจุบัน อันนี้เป็นโมเดลให้เห็นว่านอกจากกลุ่มลาวแง้วซึ่งอาจมองว่า ลาวแง้วก็เป็นชุมชนส่วนหนึ่งอยู่ในเขตภาคกลาง เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพวน หรือไทยดำ หรือว่าคนลาวกลุ่มอื่นๆ หรือมอญ ที่อยู่ในภาคกลาง เป็นกลุ่มที่ถูกผลกระทบจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสาธารณูปโภคของรัฐรุนแรงมาก เพราะฉะนั้น เกิดผลอย่างไรต่อชุมชนลาวแง้ว

อีกอย่างหนึ่งเวลาทำงานนี้ เราพยายามจะมองว่ากลุ่มลาวแง้วในฐานะของกลุ่ม Ethnic Group หรือกลุ่มชาติพันธุ์ มองว่านี่คือคนเชื้อสายลาวแง้ว อย่างสมมุติว่าถ้าเดินผ่านผู้วิจัย ๒ ท่านมา คงนึกไม่ออกว่าเขาเป็นลาวแง้ว เพราะมีวิถีวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เหมือนคนอื่นทุกอย่าง แต่อัตลักษณ์ของตัวเองหรือในกลุ่มของตัวเองจะรู้กันว่าเป็นกลุ่มอะไร หรือเป็นใคร เป็นอย่างไร นี่เป็นรายละเอียด จะขอเรียนเชิญ อาจารย์ยุริจิราช่วยอธิบายต่อไปค่ะ

ยุริจิรา เชาว์ธรรม : ผู้วิจัย

สวัสดีค่ะ วันนี้รู้สึกตื่นเต้นมากๆ ที่จะมาพูดถึงเรื่องสังคมและวัฒนธรรมลาวแง้ว ก่อนอื่นพอผู้ประสานงานบอกเรื่องการศึกษานี้ก็ตื่นเต้นดีใจมาก เวลาไปสอบถามก็เก็บข้อมูลได้พื้นที่ของชุมชนลาวแง้วประมาณทั้งหมด ๔๖ ชุมชน พูดถึงว่าลาวแง้วเป็นอย่างไร ก็กลับไปนั่งสอบถามญาติพี่น้องและคนแง้วได้ความว่าอย่างนี้ ขอพูดเป็น

ภาษาลาวแล้วถามว่า ลาวแล้วเป็นจังได๋ ตัวเองบอกปฏิเสธว่าเป็นจังได๋ พอถามไปถามมา อันนี้ลาวเวียงอันนี้ลาวคั่ง แล้วก็ถามว่า มันต่างกันจังได๋ ระหว่างลาวแล้วกับลาวคั่ง ที่นี้ก็บอกปฏิเสธ เวลาไปถึงบรรพบุรุษก็บอกว่าอันมาจาก บ้านเฮาบ้านหนองเมืองย้ายกันมา ตรงนี้มันมีน้ำ เขาบอกว่าคนลาวไปอยู่ตรงโคก น้ำก็ท่วม

นี่คือสำเนียงที่พูด แต่เวลาการสื่อสารของดิฉันไปพูดกับลาวแล้วที่อื่น เขาบอกว่าเสียงเราห้วน อย่างที่บ้าน บ้านน้ำจั้นจะมีกลุ่มคนไทยแม่น้ำกับกลุ่มคนพวนอยู่รายรอบ เราอยู่ในระหว่างคนกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มเรา สำเนียง เราก็จะแปร่ง บางทีเราหลงไปพูดกับคนไทย คำพูดที่เป็นแนวของเรามันอาจจะเพี้ยนไปจากบางคำมาก อย่างบ้าน หนองเมืองจะพูดซ้ำว่าบ้านเรา กับอีกกลุ่มหนึ่งบ้านทองเอนก็บอกว่าเป็นลาวแล้ว จากที่คุยบ้านทองเอนจะพูด เหมือนกับแถวจังหวัดเลย อย่างสมมุติบอกว่าจะไปไหน ลองถามเขาซิไปได้เสียงมันจะเร็วลึกลงกว่า เช่น “ไปตลาด” ก็ไม่ไปตลาดเหมือนเรา อย่างดิฉันไปได๋ไปตลาดไปซื้อกับข้าวอย่างนี้คะ

กลุ่มลาวแล้วอพยพมาจากที่ต่างๆ อย่างที่เล่าให้ฟัง บอกว่ามาจากบ้านหนองเมือง ตอนที่เรากล่าวว่ามันเป็นอย่างไรลาวแล้ว เพี้ยนอยู่เป็นลาวหยัง ที่นี้พ่อใหญ่ก็จะตอบไม่ได้ ท่านก็จะบอกว่ามาจากบ้านหนองเมือง ที่นี้ดิฉัน ก็กลับไปบ้านหนองเมืองแล้วไปถามว่าบ้านหนองเมืองนี้เป็นลาวอะไรแน่ ท่านก็รับว่าเป็นลาวแล้ว ดิฉันไปเที่ยว บ้านแปง ลพบุรี พูดลาวเหมือนกัน ถามว่าแม่ใหญ่พูดลาวหยัง ท่านก็ไม่บอกว่าเป็นลาวแล้ว ท่านบอกว่าเป็นลาว เวียง คือแต่ละกลุ่มจะบอกเลย อย่างครั้งหนึ่งที่บ้านจันเสนเขามีกการทำโตะจิ้น เลี้ยงอาหารดิฉันเห็นเขาพูดลาว ดิฉันก็ไปพูดลาวกับเขา ถามเขาว่าเจ้าเป็นลาวหยัง เขาบอกแม่นเฮาลาวคั่ง หมายถึงลาวคั่ง ทุกคนจะรู้ว่ากลุ่มของตัวเองเป็นลาวอะไร ในขณะที่เดียวกันในประสบการณ์ ดิฉันเคยไปทำงานภาคอีสาน ๑๐ ปี ดิฉันพูดลาวแล้วกับคน ภาคอีสาน คนภาคอีสานบอกว่าคุณอย่าพูดดีกว่ามันไม่เหมือนกัน ก็เลยไม่พูดก็ไม่พูด ก็เราไปจากลพบุรี ไปจาก นครสวรรค์เราก็พูดไทยเรื่อย แต่กับคนที่อายุมากกว่าดิฉันสมมุติว่าเขาไปเที่ยวมหาสารคามเขาก็จะพูดสำเนียง มหาสารคามได้คล่องปากกว่า

ปัจจุบันนี้ คนที่อายุต่ำกว่า ๔๐ จะพูดทั้งลาวและทั้งไทย ถ้าลูกหลานจะไม่พูดเลย ทั้งนี้ลักษณะหน้าตาคน ลาวคนไทยคงไม่ต่างกัน บางทีตอนที่ทำวิจัยเสร็จแล้ว ไปถามเด็ก ๆ อยู่บ้านโป่งก็พูดคุยกัน เด็ก ๆ บอกว่าผมไม่เชื่อ เลยว่าอาจารย์เป็นลาว ผมนึกว่าอาจารย์เป็นคนจีนอะไรเสียอีก ก็เล่าให้ฟังว่าเป็นอย่างไร พอคุยกับเด็กเป็นภาษาลาวเขาก็ยอมรับว่าเป็นลาว ตอนที่เราก็ดูแลทั่วทั้งโรงเรียน ความที่เขาว่าพูดภาษาเดียวกันเขาก็ยอมรับ แต่ในขณะที่เดียวกันคนเฒ่าคนแก่พอเราพูดลาวกับท่านก็บอกว่าไม่อยากจะเชื่อ เราเป็นครูจะพูดลาวกับเขา เขามีความดีใจว่าเราเป็นพวกเดียวกัน

ส่วนอาหารการกินก็ไม่ต่างจากกลุ่มไทยกลุ่มอื่นๆ แต่เน้นๆ เลยก็คือ กลุ่มของลาวแล้วต้องกินปลาร้า และ กินพวกผัก ผักต้ม ผักสดขึ้นตามรั้วบ้าน วิธีดำเนินชีวิตการตั้งชื่อหมู่บ้าน จะนำชื่อเดิม เช่น ย้ายมาจากบ้านน้ำจั้น ไปตั้งอยู่ที่บ้านน้ำจั้น อยู่ที่บ้านหนองบัวจึงตั้งชื่อหมู่บ้าน ก็ไปตั้งชื่อว่าบ้านน้ำจั้น บ้านโป่งน้อยที่ลพบุรีมีลาวแล้ว คนบ้านโป่งก็ย้ายไปอยู่ใกล้บ้านน้ำจั้นก็ไปตั้งชื่อบ้านโป่ง จะมีชื่อคู่กัน อย่างบ้านน้ำจั้นมี ๒ แห่ง บ้านโป่ง ๒ แห่ง ในขณะที่บ้านน้ำจั้นบางกลุ่มมาจากบ้านหนองเมือง เวลาเราไปถามเรื่องศาลตาปู่ คือเจ้าพ่อแต่เดิมเรียกตาปู่ ดิฉันไม่เข้าใจว่ากลายมาเป็นเจ้าพ่อเมื่อใด มีการเข้าทรงในขณะที่หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านยังเรียกตาปู่อยู่ไม่เปลี่ยน อย่างบ้านไผ่ใหญ่ก็มีศาลปู่ ตาปู่มีชื่อไหม เขาบอกว่าไม่มีชื่อ ในขณะที่หมู่บ้านของดิฉันแต่เดิมเรียกว่าตาปู่ อย่างดิฉันก็ยังติดคำว่าตาปู่ พอย้ายมาจากภาคอีสานอีกที ประมาณปี ๒๕๓๕ ย้าย ทำไหมไม่เรียกตาปู่ ไปเรียกเจ้าพ่อ แล้วมีร่างทรงด้วย

ที่นี้การพูดภาษาผู้หญิงที่เป็นลูกแม่จะพูดตามแม่ แม่พูดไทยก็พูดไทย อย่างบ้านดิฉันพ่อเป็นคนไทยแต่ ดิฉันเป็นลูกแล้ว เวลาพูดกับพ่อซึ่งเป็นคนไทย ดิฉันก็ใช้ภาษาลาวสื่อสารกับพ่อ พ่อพูดไทยชัดไม่มาทางลาวเลย กินข้าวหรือยัง เราก็จะถามว่ากินข้าวแล้วบ่ อะไรอย่างนี้ พ่อก็จะฟังเรารู้เรื่อง

ผีบ้าน ผีบรรพบุรุษ คิดกันคิดว่าไม่เห็นนะคะ แต่ว่าในหมู่บ้านมีตาปู่เวลาไปไหนมาไหนก็จะบอกว่าตาปู่จะคุ้มครอง เดินทางออกนอกบ้านก็ขอให้คุ้มครอง หรือว่าของหายหรือว่ามีเคราะห์ ก็จะไปบอกเล่าหรือว่าไปบนบานไว้ ถ้าเกิดสมประสงค์ก็จะไปแก้บน อย่างการเลี้ยงตาปู่ที่หมู่บ้านก็ประมาณเดือน ๖ อย่างบ้านหนองเมืองก็ประมาณเดือน ๖ วันอังคาร อาหารที่เลี้ยงก็จะมีไก่เป็นตัว หมูก็เป็นแถบ แล้วก็ขนมต้ม ขนมจะทำเป็นก้อนกลมๆ แบ่งต้มกับน้ำตาลมีตัวขาวตัวแดง บางทีก็มีเหล้าด้วย เป็นของเลี้ยง

ก็มีการลงทรงหลังปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมา จะมีการทรง ผู้หญิงที่เป็นคนทรงต้องค่อนข้างมีประวัติดีไม่มีข้อตำหนิอะไร แล้วก็เลี้ยงลูกหลานดี ที่บ้านน้ำจั้นเพิ่งมีคนเดียวในขณะที่บ้านโป่งมีคนทรง ๓ รุ่น แต่ก็ในช่วงสั้นๆ อาจจะเป็นแค่ ๕ ปี แล้วเปลี่ยนเป็นอีกคนหนึ่ง ส่วนที่บ้านไผ่ใหญ่ไม่มีคนทรง บ้านหนองเมืองมี เวลาลงคนทรงปกติเป็นผู้หญิงเวลาทรงปู่เสียงจะเปลี่ยนไป สำเนียงที่พูดจะพูดไปทางไทยอีสาน ภาษาพูดไม่ใช่พูดภาษาลาวแล้ว บางปีก็เป็นเรื่องแปลก บางปีก็บอกว่าปีนี้เจ้าพ่อมาเอง ร่างทรงก็จะดื่มเหล้า สูบบุหรี่ด้วย ก็มีเกิดเหิง มีการร่างเปลี่ยนไปหมด จากที่เมื่อก่อนแค่ทำอาหารใส่ถาดไป

ส่วนเรื่องผีปอบ ๓๐ กว่าหมู่บ้านที่สำรวจ ถามทุกหมู่บ้านเชื่อและกลัวเรื่องผีปอบมาก แม่เคยเล่าให้ฟังว่ามีหญิงหนึ่งเขาเสียชีวิตแล้วเป็นผีปอบ แยกแต่งงานมาแล้ว ก็มาได้กับคนที่บ้านน้ำจั้น ที่นั่นในช่วงที่แกเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน เด็กๆ จะตายแบบ ๔-๕ คนติดกัน มีตาแก่คนหนึ่งหลานแกตาย แกเข้าใจว่าผีปอบยายคนนี้หักคอแล้วก็กินข้างในหลานแก ที่นั่นยังเอ่ยวันนั้นยายที่ถูกหว่านเป็นปอบไปทุ่งนาแล้วก็ไปขอปลาของตา มีทั้งปลาเป็นปลาดายสมัยก่อนการครอบครองที่ดินเยอะคนละ ๔๐-๕๐ ไร่ ก็อยู่ห่างๆ กัน ตาคนนี้แกก็โกรธเข้าใจว่าเป็นปอบเข้าไปกินหลานแก พอทางผู้คนที่ไปกับเพื่อน บอกว่าเราไปฆ่าปอบกันเถอะ ก็เอาไม้คานตีตายเลย และไม่มีใครกล้าไปช่วย เมื่อ ๔๒ ปีที่แล้ว พอตายเจ้าหน้าที่ก็มา คนที่ฆ่าเขาตายก็ไปแอบลักพักก็มามอบตัว เสียเงินให้ตำรวจคนละ ๔,๐๐๐ บาท เรื่องก็จบ ตาคนนั้นก็ไม่ต้องเข้าคุก ปัจจุบันก็ยังมียู่อีกครอบครัวหนึ่ง ครั้งแรกคงจะหาเหตุจะเลิกกับสามี บอกว่าสามีแกเป็นหมันไม่มีลูกก็เลยเลิก พอเลิกปั๊บแกก็ตั้งท้องแล้วไปได้สามีใหม่ ก็มีลูกอีกหลายคน คนก็กล่าวหาว่าเป็นปอบ เพราะมีวิชาบางอย่าง และวิชานั้นคงเข้าตัว

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

อาจารย์จุริราได้พูดเกี่ยวกับชุมชน ชุมชนลาวแล้วจะมีกลุ่มใหญ่อยู่ ๒ แห่ง กลุ่มหนองเมืองจะมีประมาณ ๗ หมู่บ้าน อยู่ที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อีกกลุ่มหนึ่งที่บ้านทองเอน บ้านไผ่ดำ ในตำบลทองเอน ซึ่งก็อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง ๒ กลุ่ม ในทางประวัติศาสตร์ ลาวแล้วน่าจะเป็นกลุ่มที่มาในช่วงเหตุการณ์กบฏของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งเราใช้คำว่ากบฏเจ้าอนุวงศ์สำหรับรัฐไทยในกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ทางฝั่งลาวก็อาจรู้สึกอีกอย่างหนึ่งคือในราว ๒๓๗๑-๒๓๗๓

กรุงเทพฯ ในเขตภาคกลางในรอบพระนครที่เป็นศูนย์กลางของประเทศ ก็ค่อนข้างที่จะมีผู้คนเบาบาง เพราะถูกกวาดต้อนไปข้างแล้ว ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลที่ ๑ ก็มีการกวาดต้อนผู้คน เมื่อเกิดศึกสงครามมาก็ไปกวาดต้อนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเข้ามารอบๆ พระนคร ไพร่เหล่านี้มีทั้งกลุ่มยวน คือไต่ยวนในเขตเชียงแสน ในล้านนาที่เรียกว่าลาว ก็มาหลายระลอก ลาวในที่นี้มีทั้งพวนเป็นกลุ่มใหญ่ และมีการอพยพมาหลายครั้งตามตารางที่ให้ท่านดู คือทางบ้านเมืองหรือผู้คนที่อยู่ทางทิศเหนือของกรุงเทพฯ ขึ้นไป ในราชสำนักหรือในจดหมายเหตุ พูดถึงกลุ่มเขลยพวนนี้ ก็จะเรียกว่า “ลาวพวน” ไม่เว้นแม้แต่ ลาวยวน ซึ่งถ้าเกิดเราลองตรวจสอบกลับไปเราก็จะเห็นว่า คนในอยุธยาหรือในวรรณกรรมสมัยอยุธยาชี้ให้เห็นว่า คนในเขตศูนย์กลางของพระนคร ก็มักจะมองบ้านเมืองที่อยู่ในเขตทางเหนือๆ ขึ้นไป แถบทางเหนือหรืออีสาน ไม่ว่าเขาจะเรียกตัวเองว่าอะไร ทางนี้ก็จะเรียกรวมๆ กันไปว่าลาว หรืออย่างในยวนพ่ายซึ่งเป็นวรรณกรรมสมัยต้นอยุธยา แม้จะชื่อว่า “ยวนพ่าย” แต่ว่าเนื้อความภายในแล้วนี้ก็เรียกว่าลาว คำว่าลาวนั้นมากกว่าคำว่ายวนมาก

สิ่งเหล่านี้ได้ฝังรากลึก มีลักษณะการดูถูกทางชาติพันธุ์อยู่ในคำว่ามณฑลลาวพุงดำ ลาวพุงขาว ลาวพุงดำ ในเขตภาคเหนือสักร่างกาย สักขา สักมอมหรือสักดำ ก็จะเรียกว่าลาวพุงดำ แล้วก็พุงขาวก็คือไม่สัก ตรงนี้มีลักษณะของการดูถูกอย่างชัดเจน นอกจากนี้ในวรรณกรรมเช่น ชุนช้างชุนแผน เราจะเห็นลักษณะของการดูถูกคนลาว ผู้หญิงลาวก็อย่างทางเหนือเขาเรียกอีลาว กินกบ กิ้งก่า ความดูถูกทางชาติพันธุ์ความเป็นลาวนี้มันส่งทอดมาจนถึงเหตุการณ์สมัยสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ด้วย

เกี่ยวกับตอนศึกเจ้าอนุวงศ์ ในศึกครั้งนั้นมันมีสงครามหรือความขัดแย้ง ๒ ครั้ง คือ ๒๓๗๑ กับ ๒๓๗๓ ในรัชกาลที่ ๓ ท่านไปเผาเวียงจันทน์เสียราบคาบ ความรู้สึกตรงนั้นได้ส่งทอดผ่านลูกหลานลาวที่ยังอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบัน เบลยศึกก็ถูกกวาดต้อนมาหลายครั้งหลายระลอกหลายปี พูดถึงขนาดที่ว่ากวาดต้อนในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น นำผู้คนมาเป็นกำลังพลของพระนคร และรอบๆ พระนครมาก มีกำลังคนมาราวๆ กับคนลาวครึ่งประเทศในปัจจุบันที่ถูกกวาดต้อนออกมา นั้นหมายถึง ลาวครึ่งหนึ่งในเมืองลาวถูกกวาดต้อนมาอยู่ในเมืองไทย แล้วอย่างพวนถ้าลงไปเชีคตู่ ก็จะบอกว่ากลุ่มชาติพันธุ์พวนในหนังสือภาษาอังกฤษต่างๆ ที่เกี่ยวกับ Ethnic Group ทั่วโลก เขาจะบอกว่าคนพวนที่อยู่ในเมืองพวน เขียงขวาง มีจำนวนตัวเลขประมาณเก้าหมื่นกว่าคน ซึ่งเป็นตัวเลขเดียวกับที่ประมาณจำนวนคนพวนในประเทศไทย เพราะฉะนั้น ในความเป็นพวนซึ่งอยู่ในสถานที่ต่างกันมีความแตกต่างกันมาก แต่ลักษณะความรู้สึกที่ว่าตัวเองเป็นพวนยังคงเหมือนกัน แม้จะมีการแต่งกายและภาษาและสำเนียงจะผิดเพี้ยนไป

ความเป็นลาวแล้วอย่างเช่นอาจารย์รุจิราพูด หาไม่ชัด ไปหาเท่าไรๆ ก็ไม่เจอตันต่อว่าลาวแล้วคืออะไร แต่เมื่อลองตรวจสอบในทางประวัติศาสตร์แล้ว ก็น่าจะอยู่ในกลุ่มที่มากขึ้น คือ จะเชื่อหรือเปล่าก็ไม่เป็นไร ในเอกสารถือว่าเป็นลาว เมื่อเวียงจันทน์ถูกเผาไป หลวงพระบางไม่ถูกเผา จะมีเจ้านายเมืองหลวงพระบางหรือว่าข้าสำนักหลวงพระบางเป็นฝ่ายที่ต้องถูกเกณฑ์ให้ไปนำพลเมืองลาวในเขตกลุ่มหลวงพระบางกวาดต้อนลงมาด้วย ไม่ใช่เฉพาะลาวเวียงจันทน์ ก็จะมีแถบเมืองสามหมื่น เมืองเพ็ญ เมืองเลย เมืองแก่นท้าว เมืองหลวงพระบาง เมืองลม เมืองปากกลาย เมืองเวียงจันทน์ เมืองภูเวียงอยู่ที่ขอนแก่น เมืองภูคังก็คือกลุ่มลาวครั้งที่เรากำลังทราบกัน ซึ่งน่าจะมาจากภูคัง คือ ภูเขาคืออยู่ตรงข้ามกับภูเรือเลยด่านซ้ายไปหน่อย ตรงนั้นเรียกว่าบ้านหนองบัว เราไปตรวจเมื่อตอนที่เก็บข้อมูลเรื่องด่านซ้าย เจ้าเมืองที่เมืองด่านซ้ายเคยอยู่ที่เมืองภูคังมาก่อน ตอนนั้นมีเรื่องของเขตแดนกับฝรั่งเศส ต้องมาตั้งเมืองที่ด่านซ้าย ก็กลายเป็นชุมชนเมืองด่านซ้ายใหญ่โตขึ้นมา เพราะฉะนั้น ภูคังหรือภูคังนี้หรือที่เราเรียกลาวที่ครั้งก็คือกลุ่มนี้นั่นเอง

ได้ตรวจสอบวิทยานิพนธ์สำหรับคนที่สนใจเรื่องลาวแล้ว มีวิทยานิพนธ์อยู่ ๓ เรื่องเท่านั้น ในขณะที่เปอร์เซ็นต์ของพวน ไทยดำ โข่ง เต็มไปหมด มีวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบภาษาลาวแล้ว ทำให้เห็นว่าภาษาลาวแล้วเป็นกลุ่มไทยกะได คือกลุ่มไต-ลาว อยู่ในเขตหลวงพระบางซึ่งเป็นสำเนียงเดียวกับลาวครั้ง คือ มีการตรวจสอบวรรณยุกต์ เป็นวิทยานิพนธ์ทั้งของมหาวิทยาลัยของศิลปากร ๑ เล่ม ของจุฬาฯ ๑ เล่ม ของมหิดล ๑ เล่ม นอกจากนั้นแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับลาวแล้วยังมีฐานข้อมูลที่ศูนย์มนุษยวิทยาอยู่ครั้งหน้า ซึ่งก็ไม่ค่อยมีรายละเอียดอะไร แล้วก็ยังมีของไทยศึกษาอยู่จำนวนหนึ่ง และที่อาจารย์ภูธร ภูมธนะ ทำไว้เรื่องราวก่อนที่จะสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เพราะอพยพกลุ่มลาวไปหลายๆ ชุมชน ตรงนั้นก็จะพูดถึงลาวแล้วไว้ก็ไม่เกิน ๒ หน้า เพราะฉะนั้นสิ่งที่อยู่ในมือท่านตอนนี้ คือ ข้อมูลลาวแล้วที่มากที่สุด

เพราะฉะนั้น การสามารถจัดจำแนกจากสำเนียงได้ว่ากลุ่มลาวแล้วเป็นกลุ่มที่พูดสำเนียงหลวงพระบาง ซึ่งสำเนียงหลวงพระบางนี้พ้องกันชัดเจนกับสิ่งที่เขียนบอกว่าเป็นลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเพ็ญ เมืองเลย เมืองแก่นท้าวที่อยู่แถวอำเภอน้ำขุ่นเลยด่านซ้ายไปไม่ไกล ก็อยู่ในลาวเขตหลวงพระบาง เมืองลม ปากกลาย กลุ่มนี้เป็นกลุ่มเมืองเลยที่ได้ไปสำรวจมาแล้ว เขาก็พูดคล้ายคลึงกัน อาจารย์รุจิราเคยไปเที่ยวมาบอกว่าเขาพูดเหมือนเราเลย เริ่มรู้จักแล้วว่ามีคนเริ่มพูดเหมือนกับตัวเอง และเป็นกลุ่มที่อยู่แถวนั้น

กลุ่มนี้จะถูกกวาดต้อนอพยพครัวลงมาทางสายโหนด เส้นทางที่ลงคือทางเขตเพชรบูรณ์ลงมาพิษณุโลกมาพักที่พิชัย เพราะฉะนั้น เราสันนิษฐานได้ว่ากลุ่มที่จะมาที่นี้เข้ามาปากลาย อุดรติดต่อกับกลุ่มหนึ่ง อีกกลุ่มขึ้นมาทางแก่นท้าวข้ามน้ำเหืองซึ่งอาจลงมาทางเมืองหล่มด้วย เพราะว่าทางกลุ่มลาวในอำเภอบ้านหมี่มีลาวหล่มด้วย

คำว่าลาวแง้ว ดิฉันก็ไม่สามารถจะทราบได้จริงๆ ไม่มีใครในที่นี้รู้ว่า “แง้ว” แปลว่าอะไร ไม่ใช่ นักภาษาศาสตร์ คงไม่กล้าฟันธงลงไปว่าแง้วแปลว่าอะไร คนลาวแง้วจะรู้จักกันในหมู่คนกันเองว่าเราเป็นลาวแง้ว เขารู้กันด้วยอะไร เขารู้กันด้วยสำเนียงในการพูด

หลังจากมาแล้วกลุ่มลาวอยู่ที่พรหมบุรี คือบ้านแบ่งก็เป็นลาวเวียง แต่กลุ่มที่อยู่บ้านหมี่คือลาวพวนที่เรียกตัวเองว่า “พวน” คือเราไปเรียกเขาว่าลาวพวน ทั้งที่พวนเขารู้ว่าเขาเป็นคนพวน คนโตหรือคนไทยดำเราก็ไปเรียกลาวโซ่งบ้าง ลาวซ่งบ้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากทรงดำ ใส่กางเกงดำ ใส่ชุดสีดำอะไรทำนองนั้น แต่ที่จริงแล้ว คนลาวเองมองกลุ่มนี้เป็นไทยดำ กลุ่มพวนก็สำเนียงเดียวกัน พวนที่อยู่ในบ้านหมี่กับลาวแง้วพูดกันคนละเรื่องเลย อย่างคำเดียวกันเขาก็พูดกันคนละภาษา อาจารย์จริจรูจะสาธิตให้ดูสรุปให้ฟังว่าเขาพูดกันคนละภาษาจริงๆ เพราะฉะนั้นกลุ่มพวนกับกลุ่มลาวคนละภาษาคนละสำเนียงคนละความรู้สึกคนละกลุ่มกัน แต่เราก็เหมาว่าอะไรๆ ก็ลาวคนที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นลาวกันทั้งหมดเลย เราไม่พยายามเข้าใจมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว และเห็นชัดเจนมากที่สุด มีความถูกต้องกันชัดมากคือสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่เรียกว่าเป็นพวกลาว เป็นครัวลาว แล้วก็ใช้ทำงานกันมาก พวกลาวกลุ่มนี้อยู่นอกพระนครต้องทำงานเป็นไพร่หลวงเป็นไพร่ที่ต้องส่งส่วยให้ราชสำนัก จะเกณฑ์มา ถ้าอ่านจดหมายเหตุต่างๆ จะถูกเกณฑ์ตลอดจนแทบจะตั้งหลักแหล่งกันไม่ได้

พอตั้งหลักแหล่งได้เอกสารทางประวัติศาสตร์และเอกสารที่เราสามารถค้นได้ ก็ไม่ได้บอกว่าพวนเข้ามาอยู่ในบ้านหมี่กันเยอะแยะขนาดนั้นเพราะอะไร อยู่ที่บ้านหมี่กันเยอะเป็นเพราะอะไร อยู่หนองเมืองกันเพราะอะไร อยู่ทองเอนกันเพราะอะไร แต่จะพบว่าลักษณะอย่างหนึ่งที่ติด เขามายังจำกันได้คือการร่อนทองในแม่น้ำเจ้าพระยาจะเป็นทองคำผุยเขาเรียกกันอย่างนั้น แล้วต้นรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ ๓ มีเอกสารว่าส่งทองคำผุย เป็นไพร่หลวงที่ต้องส่งส่วยให้รัฐแล้วรัฐก็เอาไปขาย อาชีพในการร่อนทองก็ยังติดอยู่กับกลุ่มลาว หลังจากนั้นก็พัฒนาตัวเองหมายความว่าหลังจากอาชีพร่อนทอง ทำทองรูปพรรณก็ถูกสลดลงกลายเป็นการทำนา ที่นี้การทำนาไปพร้อมๆ กับการพัฒนาประเทศ

ลาวแง้ว ลาวพวนจะอยู่ในเขตสนามแจง คือ อำเภอบ้านหมี่บางท่านที่เคยไปเที่ยวอาจจะไม่รู้เลยว่าเป็นชุมชนที่อยู่กับลำน้ำลำคลองมาโดยตลอด เป็นชุมชนที่อยู่รายรอบคลองสนามแจง คลองสนามแจงเป็นหัวใจหลักในเรื่องการเดินทาง และเป็นหัวใจในการทำเกษตรกรรม จากความแออัดของกลุ่มลาวไม่อยู่แค่ตรงนั้น เริ่มมีชุมชนมากขึ้น มีชุมชนที่แตกแขนงไป พอมีลูกมีหลาน ลักษณะเขาแต่งงานผู้หญิงเข้าบ้าน ก็จะมีบ้านลูกเขยที่อยู่ชยๆ ออกไปจนที่ไม่พอทำมาหากิน เพราะฉะนั้น อย่างที่อาจารย์จริจรูพูดว่ากลุ่มลาวแง้วชยๆ ไปอยู่จนแสนอยู่แถบๆ ที่ดอน สีส้มนี้จะเป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ซึ่งเมื่อก่อนปี ๒๕๐๐ เป็นป่าไม้ทั้งหมด เป็นแหล่งอันตราย เป็นดงที่หนีคดีหนีอะไรต่างๆ แล้วก็มิกกลุ่มลาวแง้ว ลาวพวน คนจีนเดินทางมากับทางรถไฟ แล้วก็กลุ่มคนแม่น้ำที่ไม่มีที่ทำกินก็ชยย้ายไปข้างใน ทางฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาแล้วทางคลองสนามแจงมา อย่างเช่น อาจารย์จริจรูบอกว่า เขาอยู่ในหมู่บ้านน้ำจั้น มีคนพวน มีคนไทย มีคนจีน มีคนลาวแง้วตั้งหลายกลุ่ม

เรื่องของผิวดาปูของที่อาจารย์จริจรูพูด มีความเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ถ้าเราไปพบเรื่องของการนับถือดอนปู่ตาซึ่งเป็นป่าไม้ศักดิ์สิทธิ์จะเห็นว่าไม่มีแล้ว ในชุมชนลาวแง้วแต่จะเป็นเรื่องของหนองน้ำแทน เพราะพื้นที่ภายในบริเวณนี้สภาพพื้นที่จะดาน้ำผุด น้ำจั้นก็คือน้ำผุดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความรู้ที่อยู่ในภาคอีสานแต่ว่าสื่อสารกันไม่ได้เพราะว่าขาดกันมานานแล้ว คนลาวแง้วปัจจุบันเขามองกันไม่บอกว่า น้ำจั้นหมายความว่าอย่างไร แต่วามันก็คือหนองน้ำนั่นเอง เพราะฉะนั้น กลุ่มหนึ่งก็จะอยู่ในเขตพื้นที่ดอน พื้นที่ดอนก็คือรอบๆ ตรงนั้นเป็นเขตที่อพยพเข้ามาใหม่ก็จะกลายเป็นพื้นที่หลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม จะมีดาปูอยู่ที่หนองน้ำ มีกฎเกณฑ์กับการบำรุงรักษาเช่น

ไม่ให้จับปลามาก เอาเครื่องมือใหญ่จับปลาไม่ได้ เราก็ต้องดูแลรักษาหนองน้ำนั้นด้วย แล้วหลาย ๆ ที่ตาปู่ก็จะอยู่ใกล้กับหนองน้ำประจำชุมชน ซึ่งก็จะเห็นว่ามีการสลับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชน แต่ก็ยังคงการนับถือผีซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษอย่างหนึ่ง เป็นผีประจำชุมชนแต่ละแห่ง แล้วอย่างที่อาจารย์รุจิราบอกก็คือว่าการสลับเปลี่ยนจากเจ้าในตำแหน่งเจ้าซึ่งเป็นผู้ชายซึ่งจะเป็นคนที่ดูแลพิธีกรรมไม่มีแล้ว เท่าที่พบมีอยู่บ้านเดียวที่มีเจ้า แล้วก็นางเทียมเขาไม่เรียกนางเทียมแล้วแต่จะเรียกเทียมเป็นอาการเข้าทรง เรียกคนทรงว่าร่างทรง ซึ่งภายใน ๒๐ ปีเท่านั้นเอง มีการทรงมาก มีการเข้าผี มีพิธีเลี้ยงผีกันหรืออย่างที่เราเห็นภาพ เป็นการเข้าทรงคนแก่มาขนาดนั้นก็เป็นการเข้าทรงเมื่อไม่นานมานี้เอง เพราะฉะนั้น ในภาพนี้ กลุ่ม Ethnic Group ต่าง ๆ มีการเข้าทรง ไม่ว่าจะเป็นมอญ มีลักษณะร่วมกัน นั่นคือแปลงเป็น “เจ้าพ่อ” เจ้าพ่อองค์นั้นองค์นี้มา แล้วเขาก็สร้างเรื่องราวของเขาขึ้นมาเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่ามาจากภายใน ถามว่าเจ้าพ่อมาจากไหน บอกว่ามาจากเวียงจันทน์ ชี้นำเข้ามา เหนื่อยเหลือเกิน ก็บอกลูกหลานว่า “พวกเรามาจากเวียงจันทน์” เพราะฉะนั้น ถ้าท่านไปถามประวัติศาสตร์บอกเล่าของลาว เขาจะบอกไม่ได้หรอกว่ามาจากเมืองไหน จากเมืองไหนเมืองนี้หรือ เมืองพังคี่ อย่างที่บางคนบอก แต่ส่วนใหญ่จะบอกว่ามาจากเวียงจันทน์ เพราะความรู้สึก ทุกข์ หรือ โทมนัสเกี่ยวกับเรื่องกับเวียงจันทน์แตก หรือการเป็นเชลยศึก ซึ่งต้องอพยพมา มีการเคียดแค้น หนีร้อนมา มีการมาแบบไม่ได้เตรียมเนื้อเตรียมตัว พระสงฆ์องค์เจ้าก็ต้องมา บางคนข้าวยังหุงอยู่ก็ต้องมา มีการเล่ากันถึงขนาดนี้ แล้วตรงนี้เป็นความทรงจำร่วมกัน ที่ทำให้รู้สึกว่า พวกเรายังเป็นเชลยศึก รู้สึกว่าเรามีความต่ำต้อย อยู่กับคนสูงกว่า

ดิฉันก็สังเกตจากข้อมูล ซึ่งอาจารย์รุจิราได้โยนให้เห็นว่า ลักษณะที่ทำให้เห็นว่าคนลาวแฉ่ว ถูกมองว่าต่ำกว่า ถูกกดมาจากคนอื่น ๆ แม้แต่ในราชสำนัก ผ่านทางวรรณกรรม ผ่านอะไรต่ออะไร ลงมาถึงชุมชน คนกลุ่มอื่น ๆ ก็มองลาวแฉ่วอย่างค่อนข้างจะต่ำต้อยกว่า แม้แต่หลวงพ่อก็วัดจันทเสน เวลาถามท่านว่าลาวแฉ่วเป็นอย่างไร ท่านจะมองอย่างนี้ ถ้าถามเรื่องกำนันผู้ใหญ่บ้าน ชักจะพัฒนาแล้ว เมื่อก่อนไม่ใช่ แต่อาจารย์รุจิราจะมองกลุ่มตัวเองอีกอย่างหนึ่ง ทำให้เห็นว่ามันมีความเดียวฉันท์ ความรังเกียจ ซึ่งเคยมีอยู่แล้วตึงเครียดค่อนข้างมาก ในการเป็นเชลยศึกในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ แล้วมันผ่านต่อมา

ฉะนั้น มันส่งผ่านตรงนี้ไปถึงอะไร ให้คุณสมปองช่วยบอกนะคะว่า มันจะอยู่ในอาชีพ ก็คือ การทำนา เป็นชีวิตจิตใจของเขา เรื่องของการเกษตรกรรม การบุกเบิกพื้นที่ต่าง ๆ ลาวแฉ่วจะเป็นกลุ่มซึ่งเคยครอบครองพื้นที่นา มาก แล้วก็สูญเสียที่ดินไปมากเช่นกันในปัจจุบัน เชิญคุณสมปองนะคะ

สมปอง บุญเตียร : ผู้วิจัย

สวัสดิ์คะ เห็นว่าไปแล้ว อันนี้เรามาว่ากันเรื่องทำมาหากินในอดีตสมัยก่อน การทำมาหากินจะทำนาแบบร่อนน้ำฝน พอฝนตก ชาวนาก็จะเริ่มไถนา หว่านข้าว ได้ข้าวมาก็เป็นแบบการทำนาแบบยังชีพ ก็จะมากเก็บไว้ในบ้าน ตำข้าวไว้กินอย่างนี้แหละคะ แล้วอีกส่วนก็เก็บไว้เป็นข้าวปลูกในฤดูต่อไป ทำเพิ่มขึ้นไปกรณีที่มีที่เพิ่ม คือชาวนาบางคนจะไปซื้อที่นาเพิ่ม หรือว่าไปถากถางเพิ่ม จับจองเพิ่ม พอทำนาได้ข้าวมาก ช่วงนั้นจะมีการนำข้าวไปสีที่โรงสี กระทั่งปีนี้เราจะต้องกินข้าวเท่านั้นกระสอบ เราก็จะสีไว้เท่านั้น ส่วนที่เหลือก็จะเก็บไว้เป็นข้าวเปลือก หรือว่าถ้ามีมากพอก็จะไปแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านอื่น คือแลกเปลี่ยนอาหาร หรือว่าแลกเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น หรือว่าเขาให้อาหารอะไรมาเราก็ต้องเอา เพราะว่าเราหาข้าวไปแลกกับเขาแล้ว กลับมาจะต้องไม่ใช่ข้าวกลับมาบ้าน

ต่อมามีชลประทาน ประมาณปี ๒๔๘๔ มีการขุดคลองชลประทานผ่าน ชาวนาก็จะเริ่มทำนาไม่ต้องร่อนน้ำฝนอย่างเดียว ทำนาก็มีน้ำผ่านแล้ว ชาวนาก็จะเริ่มทำนา ตอนนี้นางบ้านก็จะมั่วว มีควาย เป็นเครื่องทุ่นแรง ต่อมาก็จะมีรถ มีรถไถนาคันใหญ่ ๆ เขาเรียกว่ารถฟอร์ตคันใหญ่ ๆ ไถนา เพราะว่าการทำงานนี้ ช่วงที่ยังไม่มีน้ำจากชลประทาน ร่อนน้ำฝนอย่างเดียว เราต้องมีการไถนา เขาเรียกว่า ไถตะ ไถแปร แล้วก็หว่านข้าว พอฝนตกลงมา ข้าวก็จะขึ้น

พอหมดฤดูกาลทำนา บางปีชลประทานก็ปล่อยน้ำมาให้ ช่วงหมดทำนาแล้ว คือจะเป็นการให้น้ำมาเพื่อให้ชาวนาปลูกพืชหมุนเวียน จะมีการปลูกถั่วดินหรือถั่วลิสง ปลูกงา หรือปลูกอะไรอย่างนี้ไว้กินในครัวเรือน บางทีก็ขาย พอต่อมาก็จะมีการทำนา ๒ ครั้ง เรียก นาปรัง การทำนา ๒ ครั้งนี้ ทำให้ชาวนาเริ่มใช้เงิน คือจะหาเงินโดยวิธีไหน ส่วนมากจะไปหานายทุนในตลาด ก็คือเจ๊ก ครั้งแรกก็จะไปกู้เงินเจ๊กมาก่อน โดยใช้ที่นาไปจำนองไว้กับเจ๊กในตลาด บางคนพอทำนาได้เงินมาก็จะนำไปซื้อวัว ซื้อรถมาทำอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรของเรา พอขายข้าวได้เงิน บางคนก็ไม่นำเงินไปส่งเจ๊กที่ตลาดเขาก็คิดดอกเบี้ยนี้ไม่เอาเงินไปส่ง พอไม่มีเงินใช้ก็ไปเอาเงินที่เจ๊กอีก เจ๊กเขาก็ให้มา เงินก็กลายเป็นเงินพอกขึ้นไปเรื่อยๆ จนต้นทบดอก ดอกทบต้น จนบางครั้งพอมีเงินก็เอาเงินไปคืนเจ๊ก ก็ยังไม่พอต้นที่ไปกู้เขามา ดอกที่ไปกู้เขา บางคนก็ต้องขายที่นาให้เจ๊กไปโดยปริยาย โดยในราคาที่ถูก

แต่ก็มีที่บางคนทำนามา ๒๐-๓๐ ปี ก็มีเงินเก็บ เงินเก็บนี้เราสามารถนำไปซื้อรถไถนา เพราะว่าช่วงนี้ช่วงที่มีการทำนา ๒ ครั้ง จากนาปีก็มาเป็นนาปรัง นาปรังก็จะใช้รถทำนา ไม่จำเป็นที่จะต้องใช้รถไถใหญ่ๆ แล้ว จะใช้รถสี่ล้อ เขาเรียกว่า รถเหลือง คือ รถนี้สามารถลงไถยุบในนาได้เลย ลงไปไถในนา อย่างคันนี้คือรถสี่ล้อ รถเหลืองที่สามารถลงไถในนาได้ ไถไถ ไปคราด ให้เตียน บั่นดินให้เตียน เรียกว่าเป็นการทำน่าน้ำตม พอเตียนขนาดนี้ก็หว่านข้าว ข้าวที่จะนำมามีหว่าน จะเอาไปแช่สัก ๒ คืน ให้ข้าวมันแทงหน่อขึ้นมา พอข้าวแทงหน่อขึ้นมาแล้วก็มาหว่าน หว่านแล้วมันก็จะขึ้น แล้วมันก็จะงอกขึ้นมา ก่อนที่จะเก็บเกี่ยวข้าว เราก็ต้องมีการฉีดยาฆ่าแมลง ฉีดยาคุมหญ้า แล้วเราจะดูด้วยว่าข้าวที่เราปลูกมีปัญหา มีพวกหนอน มีเพลี้ยกระโดดมารบกวนหรือเปล่า ถ้ามีทางเกษตรอำเภอเขาจะมาให้คำแนะนำ บางครั้งก็จะมียามาให้ แต่ยามาให้มันมีน้อยมาก ไม่พอที่จะแก้ปัญหาอันนี้ ต่อมาเมื่อพอข้าวเหลืองพอที่จะเกี่ยวได้ จะมีรถเกี่ยวข้าวมารับจ้างเกี่ยว โดยเราจะจ้างเขาเกี่ยวเป็นไร่ ไร่ละ ๓๐๐ บาท พอเราเกี่ยวข้าวมาได้แล้ว คือ เราจะต้องเอาข้าวมาตากให้แห้งเพื่อที่จะขายเลย ถ้าเราไม่ขายเราก็จะเก็บไว้ทำเป็นพันธุ์ในฤดูต่อไป อันนี้คือลานข้าวของคนบ้านน้ำจั้นที่มีฐานะดี คือบ้านนี้ทำนาด้วย แล้วออกเงินกู้ด้วย แล้วก็รับซื้อข้าวจากชาวนาด้วย โดยรับซื้อข้าวจากชาวนาทั่วไป หรือว่าจากลูกหนี้ที่เขาตกหนี้ ตกเงินกู้ไว้ ผู้ข้าว ปัจจุบันนี้หมดความสำคัญลงไปแล้ว เพราะว่าชาวนาได้ข้าวมาแล้ว มีแต่จะขาย จะไม่เก็บไว้เหมือนเมื่อก่อนแล้ว

การทำห่อมเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งของคนบ้านน้ำจั้น การทำห่อมสามารถทำเงินเป็นรายได้ให้กับชาวบ้านได้มาก เพราะว่าบางช่วงห่อมจะมีราคามัดหนึ่ง มัดละ ๓๐๐ บาท มัดหนึ่งจะมีประมาณ ๕ กิโลกรัม ยามว่างของชาวบ้านน้ำจั้นจะทอผ้าเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่ง ปัจจุบันนี้ ทางราชการได้แนะนำให้ส่งเสริมให้ชาวบ้านในการทอผ้าด้วย อันนี้คือตลาดนัด ปัจจุบันนี้เริ่มมีความสำคัญ เพราะว่าชาวนาบางคนกลับมาจากการทำนาจะต้องมาซื้อกับข้าว บางครั้งก็เป็นกับข้าวสำเร็จรูป ง่ายแก่การบริโภค

ปัจจุบันนี้ส่วนส้มมีรอบๆ หมู่บ้านน้ำจั้น ซึ่งอาจจะจะเป็นความเต็มใจหรือไม่เต็มใจของชาวนาที่มีส่วนส้มเข้ามา ครั้งแรกที่มีการเช่าสวนส้ม ชาวนาบอกว่า เต็มใจที่จะให้เช่า เพราะว่าที่ให้เช่าทำสวนส้มมันเป็นที่ไม่ดี เป็นที่ดอน ดินก็ไม่ดี ไม่เหมาะแก่การที่จะปลูกข้าว เมื่อมีคนมาขอเช่าทำสวนส้ม เขาก็จะให้เช่าโดยง่าย เพราะว่าเขาก็จะได้เงิน นำเงินไปใช้หนี้หรืออย่างอื่นได้ นำไปลงทุนอย่างอื่นได้ แต่ก็ยังมีบางคนที่ไม่อยากให้เช่า แต่ก็จะเป็นต้องให้เช่าเพราะว่ารอบๆ นาของตนให้เช่าสวนส้มไปหมดแล้ว ถ้าเกิดเราไม่ให้เช่า เราก็ไม่มีทางออก เราก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปทำนาได้ เพราะว่ามันจะต้องผ่านสวนส้มของเขา

การทำสวนส้มมีผลกระทบเรื่องน้ำ อย่างเช่น ที่บ้านหนองเมือง สวนส้มเวลาที่เขามาเช่าทำสวนส้ม เขาจะเลือกที่ใกล้กับแปลงน้ำ คือคลองชลประทาน พอเขาเช่าติดกับคลองชลประทาน หมายถึงเลยสวนส้มเข้าไป มันก็ไม่มีทางที่น้ำจะเข้าไปได้ เพราะหนองเมืองเวลาทำนาเขาจะร่อนน้ำฝนอย่างเดียว ปีละครั้ง พอเขาอยากทำนาปีละ ๒ ครั้ง เขาก็จะมาขอให้ผ่านจากสวนส้มไปที่นาของเขา สวนส้มก็ไม่ยอม สวนส้มจะถือโอกาส คือ ขายน้า เป็นการขายน้าให้กับชาวนา แล้วก็อีกครึ่งหนึ่งที่สวนส้มจะมีรถรับจ้างเกี่ยวข้าว เป็นการบังคับกันในตัวว่า ชาวนาที่มาน้ำของเขาจะต้องจ้างรถเขาเกี่ยวข้าวด้วย

อาจารย์รุจิรา เขาว์ธรรม : ผู้วิจัย

ขอเพิ่มเติมด้วยค่ะ คือในรอบๆ ทางบ้านหนองเมืองและบ้านน้ำจั้น จะมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนามาก ที่นี้เขาก็มีการทำสวนส้ม เพราะว่าเขามีการนำดินจากทั้ง ๒ หมู่บ้านนี้ไปเช็ค น้ำจะปลูกส้มได้ อย่างที่บ้านดินจั้น แม่ก็ให้นามาคนละ ๓๐ ไร่ มีแปลงหนึ่งของดินจั้น ๒๐ ไร่ เป็นพื้นที่อยู่ในเขตที่เขาต้องการจะมาเช่าทำสวนส้ม ปกติจะให้น้องชายทำ ที่นี้เราถามว่า จะทำต่อไหมนาแปลงนี้ เขาบอกว่าเขาอยากทำ แต่ว่านาของเราอยู่ด้านใน ถ้าสมมุติว่าเราจะทำนาโดยที่มีสวนส้มอยู่รายรอบเรา เราจะต้องมีความสามารถมากเลย ทั้งๆ ที่ดินจั้นอยากให้พื้นที่ตรงนั้นอยากให้เป็นที่นาอยู่ ปัจจุบัน ทั้งบ้านหนองเมืองและบ้านน้ำจั้นมีสวนส้มรอบหมู่บ้าน บางคนไม่ยอมให้เข้าสวนส้ม ก็คือมีที่นาอยู่ขอบ แม้ว่าจะมีน้ำผ่านได้ก็ไม่สามารถที่จะทำนาได้ เนื่องจากพอเขาทำสวนส้ม เขาจะยกคันดินสูงขึ้น ปกติที่ยังไม่มีสวนส้ม น้องสะใภ้เล่าให้ฟังว่า จะต้องไปกันคนนาเพื่อไม่ให้น้ำมาท่วมข้าว นอกจากสวนส้มที่เข้ามาแล้ว น้ำมันอาจจะมากเกินไปหรือน้อยเกินไป บางคนก็รั้นไม่ยอมให้หรือไม่อยากจะให้เขาทำสวนส้ม ก็มีปัญหามาตามา หนูเข้าไปกีดข้าว หนูเป็นศัตรูข้าวมาก มีการซื้อต๋อทำสายไฟรอบนา ในระยะ ๕ ปีมาที่ดินจั้นรู้ว่ามีคนตาย เพราะว่าไฟฟ้าไปช็อตหนู หนูไม่ตาย คนไปจับสายไฟที่มันรอบนาตายแทน ตายก็มีเรื่องอีก บางทีบังเอิญก็มาตายในที่นาเรา เขาก็เลยมาจับ เราก็ต้องไปติดต่อกับตำรวจ บางทีก็ต้องไปเสียเงินอีก บางทีเรื่องก็ไม่ไปถึงศาล ให้เรื่องจบเท่านั้นไ้ไหมนาย จะเอาเท่าไร ๓๐,๐๐๐ - ๔๐,๐๐๐

สรุปว่า การทำนากับคนลาวมันต้องคู่กัน อย่างคนที่รู้จักการทำนา แม่มีรดให้ มีที่นาให้ รุ่นพ่อแม่ รุ่นคุณตาคุณยายไม่มีหนี้ พ่อแม่มาทำนามีหนี้ให้ลูกทำต่อ ลูกก็มีหนี้อีก คือคนลาวทำนา คงไม่ใช่ลาวทั้งหมด เป็นคนไทย แฉวอูยอหรือคนทำนาอื่นๆ ยังมีหนี้อยู่ จนไม่รู้ว่าจะบัดนี้ผลประโยชน์ในการทำนาของเกษตรกรจะไปตกอยู่ที่ใคร

คุณสมปอง บุญเตียร : ผู้วิจัย

ปัจจุบันนี้หมู่บ้านน้ำจั้นมีเงินกองทุนจากรัฐบาลช่วยเหลือ มีเงินกองทุนพื้นฟูหมู่บ้านเป็นเงินแสน เงินนี้ทางรัฐบาลให้มาจะไม่มียอดเบี้ย ผู้ที่มีสิทธิ์จะกู้เงินแสนนี้จะต้องเป็นกลุ่มแม่บ้านที่ทอผ้าเท่านั้น เพราะหมู่บ้านน้ำจั้นมีการทอผ้า ปัจจุบันจะมีสมาชิกประมาณ ๒๔ คน กำหนดส่งภายใน ๑ ปี ชาวบ้านบอกว่าเงินนี้ดีกว่าที่เราจะไปกู้ที่อื่นๆ เพราะว่าไม่เสียดอกเบี้ย เราสามารถมาใช้จ่ายในหมู่บ้าน ในครัวเรือนเรา แล้วก็ให้ลูกไปโรงเรียน ให้ค่ารถ ค่าขนมได้ บางคนก็ไปใช้จ่ายเกี่ยวกับการทำนา

ต่อมาก็มีเงิน กขคจ โครงการแก้ปัญหาความยากจน วงเงิน ๒๔๐,๐๐๐ บาท ก็ไม่มีดอกเบี้ยเหมือนกัน กรรมการบริหารก็จะเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ก็จะมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. สารวัตรกำนัน รวมทั้งหมด ๑๒ คน เงินนี้ก็ไม่มียอดเบี้ย ผู้กู้ก็ต้องเขียนโครงการขึ้นมา กรรมการทั้ง ๑๒ คนก็ต้องเป็นผู้เซ็นอนุมัติ พออนุมัติ ผู้กู้ก็ต้องไปเปิดบัญชีธนาคารออมสินแล้วจะรับเงินได้

มีเงินกองทุนหมู่บ้านหรือเงินล้าน ซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านจะเป็นผู้เลือกกรรมการใน ๑๕ คน คุณสมบัติของกรรมการ คือเป็นคนไม่ติดยาเสพติด ไม่เคยต้องโทษมาก่อน คือเป็นคนดีของหมู่บ้าน ปัจจุบันในหมู่บ้านน้ำจั้นมีคนขอกู้มากถึง ๑๑๔ คน ใครที่จะขอกู้จะต้องเขียนโครงการขึ้นมา การเขียนโครงการนี้ บางครั้งก็มีการเขียนผิดเขียนถูก กรรมการจะตัดปัญหา กรรมการจะเขียนให้เอง โดยขอค่าเขียนคนละ ๕๐ บาท ชาวบ้านก็ยอมตกลงให้ กรรมการเขียนให้ เพราะว่าเขียนค่อยจะผิดอยู่เรื่อยๆ พอผิดก็ลบไม่ได้ต้องไปถ่ายเอกสารอย่างเดียว ค่าถ่ายเอกสาร ค่าน้ำมันรถ อาจจะมากกว่า ๕๐ บาทก็ได้ แล้วการพิจารณาการอนุมัติของกรรมการ กรรมการจะ

พิจารณาว่าใครที่กู้เงิน กขคจ คือเงิน ๒๘๐,๐๐๐ ไปแล้ว แล้วก็กู้เงินล้านด้วย กรรมการจะพิจารณาว่าถ้าใครกู้เงิน ๒๘๐,๐๐๐ บาท สมมุติว่ากู้ได้ ๓,๐๐๐ บาท เงินล้านนี้ก็จะกู้ได้แค่ ๗,๐๐๐ รวมแล้วรวมเป็น ๑๐,๐๐๐ บาท เพราะส่วนมากเขาจะเฉลี่ยให้กันคนละ ๑๐,๐๐๐ บาท แต่กรรมการส่วนมากจะมีสิทธิ์กู้ได้ถึง ๒๐,๐๐๐ บาท แต่กรรมการบางคนก็กู้ไม่ถึง ๒๐,๐๐๐ บาท เขากู้แค่ ๑๐,๐๐๐ บาท เพราะว่าเขามีเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน บอกว่าเงินกองทุนหมู่บ้านดี เพราะว่าไม่ต้องเสียดอกเบี้ยที่เราไปเสียดอกเบี้ยอื่น ดีกว่าเราไปกู้ที่อื่น แล้วก็เสียดอกเบี้ยแพงมาก ข้อดีอีกก็คือ ทำให้มีการลงทุนเพิ่ม เช่น ถ้าเราไปทำนา เราก็สามารถที่จะเอาไปซื้อปุ๋ยเพิ่ม เราก็จะได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ทำให้มีอาชีพใหม่ เช่น บางคนกู้ปุ๋ยอาจจะนำเงินนี้ไปค้าขาย อาจจะไปขายผลไม้ที่ตลาดนัด อาจจะไปเปิดร้านเสริมสวย แล้วก็ทำให้รู้จักเก็บออม ประหยัด เพราะว่าเราจะต้องเก็บเงินส่วนหนึ่งไว้ใช้หนี้เขาเมื่อครบกำหนดแล้ว แล้วก็ทำให้เราสามารถเก็บเป็นทุนต่อไปได้ บางคนก็มองว่าไม่ดี ส่วนมากจะเป็นคนที่ไม่ได้กู้ บอกว่าคนไปกู้นำเงินไปใช้ผิดประเภท เช่น บางคนเขียนว่ากู้เลี้ยงปลา แต่ไม่ได้เลี้ยง เอาไปใช้อย่างอื่น ไม่ได้ตั้งใจทำงาน คือว่าได้เงินมาแล้วก็แล้วกัน ทำให้ฟุ่มเฟือย ถือว่าตอนนี้มีเงินแล้วนะ อยากซื้ออะไรก็ซื้อ อยากทำอะไรก็ได้ ทำให้มีหนี้สินเพิ่ม พอหมดเงินปุ๊บก็ไม่ว่าจะไปหาที่ไหน พอถึงเวลาเขาก็ต้องหาใช้หนี้เขาอีก

จากอดีตถึงปัจจุบัน ส่วนราชการได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ทราบ ก็คือมีเงินผันสู่ชนบท เงินผันนี้เมื่อขอมาแล้ว ก็ต้องนำไปทำประโยชน์จริงๆ เช่น มาทำถนน ทำคลอง สร้างสะพาน นอกจากเงินผัน ก็มีเงินมียาชาว่า ที่ทราบมาเงินมียาชาว่า ส่วนมากก็จะนำมาขุดบ่อ ขุดลอกคูคลอง ทำถนน คือ จากถนนดินมาให้เป็นถนนลูกรัง แล้วก็ยังมีเงินกองทุนฟื้นฟูหมู่บ้าน คือเงินแสน แล้วก็เงิน กขคจ คือเงิน ๒๘๐,๐๐๐ แล้วก็เงินกองทุนหมู่บ้าน

อาจารย์รุจิรา เชวธธรรม : ผู้วิจัย

จากเดิมที่คุณสมบองบอกว่าชาวนาไม่มีสตางค์ ต้องไปกู้ยืมทุนในตลาด พอต่อมาก็เปลี่ยนจากนายทุนมารู้จักการกู้เงินที่ ธกส. แล้วก็เปลี่ยนมาเป็นเงินกองทุนฟื้นฟูหมู่บ้าน แล้วก็ยังมีเงินกองทุนหมู่บ้านละหนึ่งล้านบาท แล้วก็ยังมีแหล่งเงินกู้ของชาวบ้านเพิ่มขึ้น พอเขาได้เงินมา เขาก็อาจเอาไปใช้จ่าย ไปใช้จ่ายบางอย่าง ก็เป็นไปตามจุดประสงค์ ตามที่เขียนไว้ในที่เขต บางคนก็ไม่ตรง บางทีถ้าพอดีลูกจะแต่งงานบ้าง ลูกจะบวชบ้าง ก็เอาเงินนั้นมาใช้ ที่นี้พอได้ผลผลิตมาก็ขาย ขายเอาเงินไปใช้ เช่น พอขายข้าวปุ๊บ ยังไม่ได้เงินที่จะเอาไปใช้หนี้ แต่เอาไปใช้อย่างอื่นก่อน พอถึงเวลาที่จะเอาเงินไปใช้กองทุนหรือว่าใช้นายทุนก็ต้องไปกู้เขามาอีก ที่นี้ก็เป็นการวนเวียนอยู่แบบนั้น

ระหว่างการทำนาชาวนามีค่าใช้จ่าย เริ่มตั้งแต่บางคนทำนา แต่ยังไม่มียพันธ์ุข้าวเลยก็มี ไปซื้อพันธ์ุข้าว ไปซื้อยามาแมลง ไปซื้อยาต่างๆ ไปซื้อยาบำรุงกำลังตัวเองด้วย ยาอะไรด้วย บางทีก็ต้องจ้าง จ้างคนคราด บางทีมีรถไถขับไม่เป็นก็จ้างเขาอีกแล้ว บางทีเกี่ยวข้าวก็ต้องจ้างอีก เกียวข้าวเสร็จก็ยังไม่มียแรงที่เอาข้าวไปส่งแหล่งรับซื้อ ก็ต้องจ้างรถมาขนอีก ที่นี้ใครละคะที่มาเก็บผลประโยชน์จากชาวนาหรือว่าคนลาว หรือว่าใครก็แล้วแต่ที่มาทำอาชีพนี้ แต่จริงๆ แล้ว ก็ยังเป็นหนี้เหมือนเดิม ก็คือเป็นหนี้ไม่รู้จักหมด

อย่างดิฉันบอกว่าแต่เดิม ตายายทำนาไม่มีหนี้ ไม่เคยสอนให้ลูกหลานให้มีหนี้ พอรุ่นแม่ แม่เคยไปกู้เงินจากตลาดก็เปลี่ยนจากตลาดไปกู้ ธกส. แม่แก่แล้ว ให้ลูกทำนา แม่ให้น้ำ แม่ให้รถ ลูกก็ยังต้องเป็นหนี้ อีก บางคนเป็นหนี้เพราะอยากเป็นก็มี เพราะจำยอมก็มี มีครอบครัวหนึ่ง ก็จะซื้อนา ๔ ไร่ สี่แสนบาท หมดส่งนาก็ซื้อรถ หมดส่งรถก็สร้างบ้านใหม่ ที่นี้บางคนก็หันเหชีวิตไปเลย ขายนาทั้งหมด หรือว่าเปลี่ยนจากขายนาไปซื้อรถ ขายนาแล้วก็ย้ายไปเพชรบูรณ์แล้วก็ไปซื้อไร่ คือระหว่างกลุ่มลาวนี้ ก็มีหลากหลาย บางคนก็ตั้งต้นชีวิตใหม่ได้ บางคนปัจจุบันขายนาหมดแล้ว ตอนนี้ก็กลับมาเป็นลูกจ้างคนในหมู่บ้าน

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

ทั้งสองท่านที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ วงจรหนี้ที่ไม่มีสิ้นสุดของชาวนา ก็ไม่เห็นทางออก แม้ว่ารัฐบาลจะได้สนับสนุนเงิน ไม่รู้ว่ถ้าโครงการลงไป แต่จะทำให้เกิดอะไร ก็อย่างที่เห็นนะคะ เกิดวงจรหนี้ไม่มีวันสิ้นสุด เพราะว่ากลุ่มชาวนาไม่ใช่เป็นกลุ่มที่มีทุนในมือมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว แม้ว่าจะมี ๒ มือ แขนที่ขยันขันแข็งบุกเบิกที่นา แต่ละคนก็มีที่นา อาจจะมากกว่า ๕๐ ไร่ในแต่ละตระกูล ก็ต้องแบ่งให้เป็นมรดก แล้วก็หลุดมือออกไป โดยการที่มีนายทุนในตลาดหรือปัจจัยต่างๆ ที่ทั้งสองท่านได้กล่าวกันมาแล้ว

อีกอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาสำคัญมาก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มลาวแอ้งหรือกลุ่มที่อยู่ในเขตภาคกลางที่กำลังประสบปัญหาหนี้ คือ เรื่องนายทุนสวนส้มที่เป็นนายทุนเคยปลูกสวนส้มในเขตปทุมธานี แล้วก็ย้ายพื้นที่ไปเรื่อยๆ ท่านจะทราบว่าพื้นที่ตรงนั้นแหละคะ เป็นพื้นที่ของสวนส้มซึ่งใช้ฟรีๆ น้ำซึ่งเปลี่ยนสลับเปลี่ยนจากการทำนาสำหรับชาวบ้านธรรมดาทั่วไป กลายเป็นพื้นที่ทำสวนส้มที่ไม่ต้องลงทุนอะไร นอกจากไปเช่าที่เช่า และการเช่าที่ก็ให้เงินเยอะมาก มากกว่าที่ชาวนาเช่าที่ทำกินเพื่อที่จะทำนา ชาวนาในพื้นที่ไม่มีส่วนในการทำสวนส้มนี้เลย แม้ว่าการซื้อหาสิ่งของ เขาก็จะเข้าตลาดไปคาร์ฟูร์ ไปโลตัส แล้วการทำมาหากินก็จะอยู่กันในกลุ่มตรงนั้น เพราะว่าไม่ได้ไปยุ่งเกี่ยวอะไรกัน แรงงานนี่ก็เอาแรงงานที่อื่นมาที่ถูกๆ พม่าบ้าง คนลาวไม่ได้เป็นแรงงานในสวนส้มเลย

ในสิ่งที่ลาวแอ้งหรือว่าชุมชนชนบทไม่ได้ก็คือ เรื่องยาฆ่าแมลง สารพิษต่างๆ ถ้าหมู่บ้านใดที่อยู่ใต้สวนส้มลงมาก็คงจะสูดสารเคมีที่ใช้กับสวนส้ม เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเมื่อก่อนสักสี่ห้าปีไปในเขตคลองชลประทานเลียบบคลองไปจะเป็นนาข้าวปลูกข้าวตลอดทั้งปี ไม่ต้องไปพูดถึงประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาที่เราศึกษาชอบ ชอบพูดถึงว่ามีการเอ็นขวัญข้าว มีการท้าวขวัญข้าว เชิญข้าวเข้ายุ้งหรือว่าอะไรต่ออะไร ไม่มีเวลาแล้วนะคะ เพราะได้ข้าวมาปุ๊บตากปั๊บ ขาย ธกส. ขายใช้หนี้ต่างๆ บางครั้งทำนากันมากกว่า ๓ ครั้งต่อปี ชลประทานปล่อยน้ำต้องทำนะคะ ไม่ทำไม่ได้ สิ่งที่ได้จากการทำนาก็คืออะไรคะ สารเคมี ต้องใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง การซื้อตม การกำจัดเพลี้ย เหล่านี้ ชีวิตอันตรายมากขึ้นนะคะ แล้วก็ประเพณีพิธีกรรมไม่ต้องพูดถึงแล้ว เพราะว่าเกี่ยวกับประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากินก็หมดไปกับเรื่องของการทำงานที่ต้องทำอย่างเป็นธุรกิจที่ต้องทำมาก แต่ว่าผลที่ได้แล้ว บางคนสามารถทำนาด้วยตัวคนเดียว แต่ว่าลงทุนไปทั้งหมดกับเงินที่ได้มา หักกลบลบหนี้แล้วไม่เหลืออะไรเลย ได้ศูนย์บาทนะคะ

แต่ศูนย์บาทที่ได้ หมายความว่าเจ้าหนี้ นายทุนเงินกู้ในตลาดได้จากดอกเบี้ย ได้จากเงินต้น อันที่สองคือรัฐบาลได้ข้าวส่งไปขาย อันที่สามก็คนที่เป็พ่อด้าคนกลางขายข้าวก็ขายได้ คนที่ขายยาบ้าก็ขายได้เพราะว่าต้องใช้แรงงานเยอะ เพราะฉะนั้น คนติดยาบ้าในหมู่บ้านเยอะมาก คนที่ได้ก็คือคืออาจจะเป็พวกเครือข่ายตุลาการของคนที่กล่าวมาเหล่านั้น

เราก็คงจะเห็นว่าในอดีต ลาวแอ้งทำงานส่งหลวงมาตลอด ก็เป็ชนลยศึกสงคราม ความเป็นอยู่อะไรต่ออะไรไม่ได้ดี แต่พอเริ่มที่จะตั้งตัวได้ขึ้นมาในยุคหนึ่ง ความต้องการผลิตผลจำนวนมาก การพัฒนาคลองส่งน้ำ การขุดคลองชลประทานหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ มา ชุมชนถูกทำลายอย่างค่อนข้างจะเห็นภาพอย่างชัดเจน อย่างเช่นอาจารย์รุจิราพูดว่ามีชุมชนของลาวแอ้งที่ยังคงเชื่อเรื่องปอบอยู่ ก็จะมีเห็นว่าคนที่มีปัญหาก็คือผู้ทญู่หนี้คะ เมื่อก่อนคนเป็นปอบก็พวกที่แต่งงานหลายหมมีผัวหลายคน เป็คนไม่ดี มีบรรพบุรุษไม่ดี แต่ว่าในปัจจุบันเราจะเห็นว่าคนที่ถูกมองหว่าเป็ปอบ มันเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจก็เยอะมากนะคะ ยังดำรงความเชื่อตรงนี้อยู่ก็เป็เรื่องของการกล่าวหาในชุมชนในสังคมของลาวแอ้งอยู่

เรื่องของความเชื่อประเพณีบางอย่างก็ยังคงอยู่ บางท่านอาจจะรู้สึกว่ามันไม่ค่อยน่าสนใจ มันดูเป็เรื่องธรรมดา ดูไม่มีสีสันอะไรเท่าไร แต่คิดว่าโครงสร้างตรงนี้นั้นยังดำรงความเป็นกลุ่ม Ethnic Group ก็คือความกลุ่มลาวแอ้งอยู่ เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้ก็จะเปิดให้ท่านสอบถามโดยรายละเอียด ถ้าเราสามารถตอบได้ส่วนของตอน

เข้านะคะ ยังไม่มีใครถามเรื่องของกลุ่มทางภาคตะวันตกเลยก็เชิญถามได้พร้อมกันไปเลย เรียนเชิญนะคะ จะมีใครสอบถามไหมคะ

อาจารย์นิช ธิญชีระนันท์

ฟังอาจารย์จุฑาพุดก็เลยนึกถึงลุงคนหนึ่งที่บ้านเสนาะครับ ที่สมเด็จฯ พระเทพท่านนิยม แล้วก็ให้เด็กนักเรียนเอาอย่าง ชื่อลุงขุนนะครับ ที่เป็นผู้ที่ไม่ต้องพึ่งพาอะไรจากข้างนอกเลย ไม่ว่าจะเรื่องทอผ้า เรื่องล่าสัตว์ เรื่องค้าข้าว อะไรเนี่ยนะครับ ฟังตนเองได้อยู่ตลอด อยากจะเรียนถามว่าลุงขุนเป็นกลุ่มไหนครับ

เป็นไทยพวนค่ะ เป็นไทยพวนที่ย้ายมาจากพวกกระเทียมค่ะ

ไม่ใช่แง่นะครับ ขอขอบคุณครับ

อาจารย์จิราภรณ์ สถาปวรรณ : มหาวิทยาลัยนเรศวร

มีสองข้อนะคะที่อยากจะถาม รู้สึกว่าได้ความรู้มาก คือ ดิฉันสนใจเกี่ยวกับเรื่องการอพยพ ดิฉันอยากทราบว่า การอพยพมาอยู่ตรงนี้ของเขา หมายถึงว่าตั้งแต่แตกทัพมาแล้วมาอยู่ตรงนี้เลย หรือว่าเป็นการอพยพครั้งที่ ๒ หรือครั้งที่ ๓ ของเขา อันนี้อยากทราบเพื่อขอความรู้ค่ะ ทั้งนี้ดิฉันมาจากทางเขตภาคเหนือตอนล่าง กลุ่มที่เขาเรียกตัวเขาเองว่า เป็นพวนก็ดี หรือเป็นแง่นก็ดี มักจะมีประสบการณ์ของการอพยพไม่ต่ำกว่า ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง นครสวรรค์นี่รู้สึกว่าจะเป็นด่านแรกจากนั้นก็มาอยู่ทางแถบพิจิตร ตั้งแต่จริง ๆ จะมาจากเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐมแล้วจากนั้นก็มาจากรานครสวรรค์ ดิฉันอยากทราบประสบการณ์ของการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มพวกนี้

อีกอย่างหนึ่งดิฉันอยากจะทราบคือว่าในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดิฉันพบในทางเขตภาคเหนือตอนล่างนั้น มักจะมีการรื้อฟื้นใหม่ของการวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างเขาพื้นมันขึ้นมา แล้วดึงเอาคนมาเที่ยวในหมู่บ้านทำให้หมู่บ้านเนี่ยพอจะมีรายได้จากการท่องเที่ยววัฒนธรรม ดิฉันอยากทราบว่าในลักษณะที่เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมอะไรบางอย่างที่ทำให้ชุมชนเคลื่อนไหวขึ้น ในบริเวณแถบนี้มีประสบการณ์ในลักษณะนี้บ้างหรือเปล่า ขอขอบคุณคะ

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

ขอตอบข้อแรกนะคะ คือจากที่สำรวจดูแล้วกลุ่มของลาวแง่นมีการเคลื่อนไหวหลายครั้ง ที่เราเห็นกลุ่มชัดเจนที่สุดคือที่หนองเมือง ที่บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นกลุ่มใหญ่มากประมาณ ๗-๘ หมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นชุมชนที่ค่อนข้างใหญ่ อีกกลุ่มหนึ่งก็คือกลุ่มทองเอน จังหวัดสิงห์บุรี สองกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวอยู่ในเขตที่จะเห็นว่าเป็นจุดต่างๆ กระจายกระจายทั่วไป คือมีสองชุมชนใหญ่ จากชุมชนที่อยู่ค่อนข้างติดลำนํ้าน้อยแล้วก็กระจายเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ภายในซึ่งก็มีลักษณะเดียวกันกับกลุ่มอื่นๆ กลุ่มพวนหรือว่ากลุ่มคนไทยแม่น้ำ คือการไม่มีที่ทำกินแต่ว่าการกระจายกระจายของกลุ่มนี้น่าสนใจ เพราะว่าเราไม่สามารถเช็คได้จากเอกสารได้เลย นอกจากประวัติศาสตร์บอกเล่า ถ้าไม่เข้าไปสอบถามกันมากๆ ก็จะได้ข้อมูลเหล่านี้ขึ้นมา โดยเฉพาะกลุ่มลาวสัมมนาแล้วก็ค่อนข้างจะไม่มี เขียนกันไปต่างๆนาๆ เราก็คงไม่ได้หาข้อสรุป แต่ว่าอยากได้ข้อมูลหลายๆ สาย อย่างที่อาจารย์บอกว่าอยู่ที่นครสวรรค์ก็มีแล้วก็กระจายจากเพชรบุรีขึ้นนครสวรรค์ก็มี กระจายจากข้างล่างขึ้นข้างบนก็มี กระจายจากบนไปตะวันออก ตะวันตกก็มี กลุ่มแง่นนี้ก็พอไปซื้อที่แถวเพชรบูรณ์ในยุคที่ต้องบุกเบิกที่ทำกินแถวเพชรบูรณ์ก็ไปอยู่

วิเชียรบุรี อยู่เพชรบูรณ์กันมาก หรือว่ากลุ่มที่ไปอยู่กับไทเบ็งในเขตเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ถูกแคว้นที่ก็เป็นลาวแง้วะมาก แต่เป็นลาวแง้วกลุ่มที่สองที่สามแล้ว อย่างคุณตาขุนที่จันเสน เป็นคนโคกกระเทียมก็คือพวนแถวโคกสำโรง บ้านหมี่ ซึ่งอพยพเข้าแสวงหาโชคเหมือนกัน แสวงหาที่ทำกินเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ในพื้นที่เขตภาคกลางเราจะต้องแบ่งหลายๆ เขต กลุ่มแรกก็คือกลุ่มไกล้ว แม่น้ำลำคลอง เป็นระยะแรกที่เขาเลือกตั้งถิ่นฐาน ระยะที่สองคือทหารอยุธยาเข้าไปในเขตภายใน ใช้แหล่งน้ำจากหนองน้ำก็จะมีบ้านหนองเมืองที่ว่า แล้วก็บ้านซับ บ้านซอนต่างๆ ถ้าในเขตเป็นพื้นที่ไร่ ปลูกข้าวไม่ได้ ปลูกพืชไร่ก็จะมีคนหลายเผ่าพันธุ์มากมาย ส่วนใหญ่ก็เป็นโจรทั้งนั้น บรรพบุรุษจะหนีเอาญาแผ่นดินก็เข้ามาทำมาหากิน เพราะว่ามันเป็นเขตซึ่งอยู่ในป่าดงนี้เป็นลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน ส่วนคำตอบที่สองขอเชิญอาจารย์รุจิราตอบค่ะ

อาจารย์รุจิรา เชาว์ธรรม : ผู้วิจัย

ถ้าพูดถึงเรื่องการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในส่วนของกลุ่มลาวแง้ว ความเป็นเอกลักษณ์ที่มันเด่นๆ แทบไม่มีเลย วิธีการอย่างเดียวกันในฐานะที่ดิฉันเป็นครู ดิฉันคิดว่าการนำเด็กนักเรียนเข้าไปสืบค้นประวัติศาสตร์ของตนเอง ของบรรพบุรุษก็คงจะนำทำออกมาเป็นเอกสาร แล้วก็มาเผยแพร่ บ้านน้ำจั้นจะชัดเจนไปเที่ยวบ้านลาวแง้ว บอกว่าไม่ต้องไปหรอกคะ คนลาวแง้วก็มาเดินกับคนไทยหน้าตาเหมือนกัน ไม่มีอะไรแตกต่างกัน ที่นี้อาจจะขอคำแนะนำอื่นๆ ด้วยคะ ถ้าเกิดเอกลักษณ์เดิมลาวแง้ว การทอผ้า ไม่ใช่ผ้ามัดหมี่ เหมือนกับคนบ้านหมี่ นี่แหละมันเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ลงไปบ้านไหนคนก็บอกว่า คนลาวแง้วทอผ้าที่เป็นผ้าฝ้าย ทอเสร็จก็มาทำเป็นผ้าขาวม้า ผ้าปูที่นอนใช้ในครัวเรือน มันไม่มีแล้วคะ อย่างตอนนี้ถ้าจะเก็บไม่มีแล้ว ที่ในรูปคือมีการฟื้นฟูเอาของบ้านอื่นมาทำเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพแบบของคนพวน ก็ไม่ใช่ของดั้งเดิม มันก็เป็นไหมประดิษฐ์ ฝ้ายประดิษฐ์ที่ใช้วิทยาศาสตร์ มันไม่ใช่ผ้ามัดหมี่สมัยที่คนอายุ ๗๐-๘๐ ปีที่ว่า หัวขึ้น ดินขึ้น จะต้องเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ซึ่งมันไม่ใช่แล้ว จากที่มอง ที่ฟื้นฟูขึ้นมา ก็ไม่ได้ยึดมั่นในเรื่องของแต่ดั้งแต่เดิม ก็มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตอนนี้ไหม ทำแล้วมันขายได้ตอนนี้เขาต้องทำกัน วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างมันจะเลื่อนไหลกันเป็นเรื่องเศรษฐกิจแล้ว ชอบคุณค่ะที่ถามมา

สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม

ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคกลาง

อาภากริธน์ วลลิโกดม : พิธีกร

ขอนำท่านเข้าสู่ช่วงสุดท้ายของการประชุมสัมมนาวันนี้คะ ลำดับต่อไปจะเป็นการสรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคกลางโดยอาจารย์สุเทพ สุนทรภาสัย และอาจารย์ศรีศักร วลลิโกดม ขอเชิญท่านทั้งสองบนเวทีได้เลยคะ

สุเทพ สุนทรภาสัย

สวัสดิ์ครับท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน วันนี้คงไม่มีพิธีการอะไรมากนัก ท่านอาจารย์ศรีศักรก็ให้ผมมาช่วย ก็พยายามนั่งฟังมาตั้งแต่เช้า นั่งฟังมาสามกรณี เท่าที่ผมติดตามก็เรียนมาตรงๆ ว่าเพิ่งได้ยินได้ฟัง ภาพรวมนี้ผมคิด

ว่าผู้เสนอได้จับประเด็นของปวงชนที่มีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์ ได้ค่อนข้างดีในแง่ให้ภาพ ให้รายละเอียด ให้กรอบให้ภาพรวมกว้างๆ ที่ดี คือ ผมคิดว่าตัวอย่างค่อนข้างดีด้วยเพราะว่า อย่างของกาญจนบุรี สังขละบุรี ผมก็ได้มีโอกาสไปกับอาจารย์ศรีศักรกับคณะผู้วิจัยนะครับ ได้ไปดูชุมชนของชาวมอญ ชาวกะเหรี่ยง แต่ครั้งที่ไปกับอาจารย์ศรีศักรครั้งที่แล้วนี่เป็นการไปเมื่อมีการสร้างเขื่อนแล้วมีการอพยพไปแล้ว เราไปดูที่บ้านกะเหรี่ยง ที่เขาจัดสรรที่ทำกิน แล้วก็ไปเยี่ยมหมู่บ้านมอญ ซึ่งบอกว่ามีที่คนละงานไม่มีที่ทำกินต่างๆ แล้วก็ทำให้เห็นภาพที่สมบูรณ์กว่าครั้งแรกที่ผมเคยไป ถ้าผมจำไม่ผิด จะเป็นประมาณ ๒๕๑๐ กว่าๆ ก่อนผมไปเชียงใหม่

ผมออกจากจุฬาฯ เขาก็ให้ผมไปทำงานศูนย์วิจัยไทย-อเมริกัน ผมก็ถูกมอบหมายให้ไปอยู่ภาคเหนือของประเทศไทย ที่ทำงานผมเขาสนใจชายแดนพม่า เรามาเถียงกันว่าเราไม่เคยใช้นโยบายรัฐกันชนอะไรต่างๆ เหล่านั้น บางทีก็พูดกันไปอย่างนั้นการเมือง แต่ตอนที่ผมอยู่มันชัดเจนยิ่งกว่าอะไร เราใช้พวกไทยใหญ่ มีองชาว อองแดง ผมไปสังขละบุรี ตอนนั้นยังเป็นสะพานเก่า จำได้ว่านั่งเรือเข้าไปเยี่ยมหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเดี๋ยวนี้อาจารย์บอกเป็นสนามกอล์ฟแล้ว ขึ้นเรือหางยาวไป เรือหางยาวสมัยก่อนใครเคยทราบบ้าง คนขับเรือเก่งมาก เขาต้องขับกระดัดพอดีให้เท่าๆ กัน ถ้าไม่พันทันทีแน่ๆ แต่เขาก็ยกขึ้นไปน้ำหนุ่นไป คนที่พาผมไปพูดภาษาอังกฤษกับผมก็คุยกันไป ในที่สุดก็รู้ว่าเขาเป็นหัวหน้ามอญแล้วก็ถูกพม่าจับทรัพย์ แล้วก็หนีมาอยู่สังขละ แล้วก็ไปขายเพชร ขายพลอยต่างๆ เขาก็มาทางเดินที่ซึ่งอยู่แถวใกล้ๆ อำเภอสังขละ นายคนนั้นเขามีชื่อเสียง แกมีวิสกี้ของฝรั่งกิน มีแมกกาซีนเพลย์บอยสมัยนั้นทำให้ผมมองเห็นภาพของความเป็นอยู่ของพวกกะเหรี่ยง และมอญที่อพยพในสมัยหลวงพ่อกำลังมาอยู่แล้ว ผมพักอยู่ข้างบนซึ่งเป็นอำเภอเก่าแล้วผมก็ไปเยี่ยมวัดที่หลวงพ่อกำลังมาอยู่แต่เดิม ยังจำได้ขึ้นไปบนภูฏีเป็นคล้ายเป็นศาลากว้างๆ ผมก็ไปนมัสการท่านคุยกับพวกคนมอญ

ตอนหลังได้พัฒนาจนกระทั่งไปกับอาจารย์ศรีศักร ก็ได้เห็นเป็นเจดีย์ใหญ่โตซึ่งมันก็ทำให้ภาพตั้งแต่ ๒๕๑๐ โดยประมาณ ผมคิดว่ามันเป็นภาพที่สวยงามมากในแง่ของการศึกษาทางชาติพันธุ์ ความสำคัญคือในบริบทของประวัติศาสตร์เราได้เห็นภาพอย่างชัดเจนอย่างที่ได้นำมา กลุ่มกะเหรี่ยงเข้ามาอย่างไร มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ยุคยา โดยย่อคือว่ามีกลุ่มที่เป็นกะเหรี่ยงเดิม แล้วก็กะเหรี่ยงอีกกลุ่มหนึ่งก็เป็นพวกที่อยู่บนดอยอพยพมาอย่างที่อาจารย์สุรินทร์พูด เป็นกะเหรี่ยงที่อยู่ราชบุรี แล้วมีความแตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นว่า ๓ กลุ่มนี้มีความน่าสนใจมาก โดยเฉพาะกลุ่มที่เข้ามาแต่เดิมแล้วก็กลายเป็นคนพื้นราบไป แต่กลุ่มที่อาจารย์สุรินทร์พูดเป็นกลุ่มที่น่าสนใจมากเลย จะไปเรียกเขาว่าก็ต่อมาก็ สร้างอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงขึ้นมาในความคิดของเขาจนกระทั่งตอนหลังนั้นกลายเป็นกระแสนของการสร้างอัตลักษณ์ อิทธิพลการท่องเที่ยวหรือว่าความมั่นคง แต่ก็ที่น่าสนใจในแง่ที่เขาสามารถปรับจากชาวแดงจนกระทั่งมาเป็นเสื้อผ้ากะเหรี่ยง ซึ่งค่อนข้างจะอ้างว่าเป็นของเดิมของเขา เหล่านี้ทั้งหมดเลยที่ผมพยายามมองเห็น มันจะเห็นภาพของการเข้ามาของคนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะรายงานที่เสนอมานี้ค่อนข้างที่จะชัดเจนว่า คนเหล่านี้เข้ามาจากไหนแล้วก็จะสามารถที่จะแบ่งกลุ่มให้ชัดเจนได้ว่า กลุ่มหนึ่งอาจจะบอกได้ว่าอัตลักษณ์ของเขามีลักษณะอย่างไรได้ชัดเจน

ต่อมาเมื่อหลวงพ่อกำลังมาสร้างวัดสร้างชุมชน ท่านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ท่านมาสร้างแล้วพยายามจะผสมผสานให้เกิดความสัมพันธ์เดิมว่า ก่อนนี้เราอยู่กันอย่างใด พึ่งพาอาศัยกัน จนกระทั่งสร้างเขื่อนแล้วก็แยกกันอยู่เป็น ๓ กลุ่ม จนกระทั่งมีที่ทำกินบ้าง ไม่มีที่ทำกินบ้าง มาถึงอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกะเหรี่ยงซึ่งมีมูลเหตุหรือแรงจูงใจในการขบวนการสร้างชาติหรือภูชาตินี้ ทั้งหมดนี้มันจะเป็นภาพที่ค่อนข้างจะหลากหลายแล้วค่อนข้างจะเป็นพลวัตร ที่ผมที่อาจารย์ศรีศักรที่พยายามพูดถึงก็คือ ผมมีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าการศึกษาทางชาติพันธุ์ของเรา มันเสนอจะเป็นภาพหนึ่ง ภาพตายตัว ภาพที่มันน่าเบื่อหน่าย คล้ายๆมันเป็นภาพจิ๊กซอ หรือมันเป็นภาพรอยตัดรอยเลื่อย คือเราเอาแต่ละกลุ่มเหมือนกับเป็นผลสำเร็จแล้วเราก็พยายามติดต่อให้เป็นรูป เป็นกรอบอันใหญ่ขึ้นมา แล้วบอกว่า ชาติพันธุ์มันมีความหลากหลาย แต่แท้จริงเราจะพบว่าความหลากหลายของชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ อย่าง

น้อยความหลากหลายที่เราเรียกว่าอัตลักษณ์นี้ ไม่ได้มีอยู่หนึ่งอยู่กับที่ มันมีการปรับเปลี่ยนกันตลอดเวลา ซึ่งอาจารย์ สุรินทร์พุดมาน่าสนใจในแง่ที่ว่า ภายในพริบตามันสร้างอะไรขึ้นมาก็ไม่รู้ ถ้าจะเอากลุ่มที่ราชบุรีไปเปรียบเทียบกับ เห็นความแตกต่างกัน แตกต่างกันมากกับกลุ่มที่อยู่บนทุ่งใหญ่นเรศวร ที่เขาบอกว่าเขาทำอะไรเลือนลอย เขาถือผีถือ ฤาษี ก็มีความหลากหลายมาก นี่พูดถึงกรอบนอกก่อน

อีกด้านหนึ่ง ด้านทางอรัญประเทศก็น่าสนใจมากในแง่ที่ว่ามันเป็นสถานการณ์ชายแดน แต่ว่าก็มีองค์ ประกอบที่สำคัญ มีทั้งเขมร มีทั้งญวน มีทั้งไทย มีทั้งลาวนะครับ น่าสนใจ ที่ว่าการปรับเปลี่ยนอย่างที่ท่านผู้เสนอ ได้สรุปไปก็คือว่า ปรับเปลี่ยนหรือการกำหนดฐานะที่อยู่ของชนต่างๆ อยู่ในการควบคุมหรือการดูแลของรัฐอย่าง ใกล้ชิด สถานการณ์ที่เราจะต้องคำนึงถึงก็คือ สถานการณ์ชายแดนระหว่างอินโดจีน สงครามอินโดจีนฝรั่งเศสกับ มหาประเทศญี่ปุ่น ที่จะพยายามเข้ามาสร้างสันติภาพ หรือพยายามจะหาพื้นที่เพื่อจะบุกเอเซียอาคเนย์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ มีความสำคัญมาก แล้วก็สร้างกรอบหรือการบริบทขึ้น การอพยพไปมา เดียวไทยชนะเอาดินแดนเขาคินมา หรือว่าเขาชนะเขาเอาดินแดนคินไป ก็ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในเรื่องของสถานภาพ ก็เป็นสถานการณ์ที่ผมคิดว่า เป็นตัวอย่างเมื่อเปรียบเทียบกับทางการ จะพบว่ามันมีลักษณะเด่นคล้ายๆ เรื่องความหลากหลาย มีการเข้ามา แล้วก็มีการเปลี่ยนแปลง มีการปรับเปลี่ยนต่างๆ

อีกกรณีหนึ่งเป็นแถวโคกสำโรง แถวลพบุรี แถวบ้านหมี่ มีความหลากหลายในแง่ชาติพันธุ์ ไม่มีความ หลากหลายที่เห็นชัดเจนอย่างกะเหรี่ยงกับมอญ หรืออย่างเขมร ลาว ญวนต่างๆ แต่ว่าเป็นกลุ่มลาว แต่ลาวก็จะมี การแบ่งย่อยภายใน ซึ่งมีลักษณะที่ผมจะใช้คำว่ามันสลับซับซ้อน มันแนบเนียนมากกว่า ลาวแก้ว ที่จริงผมได้ยิน ครั้งแรก ลาวแก้วมีที่ไหนรู้ไหม แต่เขารู้ว่ามีการที่คนในกลุ่มถ้าวัดผืนๆ เช่น ในภาคเหนือก็บอกว่าเป็นม้ง เขาก็บอก ว่าม้งลาย ม้งเขียว ม้งขาวเยอะเยอะไปหมด คราวที่แล้วไปนครปฐมเขาบอกว่า มีเผ่าซูลู กะเหรี่ยงซูลู ผมก็บอกว่าผมไม่เคยได้ยินสักที ชุมชนก็ว่าอันเดียวดัง มีปากกะญอ ต่างๆ เหล่านี้ ในแต่ละกลุ่มย่อยของวัฒนธรรมหรือในกลุ่มย่อย ของชาติพันธุ์ก็จะมีวิธีการกำหนดว่า เป็นเขาเป็นเรา ให้มีความแตกต่างกัน

พูดถึงกรอบใหญ่แล้วผมพบว่ามันค่อนข้างจะชัดเจนในเรื่องของ การหาโครงร่างเนื้อหาของกลุ่มต่างๆ แยกแยะอะไรต่างๆ แต่อย่างที่ว่าเราพูดในคำถามของท่านผู้ฟังคนสุดท้ายที่ถามเรื่องว่าอย่างผมเป็นกลุ่มนี้แล้ว ญาติพี่น้อง ย่าผมมีความสัมพันธ์อย่างโน้น อย่างนี้กับคนโน้นคนนี้ แล้วถ้าไปเรียก ถ้าไปกำหนดว่ามีห้าเผ่าใหญ่ๆ แล้ว เผ่าย่อยต่างๆ เหล่านี้จะถูกมองข้ามไป ผมคิดว่าปัญหาหรือการที่เราเอาแผ่นต่างๆ มาประกอบกันเป็นแผน ภาพเหล่านี้ เมืองไทยประกอบด้วยชนชาติอย่างนั้น แต่งตัวอย่างนี้ก็มีเผ่ามีอะไรต่างๆ มันไม่ได้บอก เพราะใน ความเป็นจริงของคนเรา ดูเถะหลายคน ดูเถะอย่างผมเองซึ่งไม่รู้ว่าผมเป็นใคร ผมเคยนั่งคิด ทำไมคุณแม่บอก ว่ามาอยู่วังหน้า ศาลาสังคคีที่ผมไปฟังดนตรี แม่บอกว่าเมื่อก่อนบ้านเราอยู่ใต้ต้นมะเกลือต้นนี้ แม่ผมทำไมไปอยู่ วังหน้า ในที่สุดผมก็พยายามไปสืบเสาะมีช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ในรัชกาลที่ ๓ ประวัติศาสตร์ของมรัชกาลที่ ๓ เขาไปตีเอาปัตตานีมา ผมก็หน้าตาแขกเหมือนกับทางสายแม่ ผมก็คงต้องมาทางปัตตานี ผมสงสัยว่าพ่อผมตัว เล็กๆ ผิวเหลืองๆ พ่อผมไม่ใช่คนจีนนะ ทำไมหน้าตาอย่างนี้ ผมไปอเมริกาไปอยู่สนิทกับพวกลาวเขาบอก ไทหน้อย ที่ไหน ปราชิน ไซ ลาวอพยพเต็มเลย ปราชินบุรีเญย พ่อคุณจะต้องเป็นลาวพวน ก็ให้เค้าอะไรมาอย่างนี้

จะพบว่าในตัวเองแต่ละบุคคล จะมีเงา ความเป็นดั้งเดิมของแต่ละคน ที่นี้เราอยู่ในฐานะอะไรในปัจจุบัน เรามีความสัมพันธ์กับใครในปัจจุบัน ตัวนี้ต่างหากจะเป็นเครื่องมือที่ค่อยๆ หล่อค่อยๆ หลอม หรือจะเป็นตัว กำหนดว่าเราเป็นใครที่ไทอย่างไร คำถามที่ถามตอนสุดท้ายนี้ ก็อย่างนั้นแหละครับ ผมยกตัวอย่างคร่าวๆ ว่าทุก วันนี้ผมก็ยังไม่ค่อยชัดเจนว่าตัวเองเป็นใครนะครับ แต่ว่าไม่ใช่ประเด็นสำคัญ สำคัญที่ว่าเราอยู่ในบริบทอย่างไร

ที่นี้ประเด็นที่ผมอยากจะพูดก็คือว่า สิ่งที่เราต้องไปถึงอีกจุดหนึ่งซึ่งเป็นจุดเรียกว่ามีความซับซ้อนมากในเรื่องของชาติพันธุ์ เขาบอกว่าคำนิยามของลักษณะทางชาติพันธุ์ Ethnicity ก็คือปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม คนกลุ่มหนึ่งหรือว่ากลุ่มเดียวยังไม่ถือว่ามี คือ ไม่สามารถจะกำหนดเอกลักษณ์ของตัวได้ จนกระทั่งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ จะเห็นว่ากรณีของสังขละก็ดี กรณีของอรัญญประเทศก็ดี จะพบว่ามันมีความหลากหลาย แต่ความหลากหลายที่เสนอมานี้ ยังไม่เห็นพลวัตรของมัน

หลักของเราเคยศึกษากันว่า คนเรามันจะอยู่ในภาวะที่จะต้องมาคิด ตั้งคำถามว่าตัวเราเป็นใคร และเค้าเป็นใคร คือเราต้องอยู่ในฐานะที่เขาบอกว่า มีสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ถ้าหากผมศึกษาพวกชาวญวนนานที่เราเรียกจีนฮ้อที่เขามาจากประเทศจีน และเป็นมุสลิมถืออิสลาม トラบโดที่สภาพฐานะทางเศรษฐกิจเขาสามารถจะเรียนหนังสือได้ เขาสามารถจะหางานหาอาชีพได้ในกลุ่มกิจการอะไรต่างๆ ความเป็นฮ้อ ความเป็นไทย จะมีขอบเขตตราบโดยังมีความสงบสุข ระยะที่ฮ้อเข้ามาหรือว่ามาอยู่กันใหม่ๆ ไม่มีปัญหาอะไร ยังสามารถที่จะมีที่ทำกินได้ สามารถจะเรียนหนังสือได้ แต่จะเห็นว่าเกิดสถานการณ์ที่ดินกลุ่มหนึ่งมี ที่ดินอีกกลุ่มหนึ่งไม่มี เมื่อประชากรขยายมากขึ้นไม่มีที่ดิน จะออกจากบ้านไปก็ไม่ได้ เพราะว่าผิดกฎหมาย เรียนหนังสือหนังสือหาไม่ได้ มันเป็นปัญหา การบีบคั้นทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงทรัพยากร การที่จะได้สิทธิ์หรือไม่ได้สิทธิ์ความเป็นไทย

ตราบโดที่เริ่มมีปัญหาขึ้นมา หรืออย่างไรที่กลุ่มแม่น้ำแม่กลองจะเห็นว่ามันเกิดเน่าเสียอะไรต่างๆ กระทบกระเทือนทางทำมาหากินเหล่านี้ ทุกคนก็ต้องหวงแหนนะครับ หนึ่ง จะรวมกันเพื่อจะปกป้อง สอง ถ้าเกิดแย่งกันขึ้นเขาจะต้องรวมกันว่าฉันเป็นกะเหรี่ยงนะ ฉันเป็นมอญนะ ฉันเป็นไทย ฉันเป็นลาว เป็นญวน เขาก็จะต้องมารวมกันแล้วก็ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้

สถานการณ์ที่เราจะใช้พิสูจน์ในการที่จะเห็นพลวัตรของชาติพันธุ์ก็คือว่า จะต้องมียุทธศาสตร์เกี่ยวกับการบีบคั้นทางการเมือง การที่ทรัพยากรมีจำกัด ยื้อแย่งกัน การที่จะได้สิทธิ์หรือไม่ได้สิทธิ์ ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเหล่านี้ ในกรณีทั้งหมดที่ยกมานี้ผมคิดว่ายังไม่ได้ถึงส่วนนี้มาให้เห็นเลย อันนี้ผมคิดว่าในกรณีของมอญ-กะเหรี่ยงทางสังขละจะเริ่มเห็นชัด ทั้งๆ ที่จะมีส่วนที่เรียกว่าบูรณาการอย่างหลวมๆพออุดมจะท่านสร้างเจดีย์ขึ้นมา หรือท่านพยายามจะเชื่อมความสัมพันธ์อะไรต่างๆ ที่มาถึงจุดที่ทุกคนจะต้องต่อสู้ ทุกคนจะต้องแก่งแย่ง ทุกคนจะต้องอยู่รอดเผ่าของตัวเองหรือว่าคนของตัวเอง ถึงตอนที่พบจะเกิดการต่อสู้ที่เราเรียกว่าเป็น political ethnicity คือการเมืองของทางชาติพันธุ์

อย่างพม่าในสมัยที่อังกฤษปกครอง อังกฤษไม่ได้ปกครองเฉยๆ อังกฤษก็พยายามที่สำรวจด้วย ชนอังกฤษเขามีแบบเป็นบาปของนักมนุษยวิทยาภาพสมัยแรกๆที่ถือว่าชาติพันธุ์ต่างๆ มันมีลักษณะเด่น ลักษณะด้อย นายฮิตเลอร์ก็เลยไปฆ่าพวกยิวแล้วบอกว่าตนเองเป็นเผ่าอารยัน ที่จะต้องอยู่รอด ใครเหมาะสมที่สุดก็คืออยู่ได้ แล้วก็ฆ่าคนอื่นที่ด้อยกว่า อังกฤษก็ได้อิทธิพลอันนี้มา เพราะฉะนั้น ก็เลยไปสำรวจในพม่า ก็พบว่ามีชนอย่างชานพวกพวกไทยใหญ่ แล้วก็เหมาะสำหรับเป็นผู้ปกครองพวกกะเหรี่ยง พวกว่า เขาก็เก่งในเรื่องการรบ

เพราะฉะนั้นการจัดประเภทของคน เน้นความเด่นในเรื่องชาติพันธุ์ที่นี่ เมื่ออังกฤษถอนตัวออกไปนั้น ชานซึ่งเคยอยู่ใกล้ชิดกับพม่าหรือว่ากะเหรี่ยง ซึ่งเคยรับการพุ่มพักหรือการสนับสนุนทางกำลังต่างๆเหล่านี้ ก็เริ่มเสียอำนาจ เสียดุลย์อำนาจ การเมืองทางชาติพันธุ์จะเข้ามาตอนที่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในการโครงสร้างการเมือง หรือโดยเฉพาะระบบอาณานิคมต่อไป มีคนขึ้นมาแทนเหล่านี้ ก็จะมีการปรับในเรื่องของดุลย์อำนาจ

ผมนึกถึงว่าลองไปดูที่ละเอียดย่าง เช่น กรณีของอรัญญประเทศ เมื่อทหารไทยเข้าไป รัฐบาลไทยเข้าไปก็จะมีสิทธิพิเศษให้กลุ่มนั้น กลุ่มนี้ แต่เมื่อถูกถอนออกไปหรือฝรั่งเศสเอากลับคืนไป การปรับเปลี่ยนระบบการเมืองมันจะทำให้เกิดดุลย์อำนาจหรือคนที่อยู่ในฐานะต่างๆ เหล่านี้ ปรับเปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น เราจะพบว่าอย่างในพม่าเดี๋ยวนี้ พวกกะเหรี่ยงพยายามดิ้นรนต่อสู้ พวกชานที่เคยอยู่เคียงข้างพม่าหรือตัวพม่าเองซึ่งเคยอยู่ใต้อังกฤษก็

พยายามที่จะทำตัวให้คล้ายอังกฤษสมัยก่อน ในที่สุดก็ไม่สามารถได้รับการยอมรับจากชนชาติต่างๆ เพราะฉะนั้น การต่อสู้หรือการเมืองในทางชาติพันธุ์มันเกิดขึ้น

หนึ่ง เป็นการปรับดุลย์อำนาจเมื่อมีการเปลี่ยนระบบการปกครอง มีการกดดันในทางเศรษฐกิจหรือการเมือง หรือการได้สิทธิ การเข้าถึง ก็จะเป็นส่วนนั้น แลที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือว่า ทุกคนจะบอกว่ามันอาจจะไม่ใช่ เรื่องการเมือง สมัยก่อนยิวนี้เข้าไปอยู่ในปาเลสไตน์ดินแดนที่ตัวเขาไปถึง บอกว่ายิวก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ว่าปัญหา ของยิวคือได้รับการยอมรับในเรื่องสังคม อย่างนักศึกษาจีนฮ่อในภาคเหนือของประเทศไทย พวกจีนฮ่อเขาไม่มี ปัญหาอะไรเศรษฐกิจเขาก็สามารถจะทำมาค้าขายเขาได้ เขาเรียนมหาวิทยาลัย เขาจบเป็นหมอ เป็นทนาย เป็น อะไรต่างๆ ได้ แต่ว่ามีช่วงหนึ่งที่กองพลทหาร ๙๓ เข้ามา เอาเงินไปเที่ยวลงทุนตามหมู่บ้านชาวเขาต่างๆ แล้วก็ ขยายสินค้าเพื่อที่จะเอาเงินนี้มาเลี้ยงกองทัพ เพราะฉะนั้น คนที่เขาเป็นจีนฮ่อหรือซึ่งอพยพเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ ก็จะแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งก็จะบอกว่านั้นเป็นฮ่อซึ่งเข้ามาสมัยกองคาราวานมาจากมณฑล มาสมัยนั้น ฉันทันไม่เกี่ยวกับฝิ่น ฉันทันไม่ได้ค้าฝิ่น เพราะฉะนั้นผมมีข่าวว่ากองพล ๙๓ ปะทะกับขต. จับอะไรต่างๆ ก็เกิดความรู้ สึกว่าพวกนั้นเป็นพวกที่อยู่กับฝิ่น พวกเราไม่ใช่ ฉะนั้น เกิดความคิดว่าควรรวมกลุ่มกันมาเพื่อจะยืนยันเพื่อ ประกาศตัวว่าฉันทันเป็นฮ่อซึ่งไม่เกี่ยวกับฝิ่น เป็นฮ่อที่บริสุทธิ์ และพยายามสร้างอะไรขึ้นมา

ตัวอย่างนี้เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าบางครั้งนี้ ความรู้สึก ก็จะต้องได้รับการยอมรับในทางสังคมหรือในทางวัฒนธรรม เป็นตัวกระตุ้นอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดอย่างนี้ เมื่อก่อนนี้ฮ่ออาจจะทั้งกองพล ๙๓ ฮ่ออยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมื่อสมัยสร้างอุโมงค์ขุนตาล เขาก็ยังเอามาไปช่วยเขาก็ให้ที่สนามบิน ให้ที่ดินแก่รัฐบาลไทย ให้ที่ดินสร้างสถานี รถไฟ เขาได้เป็นขุนได้เป็นหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๖ เขาก็บอกว่า พวกเราไม่ใช่ฮ่อพวกนั้น เรียกว่ามีการแยกกลุ่ม เขา กลุ่มเรา ผมพยายามจะชี้ให้เห็นว่ามันเป็นแรงกดดัน ที่ทำให้กลุ่มต่างๆ ซึ่งระยะเริ่มแรกจะป้องกันใคร่ พูดย ง่ายๆ ไม่มีผลประโยชน์หรือจะต้องต่อสู้กันเพื่อเอาเป็นเอาตายหรือความอยู่รอด กลุ่มต่างๆ เหล่านี้เราจะมองเห็น เขายังมีความสมัคสมานกันอยู่

ฉะนั้น ภาพ ๓ ภาพ ที่โดยเฉพาะ ๒ ภาพแรกที่เสนอมา这还是เป็นลักษณะนี้อยู่ แต่ว่าที่เราไปดูที่สังขละบุรี สถานการณ์เปลี่ยนไปมากแล้ว ที่สระแก้วอะไรต่างๆเหล่านี้ ก็เริ่มเปลี่ยนไปมาก แต่เพราะว่าเรายังไม่ได้เสนอภาพ ที่ให้เห็นถึงการต่อสู้ การแย่งชิงหรือว่าการที่ทรัพยากรต่างๆ มีจำกัด

ศรีศักร วัลลิโภดม

ผมเสริมท่านอาจารย์สุเทพ เรื่องที่ว่าทำไมเราถึงมองไม่เห็น Ethnicity ในสังคมเบื้องล่าง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ แถบอินโดนีเซีย มาเลเซีย แม้พม่าเอง เพราะวัฒนธรรมไทยต่างกัน วัฒนธรรมไทยสมัยสมบูรณ์า ญาสิทธิราชแล้ว ช้างบนได้สร้างวัฒนธรรมหลวงเข้ามาครอบ ความเดือดร้อนข้างล่างไม่มี เพราะฉะนั้น เมืองไทยที่ อุดมสมบูรณ์มาก เราสังเกตได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่กระจายอยู่ที่นี่ มันเข้าไปอยู่ไปทั่วเลย ไม่มีชุมชนใหญ่มีแต่ชุมชน เล็กๆ เท่านั้นเอง แล้วอยู่อย่าง isolate ในกลุ่มของเขา แต่รัฐก็พยายามจะครอบเอาวัฒนธรรมหลวง สมมุติเอา ความเป็นไทยไปครอบไว้ ถ้าไม่เดือดร้อนก็ไม่มีเรื่องขึ้นมา แต่ว่าในประเทศอื่นเดือดร้อน ปัญหาเรื่องการไม่มีที่ทำ กิน ทำให้กลุ่มพวกที่อยู่ข้างล่างก็ต้องรวมกันเป็นกลุ่ม แล้วกลุ่มนี้ไม่ใช่กลุ่มใหญ่ เป็นกลุ่มเล็กๆ ซึ่งจะสร้างอัต ลักษณะกลุ่มเขากลุ่มเราขึ้นมา ซึ่งต่อรองไป แต่เมืองไทยไม่ใช่อย่างนั้น ภาวะข้างล่างมันไม่มีปัญหา เป็นความสำเร็จ ในความเป็นไทย

ในยุคหนึ่ง เราพูดว่าเมืองไทยไม่มี pluralism plural society ไม่เหมือนมาเลเซีย พม่า หรืออินโดนีเซีย เพราะว่าทางหลวงครอบอยู่แล้วทำได้สำเร็จด้วย ข้างล่างไม่เดือดร้อน ในปัจจุบันนี้เริ่มเดือดร้อนขึ้นแล้ว เพราะ ฉะนั้น Ethnicity ก็เริ่มปรากฏขึ้นมา ตามธรรมชาติของตัวเอง ทั้งนี้มนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์สังคมอยู่ปัจเจกไม่ได้

ต้องอยู่เป็นกลุ่ม ต้องมี ingroup outgroup กลุ่มเขากลุ่มเราอย่างที่อาจารย์สุเทพพูด หัวใจก็คือการสร้างกลุ่มนั่นเอง เพื่อจะเอาชีวิตรอดอยู่ร่วมกัน

หน้าที่อย่างหนึ่งของวัฒนธรรมก็คือ สร้างอะไรร่วมกันเพื่อจะมีชีวิตอยู่รอด ก็เริ่มปรากฏขึ้นมาเมื่อมีการรวมกลุ่ม ต้องมีสิ่งที่ยึดโยงซึ่งสร้างสำนึกร่วมกัน ผมคิดว่ามันต้องเกิดเป็นสำนึกทางชาติพันธุ์ปรากฏขึ้น แล้วก็ทำให้อยู่รวมกับกลุ่มอื่นมันต้องรองกันไป ที่อาจารย์สุเทพพูดคือประเด็นที่ว่า มันจะเกิดขึ้นเมื่อมีความเดือดร้อน ความจำเป็นเกิดขึ้นในประเทศอื่นเพราะเป็นเรื่องของการเมืองที่ถูกรังแก แต่เมืองไทยมันไม่มีเพิ่งมาปรากฏเรื่องเกี่ยวกับการสร้างการแย่งทรัพยากรเป็นประเด็นหนึ่ง อีกประเด็นหนึ่งก็คือการไม่ยอมรับกัน ซึ่งไม่ใช่เรื่องของการเมืองจึงเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น การสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ขึ้นมาจะทำให้เกิดดุลยภาพขึ้น เป็นเรื่องจริงของความเป็นมนุษย์นั่นเอง แต่ว่าเมืองไทยเราก่อนช่วงที่จะโชคดีที่ถูกครอบงำตลอด แล้วรัฐเองคือตัวสำคัญ มีเหตุว่าผมไม่เคยสนใจเรื่องการศึกษาเรื่องความเป็นไทย ที่จริงเรื่องความเป็นไทยคือเรื่องสมมุติทั้งหมด สมมุติท่ามกลางความหลากหลายของชาติพันธุ์ ครึ่งนี้คำถามของคุณที่พูดเมื่อเช้านี้ เป็นตัวอย่างของ Ethnicity เพราะความจริงเป็นอยู่อย่างนั้น อยู่กันหลายกลุ่มรวมกันแล้วก็แต่งงานกัน หลายพ่อพันธุ์ แม่ เดือดร้อนขึ้นมา เขาจะรวมเข้าเป็นกลุ่มขึ้นมาเพื่อความเข้มแข็ง แต่การอยู่รวมกันในบางครั้ง กลุ่มที่อ่อนแอก็อาจจะถูกคัดออกไปก็ได้

จะเห็นว่าระหว่างลาวแฉ่งกับลาวพวนอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ลาวพวนมีสตางค์มากกว่าก็สามารถสร้างอะไรต่างๆ ได้ เอาอดีตเข้ามาใช้ มาทำการสร้าง แต่ลาวแฉ่งก่อนข้างจะอ่อน ก็อยู่เฉยๆ เราจะเห็นว่าบางสิ่งบางอย่างที่ดำรงอยู่ในกลุ่มลาวแฉ่ง คือ ระบบของปอบซึ่งใช้กลไกแบบเดิมๆ ควบคุมสังคม สำนึกพวกของลาวแฉ่งมีว่า ถ้ามีงูรวยเมื่อไหร่จะเป็นปอบ นี่คือกลไกที่ควบคุมความประพฤติกัน แต่สิ่งเหล่านี้ใช้ไม่ได้กับพวน จะต่างกัน ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้ ethnic group บางกลุ่มถูกกลืนไปเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง

ในภาคตะวันตกอ่านวรรณคดีเห็นชัดเลย ของสุนทรภู่เรื่องนิราศสุพรรณ สุนทรภู่เดินทางไปสุพรรณ เห็น ethnicity group มาก จีนเข้ามาเยอะ บ้านที่เวลานั้นเรือผ่านไปเห็นกลุ่มคนจีนมากมาย เห็นพวกลั๊วะ เลยสุพรรณบุรีลั๊วะทั้งนั้น ถามว่าลั๊วะไปไหนหมด ผมไปศึกษาที่อาจารย์ปราณี ในภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี เราหาลั๊วะ ปรากฏไม่มีเลยครับ บางทีมีอยู่ ๒-๓ ครอบครัว แต่ความจริงที่รู้ ลั๊วะมันถูกกลืนเป็นกะเหรี่ยงไปหมด เมื่อก่อนนี้กะเหรี่ยงก็ไม่ค่อยมีเท่าไรในเขตนี้ ถ้าดูจากงานของสุนทรภู่ กะเหรี่ยงมีนิดเดียว

การถูกอีกกลุ่มหนึ่งกลืนเข้าไป ขึ้นอยู่กับว่าถ้าเขาจะอยู่รอด เขาก็สร้างให้พวกนี้เป็นไปอีกพวกหนึ่ง ลั๊วะกลายเป็นกะเหรี่ยง เป็นต้น แต่ถ้าเมื่อใดก็ตามที่กลุ่มนั้นใหญ่ขึ้นแล้วเดือดร้อนขึ้นมา ก็อาจจะสร้างกลุ่มขึ้นมาใหม่ก็ได้

เพราะฉะนั้น ความหมายของ ethnicity ที่อาจารย์สุเทพช่วยให้ภาพ ไม่ได้หายไปหมดแล้วก็เกิดขึ้นอีก ไม่ใช่หยุดนิ่ง มีทั้งการหายไปหรือการกลับขึ้นมาใหม่ก็ได้ ในกรณีของอาจารย์สุรินทร์ที่พูดถึงพวกลั๊วะกับกะเหรี่ยงราชบุรี เขามองว่า การที่ ททท. ไปทำ เขารับไม่ได้ เพราะอะไรรู้ไหมครับ เพราะททท. ไปอุปโลกกะเหรี่ยงในอุดมคติของ ททท. แล้วก็ยึดเย็ดให้เขา ซึ่งเขาอธิบายไม่ได้ นี่เป็นเรื่องหนึ่ง อันเป็นเรื่องพัฒนาบ้านเมืองของเรา นักวิชาการจากภายนอก คนจากภายนอกดัดจริตคิดจะสร้างรูปแบบ โดยเฉพาะพวกความคิดของผู้ว่าราชการจังหวัด คือ มีนักวิชาการต่างๆ จากมหาวิทยาลัยจะสร้างวัฒนธรรมต่างๆ จินตนาการว่า คนเหล่านี้มีประวัติความเป็นมาอย่างนี้ สร้างประวัติศาสตร์จากเขามา แล้วก็เอาไปอธิบายเขา เอาสิ่งที่สร้างในด้านสัญลักษณ์ไปใส่ให้เขา ซึ่งอธิบายไม่ได้ รับไม่ได้ มันไม่เกิดผลสำเร็จขึ้นมา แต่ขณะเดียวกัน มีกิจกรรมอย่างที่อาจารย์สุรินทร์ทำ คนแก่ๆ ที่เขารู้ว่าเขาคืออะไร เขาคือกะเหรี่ยง เขารู้ว่ากะเหรี่ยงสมัยก่อนแต่งตัวอย่างนี้ มีความหมายอย่างนี้ เขามีปฏิกิริยาขึ้นมา ถ้าหากเหตุการณ์ปกติ ก็จะไม่เป็นไรเพราะว่าคนแก่อาจจะบันทึกมาถึงอดีตที่รุ่งเรืองของตัว หนึ่งคนเดียว

อาจจะไม่สนใจอะไรก็ได้ แต่การบ่นพึมพำของคนแก่นี้ คนหนุ่มๆ คนอื่นเขาขานรับ ก็เกิดการฟังขึ้นมา เกิดรื้อฟื้นของเก่าๆ ขึ้นมา

การรื้อฟื้นของเก่าขึ้นมาที่เป็นวัฒนธรรมเดิมก็มีศักยภาพในการสื่อสารสูง เพราะอธิบายได้ว่ามันเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเมื่อเช้าที่อาจารย์สุรินทร์พูดถึงเครื่องแบบที่ออกมา มีตราคล้ายบนกลองมโหระทึก ผมก็นึกขึ้นมาทันทีเลยว่า กลองมโหระทึกมันเป็นลักษณะของวัฒนธรรมกะเหรี่ยงโดยตรง ถ้าเรามองในแง่การแพร่อารยธรรมของเอเชียอาคเนย์ในระยะแรกในสมัยยุคเก่า กลองมโหระทึกจะแพร่มาทั้งทางทะเลและทางบก บนบกผ่านไปมาหยุดอยู่ที่พวกกะเหรี่ยงที่รักษาพวกนี้ไว้ได้ เป็นลวดลายของความอุดมสมบูรณ์ เป็นลวดลายที่ศักดิ์สิทธิ์ เขาสืบทอดกันมาทางประเพณี สิ่งที่เขาสร้างขึ้นอธิบายได้ถึงรากเหง้าคือการรื้อฟื้น สิ่งเหล่านี้มันทำให้เกิดพลังของ ethnicity เกิดขึ้น จึงเกิดความเคลื่อนไหวของกะเหรี่ยงราชบุรีออกมา การพัฒนาอะไรก็ตาม ถ้าไม่มีกระแสพลังจากภายในทำไม่สำเร็จ อะไรที่ไปยึดติดกับชาวบ้านนั่นคือความล้มเหลว

ที่อาจารย์สุรินทร์ทำการศึกษาเป็นตัวอย่างที่ดีมาก ททท. ทำอะไรที่ไม่รู้เรื่องจนคนแก่เขาหัวมันได้ เวลาเขาหัวมันได้ เขาไปพื้นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และใช้ระบบสัญลักษณ์ อย่างเปลี่ยนเสาหลักบ้านมาเป็นเสาหงส์ โดยใช้สัญลักษณ์ของมอญของหงส์เข้ามาเปลี่ยน มันเป็นการลุ่มลึกเป็นเรื่องวัฒนธรรมสัมพันธ์ อย่างที่ท่านอาจารย์สุเทพเคยพูดไว้ สังสรรค์กับพวกมอญตลอดเวลา หยิบยืมอะไรกันไป เป็นเรื่องมาจากภายใน จะเห็นได้ว่าเป็นทางออกของมนุษย์ที่อยากจะอยู่ร่วมกัน

เพราะฉะนั้น ethnicity ไม่ได้หยุดนิ่ง จะเกิดขึ้นมากและต่อไปมันจะเกิดขึ้นมากกว่าเก่า ถ้าเรามองแบบภาพหนึ่งก็รู้สึกว่ามันมอญ กะเหรี่ยงแบบเก่า แล้วไปทำอะไรเก่าๆ อยู่ ที่จริงไม่ใช่ มนุษย์รวมกลุ่มเพื่อความอยู่รอด ผมคิดว่าในกระแสของโลกาภิวัตน์ที่ครอบงำพวกเราอยู่จำเป็นอย่างยิ่ง กลุ่มเล็กๆ จำเป็นต้องเข้มแข็ง ไม่เช่นนั้นก็ถูกทำให้อ่อนแอ การอยู่รอดของสังคมใหม่ในโลกาภิวัตน์อยู่ที่กลุ่มเล็กๆ นั่นเอง

ทางที่จะสร้าง ingroup คือเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ที่จะต้องมีความเพราะว่าไม่ทำให้คนเป็นปัจเจก กระแสโลกาภิวัตน์ก็สำคัญที่ทำให้เกิดมีปฏิกิริยาขึ้นมา มันกระตุ้นให้คนที่อยู่ข้างล่างให้เป็นปัจเจกโดยระบบทุนนิยม เอาเปรียบกันอย่างที่เห็นเหล่านี้ ทำให้เกิดมีสองขั้วขึ้นมา กลุ่มคนที่เอาเปรียบก็จะกระทบกับอีกพวกหนึ่งคือคนที่เสียเปรียบ คนที่ด้อยโอกาสเขาต้องรวมพลังขึ้นมา ethnicity ก็เป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดขึ้น

กรณีที่มีมันเกิดขึ้นหลายแห่งที่เป็น political ethnicity เช่นในกรณีของภาคใต้ของประเทศไทยนี้เป็นต้น แล้วยังลงไปไม่ถึงนี่คือจุดเริ่มต้นเพราะฉะนั้นภาคใต้ของประเทศไทยนี้ ethnicity จะรุนแรงมาก เพราะว่าฐานของเขาคือศาสนาที่ฝังรากในขบวนการอบรมสังคัม ภาคใต้แต่เดิมนี้เป็นพื้นที่ส่วนมาก พวกนี้จะอะลุ่มอะล่วย แต่ปัจจุบันทางเลือกของกลุ่มคนในภาคใต้หันมาหาพวกชื้อฮ่วย เราไปสัมผัสมาที่ภาคใต้เมื่อเร็วๆ นี้ เห็นว่ามีกลุ่มชื้อฮ่วยเกิดขึ้นมาก แล้วหัวรุนแรงด้วย คือเมื่อถูกบีบคั้นทางการเมือง ถูกบีบคั้นทางเศรษฐกิจ พวกนี้ต้องหาที่พึ่ง แล้วสิ่งที่ได้พึ่งพาก็คือศาสนา นิยายชื้อฮ่วยจะเข้ามา แต่ในเวลาเราไปมองจากข้างบนจากกระแสของทุนนิยม บอกว่าพวกอิหร่าน พวกอิรักเข้ามาสอดแทรกเผยแพร่ศาสนามุสลิมหัวรุนแรง แต่หารู้ไม่ว่าไม่ใช่ เป็นทางออกของคนที่เขาถูกกดขี่ นี่คือการเป็นมนุษย์นั่นเอง

ethnicity จะเกิดขึ้นจากความเคลื่อนไหวที่เป็นแบบนี้ อย่างที่อาจารย์สุเทพพูดว่าถูกกดดันจากภายนอก ปัญหาทางการเมือง ปัญหาการแย่งทรัพยากรประเด็นหนึ่ง การต้องการได้รับการยอมรับจากกลุ่มภายใน มันจะเคลื่อนตลอด เพราะฉะนั้น สัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นมาที่สร้างสำนึกร่วมมีทั้งการนำเอาของเก่าๆ ที่สืบทอดกับการคิดใหม่มาผสมผสานกัน ถึงเห็นความแตกต่างระหว่างกัน ยกตัวอย่าง กลุ่มกะเหรี่ยงที่อยู่ราชบุรีกับกลุ่มกะเหรี่ยงที่ทุ่งใหญ่นเรศวร นี่คือการแตกต่าง ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดความเข้าใจ แต่เสียดายที่เมืองไทยเรา เราไม่เคยสนใจมาก่อน ข้างล่างเป็นอะไรบ้าง พอมองก็ข้างบนมาบอกผิดกับไทยใช้ไม่ได้ ทำให้เกิดปมด้อยปมเด่นขึ้นมา แล้วเกิด

การเอาวัดเอาเปรียบของพวกนักการเมือง นักการเมืองที่เข้าไปอยู่ในสภามักจะอ้างความเป็นไทยอยู่เรื่อย อย่าง ๖๐ ล้านคนที่เป็นคนไทย ถ้ามีอะไรต่างๆ ไม่ใช่เป็นไทย จะต้องไปรังแกเขา

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ผมชิงชังมากที่สุดขณะนี้ คือ การดัดจริตพูดถึงความเป็นไทยโดยเฉพาะเอกลักษณ์ไทย แล้วจะขอยกไปถึงเรื่องการตั้งกระทรวงวัฒนธรรม ทั้งกระทรวงมี ๓ หน่วยงานเท่านั้นเอง มี สวช. มีกรมศิลปากร มีกรมศาสนา แล้วพูดจะพัฒนาวัฒนธรรมไทย เป็นการมองภาพหนึ่งแต่ไม่รู้ลึกลงไปข้างล่าง คือ กลุ่มต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย และมีสถานการณ์ที่ต้องรอง เพราะฉะนั้น กระทรวงที่เกิดขึ้นต้องคำนึงวัฒนธรรมข้างล่างด้วย ถามว่ารัฐบาลคิดใหม่ ไม่ได้คิดหกรอกครับ นี่คือตัวอย่าง

เราทวนกลับมาพูดถึงเรื่องท้องถิ่นในการปฏิรูปศึกษาอย่างที่ผมเกริ่นไปเมื่อเช้านี้ ถามว่าครูเอาอะไรไปสอน พวกครูไม่รู้จะเอาอะไรไปสอน พวกปฏิรูปบอกว่าครูเอาเรื่องท้องถิ่นมาสอน เพราะฉะนั้น ครูอาจจะทำได้ดีกว่าเก็บข้อมูลมารวบรวมเขียนขึ้นมาแล้วก็บอกว่าสิ่งนี้เป็นหลักสูตร แต่กระบวนการสร้างความรู้ไม่ใช่การรวบรวมข้อมูล ไม่ใช่รวบรวมข้อเท็จจริง ต้องมีการสังเคราะห์มีการตีความ มีการเชื่อมโยง จึงจะอบรมได้

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ยิ่งทำไปเท่าไรยิ่งฉิบหายไปเท่านั้น แต่การทำงานวิจัย สกว. มาทำ คือ ลงไปข้างล่างเพื่อเห็นความหลากหลายในข้างล่าง ซึ่งมีทางที่จะเกิดขึ้นเร็วๆ นี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี และสิ่งที่น่าสนใจมากก็คือว่า ผมพอใจมาก เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นการเริ่มต้นดี แต่เป็นการมีปฏิกิริยาของคนในท้องถิ่นที่พูดรายละเอียดขึ้นมา เริ่มเห็นตัวเองและเข้าใจตัวเอง เป็นเรื่องที่ผมอยากจะพูดในตรงนี้

เพราะว่าผมตั้งใจเสมอว่าจะต้องทำลายวิธีการทำการวิจัยที่เป็นแบบมาจากสภาวิจัยแห่งชาติ ต้องไปสอนกันทุกเย็น เรียนวิธีทำทางสถิติเรียนทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ ผมคิดว่าผมไม่เห็นด้วย ผมเห็นด้วยกับวิธีการของอาจารย์เสน่ห์ จามริก ที่พูดว่า “กระบวนการวิจัยคือกระบวนการเรียนรู้ศักยภาพของมนุษย์” เพราะฉะนั้น เวลากลุ่มใดทำงานวิจัยเอามาเสนอ คนฟังต้องแสดงปฏิกิริยาออกมาที่จะทำให้เกิดความเข้าใจกัน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กฎการวิจัยในวันนี้ไม่ใช่หาข้อยุติ เป็นจุดเริ่มต้นให้หลายฝ่ายมาพบกันแล้วเปิดประเด็นในการตั้งคำถาม เพราะการศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์นั้นเป็น partial research ตลอดเวลา คือ ไม่มีข้อยุติ เป็นประเด็นที่ทำให้เกิดการสนทนาซึ่งกันและกัน มาปะทะสังสรรค์ในกระบวนการเรียนรู้ อาจจะช่วยให้ท่านช่วยกันทำงานวิจัยอย่างนี้ก็ได้ แล้วจะเป็นกระบวนการอันหนึ่งที่จะนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา ผมคิดว่าความล้มเหลวของรัฐขณะนี้คือรัฐทำทุกอย่าง ปฏิรูปราชการ ปฏิรูปการศึกษา แต่แท้จริงแล้วมันต้องมีการปฏิรูปการศึกษาในภาคประชาชน การรวมกลุ่มข้างล่างเป็นการกระตุ้นการศึกษาในภาคประชาชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนไปคิดเป็น ได้ยังกัน ไม่ได้หาข้อยุติ

การศึกษา ethnicity คงไม่ได้มองว่าศึกษาแบบนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ผมว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เราหันมาสนใจ มาโต้แย้งกันเพราะว่า ethnicity แต่ละแห่งต่างกันทั้งสิ้น จะเห็นว่าต่างกันทั้งทางภาคตะวันออก ตะวันตก ภาคกลาง เชิญครับมีใครจะแสดงความคิดเห็น เชิญครับ

มนต์ชัย น้อยสร : นักศึกษาภาคบัณฑิต สาขาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กราบเรียนอาจารย์ด้วยความเคารพ ผมมนต์ชัย น้อยสร ตอนนี้เรียนอยู่ที่ภาคบัณฑิตสาขาการวิจัยทางสังคมที่ธรรมศาสตร์ อาจารย์พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับการวิจัยที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน มีประเด็นหนึ่งที่ผมได้ยินได้ฟังมา อาจจะยังไม่มี การแสดงความเห็น แต่อยากจะฟังความเห็นเหมือนกันว่ามีคนเขาพูดถึงว่า ชาวบ้านที่ทำงานวิจัยเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องเชื้อน ซึ่งผมไม่แน่ใจว่าเป็นที่ไหน ชาวบ้านก็ทำงานวิจัยที่เกี่ยวกับเชื้อนขึ้นมาว่า เขาเดือดร้อนเกี่ยวกับเชื้อนอย่างไร แล้วก็มีการวิชาการที่ทำงานวิจัยให้กับ กฟผ. ออกมาได้แย้งว่างานวิจัยของชาวบ้านไม่น่า

เชื่อถือและไม่เป็นวิชาการ ทั้งๆ ที่ชาวบ้านก็มีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลของเขาเหมือนกัน แต่ก็แบบของเขา หน่วยราชการบอกว่าไม่ใช่ ไม่น่าเชื่อถือ ต้องเป็นแบบนี้

ผมอยากฟังความคิดเห็นของอาจารย์ว่ามันมีประเด็นขัดแย้ง อย่างเรื่องความน่าเชื่อถือทางวิชาการ ไม่น่าเชื่อถือทางวิชาการ อาจารย์คิดว่าอย่างไรหรือว่าคนในที่นี้คิดอย่างไร ควรทำอะไรที่แสดงความคิดเห็นบ้าง

ศรีศักร วัลลิโภดม

เรื่องที่ถามมานี้ เป็นปรากฏการณ์ธรรมดาสำหรับสังคมไทยที่เป็นมาช้านานแล้ว เป็นเรื่องการอ้างอำนาจของรัฐขึ้นมาเพื่อความชอบธรรมของรัฐ ตลอดเวลารัฐจะทำอะไรต้องอ้างความชอบธรรม แต่วิธีการของรัฐอ้างความชอบธรรมของรัฐตามแบบต่างประเทศ ต้องมีการวิจัยก่อนเพื่อที่จะบอกว่าถูกต้องแล้ว จะถามว่าเวลาทำขึ้นจริงๆ แล้ว ครอบคลุมที่ต่างชาติเขาทำหรือเปล่า ในการสร้างเขื่อนแต่ละครั้ง ถ้าที่อื่นเขาทำ เขาไม่ได้วิจัยทีมนเดียว เขาวิจัยหลายทีมรวมทั้งมีประชาพิจารณ์ด้วย แต่เมืองไทยเวลาทำมักจะถูกผูกมัดโดยนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง

โดยเฉพาะพวกนักวิชาการบางกลุ่มจากมหาวิทยาลัยที่ขายตัว ไปตั้งบริษัทแล้วก็ทำการวิจัย การทำวิจัยแบบนั้น รัฐตัดสินใจแล้ว แต่การที่นักวิจัยเป็นนักวิชาการ ทำให้เกิดความชิงชังขึ้นมา เป็นคาถากันผีได้ ก็สร้างประเพณีมาตลอดเวลา เพราะฉะนั้น นักวิจัยที่ขายตัวทั้งๆ ที่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ก็บอกว่าสร้างได้ จึงเป็นประเพณีที่ว่า ทุกอย่างต้องมาจากข้างบน ข้างบนมีอำนาจก็ยืนยันความถูกต้อง นี่คือปัญหา แต่ที่อื่นเขาไม่ทำอย่างนี้ เขาศึกษาชบวนการสร้างในเรื่องเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อ flexibility study จะเห็นว่าต้องสร้างหลายทีมขึ้นมา รวมทั้งความเป็นท้องถิ่นด้วย ถามว่าในเมืองไทยทำไม ไม่ทำหรอก พวกนักวิชาการขายตัวรวกกันทั้งนั้นแหละครับ นี่คือปัญหา ในเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วชบวนการวิจัยที่เกิดขึ้นโดยคนท้องถิ่น ก็คือเกิดขึ้นคล้ายๆ กับ ethnicity นั่นเอง คุณทำได้ พวกเราก็ทำได้

กรณีให้เห็นชัดใน คือ เรื่องปากมูล ไม่ว่ากฟผ. หรือ TDRI. ลงไปวิจัย แต่พอชาวบ้านวิจัยขึ้นมา เขาสู้โดยศึกษาของเขาเอง ชบวนการนี้ไปเผชิญหน้ากันที่องค์การการค้าโลก เผชิญหน้ากัน มาโต้แย้งกัน ปรากฏว่าแพ้วชาวบ้าน เพราะว่าพวกนั้นทำการวิจัยแบบชี้นำกันกล้วย ชาวบ้านสามารถยันได้ว่ามันเป็นอย่างนี้ แต่รัฐยังไม่ยอมรับ ปัญหาที่สำคัญก็คือปัญหาเรื่อง ethnicity เช่นเดียวกัน เรื่องสร้างเขื่อนรัฐมีโมเดล รัฐไม่มีความเข้าใจกลุ่มคนที่มืออาชีพเป็นประมงหรือเป็นอะไรต่างๆ มากมายตามอัตลักษณ์ของเขา มีวิถีชีวิตของเขา เพราะฉะนั้น อะไรก็ตามที่พวกนี้พูดขัดแย้งหมด คือใช้อำนาจไปครอบงำโดยจึงเกิดการเคลื่อนไหวหลายๆ ฝ่าย ที่สร้างภูมิความรู้ขึ้น

เขาปฏิเสธวิธีการของรัฐ เขาบอกว่าวิธีที่เป็นสาเหตุในการวิจัยของรัฐก็เป็นของรัฐ แต่วิธีของเขาก็เป็นของเขาแล้วก็พร้อมที่จะเผชิญหน้า นี่คือสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ทราบว่าเป็นการตอบคำถามหรือไม่ แต่สิ่งที่ สกว. พยายาม คือมองการวิจัยหลายรูปแบบ ชบวนการเรียนรู้ของคนที่อยู่ท้องถิ่นคือเขาจะอธิบายมาก อันนี้คือเจตนาที่ผมมาสนับสนุนตรงนี้ เพราะว่ามันจำเป็นที่จะต้องทำให้สมดุลให้ได้

การสร้างชบวนการวิจัยจากท้องถิ่นก็คือ การที่ศึกษาว่าคนท้องถิ่นเขาคิดกันอย่างไร เขามีความรู้อย่างไร เอามาพบกันครึ่งทาง ไม่ได้หมายความว่าต้องยอมรับทั้งหมด หรือรัฐต้องยอมรับทั้งหมด จะรักษาคุณภาพได้ กระบวนการวิจัยที่พวกเราพยายามสนับสนุนให้เกิดขึ้น “ไม่ได้สนับสนุนให้เกิดการวิจัยจากเบื้องล่างให้ไปอัดกับรัฐบาล” แต่อยากให้มันมีคุณภาพ เพราะผมยังมีอะไรที่อยู่ในใจเหมือนกันว่า ในความเป็นมนุษย์การเชื่อถือในความดีและความซื่อสัตย์มันมีอยู่ด้วยกันทุกคน เราจะยกเว้นไม่ได้ แต่เราต้อง control ด้วยการรักษาคุณภาพ นี่คือสิ่งที่จะช่วยได้

ในฐานะที่เป็นนักมานุษยวิทยา เป้าหมายของเราคือการศึกษาค้นคว้าจากคนข้างล่างตลอดเวลา เพราะฉะนั้นเอาคนของรัฐมาวิจัยเขาจะโดนหลอก ยกตัวอย่างเช่น พูดถึงการให้ citizenship เรื่องของคนตามแนวชายแดนอย่างพวกที่เป็นมอญ ถ้าเป็นอดีตนั้นเรียบร้อยไปนานแล้ว หลวงพ่ออุทุมระถูกยกย่องมากเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ชุม

ชนมอญที่เกิดขึ้นใหม่จะได้ citizenship myth หมดเลย เพราะว่าถ้าผิดพลาดอย่างไรหลวงพ่อดูตมะรับผิดชอบ ก็จะเกิดความอองงาม ในขณะที่ผ่านไปหลวงพ่อดูตมะถูกยกย่องเป็นพระชั้นผู้ใหญ่มีตำแหน่งเป็นพระสมณศักดิ์ ก็เป็นการบูรณาการหลวงพ่อดูตมะเข้าสู่ความเป็นไทย จะเกิดความเข้าใจนี้ขึ้นมา สมัยก่อนทำไมเกิดสมัยทหารอาสา จาม ทหารอาสาญี่ปุ่น ออกญาเสนาภิมุข ชุมชนของคนต่างถิ่น รัฐใช้วิธีนุ่มนวลแบบนี้ พออยู่ในรูป ๓-๔ ชั่วคน ต่อก็คือกลายเป็นคนไทย อย่างพวกกะเหรี่ยงที่ราชบุรีถูกรวบรวมซึ่งความเป็นมนุษย์ แต่ปัจจุบันรัฐไม่ได้เข้าใจถึงสิ่งเหล่านี้ถึงเกิดปัญหาขึ้น

ถ้ามองแบบก่อน การให้สัญชาติเรียบร้อยไปนานแล้ว แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ ต้องมาสอบประวัติอยู่ทุกปี ถ้าผมเป็นมอญเข้ามาอยู่ในสังขละบุรี ผมอยู่ ๑๐ ปี ถูกผมอยู่ที่พม่า พอถูกเข้ามาถูกผมจะได้สัญชาตินี้คือปัญหา แต่ปัญหาที่ทำไมไม่ได้ สมมุติว่าราชการมายึดอำนาจการออกสัญชาติ สัมพันธ์กับการคอร์ปชั่นมีบัตรสีฟ้าสีอะไรต่างๆ สร้างความปั่นป่วนขึ้นมา วิธีอย่างนี้ก็ไม่แตกหรอกครับ แล้วเมื่อปีที่แล้วมีการวิจัยเรื่องการให้สิทธิ์ประชาชนก็มี การพูดถึงเรื่องนี้ แต่พูดถึงว่าการให้เครือข่ายความเป็นชุมชนไม่มีเลย เวลาเราพูดถึงคนชายแดนเราไม่มีขบวนการ assimilation แต่สมัยโบราณเขามี ทุกชาติต้องมีการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ๒ ปัญหาชายแดนทั่วไปที่เกิดขึ้น

สิ่งที่ไม่ดีก็คือ ก็เกิดกลุ่มคนที่แสวงหาผลประโยชน์เอาเปรียบ อย่างนายทุนข้ามชาติ ข้ามไปทางไหนข้ามไปทางนี้ ค้ายาเสพติด เรื่องพม่ายังทะเลาะกัน โดยที่จริงแล้ว มันเป็นเรื่องชั่วร้ายของคนไทยที่ไปส่งส่วยหาผลประโยชน์ทั้งนั้นเลย แล้วที่ถามอย่างที่คุณเมธีว่า อย่างพวกที่บอกว่าคนพม่าเข้ามาเป็นแรงงาน ถามว่าโดยเชื้อชาติเป็นพม่าหรือเปล่า มอญแน่ๆ พม่าหน่อยเหลือเกิน แล้วมอญคือใคร ก็คือคนที่เข้าๆ ออกๆ ในสังคมไทย เขาอยู่กันมาตลอดเวลา มอญที่ปากเกร็ด มอญที่ปากัด เขามาจากไหน ก็มาในขบวนการเช่นที่ว่า จึงกลายเป็นคนไทย

พระยาเจ่งผู้นำชาวมอญเข้ามาก็เป็นคนไทย เราอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ เราเคยอยู่ในยุคสงครามเย็น เรามองอะไรผิดๆ ก็เลยแก้ไขปัญหอะไรไม่ได้ การพัฒนาประเทศ ในขณะที่ ethnicity คือความสัมพันธ์ของกลุ่ม แต่รัฐไปแจกเงินล้านบาทแต่ละชุมชน ชุมชนที่รัฐบาลแจกก็คือชุมชนที่เป็นทางการทั้งสิ้น หมู่บ้าน คำบล โดยความรับผิดชอบของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ซึ่งเป็นเครือข่ายของอำนาจรัฐก็ขัดแย้งกัน ทำให้เกิดการแตกแยกขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ขบวนการสร้าง ethnicity ของท้องถิ่นจึงเกิดขึ้น แล้วหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยที่จะมี ethnicity เพิ่มขึ้นแล้วจะเป็น ethnicity แบบการเมืองอย่างที่อาจารย์สุเทพพูด และที่ได้เห็นเริ่มมีมากแล้วในภาคใต้ของประเทศไทย

สุเทพ สุนทรภะลัช

ขอเสริมนิดหนึ่งนะครับ เรื่องของความเชื่อเรื่องของการวิจัย คือผมอยากจะมองลึกลงไปถึงสังคมวิทยาของความรู้ของเมืองไทย อย่างที่อาจารย์ศรีศักรพูด ถ้าพูดถึงการวิจัยมันก็จะทำในลักษณะที่ว่าไม่ว่าประชาชนหรือว่าคนอยู่ในส่วนใดของสังคมก็ต้องตรวจสอบซักถามต่างๆ ได้ หมายความว่าทางฝ่ายผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิครวมทั้งชาวบ้าน และประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อน ควรได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน แล้วก็สรุปผลงานการวิจัยของความเป็นไปได้ ทฤษฎีอะไรต่างๆ รู้สึกว่าเขามีมาตรฐานซึ่งผมคิดว่าน่าเพียงพอ ผมจะพูดย้อนหลังไปสักนิดหนึ่งว่าทำไม การวิจัยต่างๆ โดยเฉพาะในประเทศไทย ถึงได้เข้าไปอยู่ในกำมือของพวกที่เราเรียกว่า เป็นพวกแทคไทโนแครต คนที่เป็นผู้เชี่ยวชาญไปอยู่ในกรอบอำนาจของรัฐหรือในโครงสร้างของรัฐ

ผลกระทบที่เขียนในบทความที่พูดถึงความสามารถในเรื่องสังคมศาสตร์ในประเทศไทย หลายท่านอาจจะพอนึกออกว่า ตอนเริ่มแรกที่เราเริ่มพัฒนาประเทศเราขาดผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ มหาวิทยาลัยยังไม่เกิดขึ้นในตอนนั้น จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ก็เป็นโรงเรียนวิชาชีพธรรมดาเท่านั้นเอง ส่วนพวกศิลปินก็เป็นช่างศิลป์โดยเฉพาะ จุฬาฯ อย่างที่ผมอยู่ก็เป็นคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ส่งคนไปเพื่อไปเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ มาช่วงรัชกาลที่ ๕ ก็เริ่มส่งคนออกไปเรียนต่างประเทศมาก คนที่ไปก็ได้ทุนของรัฐบาลส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการ เมื่อกลับมา คนเหล่านี้ก็เข้าประจำกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ จะเห็นว่าพวกหัวกะทิที่เราเรียกว่าคนชั้นนำของประเทศ พวกกระทรวงศึกษา

พวกกระทรวงต่างประเทศ วิศวกร นักกฎหมาย และนักการบัญชีเป็นราชการทั้งนั้น มหาวิทยาลัยยังไม่เกิดเลยในสมัยนั้น ในขณะที่คนเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในกระทรวง ทบวง กรมเหล่านี้ เขาก็อ้างว่าเขาเป็นผู้รู้ เป็นผู้วิจัย จริงๆ การที่เขาทำการวิจัยต่างๆ ควบคู่กันไป ในสมัยที่ผมนามาใหม่ ก็เริ่มให้เขายอมรับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น มาตรฐานที่เราว่าร้องว่า ทำไมเขาไม่เอางานวิจัยของเราไปใช้ มันก็เป็นขบวนการ ซึ่งเดี๋ยวนี้คงดีขึ้น สมัยที่เราอยู่กำลังได้รับการยอมรับมากขึ้น

แต่ว่าที่มันฝังลึกอยู่ในกระทรวง ทบวง กรม อยู่ในโครงสร้างอำนาจ คือ พวกที่เราเรียกว่าเทคโนโลยี พวกนี้เป็นพวกที่เขาอ้างว่าเขามีความรู้ งานวิจัยที่ออกมาจากพวกนี้ จริงอยู่อาจจะอิงความรู้ ความสามารถสาขาเฉพาะที่เขาไปเรียนมา แต่ว่าเนื่องจากเขาต้องมีส่วนติดอยู่กับราชการ เพราะฉะนั้น ทักษะของเขาที่ออกมา อดไม่ได้ที่จะมีความเอนเอียงหรือมีอคติไปในทางที่จะสนับสนุนระบบราชการ

งานที่วิจัยออกมาว่ากระทรวงนั้น กระทรวงนี้ทำอะไร ในที่สุดก็ไม่ได้ได้รับความเชื่อถือ แต่ว่าถ้าเราจะมีมองในแง่ของสังคมวิทยาของความรู้ที่มันพัฒนาขึ้นมา เราจะไม่เข้าใจยาก แต่สมัยนี้เมื่อมหาวิทยาลัยเริ่มเติบโตขึ้นมา พยายามที่จะพิสูจน์ สกว.ก็อาจจะเป็นอย่างหนึ่ง ในช่วงชีวิตผมเกิดมาตั้งแต่สมัยสภาวิจัยแห่งชาติ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์บอกว่ามีปัญหาอะไรไหนเข้ามาเถอะ เราทำวิจัยเสร็จก็จะโยนกลับไป แล้วท่านเอาไปใช้ จนกระทั่งสภาวิจัยพังไปมาถึง สกว. ต้องชี้แจง พิสูจน์ตัวเองเลยว่าทำหน้าที่อะไร แต่ละท่านเราได้รับความเจ็บปวดเรื่องเช่นนี้ ในชีวิตผมก็อาจจะได้เห็นแค่นี้ สกว. บอกว่า สกว. ก็ยังมีอะไรจะต้องแก้ไขปรับปรุงอีกมาก แต่ว่ามันก็เข้ามาถึงจุดที่เราเรียกว่าเป็นจุดที่เราต้องการมาก อันนี้ก็อยากจะท้าวความให้เห็นว่าไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นมาลอยๆ โดยไม่มีสาเหตุ แต่ถ้าเรามองลึกๆ ไปแล้วมันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานแล้ว

ศรีศักร วัลลิโภดม

ท่านผู้ใดแสดงความคิดเห็นใหม่ครับ เชิญครับ ขอท่านอาจารย์นิจก่อน คือท่านอาจารย์นิจเป็นนักวิชาการอาวุโส ยึดติดเป็นผู้ชำนาญการผังเมืองของกระทรวงมหาดไทยครับ

นิจ วิทยธรณินันท์

กระผมนึกถึงเรื่องเทคโนโลยีที่เราได้เปรียบกับพวกชาวบ้าน กรณีที่เห็นเป็น เรื่องปากมุลนี้พวกเทคโนโลยี ขณะที่เราได้เปรียบเขามาก แต่เราก็เสียเปรียบชาวบ้านอยู่เหมือนกันในเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญาของเขา เพราะฉะนั้น ผมอยากจะช่วยแก้แทนพวกชาวบ้านนิดหนึ่งว่า บางเรื่องเราไม่รู้พวกเทคโนโลยีไม่รู้

ครั้งหนึ่งมีนิทรรศการภาพและแผนที่ของมูโอวี นักสำรวจชาวฝรั่งเศสที่มาสำรวจลาว ไทย เขาแสดงรูปหนึ่งนะครับ เขาไม่รู้ว่าเป็นรูปอะไร คนที่จัดแสดงนะชะ ซึ่งถ้าไปตามอย่างคุณเทิม มีเต็ม หรือ พวกมหาตมาวัดเขาจะตอบได้ คือมันมีตัวหนังสืออยู่สามพยางค์ PA TA WI นะครับ ปาทาวี ผู้แสดงก็ไม่ว่าอะไร เมื่อครั้งเขามาสระบุรีเขาเขียนว่าเขามาเยี่ยมปาทาวี คือไม่รู้ ความจริงคำนี้เป็นคำที่กล่าวถึงเนินเขาหรือเนินเตี้ยๆ ซึ่งมีตำนานเกี่ยวกับศาสนา พูดถึงพระฉายแต่เราเรียกว่าปฐวี พอปฐวีก็ไม่ว่าเรื่องเพราะเขาไปเรียนเมืองนอกกันมา ไปเรียนเมืองฝรั่ง

อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่เพื่อนผมคนหนึ่งอยู่ที่จุฬาฯ ชื่ออาจารย์ไพบุสย์ ไม่กี่ปีนั้นะครับ เขาเรียกอาจารย์ปู เพราะแกเป็นผู้เชี่ยวชาญทางชีววิทยาเรื่องปู มีปูเจ้าฟ้าที่แกค้นพบ ไปเกี่ยวกับแก พอถึงล่าธารแกก็พลิกหินแล้วก็เจอปู แกก็เชี่ยวชาญมากแต่ไปติดอยู่อันหนึ่งซึ่งชาวบ้านไม่ได้ คือไปอ่าน report ว่าเจอปูอย่างหนึ่งที่จังหวัดหนึ่งแล้วแกไม่รู้ว่าจะจังหวัดนั้นคือจังหวัดอะไร แกบอกว่าแกเสียเวลาหลายเดือนเพราะว่าแกรู้แต่จังหวัดตาก แต่พวกฝรั่งเขาเขียนไว้ว่าจังหวัดระแหง นี่เราเสียเปรียบชาวบ้านเขาแล้วนะครับ

แล้วก็ยังมีอีกตัวอย่างหนึ่งเรื่องเมื่อเร็ว ๆ นี้ ที่นักวิจัยหรือเทคโนโลยีเราทำ พวกเราทุกคนรู้เรื่องนี้ดีเรื่องบ้านทองกุด เพื่อนผมเป็นชาวปักษ์ใต้ เขาขำมาก เขาบอกว่าความจริงมันมีอยู่ ๒ คำซึ่งตรงข้ามกัน แล้วก็แสดงถึงลักษณะภูมิศาสตร์ได้ทองทะเลนี้ ถ้าเป็นบ้านกุด บ้านทองกุด เขายกตัวอย่างมาหลายคำแต่มีคำว่ากุด หมายถึงถึงที่นั่นจะต้องมีหินโสโครก มีปะการัง อีกอย่างหนึ่งเขาเรียกว่าบ้านเนียนหรือบ้านทองเนียน ยกตัวอย่างเช่นตำบลหนึ่งอยู่ระหว่างเกาะสมุยกับเกาะแตนนี้ เขาบอกว่าตอนนี้เป็นบ้านทองทรายและมันก็มีบ้านทองเนียนอีก เพราะฉะนั้น ๒ คำนี้ ถ้านักวิจัยของเราจะไม่พลาดเลย จริง ๆ พวกเราไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับท้องถิ่นนี้ เราถึงเป็นเทคโนโลยีที่ทำวิจัยพลาดไป เพราะฉะนั้น ที่เขาบอกว่างานของชาวบ้านมันไม่มีรากฐานอะไร ผมก็ขอแก้ตัวให้ด้วยตัวอย่างเล็กๆน้อยๆ แค่นี้ครับ

ศรีศักร วัลลิโภดม

ขอบพระคุณครับที่อาจารย์นิจเสริมขึ้นมา เรื่องการตั้งชื่อสถานที่ ชาวบ้านเขาตั้งชื่อสถานที่ด้วยทักษะภูมิศาสตร์อย่างเช่น ลาด กระทุ่ม บาง พวกนี้ จะบอกลักษณะภูมิศาสตร์ เวลาเขาตั้งชื่อนี้เขาจะเอาตำนานไปใส่ด้วย เพื่อที่จะบอกความเป็นมาบางอย่างว่าเป็นอย่างไร และชื่อของนี้จะรับรู้โดยคนในท้องถิ่นนั้น จะมีตำนานที่ไปสัมพันธ์กับระบบความเชื่อของเขามากมาย รวมทั้งยังมีหนองน้ำบางแห่ง ก็ตั้งชื่อเป็นอย่างนั้น แล้วที่เคยตั้งชื่อสถานที่สาธารณะแม้แต่ป่าก็ยังมียชื่อเลย แล้วพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่สำคัญกับชีวิตทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเขา เพราะเวลาใช้ทรัพยากรของพื้นที่สาธารณะเขาจะแบ่งกันใช้ มีผีเดียว ระบบจารีตเข้าไปคุ้มครอง

ในเวลาที่นักวิชาการเข้ามาใหม่ ชอบไปตัดจริดแล้วเปลี่ยนชื่อ เอาชื่อเดิมที่เป็นชื่อรวมสาธารณะไปใส่ชื่อของตัว ตระกูลตัวหรือนักการเมืองใหญ่ๆ แล้วทำให้เขว สิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะสามารถเรียกร้องสิทธิในชุมชนขึ้นมาได้ เช่นไปติดต่อกับคำว่าป่าชุมชนอยู่นั่นเอง ป่า คือสถานที่สาธารณะอย่างหนึ่งในท้องถิ่น มันมีทั้งหนองน้ำ ท้องทุ่ง อะไรต่างๆ มากมายที่เขาแบ่งทรัพยากรกัน แล้วตำนานต่างๆ เหล่านี้ที่สร้างขึ้นมาก็คือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั่นเอง เป็นประวัติศาสตร์ของประชาชน แต่รัฐจะลบประวัติศาสตร์ของประชาชน แล้วก็ครอบงำประวัติศาสตร์จากรัฐ ที่นักวิชาการมหาวิทยาลัยตัดจริดเอาไปใส่แทน ความเป็นไทยก็คือประวัติศาสตร์ของรัฐเมื่อใดก็ตาม ไม่ปลดปล่อยประวัติศาสตร์ของประชาชน เราก็มมีปัญหา เพราะฉะนั้น ในทางที่ดีต้องยอมรับขบวนการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วย เพราะคือสิ่งสมมุติตนเอง ผมว่าความสมมุติเป็นความจริงอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ แต่มีปัญหาเวลานักวิชาการของรัฐมองประวัติศาสตร์ก็ไปค้นหาความจริง นี่คือนักวิชาการที่ผมเขียนอยู่ คือปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ในกลุ่มนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี เป็นอย่างนี้ตลอดเวลา

จะมีใครแสดงความคิดเห็นไหมครับ ถ้าไม่มีก็ขอให้พิธีกรรับหน้าที่ต่อไป

อาภาภิรัตน์ วัลลิโภดม : พิธีกร

ต้องขอขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้ง ๒ ท่านนะคะ คือ ท่านอาจารย์สุเทพ สุนทรภัสส์ และอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม โดยเฉพาะท่านอาจารย์สุเทพ ท่านมาไกลจากเชียงใหม่ ทั้งๆ ที่ท่านไม่ค่อยสบายเท่าไร เพราะทุกครั้งที่เราจัดโครงการนี้ขึ้น เมื่อ ๒ ปีที่แล้ว เราจัดเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ท่านก็กรุณามาให้คำวิจารณ์ทุกครั้งไป ถ้าไม่มีใครจะถามแล้ว ในนามของโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ศรีศักร หัวหน้าโครงการ ท่านอาจารย์สุเทพ สุนทรภัสส์ คณะนักวิจัยและผู้ประสานงานที่ทำให้งานนี้สำเร็จไปได้อย่างลุล่วง ท่านผู้มีเกียรติที่ให้เกียรติเข้าร่วมสัมมนาในวันนี้ พรุ่งนี้เรามีกองต่อ เราจะมาคุยกันต่อในเรื่องความหลากหลาย แต่ว่าจะเปลี่ยนประเด็นไปที่งานทางด้านสถาปัตยกรรม งานช่างและเอกสารโบราณ เวลาเดิมแต่ว่าสถานที่เปลี่ยนเป็นห้อง ๔๐๗ ขอบพระคุณอีกครั้ง สวัสดีค่ะ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ

งานสถาปัตยกรรม เอกสารโบราณ และงานช่างในภาคกลาง

วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๕

ห้อง ๔๐๗ ชั้น ๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ

เวลา ๘.๔๕ น. - ๑๒.๓๐ น.

อาภาภิรัตน์ วลลิโกดม : พิธีกร

สวัสดีค่ะ ขอนำท่านสู่วันที่สองของการประชุมนำเสนอผลงานวิจัยชุดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาคกลาง เมื่อวานเรามีอาจารย์ศรีศักรมาเกริ่นนำในช่วงแรกของรายการ คณะผู้จัดทำเห็นว่าในวันนี้หลายๆ ท่านอาจจะยังไม่ทราบที่มาที่ไปของโครงการ ก็จะขอเรียนเชิญ อาจารย์ศรีศักร มาแนะนำโครงการนี้ให้ท่านผู้ที่มีเกียรติทราบ เรียนเชิญอาจารย์ศรีศักรค่ะ

ศรีศักร วลลิโกดม : หัวหน้าโครงการ

นมัสการพระเจ้า และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ผมจำเป็นต้องพูดในวันนี้ เพราะว่ามีหลายท่านเพิ่ง และต้องทำความเข้าใจว่า โครงการนี้ คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งมีหลากหลายจริงๆ จะพบว่า ประเด็นที่มาพูดนี้ต่างกันทั้งสิ้น เมื่อวานนี้เป็นเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องเกี่ยวกับชาติพันธุ์ วันนี้จะเป็นอีก ๓ เรื่อง ซึ่งไม่เหมือนกัน คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผมอยากเรียนให้ทราบว่า โครงการนี้มันเริ่มมาตั้งหลายปีแล้ว เป็นความคิดของ สกว.แล้วมีทุนค่อนข้างมาก เมื่อจะทำก็มีการระดมสมองกัน มีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญที่ไปแสดงทัศนะ แล้วเราก็พยายามจะบอกว่ามันควรจะว่าในเรื่องอะไร มีหัวข้อมากกว่านี้ แต่เมื่อตอนนั้นมันเกิดฟองสบู่แตก สกว. เงินน้อย เลยตัดจำนวนเงินมหาศาล ทำให้โครงการลดลงเหลือเพียง ๖ โครงการเท่านั้น โครงการแต่ละโครงการเงินน้อยนิดเดียว น่าขอบคุณวิทยากรที่เสนองานวิจัยอุตสาหกรรมที่นำมา เป็นความอาภัพของโครงการนี้ พอตอนหลังรู้สึกว่าได้เยอะแยะเลย แต่โครงการนี้เป็นโครงการเก่าแล้วก็เลยทำเรื่อยมา

ในการระดมความคิดนั้นก็มีนักวิชาการหลายท่านเข้ามาร่วมด้วย ต่างก็มีทัศนะและความเชี่ยวชาญของตัวเอง อย่างเช่น อาจารย์ อรศิริ ปาณินท์ โครงการอาจารย์อรศิรินี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาคารเรือนคำ ซึ่งมีความจำเป็นเพราะเวลาที่เปลี่ยนไป บรรดาย่านตลาดมันเปลี่ยนหมดเลย อาคารในตลาดเปลี่ยนเร็วเหลือเกิน นี่ก็เป็นอีกมิติหนึ่งในการมองความหลากหลายของวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องย่านตลาดไปสัมพันธ์กับสังคมเมือง ไม่ใช่สังคมในหมู่บ้าน ส่วนมากเราจะพูดถึงสังคมในหมู่บ้าน แต่ว่าเมื่อใดก็ตามที่มีย่านตลาด โครงสร้างในสังคมเปลี่ยนจากระดับหมู่บ้านมาเป็นเมือง เพราะมีคนหลายอาชีพมาอยู่รวมกัน โดยเฉพาะย่านตลาดมันเปลี่ยนได้รวดเร็วมาก เวลาท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ เสียหายว่าหมดไป เราไม่ได้มีการศึกษา อย่างอาจารย์อรศิริ ก็ทำเป็นการรักษาสืบเสาะนี้ สิ่งที่โดดเด่นของอาจารย์อรศิริ ก็คือการสังเกตภาพให้เห็นว่าย่านตลาดนี้เป็นอย่างไร ซึ่งสายเส้นผมว่ามีคุณค่ามาก เพราะว่าที่อื่นๆ เราถ้าขุดมันมีความจำกัดมองเห็นภาพรวมนั้นไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่มีคุณค่ามาก ซึ่งอาจารย์อรศิริทำมาเป็นงานใหญ่สำหรับชีวิตมากกว่า เป็นเพราะว่าถนัดทางนี้ แต่นักวิชาการสมัยใหม่จับฉ่าย ถ้าได้เงินเท่าไรก็ไปทำตามนั้น ขณะนี้เราได้ผู้เชี่ยวชาญที่จะเสนองานที่มีคุณค่า

อีกอันหนึ่งที่มาคุยกัน คืองานทางด้านวรรณกรรม ซึ่งตอนประชุมก็มีอาจารย์ล้อม เพิ่งแก้วก็มา อาจารย์ล้อมท่านเป็นคนปักชำได้แล้วท่านมากลายเป็นคนเพชรบุรี แต่นิสัยอาจารย์ล้อมชอบเรื่องบทกลอนท่องจำได้เป็น

เล่มๆ อาจารย์ล้อมให้ความสนใจต่อพวกวรรณกรรมเก่าๆ ซึ่งเหมาะกับชีวิตอาจารย์ล้อม เพราะปัจจุบันเพชรบุรีเหมือนกับอยุธยาที่ยังดำรงอยู่ ตามวัดตามวาต่างๆ อาคารทางสถาปัตยกรรมต่างๆ หลงเหลืออยู่ในเพชรบุรีมากกว่าจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทย ที่เพชรบุรีมีสมุดข่อย โบราณ มีวรรณกรรมเก่าๆ มากมาย แต่ไม่มีคนสนใจ ผมจำได้เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว ๓๐ ปีที่แล้ว ผมไปกับพ่อผมและอาจารย์จร สุขพานิช เข้าไปในวัดหนึ่ง ไร่โยเต็มเลย แล้วก็ดูพระธรรมมันทะลักลงมามีพวกเอกสารโบราณเยะเยะ มานั่งคิดทำไมไม่มีใครสนใจ เสร็จแล้วของเหล่านี้ก็ถูกทำลายโดยพวกนักเล่นพระเอาไปป่นทำพระเครื่องหรือไม่ก็ถูกพวกฝรั่งซื้อไป พวกเยอรมันซื้อไปเยะเยะ ทั้งภาคเหนือภาคกลางเหลือเก็บไว้ไม่เท่าไร

จนกระทั่งมาเร็วๆ นี้ ตอนที่เรাজัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คุณค่าทางเอกสารเกิดขึ้นตั้งแต่วัดม่วงแล้ว มาที่อีสานได้เอกสารเยะเยะ แต่เพชรบุรีเขาก็มีการเก็บไว้ ตอนหลังก็มีคนที่มีความรู้และอยากที่จะปริวรรต อาจารย์ล้อมนี้เป็นตัวตั้งตัวตีในการนี้ เราก็ประเคนเงินให้อาจารย์ล้อม แต่อาจารย์ล้อมท่านก็เป็นคนอายุมากแล้วต้องปล่อยท่าน ก็ให้อาจารย์ล้อมเท่าที่ทำได้ สักพักอาจารย์ล้อมก็คงจะมาพูดให้ท่านฟัง สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องวัฒนธรรม เราเห็นวัฒนธรรมโบราณที่สืบเนื่องมาถึงรุ่นรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้เป็นอย่างไร เราได้เห็นความลุ่มลึกของวัฒนธรรมของเราแต่โบราณ เรื่องสมุดข่อย โบราณมันมีความหมาย ครั้งหนึ่งผมนำผู้อำนวยการยูเนสโกไปที่พิพิธภัณฑ์ของราชภัฏที่นครศรีธรรมราช เขามีสมุดข่อย โบราณมาก เขามายกย่องว่าดีมาก สังคมไทยเป็นสังคมที่ก้าวหน้า เพราะว่าในสังคมของเขา คือ ฟิลิปปินส์ มีบางส่วนที่มีเอกสารแบบนี้ หมายความว่าสังคมของเราตั้งแต่อดีตเป็นสังคมที่มีลายลักษณ์ เพราะฉะนั้นจึงเก็บถ่ายทอดต่อกันมา แต่สังคมประเทศอื่นจะพบว่ามันออกมาทางการบอกเล่าปากเปล่า แต่เมืองเรามีการถ่ายทอดเป็นหนังสือ

การฟื้นฟูก็เห็นว่าทำให้เราทวนกลับมาศึกษาอะไรเก่าๆ และในยุคปัจจุบันนี้ซึ่งเป็นยุคของคนชั้นกลางที่มีอายุต่ำกว่า ๔๐ ปีลงมา พวกนี้จะไม่รู้ของเก่าเลย น่ากลัวมาก ในยุคสงครามเย็นเราชาติที่จะเข้าใจภูมิปัญญาในอดีต เพราะฉะนั้น การค้นคว้าของอาจารย์ล้อมก็จะมี ความหมาย ผมอยากให้มีการตื่นตัวมาก

อีกอันหนึ่งคืองานช่างฝีมือซึ่งเป็นความสนใจของอาจารย์ปริดา อาจารย์ปริดาให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องการละเล่น การแสดงละคร รวมทั้งงานช่างต่างๆ แล้วก็พยายามอบรมลูกศิษย์ให้สนใจในทางด้านนี้ เพราะฉะนั้น อาจารย์ปริดาก็ไปติดต่อชาวบ้านส่งคนไปศึกษา ก็เป็นอีกมิติหนึ่ง งานช่างฝีมือ งานก่อสร้าง งานศิลปะ มีน้อยเพราะเมืองไทยหายไปหมดในแต่ละท้องถิ่น เขามีลักษณะพิเศษของเขา เขามีตัวตน เขามีอัตลักษณ์ของเขา แต่สิ่งเหล่านี้ ได้ถูกกลืนหายไป งานที่อาจารย์ปริดาทำ ก็พยายามที่จะศึกษาว่า ในอดีตแต่ละท้องถิ่นมีการถ่ายทอดวิชาอย่างไร เพื่อเป็นการพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผมขอเชิญอาจารย์อรศิริ มาดำเนินการต่อไป นะครับ ขอบพระคุณครับ

อรศิริ ปาณินท์ : ผู้วิจัย

สวัสดิ์คะ ก่อนอื่นต้องขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ศรีศักร เพราะท่านเป็นผู้มีพระคุณต่อดิฉันมา ๓๐ ปีได้ และท่านเป็นที่ปรึกษาทุกครั้งและจะได้อะไรมากมาย งานชิ้นนี้ที่อาจารย์ชวนทำ ก็เห็นว่ามีความสนใจทางด้านนี้ ทำแล้วพอใจรู้สึกว่ามันสนุกมาก เพราะว่าสำหรับงานชิ้นนี้เราคงทราบว่าเป็นโครงการใหญ่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง ดิฉันทำกับอาจารย์สมคิดแล้วก็มีผู้ช่วยวิจัยภาคสนาม ส่วนใหญ่จะมีลูกศิษย์มาสมัคร ว่าอาจารย์จะทำงานใหม่ มีความรู้สึกว่าการนี้เป็นที่สนใจของคนรุ่นใหม่มาก ทำให้เขาเข้าไปสัมผัสแล้วก็สามารถนำเอามาใช้ได้สำหรับสถาปนาปัจจุบัน

ถามว่างานชิ้นนี้ที่เข้าไปอยากได้คำตอบอะไรบ้าง เพราะปกติแล้วตลาดพื้นบ้านคุณค่าไม่ได้อยู่ที่ตัวสถาปัตยกรรม บางอย่างในสถาปัตยกรรมไม่มีค่าเลย แต่ชีวิตที่มากับตัวสถาปัตยกรรมมีค่าอันเหลือ เราก็มีความรู้สึก โอกาสที่จะหาย ๔๐% อยากดูซิว่าเกิดขึ้นมาอย่างไรบ้าง ตลาดพวกนี้เป็นตลาดพื้นบ้านทั้งห้องแถวค้าขาย

และตัวตลาด อันที่สองคือมีพัฒนาการในตัวเอง ข้อสามคำถามที่ยากได้คำตอบคือ สภาพทางกายภาพเป็นอย่างไรบ้าง หน้าตาเป็นอย่างไรบ้าง หน้าตาที่แบบชาวบ้านไม่มีสถาปนิกออกแบบ ความจริงเขามีหน้าตาดีกว่าที่สถาปนิกออกแบบมาอีก หน้าตาน่ารักมากเลย ดิฉันเอาสิ่งเหล่านี้มาบอกลูกศิษย์ว่าคุณ ตึกแถวของใหม่ ๆ ผู้แบบนี้ไม่ได้เลยและทำให้ดูอย่างเขาไม่ได้ คำถามสุดท้ายที่ต้องการคำตอบก็คือ มันจะมีโอกาสอยู่ต่อไปได้หรือเปล่า แนวโน้มในอนาคตจะเป็นอย่างไร เพราะว่ามันจะสู้เซเวนอีเลเฟน สู้คาร์ฟู สู้แมคโครได้ไหม แต่คำตอบน่าสงสารคือ ๙๐% ก็ไม่อยู่ ไม่ค่อยจะมีโอกาสจะอยู่

วิธีการศึกษาเป็นอย่างไรบ้าง คืองานนี้เน้นการสำรวจภาคสนาม เพราะฉะนั้น งานภาคสนามจะเป็นใหญ่ แต่ก่อนจะทำการศึกษภาคสนามเราศึกษาเอกสาร ๖-๗ เดือนก่อน เอกสารของเราคือศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเรียนให้ทราบว่ายากจริง ๆ เท่าที่ดูมีของอาจารย์สุภาภรณ์ ดัชนี ศลารักษ์ ค่อนข้างเยอะที่เกี่ยวข้องกับแถวราชบุรี สุพรรณบุรี แล้วก็พวกที่เป็นประวัติความเป็นมาต่าง ๆ กลุ่มนี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเอกสารประกอบสัมภาษณ์ เพราะว่าประวัติที่ได้ไม่ครบ ที่ทำมา ๑๗ แห่ง เดี่ยวจะให้อายุอยู่ตรงไหนบ้าง ประวัตินี้ได้เพียงแห่งถึงสองแห่ง นอกนั้น ได้จากการสัมภาษณ์ต้องเอามาเช็คตรวจสอบกันบ้าง คงจะไม่ ถึง ๑๐๐% แต่ว่าอย่างน้อยก็รู้ว่า ช่วงไหนตลาดไฟไหม้ ส่วนใหญ่ข้อมูลจะตรงกัน แต่รายละเอียดข้อมูลจะคลาดเคลื่อนบ้าง

หลังจากนั้น เราก็ใช้ข้อมูลจากการสังเกตและใช้แบบสอบถามด้วย เพื่อให้รู้ว่าลักษณะกายภาพเป็นอย่างไรบ้าง เจ้าของชอบที่อยู่ของตัวเองไหม อยากจะย้ายหรือมีแนวโน้มจะย้ายถิ่นฐาน ถ้าเมื่อคนที่มาอยู่ ๒๐-๓๐ ปีขึ้นไป หรือ ๕๐-๖๐ ปีไม่เคยคิดจะย้ายถิ่นฐาน ทั้ง ๆ ที่ดูสภาพขมขื่อก็ไม่อยากย้ายถิ่นฐาน ถามว่าน้ำท่วมเป็นอย่างไรบ้างอย่างคุณยายคุณตา บอกว่า ไม่เป็นไรหรอกเขามาแล้วไป มีความรู้สึกที่น้ำมาแล้วก็ไป ท่านไม่รู้สึกเลย

แต่ถ้าเมื่อคนที่เพิ่งมาอยู่ ๕ ปี จะบ่นมากอยากจะย้ายหนีไม่ได้ นี่คือลักษณะอย่างหนึ่ง ซึ่งคนเราติดกับถิ่นอย่างน้ำท่วมถ้าถามคุณตา-คุณยายไม่รู้สึกเลยและท่านก็บอกว่าน้ำขึ้นน้ำลงไม่ได้อยู่นาน ถึงอยู่นานก็ขึ้นแล้ว ท่านก็พูดเหมือนกับเป็นญาติพี่น้องว่าไม่เป็นไรหรอก เขามาแล้วเขาก็ไป พูดแบบว่าเขามาเยี่ยมเยียนแล้วเขาก็ไป

ที่นี้ถามว่าที่ไหนบ้างจากการศึกษาเอกสาร ตลาดพื้นบ้านจุดแรกของการเกิดของนี้มาจากตลาดน้ำก่อนจุดที่เลือกสำรวจในภาคกลางจะไปตามแม่น้ำ ๓ สาย สายแรก คือ แม่น้ำท่าจีน สายที่สอง คือ แม่น้ำแม่กลอง และสายที่สามเป็นแม่น้ำเล็ก ๆ เส้นหนึ่งคือ แม่น้ำเพชรบุรี

แม่น้ำท่าจีนนี้ผ่านหลายจังหวัดเริ่มตั้งแต่สุพรรณบุรี ถ้าดูในเอกสารแม่น้ำท่าจีนที่ผ่านสุพรรณบุรีก็เรียกตามชาวบ้านว่าแม่น้ำสุพรรณบุรี ถ้าผ่านนครปฐมเป็นแม่น้ำนครชัยศรี เริ่มจากตลาดท่าช้าง ตลาดศรีประจันต์ ตลาดเก้าห้องสุพรรณบุรี ลงมานครปฐมมี ตลาดบางเลน ตลาดลำพยอม นครชัยศรี ตลาดวัดดอนหวาย วัดดอนหวายนี้จะที่เดียวสวนทางกับที่อื่นทั้งหมด ที่อื่นเขาร้าง วัดดอนหวายนี้เข้าไปสำรวจวันอาทิตย์ไม่ได้มีแต่หัวคน เข้าสำรวจวันธรรมดาแม่ค้าไม่ค่อยตอบเลย เพราะว่าเสียเวลาขายของ ซึ่งแตกต่างจากที่อื่น

พอมาถึงแม่น้ำแม่กลองมาสู่จังหวัดราชบุรี เริ่มตั้งแต่ตลาดซึ่งเมื่อก่อนเป็นตลาดสำคัญแต่ตอนนี้ไม่สำคัญ คือ ตลาดลำพยอม ตลาดบางแพ วัดโพธาราม แล้วก็ตลาดเจ็ดเสมียน ขณะนี้มีห้องแถวชนิดเดียว แต่ถ้าเผื่อไปค้นตามประวัติศาสตร์ของอาจารย์สุภาภรณ์ จะบอกว่าตลาดเจ็ดเสมียนนี้เป็นที่รถไฟ ส่งสินค้าทางรถไฟ เมื่อก่อนนี่จึงเจริญรุ่งเรือง

สุดท้ายก็มาเพชรบุรีในแม่น้ำเพชรบุรี มีตลาดบ้านแหลม ตลาดท่ายาง และตลาดวัดกก ดิฉันจะให้ดูหน้าตาผ่าน ๆ แต่ละตลาดหน้าตาเป็นอย่างไรบ้าง นี่เป็นตลาดบ้านแหลมเริ่มตั้งแต่ตลาดเล็กๆ ก่อน คือคำว่าตลาดของดิฉันหมายถึง มีทั้งตลาดสดบ้างหรือมีร้านค้าก็เรียกว่าตลาด

ที่แรกเป็นตลาดเล็กๆ ชันเดียวเกิดขึ้นริมแม่น้ำเพชรบุรี นี่เป็นภาพสเก็ต ดิฉันเป็นคนชอบเขียนรูปเก็บข้อมูล ยืนอยู่ก็จะเขียนไปเรื่อย ๆ ก็ได้อะไรเป็นชีวิตดี ไม่ละเอียดย แต่ว่าภายใน ๑๐ นาที ๒๐ นาทีก็สามารถจะเก็บมาได้ หน้าตาจริง ๆ จะออกมาแบบข้างล่างเป็นสองแถวอยู่ติดแม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำเพชรบุรีแคบมาก ตอนแรกไปดูคิด

ว่าเป็นคลอง ดิฉันจะให้ดูผ่านๆ ท่านอาจารย์สมคิดจะบอกรายละเอียดว่าเป็นอย่างไรบ้าง ต่อไปเป็นตลาดชั้นเดียว กำลังสู้กับตลาดแบบใหม่อยู่นะคะ คือ ตลาดบางแพที่ราชบุรีใกล้ๆ ศูนย์การค้าใหม่ แต่ว่าตลาดเก่ายังอยู่ได้ เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อยู่ลึกๆ ไม่นิยมไปตลาดใหม่เพราะแพงกว่า ที่นี้ยังซื้อข้าวของได้ในราคาที่ต่อรองกันได้ ในราคาที่เหมาะสม ตัวตลาดถ้าเผื่อดูตามนี้จะเห็นว่า ถ้ามองสถาปัตยกรรมสวยไหม คงไม่ แต่ชีวิตเขาดีมาก บางตลาดดูข้างนอกโหล่มาก แต่พอไปดูข้างในสภาพแวดล้อมภายในดีทีเดียว อยากไปอยู่แทนเขาด้วยซ้ำ

ต่อมาตลาดชั้นเดียวแถบถนนเขาที่ราชบุรี เป็นห้องแถวต่อเนื่อง ที่ดิฉันสนใจเพราะจริงๆ แล้วเป็นบ้านพัก ไม่ใช่ว่าห้องแถวต่อเนื่องเป็นบ้านที่แบ่งเป็นห้อง ๓ ห้อง แยกเป็นส่วนต่อเนื่องกัน แล้วก็มีการค้าขายต่อเนื่อง สามารถค้าขายได้ ผ่านไปยังมีไก่อ่างขายทุกอย่างเพียงแต่ว่าขายในระดับท้องถิ่น หน้าตาจริงๆ จะเป็นแบบนี้ ดูแล้วทึบๆ แต่ว่าจะมีในรายงานตอนสุดท้ายว่า ทึบๆ นี้อยู่สบาย เป็นวิทยาศาสตร์นิดหน่อย

หลังจากนั้น มาดูตลาดที่เป็นสองชั้นเป็นตลาดเจ็ดเสมียน ตลาดเจ็ดเสมียนมีประวัติตลกๆ ถ้ามองประวัติทำไมถึงชื่อเจ็ดเสมียน ทุกคนจะเล่าแบบหัวเราะว่า เจ็ดเสมียนเพราะคลองแถบนี้มีกระชังต้องใช้เสมียนถึงเจ็ดคนนับ นับเท่าไรก็ไม่ถ้วน นี่คือประวัติเจ็ดเสมียนของเขา คนที่เล่าก็เล่าไปหัวเราะไปเพราะว่ามีความรู้สึกที่ไม่ค่อยเข้าท่าเลยกับประวัติแบบนี้ พูดถึงเมื่อก่อนตลาดนี้เคยเจริญ แต่พอช่วงนี้การเปลี่ยนแปลงสินค้ากับการคมนาคมทำให้ตลาดเริ่มวายแต่ยังใช้งานได้อยู่ เพราะว่าแถวนี้ยังมีจุดดึงดูด มีหัวไซโป้ร่อย เพราะฉะนั้น คนที่ผ่านไปผ่านมาก็ยังแวะไปที่ตลาดนี้ได้

ที่เมืองเพชรแถบหน้าวัดมหาธาตุกับข้างวัดมหาธาตุยังมีตลาดไม้หลงเหลืออยู่ ๒ แถบ หน้าวัดที่หนึ่งกับข้างซอยวัดมหาธาตุก็ยังมีการขายของอยู่ เพียงแต่ว่ามีรูปร่างหน้าตาซึ่งค่อนข้างจะสมัยใหม่หน่อย จะมีห้องแถวใหม่เกิดขึ้นแต่หน้าตาก็ยังมีส่วนที่เป็นห้องแถวไม้ยังหน้าตาดีอยู่

มาตลาดที่ใหญ่ขึ้นสักหน่อย ตลาดเท่าที่ผ่านมาจะเป็นแถวเฉพาะ ๒ แถวเล็กๆ นี่จะเป็นวังใหญ่ซึ่งเดี่ยว ดิฉันจะให้ดูผัง หน้าตาจะเป็นอย่างไรบ้าง ตลาดท่าทางที่เมืองเพชร ตลาดท่าทางน่าเสียดาย คือตลาดที่เป็นไม้ยังมีอยู่มากแต่การที่มีถนนใหญ่ตัดมา จะเริ่มมีห้องแถวใหม่ๆ เกิดขึ้นเต็มไปหมด และตลาดที่ใหญ่เขาจะแบ่งเป็นหลายกลุ่ม มีตลาดสดหลายตลาดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน จึงมีความหลากหลาย หน้าตาตลาดก็จะมียังตลาดที่เป็นห้องแถวไม้ ดูห้องแถวไม้เห็นชัด บางจุดจะเป็นที่พักอาศัยมีระเบียงชั้นบน ตอนเย็นเขานั่งอยู่ชั้นบนระเบียง เขายังตะโกนคุยกันได้ข้ามระหว่างบ้านเป็นชีวิตที่เป็นที่พัก บางกลุ่มเป็นชีวิตที่พักอาศัย หน้าตาห้องแถวนี้ ถ้าเผื่อว่าสร้างเพื่อการค้าอย่างเดียวส่วนใหญ่ไม่มีระเบียงข้างบน ถ้าเผื่อเขาอยู่เป็นที่พักอาศัยก่อนค้าขาย เขาจะมีระเบียงที่จะสามารถนั่งเล่นนอนเล่นข้างบนได้ และข้างล่างก็เป็นตลาดกลุ่มที่เริ่มวายไปแล้ว ดิฉันมีผังให้ดูแล้วจะบอกว่าอย่างไรโน่นเกิดก่อน เกิดหลัง มันมีเหตุผลเหมือนกันว่าทำไมถึงเป็นอย่างนี้

คราวนี้มาที่ตลาดดอนหวาย ตลาดวายไปแล้วแต่มีการฟื้นฟูขึ้นมา คือ ตลาดลำพญาที่นครปฐม ตลาดลำพญาเป็นตลาดห้องแถวประมาณสัก ๓๐ ห้องต่อเนื่องกันเป็นชุดเดียว เมื่อก่อนค้าขายเจริญมาก พอมาถึงช่วงสัก ๔-๕ ปีที่แล้ว อบต.ลำพญา ฟื้นฟูขึ้นมา ทำการปรับตลาดแต่ปรับไม่น่าเกลียด ปกติจะเห็นว่าเวลาทำโครงสร้างใหม่จะน่าเกลียดแต่ที่เขาปรับช่วงกลาง คือ เป็นตลาดสองแถวแล้วก็มียางตรงกลาง ก็ขายด้วยอยู่ไปด้วย ปรับเป็นโครงสร้างเบาๆ ให้แสงลงได้บ้าง ทำให้สะอาดขึ้น และมีชีวิตกลับคืนมา น่ารักมาก อย่างอันนี้เป็นของที่เขาขายอยู่ตั้งแต่ของสดไปยันเครื่องมือก่อสร้าง ตะปู ฆ้อน สุดตลาดนี้มีบ้านอยู่หลังหนึ่งที่เจ้าของไม่ยอมขาย ดิฉันเคยไปถามดูเห็นที่ดีมาก ถ้าเผื่อเราขายคงราคาห้าล้านสิบล้านเล็กน้อยอยู่สุดตลาดหลังนี้ แสดงว่าในลักษณะของการค้ายังหมุนได้ดี นี่เป็นภาพสเก็ตเรชั่นหลังนี้ ร้านค้านี้เป็นร้านวัสดุก่อสร้างแต่สะอาดมากเลย พื้นข้างหน้าก็เป็นไม้แผ่นโตเบ้อเริ่มแล้วถูมันปลีาบ ไม่ต้องสั่งให้ถอดรองเท้าเรารู้เลยว่าเราต้องถอดรองเท้า เพราะว่าเขาสะอาดมาก เข้าไปข้างในขายพวกตะปู เครื่องเหล็ก เครื่องก่อสร้าง แต่บ้านเขาสะอาด ดูแล้วมีความรู้สึกไทยเก็บความรู้สึกสมัยเด็กๆ อยู่กับคุณยาย ครั้งที่คุณยายทำครัวดิฉันเข้าไปนอนหนุนคักครัวสะอาดเลยนึกถึงเหมือนกับวันนี้ และก็

หน้าต่างบานหนึ่งติดน้ำ ด้านหลังจะเป็นชีวิตพักอาศัย ถ้าเรามาด้านหลังเราจะเห็นว่าเขาอาบน้ำตรงนี้ พอเข้ามาข้างในก็ชายของ

ตลาดสองชั้นที่ติดใจคือ ตลาดเก่าห้อง บางปลาหม่า ถ้าเมื่อถามสถาปนิกต้องเรียนถามท่านอาจารย์ นิจ สถาปนิกจะติดใจทุกคนว่าตลาดนี้เป็นสองชั้น มีโครงสร้างชัดเจน มีหลังคาคลุมตอนบนยกขึ้นระบายนาคได้ พิสูจน์แล้ว ตรงหลักวิทยาศาสตร์เลย ทำให้อยู่สบายแล้วทางเดินแคบนิดเดียวสองเมตรกว่า มีระเบียบ ๒ ชั้น พอตกเย็นเห็นชาวบ้านตะโกนคุยกัน เขาจะคุยกันข้ามบ้านแล้วมีความรู้สึก ว่า ชีวิตเขาเป็นสุขเหลือเกิน ชายของความจริงชายได้หรือไม่ได้ชาวบ้านไม่ค่อยสนใจเท่าไร ก็เลี้ยงตัวอยู่ได้ไม่เดือดร้อน ไม่รวยแต่ก็ไม่เดือดร้อน ตลาดนี้ความที่เป็นตลาดใหญ่ มีจุดที่เป็นท่าเรือในกลุ่มที่เป็นตลาดหลายๆ จุด ท่าเรือจะเป็นจุดที่มีทัศนวิสัยดี เรายืนอยู่ตรงนี้จะมองข้ามไปเห็นบ้านเก่าห้อง เห็นวัด

ดูเปรียบเทียบกับผังดินหน่อยว่า ในผังนี้ทำให้ดูตัวอย่างเป็นตลาดศรีประจันต์ ตลาดศรีประจันต์ติดเป็นตัวแม่น้ำ ตลาดเก่าที่สุดคือที่ระบายนาคนี้ จะสร้างก่อนเพื่อน มียุคศาลเจ้าส่วนใหญ่ ตลาดจะมีศาลเจ้าทั้งนั้น เพราะว่าพวกที่เริ่มตลาดแบบนี้ส่วนใหญ่เป็นคนจีน ซึ่งขยันมากไปๆ มาๆ มาขายแล้วแต่งงานกับลูกสาวชาวบ้านแถวนั้น ทำให้ตลาดมันเกิดเป็นห้องแถวขึ้นมา ส่วนใหญ่จะมีศาลเจ้า สีดำนี่คือส่วนของตลาดเก่าสุด เป็นไม้หน้าตาสวยมากมีรายละเอียด ลายฉลุที่เป็นลายๆ เป็นตลาดไม้เหมือนกันแต่สร้างยุคหลัง พวกที่สร้างยุคหลังกับยุคหลังที่ถูกไฟไหม้ประมาณ ๕๐ % ที่ถูกไฟไหม้ ไม้ใช้ไหม้หนเดียวไหม้เยอะมาก ก่อนที่ดิฉันจะไปทำงานขึ้นนั้นนะคะ ว่าไปบางสี่ ๑ วันเท่านั้นตามแผนสำรวจ บางสี่ไฟไหม้เรียบไปแล้ว ทำให้บางสี่ไม่ได้เข้าสำรวจ ถ้าเมื่อดูตามนี้จะเห็นชัดว่า ที่เก่าสุดอยู่ริมแม่น้ำ นี่คือถนนตัดใหม่ ถนนหลวง เพราะฉะนั้น อันที่เป็นก้อนใหญ่ๆ สีขาว คือตึกแถวใหม่ ไล่มาตามที่เราเห็นชัดแล้วเก่าสุด กลางๆ ใกล้ถนนใหญ่จะเป็นตัวตึกแถว เกือบจะเป็นสูตรตามที่สำรวจอยู่ ทำให้รู้สึกว่าโอกาสอยู่โดยรวมอยู่ยาก นี่เป็นตลาดศรีประจันต์ มองจากฝั่งแม่น้ำตรงข้าม ส่วน ๒ รูปนี้เป็นรูปร่างหน้าตาตลาด ถ้าดูตามอาคารเริ่มด้วยที่พักอาศัย เพราะที่จริงแล้ว เขาสร้างเพื่ออยู่ก่อนที่ปรับมาเป็นค้าขาย เพราะว่ามันมีลักษณะของเรือนพักอาศัยค่อนข้างจะชัด

ที่นี้มาดูตลาดเก่าห้องที่หลายคนติดใจเหลือเกิน สีดำพวกนี้คือตลาดเก่าส่วนที่เป็นเก่าห้องเขามีโรงสีเก่าอยู่ด้านริมหน้าเป็นโรงสีเก่า ตรงนี้มีห้องแถวก่อนมีตัวตลาดสด มีห้องแถวเพิ่มขึ้นมา นี่คือลักษณะของการพัฒนาของตลาดโดยรวม พอเจริญขึ้น ตัวตลาดสดจริง ๆ ถ้าเมื่อไม่พอเขาก็ไปสร้างเติมในแถวใกล้เคียงกับที่นี่ ไม่เจอตึกแถวแต่เจอเรือนไม้ที่สร้างใหม่ นี่เป็นเรือนไม้เก่าแก่มี ๒ ชุด ด้านนี้ชั้นเดียว ด้านนี้สองชั้น สองชั้นคือที่เขียนเป็นลายเส้นอยู่ตรงกลาง ข้ามปากก็จะเป็นบ้านเก่าห้อง ความจริงถ้าใครสนใจศึกษาเรื่องหมู่บ้าน ตรงนี้มีหมู่บ้านพวนน่ารักมากชื่อบ้านลานคา หน้าตาของตลาดไม่เหมือนศรีประจันต์ซึ่งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมบางอย่างสูง แต่ที่นี่เป็นตลาดแบบพื้นๆ แต่เมื่อรวมกลุ่มกันแล้วมีชีวิตที่เห็นชัด มีความกลมเกลียว มีการปรับจากที่พักอาศัยมาเป็นเรือนค้าขาย พอขายไปปรับจากค้าขายย้อนกลับมาเป็นพักอาศัย นี่คือนิยามที่ชาวบ้านทำอยู่ในปัจจุบัน

มาที่ตลาดโพธาราม ตลาดโพธารามใหญ่เดินไม่ไหวเลย ความจริงแล้วจุดเริ่มแรกอยู่ริมแม่น้ำ จะต่อเนื่องมาที่นี้ทั้งหมดแต่ตัวตลาดนี้ไฟไหม้ กลายเป็นว่าห้องแถวชุดริมน้ำใหม่กว่าห้องแถวชุดที่อยู่ด้านนี้ แล้วพอมาด้านนี้ความจริงมันต่อมามากอีกไกลมากเป็นตึกใหม่ทั้งหมด เพราะโพธารามเป็นศูนย์การคมนาคม ใกล้ๆ มีสถานีรถไฟ เลยมาจากด้านนี้เป็นตลาดอีกที่หนึ่งเป็นตลาดสดใหม่ แต่มันจะต่อเนื่องมาจากห้องแถวกลุ่มเก่า ด้านในของตลาดโพธาราม สำหรับสถาปนิกน่าจะสนใจเพราะว่ามีตั้งแต่เรือนไม้เก่า เรือนไม้ใหม่ ตึกแถวเก่าที่สร้างสมัยจอมพลป. เป็นตึกแถวอยู่แถวนี้ เดินทางมาด้านนี้จะเห็นตึกใหม่ ชาวบ้านเคยเล่าให้ฟังว่า เวลาสมัยสงครามก็ซุกหลุมบ้าง เขายังมีให้เห็นอยู่ในตลาด หน้าตาตลาดโพธารามเป็นแบบนี้ ตลาดโพธารามเก่าหน้าตาจะออกมาแบบนี้ เป็นเรือนแถวชั้นเดียวแต่ยังขายของทุกอย่าง ส่วนใหญ่มีบางกลุ่มที่ขายเครื่องไฟฟ้า พัดลม แถวๆ นี้รับซ่อมด้วย ถัดมาเป็นห้องแถวสองชั้นของตลาดโพธาราม บรรยากาศโดยรวมดีมาก

มาที่ตลาดน้ำบ้าง ตลาดน้ำดำเนินสะดวก แต่ไม่ใช่ดำเนินสะดวกที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตอนแรกดิฉันจะไปดูตลาดน้ำดำเนินสะดวก ไปถึงแล้วตัดสินใจว่าไม่เก็บข้อมูลที่นั่น เพราะว่าชีวิตมันเปลี่ยนเยอะมาก กลายเป็นที่รับนักท่องเที่ยว ก็เลยตกลงอาจารย์สมคิดไปค้นมาว่าจะไปตลาดน้ำวัดประสาธน์หลักหก อยู่คลองดำเนินสะดวกเหมือนกัน เป็นตลาดยังมีชีวิตเดิมอยู่ คือชาวบ้านพายเรือมาส่วนหนึ่ง ชาวบ้านพายเรือเอาของมาขายอีกส่วนหนึ่ง เป็นตลาดจริง ๆ คือทำเป็นร้านค้า ด้านที่เป็นน้ำ เป็นร้านค้าซึ่งมีทางเดินต่อเนื่อง มาถึงด้านตรงข้ามเป็นบ้านซึ่งปรับมาเป็นร้านค้า ฟากนี้ค้าขายดีมีคนมาเยอะ ชาวบ้านที่อยู่แถวนั้นจะปรับบ้านตัวเองเป็นร้านค้าแล้วทำทางเดินต่อเนื่อง ถ้าเมื่อเราเดินไปด้านนี้ทางเดินจะไม่เรียบจะเว้าไปเว้ามาขึ้น ๆ ลง ๆ ต่อเนื่องกัน แต่ถ้าถึงด้านนี้ทางเดินจะต่อกันเรียบแสดงว่าเขาตั้งใจปลูกสร้างเป็นร้านค้าจริง ๆ

นี่คือบรรยากาศของตลาดน้ำ มองเข้าไปในด้านที่ไม่ค่อยเรียบ คือด้านที่เป็นบ้านจะเป็นอย่างนี้ แต่ถ้าเมื่อด้านที่ไม่ได้ปรับจากบ้านจะเรียบเป็นท้องแถวมีทางเดินต่อ ถึงช่วงเช้ามีเรือมา แต่พวกเราไปสายหน่อยเลยไม่ได้ถ่ายเรือที่มาถึงช่วงเช้าก่อนตีห้าถึงแปดโมงเช้า ชาวบ้านที่พายเรือมาจากในคลอง เพราะว่าคลองดำเนินสะดวกจะมีคลองแยกเยอะ ยังเอาของในเรือมาขายที่จุดนี้กันอยู่ มีท้ายยาว ๆ ตรงหน้าวัด แล้วคนก็ไปซื้อได้สะดวกเป็นบรรยากาศตลาดจริง ๆ ที่ไม่ใช่ตลาดเพื่อการท่องเที่ยว

มาถึงตลาดเล็กสุดเท่าที่เห็น ความจริงไม่ใช่ตลาดเป็นท้องแถวชุดหนึ่งที่คึกคักพอม ดิฉันอ้างจากอาจารย์สุภาภรณ์นะคะ ในอดีตแม่น้ำม่นวกแบบนี้ เพราะฉะนั้นตลาดคึกคักพอมเดิมอยู่ริมน้ำ พอมีการขุดคลองลัดตรงนี้มันเหมือนกับแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าธรรมศาสตร์ พอขุดคลองลัดก็กลายเป็นแม่น้ำ ตัวแม่น้ำกลายเป็นคลอง ตลาดคึกคักพอมเหลืออยู่นิดเดียว แต่ว่าในตลาดที่ไม่ค่อยอยู่ รู้สึกว่ากระจองอกมาก เรือของเขาคือขึ้นเดียว ดูเหมือนกับว่าขายอะไรไม่ได้แล้ว แต่ความจริงแล้วมีขายพวกขนมปัง เครื่องของชำนิท ๆ หน่อย ๆ ตัวเรือนเป็นแบบนี้แต่พอเวลาเข้าไปในเรือนเขาแลดูที่บ ๆ เขาทำดีมากเลยคือเปิดข้างในให้แสงลงได้ ตัวโถงแสงลงได้ นั่งเล่นได้ ตากผ้าอะไรต่ออะไร เข้าไปข้างในเขาแลดูตรงกัน ตรงข้ามกับข้างนอก น้อยอยู่ทีเดียว

ต่อไปเป็นตลาดเล็ก ๆ เป็นเพียงกลุ่มท้องแถวกลุ่มหนึ่งที่หน้าวัดเกาะ นอกจากมีตัวท้องแถวเก่าแล้ว ยังมีช่างทองเก่า การค้าไม่เจริญรุ่งเรือง ไปเจริญรุ่งเรืองทางด้านอื่น มาถึงด้านนี้มีโรงเจ มีร้านค้าสมัยใหม่ เพราะฉะนั้น ด้านนี้จะมีคนคึกคัก ส่วนอีกด้านเงียบเหงา กลายเป็นที่พักอาศัยเฉย ๆ แต่ว่าเป็นแหล่งที่น่าสนใจอยู่ นี่คือตัวตลาด หน้าตาหัวมุมใกล้ ๆ บ้านคุณป้าเนื่องท่าทอง

ตลาดบางเลนนี้มีลักษณะเฉพาะของคนบางเลน นี่เป็นตัวแม่น้ำตลาดเก่าจะอยู่แถวนี้ ตลาดเก่ามีหลายกลุ่ม เหมือนกับตลาดเก่าห้อง คือ เคยมีทางเดินหลังคาคลุมมีตัวตลาด มีท้องแถว กลุ่มต่อมานี้เป็นท้องแถวไม้ใหม่ พอถึงด้านนี้จะเห็นว่าจะมีคำว่าบางเลนเซ็นเตอร์อยู่ตรงนี้ มีคอนโดใหญ่โตอยู่ตรงนี้ แต่ว่าบางเลนเป็นตลาดเดียวที่ชาวบ้านรวมตัวกันแน่น เขามีหัวหน้า มีแบบการรวมกลุ่มหัวหน้าชุมชน สามารถจะต่อต้านจนตัวบางเลนเซ็นเตอร์ไม่เปิดดำเนินการ ถามชาวบ้านดู ปรากฏว่าบอกว่ามีการรวมกลุ่มกัน มีการประชุมกัน สามารถที่จะยึดอายุตลาดไว้ช่วงหนึ่ง แต่ว่าบอกตรง ๆ นะคะ ว่าสงสัยจะยึดได้ไม่นาน เพราะว่าที่นี่ส่วนใหญ่เป็นที่ทรัพย์สินฯ แล้วก็มีการโครงการของจังหวัดมาลงที่นี่โดยเฉพาะอาคาร ฉะนั้น ตลาดบางเลนน่าจะเสียดาย แต่ที่น่าสนใจคือชาวบ้านเจ้าของผู้ประกอบการนี้ มีพลังอย่างสูงมากที่สามารถจะสู้กับบางเลนเซ็นเตอร์ได้

นี่คือบรรยากาศในตลาดบางเลน ตัวท้องแถวค้าขาย มีหลายกลุ่มที่ดีมากทีเดียว กิจกรรมภายในตลาดยังค้าขายได้อยู่ ไม่ได้กับเฟื่องฟู แต่ว่ากิจกรรมยังไปได้ต่อเนื่อง

มาถึงตลาดสุดท้ายก่อนให้อาจารย์สมคิดช่วยรายงานเรื่องเกี่ยวกับหน้าตาตลาดนี้สวนทางกับตลาดอื่นโดยสิ้นเชิง คือตลาดวัดดอนหวาย ตลาดดอนหวายเป็นตลาดที่เดินสนุกมาก เป็นที่เดียวที่สวนทางกับตลาดอื่นทั้งหมด ตลาดอื่นพิสูจน์ดูตามแนวโน้มต่าง ๆ ว่าจะหายไป อย่างตลาดนครไชยศรีไปแล้วทั้ง ๆ ที่ยังใช้ได้อยู่เพราะมีโครงการสร้างสวมแล้ว มีแบบแล้วที่จะสวมมาเป็นตลาดนครไชยศรีใหม่ ส่วนวัดดอนหวายเป็นตลาดที่สวนทางที่

อื่น คนแน่นมาก อันนี้ต้องถามว่าทำไมคนแน่น คงไม่ใช่หน้าตลาดดี ตลาดหน้าตาไม่ดี แต่อย่างหนึ่งคือบรรยากาศตลาดอยู่กับวัด ลักษณะสินค้าเฉพาะที่อยู่ที่นี่ ส่วนใหญ่ไม่มีที่อื่น คืออาหารอร่อยมาก มีของที่เป็นของโบราณเยอะแยะ มีขนมไทยมากมาย มีเป็ดพะโล้ มีขนมจีนน้ำยา มีไอศกรีมโบราณ จึงเป็นตลาดที่คนมาหนาแน่น ซึ่งผิดกับที่อื่น จะถ่ายตลาดก็ถ่ายไม่ได้เพราะว่ามีแต่คน อีกอย่างคือมีตลาดนัดไปพร้อมๆ กันด้วยติดกับวัด วัดจัดตลาดนัด จะมีทั้งอาหารสดและแห้งของที่ระลึก

สิ่งที่น่ากลัวสำหรับวัดดอนหวายก็คือ ขณะที่เขาเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ก็มีแพอาหารเกิดขึ้นมาก อันนี้คือความรู้สึกส่วนตัวเป็นจุดเลื่อมอย่างหนึ่งของตลาด ถ้าเมื่อเมื่อไหร่มีแพอาหารหมายถึงต้องทิ้งกากอาหารลงน้ำ ดิฉันมีความรู้สึกว่าการที่เขาจะเลื่อมไปสูง แต่วัดดอนหวายนี่เป็นที่เดียวที่น่าสนใจ นี่เป็นรูปที่ดิฉันติดใจ ชายเยอะมากเห็นอะไรก็อยากจะเขียนไปหมด แขนงอีลึงตุงหัง มองแล้วสวยจริงๆ มองแบบศิลปะว่าตลาดนี้สวยเหลือเกิน ของที่ขายยุ่งๆ แลดูน่าสนใจ ถ้าเมื่อเราไปดูด้านหลัง ก็ยังเป็นบ้านอยู่ เขาอาบน้ำหลังบ้าน นี่เป็นบรรยากาศภายในตลาด ต้องเขียนตอนที่ตลาดวายแล้วไม่เขียนไม่ได้เลย มีกิจกรรมอีกมาก ดิฉันขอเปลี่ยนไปที่อาจารย์สมคิด เดี่ยวจะได้สรุปกัน

สมคิด จิระทัศนกุล : ผู้วิจัย

ผมจะอธิบายลักษณะภาพรวมของงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับเรือนแถวเป็นภาพรวมสรุป คิดว่าจะมีอยู่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นเรือนแถว กับอีกส่วนเป็นตัวตลาดสด ลักษณะของเรือนแถวไม้ทั่วไปจะแยกออกมาเป็น ๒ ประเภท คือประเภทหนึ่ง เป็นเรือนแถวชั้นเดียวกับอีกแบบเป็นสองชั้นสามชั้น ที่สำรวจ ๑๗ แห่ง เราพบแค่หลังเดียวจึงไม่เอามานำเสนอ เป็นเรือนแถวไม้ชนิดที่ใช้ค้ำขาย นี้อยู่บริเวณถนนวัดเกาะของเพชรบุรี เป็นหลังเล็กๆ ที่มีขนาดความกว้าง ๒ คูหา คูหาหนึ่งประมาณ ๒ เมตร ลึกเข้าไป ๓ เมตร สองคูหา รวมแล้วก็ประมาณ ๑๔ ตารางเมตร สำหรับค้าขายอย่างเดียว ต่อมาเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ คือที่พักอาศัยจะมีการกันห้อง เรือนแถวประเภทอย่างนี้ เราเห็นว่าเป็นเรือนเดี่ยว แล้วสร้างด้วยโครงสร้างไม้ทั้งหมด แล้วก็หลังคาทรงจั่วเล็กๆ เรียบๆ ง่ายๆ อีกส่วนหนึ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของเรือนแถวไม้ก็คือจะมีปีกนกคลุมบริเวณทางเดินใต้ทางเข้าอาคาร ใต้ปีกนกจะเป็นส่วนสำหรับระบายอากาศ เป็นภูมิปัญญาในการสร้างรูปทางสถาปัตยกรรมของชาวบ้าน เนื่องจากเป็นอาคารขนาดเล็กหลังคาเตี้ยอากาศร้อน เพราะฉะนั้น การเปิดคอร์ตช่วงระบายลมจะช่วยในการระบายอากาศได้

อีกอย่างหนึ่งนะครับ ด้านหน้าส่วนของทางเข้า ถ้าเป็นเรือนเก่าๆ เป็นผาดังเป็นไม้แผ่นเสียบเข้าไป แต่ว่าเรือนรุ่นหลังนี้ก็เป็นบานเฟี้ยม รุ่นใหม่ก็จะเป็นประตูเหล็กม้วน เป็นกรณีเดียวกัน แต่ว่ามีขนาดกว้างขึ้นเล็กน้อย จะเห็นว่านี่เป็นเรือนแถวยาวหลายคูหาที่มีลักษณะเดียวกัน แต่อยู่คนละที่กัน ดูเหมือนจะอยู่ที่ตลาดโพธาราม บางแห่งเป็นเรือนชั้นเดียวก็จริง แต่ว่ายกตัวเรือนให้สูงขึ้นมีช่องระบายอากาศ ส่วนตรงนี้เป็นปีกนกคลุมทางเข้ากันแดดกันฝน หากสมมุติอาคารเก่าหลังคาแบบนี้เป็นรุ่นหลังเปลี่ยนเป็นหลังคาสังกะสีแล้ว ของเดิมก็เป็นกระเบื้องดินเผา ต่อมาเป็นกระเบื้องวาว แล้วพัฒนาเป็นสังกะสี ก่อนจะมาเป็นกระเบื้องลอน จะเป็นการพัฒนาของตัววัสดุในการก่อสร้าง

ตรงนี้ส่วนของคลุมปีกนก ถ้าเป็นรุ่นเก่าจะเห็นว่าบางห้องที่จะมีเสาไม้ตั้งรับเป็นทางเดินรอดได้ แต่เนื่องจากเปลี่ยนวัสดุใหม่เป็นสังกะสีซึ่งมีน้ำหนักเบา เสาตรงนี้ก็ไม่ต้องมีความจำเป็นจะใช้ค้ำยัน ก็เป็นลักษณะที่ชี้ให้เห็นว่าของเดิมก็คงเป็นหลังคากระเบื้องวาวแบบนี้และคงมีเสา ต่อมาเปลี่ยนกระเบื้องออกแล้วใช้สังกะสีซึ่งมีน้ำหนักเบา เสาจึงไม่มีความจำเป็น เพราะดูเหมือนมันจะเกะกะก็เลยเอาออกแล้วใช้ค้ำยันแทน

นี่คือตลาดบ้านแหลมที่อาจารย์อรศิริพูดถึง ตลาดแห่งนี้เป็นตลาดที่มีความน่าสนใจมาก คือแบบของตัวงานสถาปัตยกรรมมันเลื้อยไป ไม่ได้เป็นลักษณะของเรือนแถวตึกอย่างเดียว เดี่ยวนี้ทุกอย่างตรงตึกจากแต่นี้เลื้อย

ไปตามทางเดิน รูปชีวิตของตัวงานสถาปัตยกรรมมันน่าสนใจ ถ้าดูให้ดีจะเห็นว่าตรงมุมสุดนี่จะเป็นสะพานข้ามไป ตรงนี้คือตลาดสด เป็นเรือนแถวที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

นี่เป็นลักษณะของตัวรูปลักษณะของอาคาร ว่าพื้นเดิมเป็นพื้นไม้ บางทีภายหลังเป็นพื้นเทพูนซิเมนต์ แต่เราเห็นว่าเป็นพื้นติดกันที่ยกพื้นสูงเล็กน้อย ส่วนประตูเป็นบานเฟี้ยมด้านหลัง จะเห็นว่าตรงกลางของหลังคามีสันด้านหลัง ๒ ชั้น จะยึดดับหลังคาแยกออกจากกัน ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้แสงเข้าได้ ส่วนหนึ่งก็เพื่อระบายอากาศ

นี่เป็นเรือนแถวแถบเขาราชบุรี ซึ่งเป็นเรือนพักอาศัย คือ เดิมทีเป็นเรือนพักอาศัยและได้เปลี่ยนเรือนร้านค้า เพราะลักษณะเป็นเรือนขนาดย่อมเป็นหลังโดดๆ แยกเป็นคูหา หลังคาเรือนแถวเท่าที่สำรวจจะมี ๒ ลักษณะ ส่วนใหญ่จะเป็นหลังคาทรงจั่วกับหลังคาปั้นหยา อย่างนี้เราเรียกทรงปั้นหยา แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันและขาดไม่ได้คือปีกนกที่ออกมาคลุมด้านเข้า เรือนตรงนี้เดิมทีจะมี ๒ ห้อง นี่เป็นที่พัฒนาจากแบบเมื่อสักครู่ขึ้นมา จะมี ๓ คูหา คูหาหลังหนึ่งจะมีขนาดความกว้างของห้องน้อยมาก ตรงนี้คือส่วนที่เขาค่อยออกมา เดิมทีตรงนี้คือส่วนประกอบที่สำคัญ ด้านนี้ ๒ ห้อง ห้องนี้สำหรับพักอาศัย ต่อมาเมื่อมีการใช้ประโยชน์มากขึ้น ก็มีการต่อออกไป การต่อของเขาก็คือต่อหลังคายีออกไปเรื่อยๆ เพราะถ้าสังเกตหน้าตาดังนี้แทบจะหายไปเลย อันนี้คือส่วนที่ต่อเพราะความจำเป็นในการใช้สอย ถ้าเป็นกลุ่มหมู่เรือนแถวกลุ่มนี้ เป็นเรือนแถวที่น่าสนใจมาก เพราะมีขนาดของตัวอาคารที่คล้ายๆ กันลักษณะเดียวกัน แล้วก็วางเรียงรายตามแนวถนน

นี่คือส่วนของผลิตภัณฑ์ที่ค้าขาย สิ่งที่เขาไม่ได้อย่างที่ผมเรียนให้ทราบ ส่วนของช่องระบายตรงนี้ไปอยู่ใต้ปีกนก อันนี้ก็อยู่ใต้ปีกนกของตัวเรือนใหญ่ หลังคาตรงนี้ต่อตรงนี้ออกมา ต่อมา มีการขยับให้มีการพักอาศัยมากขึ้น มีครัวมีห้องน้ำ ที่เก็บของ มีการต่ออาคารออกไป พอเขาต่ออาคารแล้ว ธรรมดาชาวบ้านก็ไม่ค่อยมีความรู้ของรูปแบบของอาคาร ก็ต่อไปตามยถากรรมออกมาหลายส่วน ที่เสียไปคือด้านหลัง ส่วนด้านหน้ายังคืออยู่

นี่ก็เช่นกัน จริงๆ แล้วมีอยู่แค่ ๓ ช่วง มาที่ช่วงเสาตรงนี้จะเห็นปีกหลังคาที่ยื่นออกไปคลุม ต่อมา มีการเติมเข้าไปเติมเข้าไปก็เลยมีการเปลี่ยน สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดก็คือบางครั้งเปลี่ยนในเรื่องของรูปร่างหน้าตาด้วย เช่น ไม้ซึ่งเดิมทีที่เป็นทางนอนก็ตีเป็นทางตั้ง หน้าต่างเดิมที่เปิดเป็นช่องๆ ก็เปิดเป็นรูปยาว หลังคานี้พยายามให้มีลักษณะล็อกกันแต่ก็ทำไม่ได้ เนื่องจากขนาดของช่วงเสาบ้านบังคับ หลังนี้ที่ค้ำพยอมหลังที่อาจารย์ยอร์คิริท่านพูดถึง ตรงนี้คือส่วนของหลังคา กลุ่มนี้เป็นส่วนที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักในส่วนด้านหน้า เพราะว่าตัวผืนหลังคา ยังใช้กระเบื้องว่าวยาวลงมา เราดูจากถนนซึ่งมันสูงแต่ถ้าเรามองลงไป ก็จะมีทางเดินลงไป นี่เป็นห้องๆ หนึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยส่วนมากอย่างเดียวกัน จะเห็นได้ชัดว่าถ้ามันเป็นกระเบื้องว่าว น้ำหนักมากจะตั้งเสาก่อนที่จะเปลี่ยนมาใช้ค้ำยันแทน เพราะว่าถ้าเราดูเราจะเห็นว่ามีการต่อเติมสมัยใหม่ ต่อมาจนกระทั่งถ้ามายืนอยู่ตรงนี้ก็คงจะติดหัว แต่ด้านหน้ายังสวยอยู่

นี่คือแถวบางแพ ตัวเรือนอาคารก็จะยาวไปเรื่อยๆ ตรงนี้คือส่วนที่เป็นระบายอากาศ บางทีมีการยกด้านหลังขึ้น มีการยกกระดานขึ้นมาเปลี่ยนหมด วัสดุที่เปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนคู่ นี่คือส่วนของความพยายามในการที่จะสร้างความสุขสบายพยายามเปิดให้มีช่องระบายอากาศ

นี่เป็นตลาดนครไชยศรี เป็นเรือนแถว ซึ่งถ้าดูจากรูปร่างหน้าตาก็ยังคงเดิม น่าจะเป็นพัฒนาการสุดท้าย เพราะการออกแบบตัวงานศิลปะ คือการทำให้เป็นร้านค้าที่เป็นยูนิตๆ แต่ที่เก๋มากกว่า ผมว่าหลังคาน่าสนใจ เขาออกแบบตัวอาคารที่เป็นยูนิตนี้ให้เป็นเหมือนหน่วยเดียว คือต่อเป็นหลังเดียว แทนที่จะต่อเป็นอาคารๆ ต่อเป็นกลุ่มใหญ่หลังคาเดียว จะเห็นได้ชัดว่าจากห้องช่วงสั้นๆ สำหรับค้าขายมีบันไดทางขึ้นน้อยเดียว

สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ เรือนแถวไม้ใช้ชั้นเดียว กับเรือน ๒ ชั้น มีบางส่วนที่ปรับตัวเอง เพราะว่าเรือนแถวประเภทชั้นเดียวพยายามปรับให้เป็นพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น เช่น ตลาดท่าช้าง เป็นเรือนเดี่ยวไม่สูงมาก แต่ถ้าความจำเป็นที่เราต้องการสำหรับพักอาศัยอยู่ เนื่องจากตัวอาคารมีขนาดเล็กมาก เขาเลยทำชั้นลอยกลายเป็นเรือนแถว

ครึ่งมีบันไดเล็กๆ ขึ้นไป ตรงนี้ที่ร้อนมาก ถึงแม้จะพยายามทำช่องเปิดให้ระบายอากาศแล้ว กลางวันจะอยู่ไม่ได้ แต่ก็มีส่วนที่ที่อยู่อย่างนี้

ที่บ้านแหลมพยายามเช่นกันคือเป็นชั้นลอยขึ้นไป แต่ตรงนี้ฉลวดตรงที่ทำขึ้นมาแล้วทำที่ดูดูอากาศ เวลาลมเข้า เข้าตรงนี้ มันจะดูดขึ้นไปส่วนที่เป็นชั้นลอยก็จะเย็นลง อันนี้ก็เป็กฎมีปัญญาหนึ่ง ตรงนี้เป็นบานกระทุ้งออก เวลาไปใช้ประโยชน์ก็กระทุ้งออกจะถูกดูดขึ้นไป ก็เป็นอีกที่หนึ่งที่พยายามจะทำให้มีชั้นลอย

ต่อมาก็เป็นเรือนแถวไม้แบบ ๒ ชั้น ก็เป็นลักษณะแบบกะทัดรัดเล็กที่สุดที่เป็น ๒ คูหา ด้านหลังแบ่งเป็น ๒ ห้องเหมือนกัน มีขนาดโตกว่าประมาณ ๓ เมตร บางที่ประมาณ ๒ เมตร ๕๐ ยังมีมากที่สุด ๓ เมตร ๕๐ ตรงนี้อาจจะประมาณ ๔ เมตร เพราะเรือนแถวที่เราไปสำรวจกว้างที่สุดไม่เกิน ๕ เมตร อยู่ประมาณ ๓ เมตรครึ่งไม่เกิน ๔ เมตรเป็นส่วนใหญ่ ตรงนี้ประมาณ ๔ เมตร

ลักษณะโดยทั่วไปของเรือนแถวไม้ก็คือ มีรูปลักษณะอาคารพิเศษเพิ่มเข้ามา นอกจากส่วนที่มีหลังคายื่นออกมากันฝนกันแดด ทางเข้าชั้นบนส่วนมากนิยมทำเป็นระเบียงลอยออกมา หลังเมื่อสักครู่คือกลุ่มนี้จะมีระเบียงยื่นออกมาไม่ยาวนัก แล้วก็ตรงข้างใต้ ถ้ายื่นไม่มากก็ใช้เป็นค้ำยัน ถ้ายื่นมากก็ใช้เสารับ หลังคาปั้นหยามี ๒ แบบ แบบปั้นหยากับจั่ว พอเราไปดูจะเห็นว่ามีลักษณะเฉพาะของเรือนแถว คือ ด้านล่างจะเป็นฝ้าถึงมีส่วนของปีกหลังคาข้างบนเป็นระเบียง ส่วนผนังจะตีปิดทึบไป ทางนอนก็มีประตูออกมา ด้านบนจะเป็นส่วนของปีกหลังคา แล้วก็มีส่วนระบายลมอยู่ข้างใต้ทั้ง ๒ ที่ เพื่อเป็นที่ระบายอากาศ

ที่เพชรบุรีเป็นเรือนแถวที่มีความน่าสนใจมากที่สุด เฉพาะแถววัดเกาะจะมีลักษณะงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นเฉพาะ นั่นคือชอบทำอาคารทรงจั่วเล็กๆ จะมีขนาดกว้างอย่างนี้เขาจะทำปีกอีกอันซ้อนไว้ ในเรื่องของรูปด้านอาคารทำเป็นแบบนี้เฉยๆ ต่อผนังออกมาให้ดูเป็นมวลแน่นๆ เรียบง่าย แต่ดูหนักแน่น เป็นลักษณะของแถวเพชรบุรี โดยทั่วไปแล้วจะทำเป็นระเบียงโล่ง แต่เพชรบุรีชอบเติมดูอาคารเป็นควบแน่น อันนี้ก็ เป็นของเพชรบุรีคือส่วนด้านหลัง คือส่วนที่ต่อออกมา เป็นส่วนของเรือน ๒ ชั้นที่มีการพัฒนาสู่การพักอาศัยมากขึ้น ที่เราพูดมาเพราะสังเกตเห็นด้านหลัง โดยปกติด้านหลังอย่างนี้หลังคาจะต่อกับออกมาคลุมใช้ประโยชน์ ก็พยายามตั้งเสาเพื่อยึดตรงนี้ให้สูงขึ้น เห็นได้ชัดถึงความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างถาวร

นี่คือกลุ่มเมื่อสักครู่ที่ทำอย่าง ด้านหน้าจะเป็นที่ค้ำชาย ถัดเข้าไปก็จะเห็นว่าสินค้าเริ่มมากขึ้น มีบันไดทางขึ้น ส่วนด้านหลังสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย มีครัว มีห้องน้ำ มีที่ซักล้างต่างๆ พยายามทำช่องเปิดให้มีแสงสว่างลงด้วยวัสดุสมัยใหม่หรืออาจจะทำเป็นผนังด้านหลังให้โล่ง

นี่เป็นอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่อาจารย์ยอร์คิริพูดถึง น่าจะเป็นเรือนพักอาศัยคือตลาดศรีประจันต์ ความสนใจของเขาคือเป็นงานสถาปัตยกรรมขนาดโตมากชุดเดียวยาวไปเลยมีขนาดใหญ่ที่สุด เพราะฉะนั้น ถ้าดูจากการสำรวจทั้งหมด จะพบว่าเป็นกลุ่มที่ดูแล้วภูมิฐานที่สุด ความฉลาดของเขาส่วนหนึ่งก็คือ ต่อมาของอาคารเข้าด้วยกันทั้งหมดแล้วเปิดเป็นทางเข้า-ออกไปสู่ทำน้ำ เน้นทางเข้าด้วยการยกระดับตัวปีกข้างด้านหน้าขึ้นมา โดยเน้นเป็นทางเข้า มันก็เลยทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมดูมีเสน่ห์ นี่ถ่ายจากด้านหลังตรงทางเดินตลาดทำน้ำเข้าไป อีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ถัดจากด้านหน้าก็เป็นชุดเรือนแถวที่ใหญ่เป็นพิเศษจะสังเกตได้ชัด สร้างขึ้นมาไว้พร้อมๆ กัน ในเวลาเดียวกัน มีการเน้นพิเศษตรง ๒ ห้องด้านล่างหลังสุด ซึ่งมีขนาดกว้างกว่าห้องอื่นๆ และเปิดเป็นห้องใหญ่อีก ๒ ห้อง ห้องคู่ตรงกลางเป็นบันไดคู่ทำเป็นชั้นๆ ซดๆ ทางด้านบนทำระเบียงกลุ่มของเรือนแถวเล็กก็จะเป็นระเบียงด้านหลังของด้านตัวใหญ่ ๒ ตัวแทนที่ ด้านหน้าไม่ทำแต่ไปทำข้างหน้า ๒ ข้างด้านหลัง เห็นได้ชัดถึงการออกแบบเป็นลักษณะพิเศษในกลุ่มนี้

และสิ่งที่ขาดไม่ได้ ถึงแม้ดูเป็นเรือนแถวแต่แยกสิ่งที่เป็นตัวเชื่อมโยงความรู้สึกทางใจก็คือ ศาลพระภูมิ ยังมีอยู่ทุกหลังอยู่บนพื้นไม้ไผ่อยู่บนอากาศ ถ้าสมมุติเราแยกส่วนจะดูธรรมดา เห็นว่าเรือนแถวไม้ธรรมดาแบบ เรียบง่าย ๒ ตัวเอามาต่อกันแล้วก็ใส่ตัวนี้เข้าไปมันเลยดูทั้งหมดเป็นตัวเดียว เป็นชนิดเดียวที่น่าสนใจมาก และ

ตรงนั้นแคบๆ อย่างที่อาจารย์ท่านว่า แต่ใส่หลังคาคลุมเพื่อกันแดดกันฝน ฝนก็กันได้ไม่เท่าไร ที่สำคัญที่สุดคือ มันสามารถระบายอากาศขึ้นได้อย่างดีเยี่ยม

นี่ก็เป็นอีกที่หนึ่ง ลำพญา ก็เหมือนกัน เราจะเห็นได้ชัดว่า ความต้องการอยู่สบาย บางครั้งแม้กระทั่งโดยใส่หลังคาไม่ได้ ก็ยังมีวัสดุสมัยใหม่ที่พยายามนำมาใช้ ตัวตลาดสดโดยรูปแบบมาตรฐานทั่วไป จะมีลักษณะอย่างนี้ ทำเป็นช่วงเสา แต่จริงๆ เนื่องจากใช้โครงสร้างไม้ช่วงเสาก็เลยกว้างไม่ได้ ประมาณ ๓ เมตร เสร็จแล้วก็ทำเป็นอาคารโล่งมีขนาดค่อนข้างใหญ่ ข้างบนจะทำปีกหลังคาต่อยื่นคลุม และสำคัญที่สุดก็คือว่าตัวตลาดสดจะมีปัญหาเรื่องกลิ่น เรื่องของสิ่งปฏิกูลทั้งหลาย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการต้องพยายามระบายอากาศให้ดี ทุกด้านจะต้องเปิดโล่ง เท่านั้นยังไม่พอมันต้องยกคอกขึ้นไปอีกเพื่อให้ระบายอากาศได้

การพยายามสร้างความแตกต่างในตัวรูปลักษณะของตัวงานสถาปัตยกรรม เพื่อแสดงลักษณะของการใช้สอยของอาคารยังมีเห็นได้หลายแห่ง โดยเฉพาะที่ตลาดท่าช้าง ดูโดยภาพรวมแล้ว ด้านข้างของตัวตลาดตัวเรือนแถวไม้ต่างๆ ทั้งหมดที่ล้อมรอบจะใช้รูปแบบของหลังคาอาคารที่เป็นทรงปั้นหยา แต่ว่าตลาดสดจะพยายามเน้นรูปลักษณะของอาคารให้เสมือนเป็นที่พักอาศัย พื้นที่ที่ใช้เป็นทรงแบบมะลิลาหรือจั่วผสม ยังใช้อยู่ จะเห็นได้ว่า โดยมาตรฐานทั่วไป มักมีลักษณะรูปร่างของอาคารอย่างนี้

ตัวตลาดสดที่บ้านแหลม เทียบไม่ได้เพราะขายไปแล้วแทบจะไม่ได้ใช้ เจ๊งกันหมดเลย เขาบอกว่าเป็นเพราะว่าตลาดนัดมาลง ชาวบ้านก็ไปตลาดนัดตลาดสดก็เลยวาย มีที่หนึ่งที่ดูพิเศษกว่า ก็คือตลาดสดที่ศรีประจันต์ อาจจะเป็นการต่อเติมภายหลัง รูปแบบของตัวตลาดก็คล้ายๆ กับแบบที่แล้ว คือยกหลังคาไม่สูงมาก แต่หลังนี้ทำพิเศษยกขึ้นไปอีก และตรงนี้ถูกยื่นคอสอง แล้วใส่หน้าต่างเป็นช่องๆ ใส่ที่ระบายลมลงไป ที่จั่วยังเปิดเป็นบานกระทุ้งอยู่ เพราะถ้าไปตลาดที่นี่หลังนี้ไม่ร้อน มีการระบายอากาศที่ดีมาก อันนี้ไม่ใช่ปูนใช้วัสดุประเภทเบา ถามว่าเปิดได้อย่างไร เขามีระบบ ใช้เชือกชักเอา มีเป็นบานกระทุ้งก็เปิดได้ ได้ทั้งแสงได้ทั้งการระบายอากาศที่ดี ไม่ทึบ

นี่คือตลาดเก่าห้อง น่าเสียดายเพราะถ้าเราดูจากแผนผังอาคาร ขนาดของอาคารใกล้เคียงกับตลาดศรีประจันต์ รูปร่างของอาคารเดิมที่น่าจะมีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่ปัจจุบันถูกเปลี่ยนโดยใช้โครงสร้างสมัยใหม่เป็นเหล็ก ออกมาได้รูปร่างหน้าตาที่ไม่ค่อยสวย คงหมดแค่นี้ก่อนครับ

อรศิริ ปาณินท์ : ผู้วิจัย

ขออนุญาตสรุป ๑ นาที ถ้าถามว่าได้คำตอบจากคำถาม ๔ ข้อที่เรียนไว้ตั้งแต่ต้นมีอะไรบ้าง อันดับแรกเลยถามว่าเกิดมาอย่างไร ดูตามนี้ จะเห็นชัดเลยว่าการเกิดตลาดพื้นบ้านจะเหมือนๆ กัน เริ่มจากเป็นตลาดน้ำต่างคนต่างพายเรือมา พอมาถึงผู้คนรู้แล้วสินค้าที่เสริมจากตลาดทางบกมาด้วย ม้า วัว ควาย มาเกิดเป็นตลาดเป็นเพิงริมน้ำ แล้วค่อยๆ โตขึ้น จากตลาดสดเล็กๆ มีห้องแถวขนาดเล็กๆ จากกลุ่มเดียว เริ่มเป็นตลาดชั้นเดียว มาเป็นห้องแถว ๒ ชั้น มาเป็นกลุ่มที่มีหลายกลุ่มใหญ่ขึ้น นี่คือลักษณะของการเกิดตลาดทั้ง ๑๗ แห่ง มีความเป็นมาลักษณะเดียวกัน

ลำดับที่ ๒ ถามว่า พัฒนาการของเขามีอย่างไรบ้าง ตลาดทุกที่มีการขยายตัวอย่างแรก คือ ขยายตัวจากตลาดเดิม มีสินค้าเพิ่ม คนอื่นเอาสินค้าทางบกมาเพิ่ม มีปริมาณผู้เข้ามาอยู่ในตลาดอาศัยเพิ่ม ขยายตัวด้วยตัวเองสองคือเมื่อไหร่ถ้าเรามีการปรับเปลี่ยน มีเส้นทางคมนาคมสะดวกขึ้น ตัวนี้เป็นจุดสำคัญทำให้สินค้าเปลี่ยน อย่างท่าช้างเมื่อก่อนสินค้าอย่างหนึ่งพอมีการคมนาคมสะดวกขึ้น ก็กลายเป็นศูนย์กลางอาหารทะเล ทั้งๆ ที่ตรงนี้ไม่สมควรเป็น ไม่เกี่ยวข้อง แต่เป็นจุดที่ไปมาสะดวก ก็เป็นลักษณะหนึ่ง

รูปลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นอย่างไร ก็เหมือนที่อาจารย์สมคิดเรียนให้ท่านทราบว่ามันมีลักษณะการใช้งานที่ตรงไปตรงมาตามลักษณะของชีวิตของเขา มีของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความอยู่แทรกอยู่ในชุมชนด้วย มีศาลเจ้าค่อนข้างเยอะแล้วก็ใช้ทั้งวัดทั้งศาลเจ้า วัดที่อยู่ใกล้บ้านก็ไป ศาลเจ้าที่อยู่ในตลาดของตลาดมีอยู่ ๓-๔ ศาลเจ้า

ถามว่าแนวโน้มนโยบายเรียนตามความเป็นจริง ทั้ง ๑๗ ตลาดมีแนวโน้มจะอยู่สัก ๒-๓ ตลาด นอกนั้นจะหายไปในช่วงต่างๆ กัน ซึ่งของที่เป็นพื้นถิ่นเราไปบอกให้อยู่ไม่อยู่เป็นไปไม่ได้ ขึ้นอยู่กับเจ้าของว่าเป็นอย่างไร เพราะคนในตลาดไม่ใช่เจ้าของของตัวเอง นี่เป็นปัญหา ที่จะอยู่ได้แน่คือ จะมีตลาดวัดดอนหวายกับตลาดลำพญา นอกนั้นจะหายไปทั้งนั้น

อีกข้อหนึ่ง ดิฉันจะเสนอสิ่งที่เป็นวิทยาศาสตร์เล็กน้อย ตอนที่ทำแบบสอบถาม มีคำถามหนึ่งว่าเขาอยู่สบายไหม หากไม่อยากย้ายอยู่สบายไหม การอธิบายอยู่สบายตามหลักวิทยาศาสตร์มี ๒ ข้อ หนึ่ง อุณหภูมิไม่เกิน ๒๕ องศาเซลเซียส แล้วก็ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระหว่าง ๗๕-๗๘ ตอนที่ไปสำรวจมีอาจารย์ที่ช่วยวิจัยเอาเครื่องมือไปด้วย เพราะฉะนั้น จะกดอยู่ตลอดเวลาที่เราเห็นตลาดเหมือนกับอยู่ไม่สบาย ที่อาจารย์สมคิดให้ดูแลดูหีบ ปรากฏว่าประมาณ ๗๕% ของตลาดอยู่ในกลุ่มสภาวะสบาย ที่เป็นเส้นแดงอยู่กลุ่มนี้แสดงว่าอุณหภูมิอยู่ระดับสบาย ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ในระดับสบาย

เพราะฉะนั้น เห็นชัดว่าที่ชาวบ้านไม่ย้าย ถามว่าอยู่สบายไหม เวลาพิสูจน์ตามวิทยาศาสตร์แล้วความรู้สึกค่อนข้างสบาย ที่เรารู้สึกไม่สบายเลยคือในที่มืด มืดนี้คงนำมาพิจารณาไม่ได้เพราะคนไทยลักษณะของชีวิตเราความจริงแล้วมืด เป็นผลสรุปทั้งหมดจากการศึกษา

ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ศรีศักรเป็นอย่างสูง ที่อาจารย์เป็นคนชวนมาทำงานนี้ ทำให้ได้ความรู้และสนุกมากค่ะ

อาภาภิรัตน์ วลลิภาคม : พิธีกร

ขอขอบคุณท่านอาจารย์ศรีและอาจารย์สมคิด มากค่ะ เป็นที่น่าเสียดายที่เวลามีจำกัด คิดว่าหลายคนคงจะสนใจมาก เพราะเดิมอิมทั้งรูปภาพและข้อมูล ถ้ามีคำถามและข้อแลกเปลี่ยนขอเชิญนอกรอบขณะรับประทานอาหารอีก ๑๕ นาทีค่ะ

วรรณกรรมจากวัด

ล้อม เพ็งแก้ว : ผู้วิจัย

ขอโทษที่มีแค่คนรุ่นโบราณ กราบนมัสการพระคุณเจ้า ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย นับเป็นเรื่องแปลก ที่จริงว่าไปแล้วคนที่ควรจะนำเสนอ ควรจะเป็นอาจารย์เสยย์ เกิดเจริญ ซึ่งเป็นผู้ทำเหล่านี้โดยเฉพาะ

ด้วยเหตุที่ว่าผมกับอาจารย์เสยย์ แต่เดิมสมัยยังรับราชการอยู่เมื่อเกือบ ๒๐ กว่าปีแล้ว เรามักจะไปตามวัดตามวา เดินไปโน่นไปนี่ซึ่งผิดจากข้าราชการทั่วไป พอมาตอนหลังประมาณ ๓ ปีกว่ามาแล้ว แทนที่จะไปวัด ผมก็ไปที่โน่นที่นี่ ส่วนอาจารย์เสยย์ไปโรงพยาบาล เรียกว่าไปแทบไม่เว้นแต่ละเดือน เพราะใครก็รู้ว่า โรคมะเร็งมันทารุนขนาดไหน ที่จริงวันนี้ท่านควรจะมารายงาน แต่ว่าผลสุดท้ายก็คงจะมาไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่ผมเองไม่ค่อยสนใจนักเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ

ทางอาจารย์ศรีศักรได้เห็นงานของอาจารย์เสยย์ทำตั้งแต่ตอนแรกๆ ก่อนท่านเจ็บป่วย ก็บอกทำให้ อาจารย์เสยย์ช่วยทำไปเถอะทำไปสบายๆ หลังจากทำแล้วก็ให้ผมตรวจ ผมก็รับอาสาเลยว่า ถ้าหากจะให้ตรวจก็

ตรวจได้เพราะว่าเรื่องของการปริวรรตเอกสารส่วนใหญ่ผมก็เคยทำแล้ว ก็อยู่กับของเหล่านี้มานานมาก ยินดีที่จะช่วยตรวจ

เอาเข้าจริงหลังจากอาจารย์เสยย์ท่านป่วย และท่านปริวรรตออกมาแล้ว คนติดต่อประสานงานเขาออกไปว่าต้องมารายงานผลคืบหน้า รับผิดชอบ ผมก็นึกว่าจะทำอย่างไรดี ผลสุดท้ายก็บอกว่าผมนี่แหละก็ต้องเขียน งานที่ไม่ใช่งานผม ผมจะเขียนจะทำยังไง ผมถือว่าชาติก่อนผมเคยข่มขืนจิตใจคนมาก็ได้ ชาตินี้ผมถึงถูกบังคับให้ทำโน่นทำนี่ ทั้งๆ ที่ผมไม่ค่อยสนใจจะทำเลย ก็เอาเถอะใช้หนี้ชาติหน้าแต่ปางก่อนก็แล้วกัน

บางคนก็กล่าวหนักไปกว่านั้นว่า ชาติก่อนผมเกิดเป็นพม่ามาเผาหอสมุดอยุธยา ชาตินี้ถึงมาอยู่กับหนังสือก็ไม่แปลกอะไร ที่นี้ว่าจำเพาะหนังสือวัดของเพชรบุรี อยากจะเรียนท่านทั้งหลาย เท่าที่ผมคลุกคลีอยู่กับหนังสือตรงกับที่เขียนไว้แน่ ที่เขียนผมก็ไม่ได้ตรวจเลย ที่ท่านได้อ่านประมาณ ๑๐ กว่าหน้า ถ้ามันผิดพลาดอย่างไรก็แก้ตามใจก็แล้วกัน คงจะผิดเพราะไม่ได้ตรวจ ผมเพิ่งเห็นเข้านี่เองคือเขียนไปแล้วก็แล้วกัน แต่เท่าที่ทราบมันเป็นอย่างนี้

เรื่องของเมืองเพชรบุรี เมืองซึ่งมีวรรณกรรมโบราณค่อนข้างจะมากกว่าที่อื่น และเอกสารสำคัญของชาติที่ท่านคงจะทราบไปพบที่เพชรบุรี ปัญหาที่อยากจะเรียนท่านทั้งหลายว่า เนื่องจากเพชรบุรีเป็นเมืองทางการศึกษาและค่อนข้างจะปลอดจากศึกสงคราม ไม่ได้เป็นเมืองร้าง เขาเกณฑ์คนเพชรบุรีไปทำสงคราม แต่เพชรบุรีไม่อยู่ในเส้นทางเดินทัพ อะไรต่ออะไรก็มักจะอยู่ที่นั่นเป็นที่รู้จักกัน ดูจากเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เขาไม่มีการตั้งสถาบันให้เรียนในเมืองหลวง โอรสของกษัตริย์ต้องไปเรียนที่เมืองดักศิลา เพราะถ้าไปเรียนที่เมืองหลวงแล้วอันตรายหลายเรื่อง เพราะว่าขณะที่สิ่งหนึ่ง ขึ้นอีกสิ่งหนึ่งก็เดือดร้อนจะเป็นนายพลทั้งทีก็ต้องเป็น จปร. ถ้าไม่ใช่ จปร. แล้วจะยุ่งแต่เมื่อก่อนรุนแรงกว่านั้น จะทำลายไปถึงสถาบัน

เพราะฉะนั้น จะไม่ตั้งมหาวิทยาลัยในเมืองหลวง พุดง่าย ๆ คนโบราณดูจากเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ คือ การจำลองลักษณะสังคมไทยเอาไว้ เพชรบุรีอยู่ในลักษณะบ้านนอก ก็เลยมีเอกสารอยู่เยอะและมีธรรมเนียมของคนที่ไม่บวชเรียนที่อยู่ในเมืองเพชรฯ หลังจากไปเรียนไปบวชเณร นอกจากเรียนหนังสือแล้ว จะต้องเรียนเกี่ยวกับงานช่างด้วยโดยเฉพาะ พอบวชจนสึกออกมาอย่างน้อยที่สุดก็ปลูกบ้านไทยได้ ก่อนสึกเป็นกฎว่าจะต้องลอกหนังสือไว้เล่มหนึ่ง ลอกเสร็จแล้วจะกลับบ้านหรือว่าจะไว้ที่วัดก็ได้ คือ จะลอกหนังสืออะไรก็ตามใจ ชอบเรื่องไหนก็ลอกเรื่องนั้น

หนังสือเพชรบุรีก็เลยมี ๒ แบบ บรรดาสามเณรเตรียมสีกลอกๆ ไว้ ลายมือท่านก็คงจะรู้ว่าคนฝึกเขียนหนังสือใหม่ๆ ตัวก็คงจะเหมือนเด็กอนุบาลเขียน มันก็เต็มไปด้วยหมดหนังสือแบบนี้ หนังสือแบบนี้ส่วนใหญ่เวลาหอสมุดแห่งชาติไปค้นไปหา เก็บหนังสือรวบรวมในสมัยรัชกาลที่ ๕-๖ เอามาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติก็มักจะไมเอามาจะเอาเล่มที่ลายมือค่อนข้างดีเรียบร้อย ส่วนใหญ่คนเขียนมักจะเป็นครูประจำวัดหรือทายกทายิกาที่สนใจสอน เพราะว่าคนไหนไม่อยากรบวชแต่สนใจหนังสือก็อยู่กับวัดนั่นแหละ ทำงานอยู่ใกล้วัดสอนศิษย์สามเณร สอนสารพัดพวกเหล่านี้ลายมือสวย หนังสือจะมีอยู่ ๒ แบบ ลายมือสวยกับลายมือไม่สวย แบบลายมือไม่สวยจะเหลืออยู่ค่อนข้างมากทุกวันนี้

แต่บรรดาหนังสือทั้งปวง พอมีพระราชบัญญัติการศึกษาปี ๒๔๖๔ แล้วก็เลิกกันไปหมด หนังสือเหล่านี้ปลวกกินบ้าง เทียวทิ้งๆ ขว้างๆ ไป ส่วนหนึ่งถูกขนไปโน่นไปนี่เป็นธรรมชาติ อาจารย์ศรีศักรเลขาบรรณ ถ้าหากหนังสือพวกนี้หมดลงเลยมันยุ่งนะ ผมจำได้คราวหนึ่งตอนไฟไหม้โรงละครแห่งชาติเมื่อประมาณ ปี ๒๕๐๐ กว่าๆ ก่อนหน้านั้นที่พระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน เขาเก็บหนังสือใหญ่ๆ หลายตัว แล้วมีคำบรรยายประจำตัวว่าเป็นเอกสารจากเมืองเพชรบุรี ยังไม่ได้จัดแจงอะไรทั้งนั้น พลอยไหม้ไปด้วย เป็นเรื่องน่าเสียดาย เอกสารชุดนั้นตรงข้างพระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน สมัยผมเข้ากรุงเทพฯ ใหม่ๆ ไปดู เขาบอกว่าเป็นเอกสารจากเพชรบุรี ใส่ตู้เอาไว้ ทราบว่าเดี๋ยวนี้ก็

4

—

二

2

3.

อีกสองเรื่องที่น่าสนใจ คือ เรื่องประณมสมโพธิคำฉันท์ อยากระหว่างคุณต๋นฉบับ ไม่ทราบว่าจะชัดหรือไม่ชัด ตามผมมันใช้ไม่ค่อยได้ เขียนด้วยตัวอักษรไทยย่อ ในบรรดาพวกปรีวรรตวรรณกรรมเขายอมอยู่ เรื่องอักษรนี้ยากกว่าอักษรขอมอีก เมื่อเดือนที่แล้วผมไปคุยกับคุณบุญเดือน ศรีวรพจน์ ที่กรมศิลปากร กำลังทำการปรีวรรตก็ติดบางเรื่องอยู่ สั้นห้วนเลย บอกว่ายากให้เลย เรื่องเกี่ยวกับการเขียนตัวอักษรไทยย่อ แปลก็อ่านไม่ค่อยรู้ว่าเป็นตัวอะไร และอ่านเสร็จต้องสร้างจินตนาการ แกเล่าให้ผมฟัง เรื่องความที่จริงมันเป็นร้อยแก้ว บางตอนมันไม่เป็นร้อยแก้ว มันเป็นเรื่องไม่รู้ใช้เวลา ๑ อาทิตย์ ถึงทราบว่าเป็นโคลงสี่เพราะว่าเขียนติดต่อกันไปเป็นพืด ใช้เวลา ๑ อาทิตย์ ถึงได้รู้ว่า ๒-๓ บรรทัดกลายเป็นโคลงสี่ พอรู้ว่าเป็นโคลงสี่ก็ดีใจ

เรื่องประณมสมโพธิคำฉันท์ นี่ยังไม่เคยพิมพ์ ศิลปากรจะมีหรือไม่ผมไม่แน่ใจนะครับ ผมไม่ทราบว่าจะมีอยู่อย่างไร ประณมสมโพธิความกลอนเทศตามเรื่องอื่นมีเยอะ แต่ว่าฉบับที่เป็นคำฉันท์พบที่เพชรบุรีนี่ยังไม่เคยพิมพ์ ลักษณะเนื้อความผมเห็นว่ามันคงไปคล้ายกับฉบับล้านนา ใครๆ ก็รู้ว่าล้านนา ประมาณอยุธยาตอนกลางที่พระสุวรรณรังษีเป็นผู้แต่งภาษาบาลี พูดถึงพระสุวรรณรังษี สมเด็จพระบรมพรหมมุนีธิราชว่าสุวรรณรังษีท่านอาจจะประสูติมาเพื่อจะให้แต่งปฐมสมโพธิก็ได้ เพราะคนแต่งคนแรกที่เป็นฉบับล้านนาก็เป็นสุวรรณรังษีเหมือนกัน เลยสันนิษฐานว่าสุวรรณรังษีไหน แล้วก็จับตั้งแต่ความตามจริงปฐมเทศนาเรียกว่าปฐมสมโพธิ เพราะว่าเมื่อปฐมสมโพธิก็ควรจะจบ แต่ต่อมามีการขยายออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งปัจจุบันถึงตอนประกาศศาสนาจนถึงธาตุอันตรธานเป็นจบ ใครที่คลุกคลีอยู่กับปฐมสมโพธิก็คงจะทราบว่าเป็นเรื่องเดิมที่ละส่วนที่ละส่วนเข้าไป จนกระทั่งลำบากแสนสาหัส รู้สึกเรียกพระพุทธรูปเจ้าว่าศรีธาตุ คงจะตอนอาจารย์เสวยท่านแปล ท่านใช้คำว่าศรีแล้วก็ธาตุ ตัวสารัตถะท่านเปลี่ยนเป็นธาตุหมายถึงธาตุหมดเลย ผมถามว่าทำไมละ ผมไปถามท่านหลังจากไปตรวจแล้วผมบอกนี่ก็ตัวเดียวกันกับสิทธิ์ดะนั้นไง ที่เราเรียกว่าเจ้าชายสิทธิ์ดะนั้น ที่เรียกศรีธาตุก็ศรีธรรณะ

แต่ตัวไทยย่อนี้ลำบากแสนสาหัส บางทีหน้าเดียวตาลายเลย แม้กระทั่งตรวจเองต้องไปนั่งสร้างจินตนาการ ครึ่งคืนได้ ๒ บรรทัดเท่านั้นเอง บางทีก็ไม่ทราบว่าเป็นตัวอะไรมันลำบากมาก เรื่องเกี่ยวกับอักษรไทยย่อ นี่เป็นเรื่องประณมสมโพธิ เนื้อความผมก็บอกไว้ในนั้น เพราะว่ามันขาดทั้งหน้าและทั้งหลังฉบับสมุดไทย พอเปิดออกมาแล้วกลายเป็นว่าขาดทั้งหน้าและทั้งหลังตรงกลางมันก็ขาดด้วย พอ निकออกใหม่ มันพลิกหน้าด้านแล้วก็พลิกไปหน้าปาย เพราะการที่ต้นฉบับมันขาดทั้งหน้าและทั้งหลังได้ ตอนกลางก็พลอยหายไปด้วย สัมผัสก็เลยไม่สอดคล้องกัน คิดว่าขอตรวจเป็นครั้งสุดท้าย เดี่ยวจะมอบให้อาจารย์ศรีศักรไป สำหรับผมเสนอไว้ว่าใครจะทำวิทยานิพนธ์เรียนปริญญาโท น่าจะไปหาต้นฉบับที่หอสมุดแห่งชาติว่าจะได้เจออะไรแปลกๆ มีฉันทต่างๆ ซึ่งไม่ทราบว่าจะต้นฉบับจะมีหรือไม่ที่หอสมุดแห่งชาติสำหรับประณมสมโพธิคำฉันท์ฉบับนี้

ที่นี้มาถึงเรื่องสุดท้ายไม่ได้เอาต้นฉบับมาให้ดู เป็นลายมือซึ่งไม่ค่อยเรียบร้อยนัก คือบทละครเรื่องลักษณวงศ์ เท่าที่เราได้แต่งเป็นนิทานคำกลอนสำนวนสุนทรภู่ ส่วนที่เป็นสำนวนบทละครนั้นที่โรงพิมพ์วัดเกาะพิมพ์เผยแพร่ที่หอสมุดแห่งชาติมีเยอะ แต่ว่าที่หอสมุดแห่งชาติก็ไม่มีต้นฉบับ ดันไปพบที่เพชรบุรี คือ บทละครเรื่องลักษณวงศ์ ปรากฏว่ากลอนไม่เป็นกลอนบทละครเลยแต่เป็นกลอนตามสำนวนสุนทรภู่ไม่มีฉันท บางตอนก็เทียบกับลักษณวงศ์สำนวนสุนทรภู่ ผมก็เลยสงสัยอยู่เหมือนกันเรื่องลักษณวงศ์ที่เป็นบทละคร จะเป็นสำนวนบทละครสุนทรภู่สมัยออกไปอยู่เมืองเพชรบุรี ตอนสุนทรภู่ออกไปอยู่เพชรบุรีตั้งแต่พระราชวังหลังถึงวังคต พ.ศ. ๒๓๔๔ และอยู่เมืองเพชรนานจนไปมีลูกเมียอยู่ กระทั่งท่านบอกว่า อยู่เดือนสี่ปีระกานีราศร้าง อยู่บางกอกไกลจนใจหาย ปีระกานีราศร้าง ที่บอกว่าเดือนสี่ ๒๓๓๖ เข้าใจว่าตอนกลับจากไปพุทธบาทที่แตงนาราศพระบาทแล้ว ก็คงไปอยู่เพชรบุรีสัก ๕-๖ ปี และในนิราศเมืองเพชรฉบับเขียน ผมเคยพูดท่านได้ไปฝึกละครและเป็นครูละคร ลูกศิษย์เยอะ ก็คงได้แต่งบทละคร บทที่สุนทรภู่แต่งที่พบต้นฉบับแล้ว ผลงานวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากรคือเรื่องดาราวงศ์ของสุนทรภู่ เพราะว่าสุนทรภู่ได้บอกไว้เอง ได้แต่งเรื่องดาราวงศ์ลงสมุด ที่นี้พอมาพบเรื่องลักษณวงศ์ขึ้น

มากอีก ก็เชื่อได้ว่าบทละครเรื่องนี้ควรจะเป็นสำนวนสุนทรภู่เหมือนกัน แต่พบเพียงเล่ม ๒ เล่มเดียว ก็น่าสนใจอยู่ ใครจะทำวิทยานิพนธ์ก็ลองนำเอาไปทำได้ จะได้พิสูจน์เสียให้ชัด

ใจผมรักว่าเป็นสำนวนสุนทรภู่จริงแต่ว่าไม่ใช่สำนวนที่ไทยทางไหน ทางลพบุรีคนหนึ่งเขาแต่งนิราศลพบุรี แล้วเขาเขียนไปตามว่าเป็นสำนวนสุนทรภู่ไซ้ไหม ไม่มีกลิ่นสุนทรภู่สักนิดเดียวส่งไปให้ผมตรวจ ผมก็ไม่ได้ตอบ ไม่ถูกเขายังอ้างถึงว่าได้ไปบอก ถามคุณเทพ คุณเทพบอกว่าใช่สุนทรภู่แน่ ถ้าคุณเทพว่าใช่ก็ปล่อยคุณเทพไปเถอะแต่ผมว่าไม่ใช่ ที่สำคัญปีแต่งหลังสุนทรภู่ตายแล้วด้วย คนที่แต่งนิราศได้ ผมก็ยอมยกเอาไปเถอะพระเดชพระคุณ ไม่ว่าจะไรกัน ส่งให้ผมตรวจ ผมก็ไม่ได้ตอบเพราะว่าผมเห็นว่าเรื่องแบบนี้มันต้องมีวิจารณ์ในการเสนอข้อมูลพอสมควร

ผมก็คนมีเคราะห์กรรมด้วย พอโดนเรื่องนี้มักจะโดนด่าอยู่ตลอดเวลาเลย โดนด่าหนักว่าไปย้ายสำมะโนครัวสุนทรภู่ ที่จริงผมไม่ได้ย้ายสำมะโนครัว ผมพูดว่าบรรพชนของท่านอยู่ที่เพชรบุรี ไม่เคยพูดตรงไหนสักนิดเดียวว่า สุนทรภู่ท่านเป็นคนเพชรบุรีแต่เขามักจะด่าผมทำให้ประวัติสุนทรภู่เขาเสีย โดยเฉพาะทางเมืองแกลง ด่าว่าผมหนักไม่รู้ด่าผมทำไมกัน คือเรื่องเหล่านี้มันจะต้องมีวิจารณ์ในการที่จะไปตัดสินว่าอะไรเป็นอะไรอย่างกลอนที่ผมเดาเอาไว้ว่าจะต้องเป็นของสุนทรภู่แน่ เรื่องยกตัวอย่างกลอนเอาไว้ท่านก็ดูนะครับ อยู่ในนั้นเล็กน้อย แต่ถ้าดูแล้วตลอดเรื่อง เท่าที่มีประมาณสัก ๒๐๐-๓๐๐ บทได้ ถือว่าใช้ได้

นำสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง บรรดาเพลงทั้งปวงนี้เป็นเพลงค่อนข้างจะแปลกๆ อยู่เหมือนกันที่ได้ระบุไว้ในบทละคร ผมยังนึกสงสัยว่าสุนทรภู่อ่านเพลงขนาดไหนบทละครก็มีไม่กี่เพลง แต่ท่านเป็นนักเพลงพื้นบ้านเป็นแน่ไม่มีที่สงสัย แต่เรื่องเพลงที่เกี่ยวข้องกับละครใน ท่านเก่งแค่ไหนผมไม่ทราบ แต่ดูจากเพลงเท่าที่บรรจุลงในบทละครนี้ก็มีลักษณะแปลกๆ อยู่พอสมควร พอดีไม่เก่งทางดนตรีก็อยากให้นักดนตรีลองบรรเลงเพลงโดยที่ท่านบอกบทมันจะเข้ากันได้ไหมจะได้รู้กัน จะได้เห็นชัด คือคนที่ไม่รู้เรื่องเพลงเลยพอเห็นเนื้อจะไปบอกว่าเพลงนั้นเพลงนี้ ไปพูดไม่ได้หรอก ต้องให้คนที่สนใจดนตรีไปลองร้องนะว่าเสียงมันเพี้ยนไหม มันชัดไหม ตรงตามเนื้อหาสาระหรือเปล่า ถ้าใครอยากจะทำก็ลองไปทำดู

คิดว่าคงจะมีคำถามบ้าง ถ้าใครมีปัญหาที่ถามมา เวลาผมเขาให้๑ชั่วโมง ผมเริ่มพูดตั้งแต่ ๑๐.๐๐น. มาพูด ๑๐.๓๐ น. ก็ไม่เป็นไร ผมก็ถูกผู้ขายยัดได้หมดได้จะสั่งจะหมดได้ทั้งนั้น ต้องขอยกยถ้าใครมีคำถามก็เชิญนะครับ ส่วนต้นฉบับผมจะมอบให้อาจารย์ศรีศักรไว้ เผื่อท่านจะไปนั่งสนุกๆ จนใจนะครับ

มีผู้ถามคำถาม

ผมไม่ได้ไปนั่งเห็นตอนที่ท่านเขียน คำถามมีว่าตอนที่ภู่เขียนด้วยลายมือตนเองหรือบอกให้คนอื่นเขียน ถ้าจะให้เชื่อว่าแบบไหนอันนี้ผมก็สนใจที่จะตอบ แต่ถ้าจะให้ดูตามหลักฐานผมเชื่อว่ากลอนสุนทรภู่เขียนด้วยลายมือเอง เพราะในฐานะที่ผมเป็นคนเขียนหนังสือคนหนึ่งเหมือนกัน ถ้าเมื่อไหร่เขียนเองภาษาที่เขียนก็จะเรียบร้อย แต่ถ้าเมื่อไหร่บอกให้จด เมื่อนั้นภาษาที่จะเห็นชัดเลย อย่างเช่นเรื่องกาเหว่าที่บางเพลงของ มรว.เศกฤทธิ์ ผมอ่านแล้วผมรู้ทันทีเลยว่า เรื่องนี้เขาต้องใส่เทปให้คนจดไม่ได้เขียนเอง ถ้าเขียนเองภาษาจะไม่เป็นแบบนี้ไปถามดู รับรองว่า จะต้องพูดใส่เทปออกมา

ที่นี้ผมกลอนอยู่เรื่องหนึ่งซึ่งผมเชื่อว่า คนเขียนก็คือเรื่องนิราศพระแท่นดงรัง อันนี้สุนทรภู่บอกให้เนรกลั่นเป็นคนเขียนแน่เพราะยังมีกลอนหลวมๆ อยู่เยอะ รู้สึกสัก ๓๐-๔๐ ครั้ง คนที่บอกปากเปล่านี้ว่ากลอนปากเปล่าไม่ใช่ของสุนทนะครับ ผมเคยเห็นคนทำที่ว่าคล้องมืออยู่คนเดียวคือคุณภิญโญ ศรีจำลอง ท่านต้องเร่หาอันที่พูดสัมผัสประเภทที่ง่ายๆ สัมผัสยากๆ จะไปพูดปากเปล่าคงจะไม่ได้ เพราะว่านิราศพระแท่นผมเชื่อว่าท่านเนรกลั่นเป็นคนเขียนสุนทรภู่บอกให้เขียน

มีวรรณกรรมอยู่เรื่องหนึ่งคือ โคลงของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เรื่องนิราศพระประธม ใครแต่ง ก็กรมหลวงวงศาฯ ไซ้ไหมครับ พอแต่งเสร็จแล้วส่งให้พระปรมาภิไธยในรสดูตรวจแก้ เขาบอกว่าลายมือที่แก้ที่ปรากฏอยู่

ในสมุดนี้เป็นลายพระหัตถ์กรมปรมาธิบดีชินโรส ตัวลายมือที่เขียนนิราศพระปทุมนี้ก็เป็นลายมือของคนแต่งจะเป็นกรมหลวงนิราศสนิท คูขี้เนี้ย ตามคำถามแบบนี้ ผมไม่ได้เตรียมจะตอบผมก็ตอบได้แค่นี้ คนเขียน เขียนเองหรือบอกให้คนอื่นเขียนทั้ง ๒ อย่างเนี่ยแต่ถ้าบอกให้คนอื่นเขียนจับได้นะครับจับได้ อ่านแล้วสามารถจับได้คนที่สนใจจริงๆ ก็เหมือนกับคนดูพระ พอจับดูรู้เลย สมัยผมบ้าเหรียญหนักๆ ผมปิดตาเอามือจับ ผมรู้เลยว่าเก็หรือไม่เก็พวกเหรียญกษาปณ์สมัยหนึ่งพวกเหรียญเงินเหรียญอะไรนี้ผมเคยจับอยู่แล้วก็เลิกไป

บางคนก็สามารถที่หนึ่งเพ่งดูก็ได้ พวกนี้อันตราย คือนั่งเพ่งดูทางโน้นว่าใครเขียน ก็สร้างประวัติขึ้นมาสืบมาจากโน้นจากนี้ ผมเพิ่งอ่านหนังสือเล่มหนึ่งเป็นงานศพของคนๆ หนึ่ง เป็นคนโนเสียเมื่ออายุไม่เกิน ๔๐ มั้ง เขาเขียนประวัตินามสกุลวงศ์อะไร เขาเขียนประวัติความเป็นมาต้นตระกูลของเขาคือพ่อขุนรามคำแหง และก็บอกพ่อขุนรามคำแหงถูกเป็นใครเป็นใคร กว่าจะมาถึงเขาหลายหน้าเลย ได้อย่างนี้นั่งทางโนแบบนั้นผมจับไม่ได้ หลายคนนะครับที่เป็นอย่างนี้ อย่างวันก่อนเขาบอกต้นตระกูลของเขา คือทหารของพระเจ้าตากซึ่งหนีไปอยู่เชียงใหม่คนจีนทหารจีนนะเป็นทหารของพระเจ้าตาก แล้วออกถูกมาเป็นใครเป็นใคร ผมว่าเรื่องเล่านี้มันละเอียดละออในทัศนะของผม เพราะนั่งทางโน ไม่ทราบว่ามันจะให้ว่ายังไงแต่โบราณผมเชื่อว่าเขียนเอง ส่วนใหญ่ถ้าภาษาเรียบร้อยต้องเขียนเองอย่าลืมนะสมเด็จพระยาพระคลังตามที่เขาเล่าให้ฟัง ผมไม่ได้เห็นเอง ท่านอยู่ที่ไหนท่านจะมีสมุดติดตัวตลอด เวลามองเห็นอะไร ท่านจะรีบเขียนบันทึกลงไปเลย เพราะคนที่เขียนหนังสือเป็นที่รู้กันว่าพอนึกอะไรแล้วก็เขียนลงไปเลย เพราะถ้าไม่จดแล้วมันหายไปหมด ผมขึ้นรถเมล์บางทีต้องควักสมุดขึ้นมาจด ถ้าไม่จดก็ต้องยืนท่องอยู่อย่างนั้น พอลงรถก็ต้องควักสมุดมาจดไม่มันหายหมด หายไปแล้วนั่งเท่าไรก็นึกไม่ออก

ที่นี้สมเด็จพระยาพระคลังที่ว่า คราวหนึ่งเขาบอกพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ มีรับสั่งให้ร่างสาสน์ตราเพราะท่านอยู่กรมท่านี้ เจ้าพระยาพระคลังก็มิขาดไปนั่งคิดหนังสือก็ลืมๆ พอรัชกาลที่ ๑ ถามขึ้นมาว่าสาสน์ตราที่ร่างมาเสร็จหรือยัง ก็รีบคว้าหนังสือขึ้นมาอ่าน อ่านไปตกใจเหลือตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เห็นแล้วก็ท่านก็ว่าร่างได้คืนะ แต่รู้สึกว่ามีอะไรพลาดๆ บางอย่างไม่ค่อยดีไหนดูซิเดินไปดู พอให้หยิบมาดูปรากฏว่ามีแต่สมุดเปล่าๆ ก็เลยไปคว้าสมุดพาดหัว แล้วก็บอกว่าไปร่างมาให้เหมือนนะถ้าไม่เหมือนหัวขาด พอขึ้นเผ้าครั้งที่สองนี้เจ้าพระยาคลังเอาขึ้นมาอ่าน คนไม่รู้เลยว่าต่างกันตรงไหน รู้สึกคนที่เล่าเรื่องนี้คือ นมส. เล่าไว้ เดียวหาว่าผมเกิดทันขึ้นมาอีก เดียวขู่ผมไม่ได้นั่งทางโน

ผมเองก็เหมือนกัน ต้องควักสมุดออกมาจดยกตัวอย่างเรื่องนี้ถ้อยคำภาษา ถ้อยคำภาษามันจะต่างไปที่อื่นไม่รู้เลย เป็นต้นว่าเขาเรียกสัตว์ชนิดหนึ่งว่าคางคูด ที่อื่นไม่มีมีแต่ทางภาคใต้ ทางเพชรบุรีว่ามีผมเคยเที่ยวถามว่ามันคืออะไร มันคือตัวเลื้อยตัวเขาเรียกว่าคางคูด คนที่พูดเรื่อยเปื่อยอย่างผมนี้ พูดแบบคนใต้เพราะมันถ้อยคำภาษาที่ใช้ในถิ่นอันจะบ่งลักษณะท้องถิ่นออกมาบางอย่างเขาอาจจะแก้เสีย เช่นพระทรงช้างอาชาจะมาสวม ปีกกลอนอยู่ในพระรถนิราศ ปรากฏพอเป็นท้องถิ่นขึ้นมา ว่าพระทรงช้างคักม้าจะมาสวม คัก นี่คือบังเหียนเป็นการเอาคำที่เป็นคำท้องถิ่นเนี่ยใส่เข้าไปในกลอน ซึ่งมันอาจจะจะเป็นกลอนของภาคกลางหรือของฉบบกรุงเทพ ไม่ได้ต้องเอาท้องถิ่นใส่เข้าไป เป็นเรื่องของภาษา

นอกจากนั้นเกี่ยวกับเรื่องของสถานที่ที่มีอยู่หลายแห่ง ถ้าเราไปสืบจริงๆ คงจะเห็นเขาพูดถึงที่นี่ ชื่อวัดบ้าง ชื่ออะไรสารพัด เหมือนกับที่ภาคกลางสุนทรภู่พูดถึงละครคณะนายบุญย่น อดไม่ได้เอาชื่อเพื่อนสนิทใส่เข้าไป เพราะฉะนั้นถ้าผมแต่งนวนิยาย ผมอาจจะต้องใส่ชื่อพระอาจารย์คนหนึ่งว่าพระอาจารย์ศรีศักรใส่เข้าไป จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่ามันจริงหรือเท็จ คราวหนึ่งเคยพิสูจน์จนกระทั่งที่คนเขาเรียกกันว่าอะไรนะ กลบทศิริวิบูลย์กิจ ที่เขาบอกว่าวรรณกรรมอยุธยาประหลาดนะตัวในเรื่องเขาเกิด เขาผูกดวงอยู่ที่ไหนปรากฏว่า ดวงอยู่สมัยรัตนโกสินทร์ ดวงของตัวในเรื่องนะเขาบอกว่าเขาเกิดวันที่เท่านั้น เดือนเท่านั้น พระจันทร์อยู่ที่นี้ พระอาทิตย์อยู่ที่นี้ที่เขาบอกไว้เป็นสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะฉะนั้น การที่จะไปบอกไว้เป็นวันเดือนปีเกิดของคนแต่งเองก็ได้ ซึ่งเหล่านี้เราจะต้องศึกษาที่เขาเรียกอะไรบริบทสิ่งแวดล้อมปนเข้าไป กว่าจะตัดสินใจได้เรื่องราวสารพัดเลยที่ต้องใส่เข้าไป

อย่างเรื่องมหาชาติที่เมืองเพชรนคร มีฉบับหนึ่งซึ่งผมเชื่อว่าเป็นของอยุธยาสมัยเก่า เพราะมีคำคำอยู่ คือ ชาตีสีมข้าวเหนียวกินข้าวเจ้า หมายความว่า สีมข้าวเหนียว นั้นแสดงว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างคนภาคกลางที่เปลี่ยนจากข้าวเหนียวมากินข้าวเจ้าถึงได้คำกันอย่างนี้ อย่างเหมือนกับพราหมณ์มีคำกัน ทำให้เห็นชัดก็ไปตรงกับมโนวิสัยของญี่ปุ่นคนหนึ่ง ที่เขาวินิจฉัยในอิฐเขาบอกว่าตอนอยุธยาตอนกลางตอนปลายเหนียวกลบข้าวเจ้าจะเพิ่มขึ้น อิฐยิ่งเก่าในภาคกลางจะเป็นกลบข้าวเหนียว นั้นแสดงว่าคนทางนี้เขากินข้าวเหนียวเก่า ส่วนข้าวเจ้าจะบดมาที่หลัง เท็จจริงแค่ไหนผมไม่รู้จะครับ

แต่ที่ผมพูดถึงลักษณะท้องถิ่น ก็ใส่เข้าไปถ้อยคำภาษาสำนวนเรื่องราวที่ปนอยู่ ชื่อสถานที่ ชื่อวัด ก็ได้ทั้งนั้นจะครับ มาเล่นตามอย่างนี้ ผมไม่ได้เตรียมตัวจะครับ ผมตอบอะไรมาไม่ได้นี่ออกเท่าไรก็เท่านั้น เปิดไฟไล่ไขไหมครับ ได้ครับไม่มีปัญหา ไม่มีคำถามอะไรผมขอจบ ขอบคุณมากครับที่มาฟัง

อาภาภิรัตน์ วลลิโกตม : พิธีกร

ขอบพระคุณอาจารย์ล่อมมากนะคะ น่าสนใจอย่างยิ่ง คณะผู้จัดอยากจะยึดติดต่ออย่างนี้อาจารย์ล่อมพูดก็สนใจเพราะว่าถูกควบคุมด้วยกลไกที่เกินตัวเองนะคะ

ขอเสนอการวิจัยในระดับต่อไปนี่เลยนะคะ เป็นการศึกษาหาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือโดยอาจารย์ปรีดาและคณะ ขอมอบเวทีนี้ให้กับอาจารย์ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล เลยนะคะ เพราะกลุ่มนี้ดูจะคึกคักเป็นพิเศษ ขอให้อาจารย์ดำเนินการแล้วกันว่า ใครจะขึ้นก่อนขึ้นหลังขอเชิญค่ะ

ความรู้ของช่างฝีมือ แม่ครัว และนักแสดง :

ความรู้เชิงปฏิบัติ และความหลากหลายของระบบความรู้ในสังคมไทยปัจจุบัน

อาจารย์ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล : ผู้วิจัย

นมัสการพระคุณเจ้า และสวัสดีผู้ฟังทุกท่าน เรื่องที่เสนอต่อไปนี้ จะเป็นผลงานวิจัย เรื่อง ความรู้ของช่างฝีมือ แม่ครัว และนักแสดง ความรู้เชิงปฏิบัติและความหลากหลายของระบบความรู้ปฏิบัติกันในสังคมปัจจุบัน ดิฉันเป็นโต้โผ ซึ่งจริงๆ มีลูกโรงทั้งหมด ๕ คน แต่ว่าวันนี้ป่วยก็เลยมาแค่ ๓ คน โครงการนี้มีกันอยู่หลายคน

เวลาถึงจำกัดก็จะแนะนำว่า คำถามของโครงการนี้คืออะไร ทำไมถึงสนใจเรื่องนี้และมีแนวคิดอะไร ซึ่งเป็นกรอบที่เราใช้ในการค้นคว้า หลังจากนั้นก็จะให้แต่ละท่านเล่าเรื่องกรณีศึกษาของตัวเอง ตอนจบดิฉันจะพยายามสรุปประเด็น เปรียบเทียบข้อค้นพบที่เราได้จากงานที่จริงมี ๕ เรื่อง จะสรุปให้ฟัง

เรื่องทั้งหมดนี้ อาจจะเริ่มมาด้วยความสนใจของดิฉันเองแล้วก็หลาย ๆ คน ที่เริ่มทำโครงการเรื่องนี้ ดิฉันศึกษาเกี่ยวกับเรื่องคนที่รำละครของชาวบ้าน และหลายครั้งที่ดิฉันไปคุยกับเขา เวลาไปถามเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ดิฉันก็มักจะได้รับคำตอบครั้งแรกว่า อย่ามาถามเลยเพราะว่าเขาเป็นคนที่ไม่มีความรู้ เมื่อเร็วๆ นี้ ดิฉันพบในหนังสือพิมพ์เล่มหนึ่งที่มีภาพของตลกเชิญยิ้มท่านหนึ่งนะคะ เขียนว่า อย่าดูถูกนักแสดงตลก เพราะว่าเขาเป็นคนไม่มีความรู้

ถ้อยคำเหล่านี้เกี่ยวกับเรื่องอะไรคือความรู้ อะไรไม่ใช่ความรู้ ใครมีหรือไม่มีความรู้ เป็นสิ่งที่ล่องลอยอยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน ทำให้เกิดความสับสนขึ้นมาว่า คำว่าความรู้ที่เราใช้ในปัจจุบันนี้ มักจะมีความหมายเฉพาะ ความรู้มักจะหมายถึงปริญญาบัตร ประกาศนียบัตรหรือชุดของความรู้ ที่มีการสอนแล้วรับรองจากสถาบันในสังคมที่เราเรียกว่าสถาบันการศึกษา แต่ดิฉันมีความสนใจว่ามันมีความรู้ชนิดอื่น ประเภทอื่น ซึ่งบางที่เราอาจจะไม่เรียกว่าความรู้ แต่มันแฝงอยู่ในคำว่า ฝีมือ วิชา ความชำนาญ ทักษะ สิ่งเหล่านี้เป็นการ

ปฏิบัติงานของคนที่มีความชำนาญหรือมีฝีมือ ช่างฝีมือ นักแสดง แม่ครัว คนอีกหลายประเภทซึ่งเราเรียกรวมๆ คนประเภทนี้ว่าเป็นคนที่มีความรู้ในทางปฏิบัติ การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความรู้ทางการปฏิบัตินี้ที่จริงก็มีกรอบมายาวนาน

งานเขียนเกี่ยวกับพัฒนาการของความรู้ในโลก มักจะแยกแยะความรู้ออกเป็นอย่างน้อย ๒ ประเภท คือ หนึ่ง episteme กับ techne ประเภทที่เรียกว่า episteme คือ ประเภทที่อาศัยตรรกะวิเคราะห์ แยกแยะความสามารถในการอธิบายเป็นถ้อยคำ ความรู้ที่เป็นสากลอาศัยการทำงานของสติปัญญา ส่วน techne เป็นความรู้ที่มีฐานมาจากการรู้ได้เอง ที่ไม่สามารถจะแยกแยะได้เป็นส่วนๆ ปรากฏเป็นรูปร่างชัดเจน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะ แต่อาจจะเป็นความรู้ที่อาศัยประสาท การสัมผัส เน้นการใช้งานมากกว่าการอธิบายและอื่นๆ การแบ่งแบบนี้เป็นที่ใช้กันมากจะคะเนเรื่องความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการความรู้ในโลกตะวันตก

นอกจากจะแบ่งเป็น ๒ ประเภทแล้ว พัฒนาการโดยกว้าง ก็มักจะทำให้ความรู้ประเภทที่มีการใช้สติปัญญา มีฐานะสูง ได้รับการยกย่องมากกว่าความรู้ที่ใช้การผูกพันอยู่กับการปฏิบัติ ใช้อารมณ์ หรือไม่สามารถจะใช้เป็นคำพูดได้ นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งความรู้เป็นอีกประเภท คือ ความรู้แบ่งเป็นสายลักษณะอักษรกับความรู้ที่ไม่เป็นสายลักษณะอักษร ซึ่งมักจะควบคู่ไปกับการแบ่งสังคม เป็นสังคมที่มีตัวหนังสือ กับสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือ และก็จะเชื่อมโยงไปยังความคิดที่ว่า ในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือใช้กัน ความจริงเป็นสิ่งที่ตัดสินสิ่งที่พูด แต่ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นคนพูด คนคนนั้นมีความสัมพันธ์อย่างไรกับคนอื่น เพราะฉะนั้น ถ้าคนที่บุคคลอื่นนับถือ ศรัทธา พูดสิ่งนั้น ก็มักจะนับถือกันว่าเป็นความจริง

ในขณะที่สังคมที่เป็นสังคมที่มีตัวหนังสือซึ่งพัฒนาความรู้ขึ้นมาแล้ว ความจริงก็จะตัดสินด้วยคุณค่าของสังคมพูดหรือสิ่งที่เขียน ก็เป็นเพียงการแบ่งคร่าวๆ ซึ่งทำให้เราเห็นว่าความรู้อาจจะมีความซับซ้อน มีฐานมาจากญาณวิทยาหลายแบบ มีวิธีแสดงออกอยู่หลายแบบ การศึกษาเมื่อไม่นานในช่วงที่ผ่านมาของนักมานุษยวิทยา นักจิตวิทยาการศึกษา ก็มักจะให้ความสนใจ หันความสนใจเรื่องของมนุษย์ที่ไม่ได้เรียนด้วยตัวหนังสือ ไม่ได้เรียนในห้องเรียนและก็ได้ไม่ได้เรียนด้วยสติปัญญาอย่างเดียว มักจะพูดว่าการเรียนเกิดขึ้นก็ต่อเมื่ออยู่ในเหตุการณ์หรือในสถานการณ์เฉพาะบางอย่าง นักจิตวิทยาการศึกษาบางคนจะพูดว่า การเรียนไม่ใช่การส่งต่อข้อมูลเป็นท่อนๆ จากครูหรือจากหนังสือ เอาเข้าไปใส่ในท้องของผู้เรียนหรือหัวของเด็ก แต่ว่าการเรียนเกิดมาจากการมีส่วนร่วมในการจะทำอะไรบางอย่าง ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง

เพราะฉะนั้น การเรียนคือการปฏิบัติ คือ การที่เราจะต้องมีส่วนใช้ชีวิตในกลุ่มบางกลุ่มในชุมชนบางชุมชนที่ยอมให้คนนั้นเข้าไปมีส่วนร่วม นี่จึงจะเกิดความรู้ อันนี้ก็สอดคล้องกับแนวความคิดที่จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องปัจเจกบุคคลกับสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งเน้นเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาที่เรียกว่า practice โดยรวมๆ อย่างคร่าวๆ

การศึกษาแบบนี้จะหันมาให้ความสนใจกับส่วนอย่างอื่น เช่น ร่างกายของคนในฐานะที่เป็นที่ตั้งของความรู้ เป็นที่บรรจุความรู้ เขาพูดถึงการตัดสินใจในเรื่องความรู้ในการปฏิบัติในปัจจุบันของคนในสังคมว่า เกิดมาตั้งแต่เด็กจนโตเราจะสร้างคลังความรู้และประสบการณ์บางอย่างมาจากการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อม คลังอันนี้ไม่ใช่ความรู้ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นตำราหรือตัวหนังสืออย่างเดียว บางทีเราก็ไม่ได้สร้างคลังอันนี้อย่างจงใจ แต่เป็นสิ่งที่ซึมซับมาตั้งแต่เด็กจนโต เป็นสิ่งที่บรรจุฝังอยู่ในร่างกายของคน อยู่ในสำเนียงพูด อยู่ในอุปนิสัยในบุคลิกหรือในการวางท่าที การเดินเหิน กิริยามารยาท รวมทั้งทักษะของการใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ตัวอย่างเช่น เราจะพบว่า แม่ครัวหรือคนทำกับข้าวแคได้กินขนมก็จะทราบ ว่า ขนมนั้นสุกหรือไม่สุก ช่างไม้จับไม้ก็รู้ว่าไม้เนื้อเป็นไม้อะไร ได้รับการใสมาอย่างไร สิ่งเหล่านี้มันฝังอยู่ในทักษะการใช้ร่างกายของเราตั้งแต่เดิม

การศึกษาเรื่องนี้ ดิฉันมีความสนใจว่า ช่างหรือว่าความรู้แบบนี้ในสังคมไทยปัจจุบัน มันดำรงอยู่อย่างไร มันมีตำแหน่งแห่งที่อย่างไร ทำงานอย่างไร มันผสมผสานหรือว่าเป็นถูกกดทับด้วยความรู้ หรือที่เราเรียกว่า เป็นความรู้สมัยใหม่ ความรู้จากระบบการศึกษา ความรู้ที่ใช้ตัวหนังสืออย่างไร หรือว่ามันสามารถดำรงอยู่ได้ในระบบ

แบบจารีต ทั้งนี้ทั้งนั้นดิฉันไม่ได้เริ่มด้วยการพยายามที่จะจัดความรู้ มันจะต้องเป็นความรู้สมัยใหม่อย่างเดียว หรือเป็นความรู้ที่เป็นแบบจารีตอย่างเดียว รวมทั้งไม่ได้อยู่ในค่ายของอุดมการณ์ที่พยายามจะบอกว่าเราต้องเปลี่ยนความรู้ทุกอย่างให้เป็นความรู้ศาสตร์สมัยใหม่ และก็ไม่ได้สังกัดค่ายที่บอกว่า เราต้องเชิดชูความรู้ท้องถิ่นที่เป็นความรู้บริสุทธิ์อย่างเป็นอุดมคติ

งานชิ้นนี้พยายามที่จะศึกษา กรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริง ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง พยายามจะเข้าใจความรู้หลายๆ ประเภทนั้นว่าอยู่ด้วยกันอย่างไร มีความหลากหลายอย่างไร มีการปะปนสังสรรค์ ผสมผสาน ค่อยๆ กันอย่างไร ทั้งหมดนี้ก็ปรากฏในกรณีศึกษา ๔ ข้อด้วยกัน ซึ่งก็จะมีลำดับของการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

เรื่องแรก จะเป็นเรื่องของคุณศรัณย์ ทองปาน ซึ่งจะเล่าถึงประวัติ พัฒนาการ สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวกับการช่าง ให้ภาพรวมการศึกษาของช่างในประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่ประมาณ ๑๕๐ ปี เป็นต้นมา งานช่างได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างไร การศึกษาของช่างมีลักษณะอย่างไร การถ่ายทอดความรู้ของช่าง หรืออะไรคือความรู้ของช่าง มีความเปลี่ยนแปลงมาอย่างไร ซึ่งก็จะเป็นพื้นฐานของกรณีศึกษาของอีก ๓ เรื่องที่จะตามมา

เรื่องถัดไปที่จะเป็นเรื่องของคุณวิภาศ ปรัชญาภรณ์ ซึ่งศึกษาช่างไม้ที่ทำเครื่องเรือนหรือว่าทำเฟอร์นิเจอร์ ในโรงงานแห่งหนึ่ง อีกเรื่องหนึ่งจะเป็นเรื่องของคุณศิริินทร์ ใจเที่ยง เป็นเรื่องลิเกสมัยใหม่ เป็นลิเกสมัยครเล่น เขาเป็นสมาชิกของกลุ่มละครนักศึกษาที่เรียกว่า กลุ่มมะขามป้อม มีความสนใจที่จะนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการถ่ายทอดเนื้อหา ปัญหาสังคม ประเด็นทางสังคมสมัยใหม่ ดังนั้น คุณศิริินทร์ สังกัดมะขามป้อม ก็ไปเรียนลิเกในโรงลิเกอาชีพ แล้วก็นำเอาลิเกนั้นมาแสดงเป็นลิเกของมะขามป้อม บางคนเรียกว่าลิเก NGO บางคนก็เรียกว่าลิเกคนชั้นกลาง

ส่วนเรื่องที่ ๓ คนที่เสนอป่วย ที่จะนำเสนอเป็นการศึกษาบ้านที่ทำขนมแห่งหนึ่ง ผู้วิจัยเข้าไปในฐานะผู้ที่เข้าไปศึกษาการทำขนมก็จะเป็นลูกมือ แล้วก็ศึกษาว่าความรู้ของการทำขนมนั้น จุดประสงค์ของการทำขนมอยู่ตรงไหน องค์ความรู้ของมันอยู่ตรงไหน ได้รับการส่งผ่านส่งต่อไปภายในบ้านนี้อย่างไร

ดิฉันขอจบไว้ตรงนี้ก็ก่อน จะให้ทั้ง ๓ ท่าน เสนอข้อค้นพบของท่าน เสร็จแล้วดิฉันจะกลับมาอีกครั้งหนึ่งเพื่อพยายามจะดึงประเด็นกลับมาสรุป และให้คำตอบเกี่ยวกับว่า ความรู้ทางการปฏิบัติในสังคมไทยปัจจุบัน มีลักษณะอย่างไร

ศรัณย์ ทองปาน : ผู้วิจัย

สวัสดีครับ สำหรับในงานชิ้นแรกนี้ สิ่งที่เป็นประเด็นสนใจก็คือ ความเปลี่ยนแปลงของการถ่ายทอดความรู้ของช่างที่เกิดขึ้นในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ จากระบบที่ไม่เป็นทางการ ไปสู่การเกิดขึ้นของสถาบันอย่างเป็นทางการ หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งก็ได้ ว่าเป็นการเกิดขึ้นของโรงเรียนช่างโดยรัฐ ในช่วงรัชกาลที่ ๕ - ๖ หรือว่าในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ต่อดันศตวรรษที่ ๒๐ เพราะฉะนั้น สิ่งที่น่าสนใจจะต้องกล่าวถึงก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น แล้วก็บริบทแวดล้อมของการเกิดเป็นโรงเรียนช่าง และสิ่งที่เกิดขึ้นตามมา เพื่อแสดงให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นส่งผลอย่างไร แต่ว่าสิ่งที่จะกล่าวในที่นี้ คงจะไม่เหมือนกับในตัวอย่างเสียทีเดียว เพราะว่าจะต้องสรุปประเด็นให้ชัดเจนมากขึ้น ด้วยข้อจำกัดของเวลา

ปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง ตั้งแต่ช่วงประมาณกลางรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา ในหมู่ชนชั้นสูงของสยาม มีแผนการปรากฏขึ้นบ่อยครั้ง ที่จะตั้งโรงเรียนสำหรับสอนวิชาให้กับคนยากไร้และเด็กกำพร้าชายหญิงที่ไม่มีที่พึ่ง โครงการนี้ปรากฏขึ้นครั้งแรกๆ อาจได้แก่โรงเรียนเด็กของพระอัครชายาเธอฯ ในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งนำลูกของคนยากจนรวมทั้งเด็กกำพร้ามาอบรมเลี้ยงดูในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ทั้งจะฝึกหัดวิชาให้ด้วย วิชาที่จะฝึกก็คือวิชาช่าง อันนี้เกิดขึ้นปี ๒๔๓๓

ในปี ๒๔๓๘ ก็มีอีกโครงการหนึ่ง คือโรงเรียนช่างมหาวชิรุณหิศ ซึ่งตั้งขึ้นเนื่องในพระนามของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์แรก ซึ่งสิ้นพระชนม์ไปก่อนหน้านั้น สิ่งที่ตั้งใจจะสอนให้กับเด็กที่ไม่มีผู้อุปถัมภ์ คือ ถ้าเป็นเด็กหญิงจะให้เรียนเย็บปักถักร้อย เด็กชายจะให้เรียนวิชาช่างเขียน ช่างปั้น ช่างไม้ อย่างไรก็ตาม โครงการโรงเรียนช่างมหาวชิรุณหิศก็เป็นเพียงโครงการที่ไม่ได้รับการจัดตั้งขึ้นแต่อย่างใด

ต่อมาอีกไม่กี่ปี ในปี ๒๔๔๑ มีการเสนอความเห็น ให้มีการจัดตั้งการศึกษาศิลปศาสตร์เพื่อบำรุงทางเลี้ยงชีพของมหาชนขึ้นอีก ซึ่งก็คือความพยายามที่จะตั้งโรงเรียนช่างต่างๆ ขึ้น เช่น ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างสลัก ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างปิดทอง ช่างตัดเสื้อ ช่างก่อสร้าง ช่างทาสี โรงเรียนในโครงการนี้ สิ่งที่เป็นเป้าหมายที่จะให้เข้ามาเรียนคือ “ประชากรชาวทั้งหลาย อันไม่มีการงานและเที่ยวเตร่ร่อนอยู่ ไม่รู้ทางที่ทำมาหากิน”

น่าสนใจว่าความคิดว่าวิชาช่างเป็นวิชาที่เหมาะสมสำหรับคนชั้นตนจนยาก อันได้แก่คนไม่มีที่พึ่ง เด็กกำพร้า คนอนาถา ไม่ได้มีอยู่เฉพาะแต่ในเมืองไทยเท่านั้น หากเป็นสิ่งที่น่าจะแพร่หลายอยู่ทั่วไปในโลกยุคอาณานิคม เช่น เมื่อมีข้าราชการไทยไปดูงานที่อินเดียก็ได้พบว่าการศึกษาก็อังกฤษจัดให้กับอินเดีย ประกอบไปด้วยสองกลุ่มใหญ่ๆ คือวิชาสามัญทั่วไป และโรงเรียนพิเศษ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองประเภท คือโรงเรียนที่สอนเกี่ยวกับวิชาชีพ เช่น โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนเกษตร โรงเรียนแพทย์ อีกพวกหนึ่งก็คือโรงเรียนช่าง ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างปั้น และในรายงานของข้าราชการไทยที่ได้ไปดูงาน บอกว่าโรงเรียนพวกนี้เป็นโรงเรียนของเด็กกำพร้าโดยมาก

ปัญหาเบื้องต้นที่น่าสนใจ คือว่าคนพวกนี้มาจากไหน หรือว่าทำไมคนพวกนี้ถึงไม่เคยเป็นปัญหามาก่อนหน้านี้ ทำไมมันจึงกลายเป็นปัญหาของชนชั้นนำของสยาม ในการที่พยายามหาทางจัดการสอนวิชาชีพบางประการให้กับคนกลุ่มนี้ ปัญหานี้คงเป็นปัญหาใหญ่และผมก็ยังไม่พร้อมที่จะเสนอคำตอบที่เบ็ดเสร็จสำเร็จรูป แต่ว่าข้อเสนอของผมในที่นี้ก็คือ คนพวกนี้ ในทางหนึ่งแล้ว อาจมาจากการล่มสลายของระบบไพร่-ทาส ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะว่าสมมติฐานอย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์ ก็คือ กระบวนการเลิกทาสที่ดี การยกเลิกระบบไพร่ที่ดี ในทางหนึ่งนั้นมั่วตลุประสงค์ก็คือเพื่อทำให้เกิดแรงงานอิสระขึ้นในท้องตลาด คนพวกนี้มีหน้าที่ทำอะไร แรงงานอิสระพวกนี้มีหน้าที่ผลิตเพื่อการส่งออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตข้าว และสินค้าทางการเกษตร แต่อย่างไรก็ตาม น่าสนใจว่ามีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่ตกไปจากเวทีอันนี้

ดังนั้น คนพวกนี้ซึ่งน่าจะเป็นกลุ่มคนในเมือง หรือภาษาสมัยนี้อาจเรียกว่าเป็นกลุ่มคนจนเมือง พวกนี้จึงต้องเรียนวิชาช่าง เพื่อจะได้เป็นผู้ประกอบการอิสระ หรือว่าทำการผลิตอะไรสักอย่างหนึ่ง ดังนั้นจะเห็นว่าความสนใจในการก่อตั้งโรงเรียนช่างในระยะแรกก็คือมุ่งที่คนที่ไม่ได้ผลิตอะไร หรือคนซึ่งไม่สามารถสร้างรายได้ขึ้นมา คนพวกนี้ได้แก่เด็กกำพร้า เด็กอนาถา ผู้หญิง หรือแม้กระทั่งคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ได้รับการจัดการให้เรียนวิชาช่าง ก็คือนักโทษในคุก ตั้งแต่มีการจัดการระบบราชทัณฑ์สมัยใหม่ในรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา นอกจากจะมีการจัดที่คุมขังโดยเฉพาะคือมีคุกแล้ว สิ่งที่จะต้องให้นักโทษเรียนในคุกก็คืออาชีพบางอย่าง ซึ่งแน่นอน วิชาที่ถูกคัดเลือกมาสอนก็คือวิชาช่างอีกนั่นแหละ วิชาช่างหลายชนิดก็มีกำเนิดขึ้นมามีตั้งแต่ในยุคนั้นแล้ว มีพักจะต้องกล่าวถึงสินค้าราชทัณฑ์ในทุกวันนี้

นอกเหนือจากปัญหาที่เกิดจากกลุ่มคนชั้นตนจนยากซึ่งรัฐรู้สึกว่าเป็นภาระของตัวเองแล้ว ข้าราชการ ระบบการศึกษาแผนใหม่ซึ่งเริ่มมาแต่ต้นรัชกาลที่ ๕ ก็ยิ่งทำให้สถานการณ์ตกต่ำลงไปอีก อย่างน้อยก็ในสายตาของชนชั้นสูง เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ การศึกษาแผนใหม่ ทำให้มีเด็กๆ ซึ่งหลังจากเรียนหนังสือมาบ้างแล้วนิดหน่อย ก็พยายามหาทางทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตัวเอง หรือทิ้งไร่นา หันเข้าหาอาชีพราชการ หรือเป็นเสมียน นอกจากรัฐจะต้องรับมือกับคนว่างงานที่มาจากความล่มสลายของระบบไพร่แล้ว การศึกษาสมัยใหม่ที่รัฐจัดทำขึ้นเองก็ยังทำลายระบบดั้งเดิม ทำให้คนละทิ้งไร่นา หรือละทิ้งอาชีพ แม้กระทั่งงานช่างของตัวเองที่เคยทำมาแต่เดิม ปัญหานี้ก็เป็นปัญหาพอสมควรตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ เริ่มมีการทดลองแก้ไขกัน ด้วยการเริ่มจากการจัดการศึกษาวิชาช่างในฐานวิชาชีพ และจุดเปลี่ยนสำคัญก็เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๖ เมื่อความพยายามที่จะสกัดการอยากเป็นข้าราชการ

ดำเนินไปถึงขนาดที่ต้องอัดฉีดให้มีการศึกษาวิชาช่างเข้าไปในโรงเรียนสามัญ มีการใส่หลักสูตรวิชาช่างเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรพื้นฐาน เพื่อจะเป็นทางเลือกอื่นๆ สำหรับเด็ก จึงทำให้มีโรงเรียนช่างจริงๆ เกิดขึ้น คือโรงเรียนเพาะช่างในปี ๒๕๕๖ คำนวณปีที่ ๖ แต่โรงเรียนนี้เอง วัตถุประสงค์หลักก็คือการผลิตครูช่างไปป้อนให้กับโรงเรียนทางราชการ ซึ่งในทางหนึ่งแล้ว การแก้ปัญหาแบบนี้ก็กลับกลายเป็นงูกินหาง เพราะวัตถุประสงค์ของรัฐก็จะระงับความทะยานอยากของเด็กในอันที่จะเข้าไปรับราชการ ด้วยการตั้งโรงเรียนผลิตข้าราชการ ไปสอนให้เด็กอยากเป็นข้าราชการ ดังนั้น แทนที่โรงเรียนช่างที่เกิดขึ้นจะสามารถผลิตช่าง หรือสร้างผู้ประกอบการรายย่อยได้ กลับกลายเป็นโรงเรียนผลิตข้าราชการซ้ำเข้าไปอีก

แทนที่โรงเรียนช่างจะมีบทบาทสนับสนุนงานช่างแบบประเพณีดั้งเดิม หรือสนับสนุนให้เด็กๆ ในครอบครัวช่างแต่เดิมมีเทคโนโลยี หรือมีวิธีการในการผลิตงานช่างแบบประเพณีต่อไป หรือแทนที่จะเป็นกลุ่มคนยากไร้ หรือลูกหลานช่างทั่วไป กลับกลายเป็นว่ากลุ่มคนที่ถูกดูดเข้ามาเข้าโรงเรียนช่างที่เกิดขึ้น ก็มาจากครอบครัวคนชั้นกลาง ก็คือไม่ได้เป็นชาวไร่ชาวนา ขณะเดียวกันก็ได้เป็นเจ้า หากเราดูจากรายชื่อของนักเรียนเพาะช่างในรุ่นแรกๆ จะพบว่ามีการระบอบาชีพของบิดา ส่วนใหญ่ก็คือข้าราชการ มาจากครอบครัวข้าราชการระดับกลางตั้งแต่หลวงหรือขุนลงไป หรือไม่มีเป็นครอบครัวพ่อค้า หรือไม่มีมาจากครอบครัวช่างบางชนิด ซึ่งน่าจะมียาได้ดีเป็นพิเศษ เช่น มาจากครอบครัวช่างทอง

ดังนั้น โรงเรียนช่างที่เกิดขึ้น แทนที่จะเปิดโอกาสให้กับกลุ่มคนยากไร้ เพื่อให้มีความรู้เพียงพอที่จะประกอบอาชีพอิสระของตนเองได้ โอกาสนี้ก็ถูกปิดกั้นโดยกลุ่มคนที่มีสถานะเหนือกว่า หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือโอกาสจะตกอยู่กับผู้ที่ได้เปรียบกว่าเสมอ เมื่อเป็นดังนี้ โรงเรียนช่างที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นโรงเรียนผลิตข้าราชการอีกแห่งหนึ่ง สร้างคนที่มีความรู้ความชำนาญด้านฝีมือช่างในระดับหนึ่ง ผสมกับความรู้นโยบายงานเอกสาร เนื่องจากโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนผลิตครู ดังนั้นสิ่งที่ต้องเรียนรู้นอกจากวิชาช่าง ก็คือวิชาว่าด้วยการทำบัญชีนักเรียน การสอบ การคิดคะแนน ทำให้นักเรียนที่สำเร็จจากโรงเรียนนี้มีความรู้ทางด้านวิชาช่างระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันก็มีความรู้แบบกึ่งๆ เสมียน เพียงพอที่จะถูกดูดซับเข้าสู่ระบบราชการได้ ถึงขนาดว่าครูที่ไม่มีความรู้ด้านเอกสารถึงหากจะมีความสามารถในเชิงช่างก็ยังคงจะเป็นครูช่างที่ไม่พึงประสงค์ด้วยซ้ำไป

อีกทางหนึ่ง การเกิดขึ้นของสถาบันหรือโรงเรียนนี้ มิได้มีความหมายเฉพาะการมีเวลาเรียนที่กำหนดนัดหมายตายตัว มีการจัดแบ่งวิชาจัดสรรเป็นระดับยากง่าย มีการวัดผล ตลอดจนมีครูที่มีอาชีพเป็นครูจริงๆ ไม่ใช่ครูที่เป็นช่าง หากแต่ว่าโรงเรียนนำสร้างอะไรที่ยิ่งกว่านั้นขึ้นมาด้วย สิ่งหนึ่งที่เห็นชัดเจน จากหลักสูตรของโรงเรียนก็คือ การเรียนวิชาช่างต่างๆ และการผลิตช่างชนิดจะทำงานชนิดใดชนิดหนึ่งที่ตนเองเลือกเรียนรู้นั้นๆ ในสิ่งที่ตนเองเลือกเรียนได้โดยลำพังตั้งแต่ต้นจนจบ การวัดผลก็วัดจากความสามารถเป็นรายคนของนักเรียน สิ่งนี้เองก็จะแตกต่างจากงานช่างในประเพณีของไทยดั้งเดิม ทั้งในงานช่างระดับของหลวงหรือในระดับบ้านช่าง ระดับครัวเรือน ซึ่งจะมีการแบ่งงานกันระหว่างคนต่างวัย ต่างความชำนาญ หรือในบางกรณี ก็ต่างประเทศ เช่น งานที่จะต้องใช้แรงมาก ก็อาจจะเป็นผู้ชาย ในขณะที่งานเบาว่านั้นก็อาจจะเป็นผู้หญิง เป็นต้น

แต่ในโรงเรียนช่าง สิ่งที่ถูกสนับสนุนคือความสำเร็จของปัจเจกบุคคล อันที่จริงปรากฏการณ์นี้เองก็น่าจะเป็นสิ่งที่โรงเรียนทั่วๆ ไป ได้เริ่มกระทำกันมาแล้วตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๕ การสร้างสำนักในการเป็นปัจเจกชนก็อาจจะมีส่วนในการสร้างค่านิยมแบบปัจเจกชนขึ้นในหมู่ชนชั้นกลาง แต่ในอีกทางหนึ่งโรงเรียนที่เกิดขึ้นใหม่ก็ยังสืบทอดระบบเก่าอยู่ไม่น้อย จากการที่ช่างไทยโบราณ ต้องนั่งคัดลอกลายกนกซ้ำๆ กัน เป็นร้อยเป็นพันครั้ง จากลายของครู การมีโรงเรียนในบางกรณี ก็ไม่ได้ทำให้แตกต่างไปมากนัก ยังปรากฏบันทึกของนักเรียนเพาะช่างรุ่นเก่าๆ ว่า สิ่งที่ต้องทำในแต่ละวิชา ก็คือต้องดูว่า ครูแต่ละวิชามีวิธีเขียนลายของตัวเองอย่างไร และถ้าจะทำงานส่งครูคนไหน ก็จะต้องพยายามถือปัสไต้ล ของครูคนนั้น

ดังนั้น ในระดับหนึ่งแล้ว ประเพณีของการคัดลอกซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาวิชาช่างมาแต่เดิม ก็ยังได้รับการสืบทอดอยู่ ในขณะเดียวกันนอกจากรั้วโรงเรียนความเปลี่ยนแปลงมหาศาลก็เกิดขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษาวิชาช่าง ความแพร่หลายของสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น การเกิดขึ้นของตำรา หนังสือ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ต่างๆ ก็ได้ทำให้ความรู้ในเชิงช่าง เช่น การเขียนภาพลายไทย การเขียนภาพยักซ์ ลิง จากเรื่องรามเกียรติ์ แพร่หลายไปสู่สาธารณชนได้ ความรู้เหล่านี้ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกกักเก็บอยู่ด้วยพิธีกรรม จากความคิดว่า ใครก็ตามที่มีต้นแบบก็สามารถจะหัดคัดลอกได้ แต่แม้กระนั้นความไม่สบายใจของช่างรุ่นเก่าๆ ก็ยังคงมีให้เห็นอยู่อย่างเช่น ในตำราช่างบางเล่มเช่น ของครูเลิศ พ่วงพระเดช ช่างชาวเพชรบุรี นอกจากการรวบรวมตัวลายไทยต่างๆ แล้ว สิ่งที่ครูเลิศเอามาใส่ไว้ในหน้าปกในหน้าแรกของตำราวิชาช่างของท่านก็คือ คาถาสำหรับทำน้ำมันดีเพื่อใช้ในการหัดเรียนวิชาช่าง นอกจากนี้จะให้ตัวลายแล้วยังให้คาถาไปด้วยเลยในสิ่งที่พิมพ์ เพื่อจะได้สบายใจ แต่ขณะเดียวกันนอกจากในสิ่งที่พิมพ์ทำให้มีการแพร่กระจายของตัวต้นแบบไปแล้ว ในอีกทางหนึ่งคือ สิ่งพิมพ์ก็ยังทำให้ต้องมีการรวบรวมคัดลอก และสร้างเกณฑ์มาตรฐานบางประการขึ้น เนื่องจากในวิชาช่างของไทยแต่เดิมนั้นก็ประกอบไปด้วยช่างจำนวนหลายสำนักหรือว่าที่มหาหลายครู ในบรรดาช่างของต่างๆ เหล่านี้ เขาไม่มีศัพท์เรียกอันใดอันหนึ่งที่เหมือนกัน ดังที่ปรากฏทั้งในลายพระหัตถ์ของกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หรือว่าพวกครูช่างจำนวนมาก ว่าลายแต่เดิมนั้นบางที่เขาไม่มีชื่อ เป็นสิ่งที่เขียนกันต่อมา แต่ว่าเมื่อมีการรวบรวมเป็นตำราขึ้นย่อมไม่สามารถจะปล่อยให้อะไรอยู่ลอยๆ โดยไม่มีชื่อได้

ดังนั้น สิ่งนี้จึงนำไปสู่การเกิดขึ้นของการตั้งชื่อและก็อาจทำให้ความรู้ในการที่ถูกส่งผ่านโดยสื่อสิ่งพิมพ์มีลักษณะที่แข็งตัวมากขึ้น นั่นก็คือจากเดิมประกอบไปด้วยสำนักย่อยๆ จำนวนมาก สื่อสิ่งพิมพ์ก็ได้สถาปนาชื่อที่ถูกต้อง และแบบแผนที่ถูกต้องของลวดลายเหล่านั้น นี่คือข้อเสนอกว้างๆ ของงานในส่วนของผม ขอคุณครับ

วิภาค ปรัชญาภรณ์ : ผู้วิจัย

ก่อนอื่นผมต้องขอขอบพระคุณทางสกว. และอาจารย์ศรีศักร ที่ได้ให้ทุนนี้ผ่านมาทางอาจารย์ปรีดา ซึ่งงานวิจัยที่เสนอสกว. ในวันนี้เป็นงานที่ผมได้พัฒนามาเป็นวิทยานิพนธ์ เสนอต่อคณะเมื่อปี ๒๕๔๔ อย่างที่อาจารย์ปรีดาพูดไปแล้วว่า งานชิ้นนี้เป็นงานศึกษาของช่างไม้ ซึ่งอาจจะแยกย่อยให้ละเอียดลงไปก็คือเป็นช่างเฟอร์นิเจอร์ โดยเป็นช่างเฟอร์นิเจอร์ที่ทำงานอยู่ในโรงงาน เป็นช่างเฟอร์นิเจอร์ที่ผมคิดว่าไม่มีรูปแบบใด หรือไม่มีลักษณะใดๆ ที่จะเป็นในแบบช่างแบบจารีตเดิม คือ ถ้าเราจินตนาการถึงช่างในแบบจารีตเดิมเราอาจจะเห็นช่างที่มีครุ ช่างที่ให้ความรู้ความสำคัญกับเครื่องมือ ผมคิดว่าช่างในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ไม่มีอย่างนั้น คือเราจะเห็นได้ว่ายังมีลูกน้องของช่างบางคน ขอยืมลิ่วของช่างแกะสลักไปแกะขึ้นตัวเองหรือว่าอะไรก็ตามที่ ช่างในโรงงานอาจเป็นช่างในสังคมสมัยใหม่ หรือที่เราอาจจะพบเห็นได้โดยทั่วไป

ก่อนอื่นผมขอพูดถึงประวัติความเป็นมา และชื่อเสียงของโรงงานที่ผมเข้าไปทำสักเล็กน้อย ความมีชื่อเสียงของโรงงานและงานที่ทำออกมา ดูเหมือนจะอยู่ในเรื่องความปราณีตของงานที่ผลิตออกมาซึ่งความปราณีตดังกล่าว เราจะได้เห็นว่าราคาขายเฟอร์นิเจอร์ตอนนี้ค่อนข้างแพงพอสมควร แพงในลักษณะที่ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่ง ตามแหล่งพวกบางโพพวกนี้ ราคาจะสูงกว่าประมาณสองเท่าหรือสามเท่า แล้วชื่อเสียงของโรงงานก็มาพร้อมกับความเป็นช่างเชียงไฮ้ หรือเป็นงานที่ทำมาจากช่างเชียงไฮ้โดยตรง ถึงตรงนี้ อาจจะถามต่อไปว่าช่างเชียงไฮ้คือใคร ซึ่งจากหลักฐานหรือเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงช่างเชียงไฮ้ที่มีอยู่น้อยมาก เท่าที่ผมหาเจอก็คือในงานพวกพจนานุกรมศิลป์ของอาจารย์ประยูร หรือ น.ณ.ปากน้ำ ที่ให้คำอธิบายถึงช่างเชียงไฮ้ว่า เป็นช่างไม้และแกะสลักพวกหนึ่งที่มาจากเมืองเชียงไฮ้ เข้ามาทำงานในเมืองไทยเมื่อ ๗๐ กว่าปีมาแล้ว ซึ่ง ๗๐ กว่าปีในงานของอาจารย์ก็ประมาณ ๔๐ ปีประมาณนี้ โดยเป็นชาวอังกฤษเข้ามาจากสิงคโปร์ ซึ่งต่อมาทางที่ชาวอังกฤษได้นำช่างเชียงไฮ้เข้ามาก็เลิกกิจการ ช่างเชียงไฮ้ที่ตกค้างอยู่ จึงได้รวบรวมตัวกันตั้งเป็นบริษัทชื่อว่าบางกอกเฮ้าส์ ซึ่งต่อ

มาก็บริษัทบางกอกเฮาส์ ก็ได้ย้ายไปตั้งอยู่แถวโรงเรียนอนุเทพถวาย พอต่อมาบริษัทบางกอกเฮาส์ขาดทุน บริษัทก็ได้เปลี่ยนมือไป ช่างเย็บเสื้อผ้าบางคนของบริษัทออกไปก่อตั้งเป็นบริษัทอีกแห่งหนึ่งเรียกว่า สมิงผ่อ อยู่แถวเพลินจิต ต่อมาเกิดร้านเฟอร์นิเจอร์หลาย ๆ แห่งที่มีช่างเย็บเสื้อผ้ามาทำงานมากขึ้น ซึ่งข้อเขียนของอาจารย์ประยูรที่กล่าวถึงความเป็นช่างเย็บเสื้อผ้าจะเน้นถึงในเรื่องความปราณีต ความมีฝีมือ ที่ช่างจีนอื่นๆ ทำไม่ได้ ซึ่งเรื่องความมีฝีมือหรือความมีชื่อเสียงของช่างเย็บเสื้อผ้า มีการกล่าวอยู่หลายที่ หลายวาระด้วยกัน เช่นในหนังสือสามเกลอซึ่งเป็นตอนที่เจ้าคุณปัจจนิกกำลังเกี่ยวแม่ผู้หญิงสาวคนหนึ่งที่กำลังเลือกซื้อเครื่องเรือนอยู่แถววังฯ เจ้าคุณปัจจนิกบอก เธอเดี๋ยวลุงจะพาไปซื้อเครื่องเรือนที่ทำมาจากช่างเย็บเสื้อผ้าโดยตรงดีกว่าร้านของเจ๊กคนนี่ ซึ่งก็แสดงให้เห็นความมีชื่อเสียงของช่างเย็บเสื้อผ้า อาจจะเป็นเรื่องที่รับรู้กันในสังคมยุคเมื่อประมาณ ๗๐-๘๐ ปีที่ผ่านมาพอสมควร

กลับมาสู่ความเป็นช่างเย็บเสื้อผ้าของโรงงาน ประวัติของโรงงานแห่งนี้ เริ่มพร้อมกับการเข้ามาของปู้ผู้จัดการคนปัจจุบัน ซึ่งปู้ของผู้จัดการคนหนึ่งในวิทยานิพนธ์ผมจำเป็นต้องใช้ชื่อซึ่งเป็นชื่อปลอมเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะตามมา ปู้เขาเป็นช่างทำเบาะมาจากเย็บเสื้อผ้า แล้วก็เข้ามาทำงานในเมืองไทยโดยเริ่มรับงานทำเฟอร์นิเจอร์ให้กับพวกตามพวกสถานทูตต่างๆ เช่น สถานทูตอเมริกัน แล้วก็มีการรับช่างเย็บเสื้อผ้า ซึ่งเป็นช่างพวกช่างไม้ ช่างสีเข้ามาทำงานด้วย ความมีชื่อเสียงของโรงงานนี้เวลาที่ผู้จัดการพูดถึงคือกลายเป็นชื่อเสียงที่ถูกเล่าจากปากต่อปาก โดยที่ไม่ต้องโฆษณาตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือตามที่ต่างๆ

จากความมีชื่อเสียงแล้วก็จากการงานที่ทำ บริษัทแห่งนี้ได้ขยายสาขาคือเป็นโรงงานในการผลิตแบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ขึ้นมา โดยโรงงานในปัจจุบันไปตั้งอยู่ในแถบนวนคร ที่กล่าวมาเป็นภาพกว้างที่จะเห็นถึงประวัติความเป็นมาของช่างเย็บเสื้อผ้า รวมถึงประวัติความเป็นมาของโรงงานที่เกี่ยวข้องกับความเป็นช่างเย็บเสื้อผ้า แต่อย่างที่ผมได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า ช่างในโรงงานที่ผมเข้าไปทำนั้นไม่ได้มีลักษณะที่เป็นช่างแบบจารีต หรือช่างที่จะยังคงรักษาเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของตัวเองของความเป็นช่างเย็บเสื้อผ้าในรูปแบบเดิมๆ ทั้งในเรื่องของการส่งผ่านความรู้ของช่างในแบบเดิมที่ว่า ที่ตามของความเป็นช่างเย็บเสื้อผ้า เขาจะบอกว่าคนที่มาเป็นช่างได้ จะต้องมาทำงานกับลูกพี่อย่างน้อย ๓ ปี คือ หลังจาก ๓ ปีขึ้นไปแล้วก็ถือว่าคุณก้าวขึ้นมาเป็นช่าง หรือว่าคุณจะออกไปรับงานเองหรือจะไปเป็นลูกพี่ใครหรือว่าจะไปเป็นลูกน้องใครก็ได้

แต่ในระบบความสัมพันธ์นี้ การถ่ายทอดความรู้ในเชิงปฏิบัติหรือว่าความรู้ของช่างฝีมือ เป็นสิ่งที่ส่งผ่านกันได้อย่างไร การเข้าสู่ความรู้การเรียนรู้เพื่อก้าวขึ้นมาเป็นช่างเกิดขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร ความเป็นช่างที่ก่อตัวขึ้นมา รวมถึงการที่คนที่มาเป็นช่างจะเลือกนิยามตัวเองเข้ากับอะไรบางอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกับหรือเป็นอัตลักษณ์ที่มันถูกหล่อหลอมจากความสัมพันธ์เป็นเชิงเศรษฐกิจ สังคมอำนาจ โดยส่วนตัวผมเองแล้ว ผมไม่เชื่อว่าสิ่งที่เราเรียกว่าช่างหรือความเป็นช่าง จะมีลักษณะหรือคุณสมบัติที่เหมือนกันทั้งหมด หากแต่ความเป็นช่างนั้นเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไป ตามแต่ละสังคมหรือตามแต่ละชุมชน ที่จะนิยามมันขึ้นมาหรือรับรู้ความหมาย สร้างความหมายนั้นขึ้นมา เช่น เมื่อตอนที่ผมเข้าไปที่โรงงานใหม่ๆ ผมไปถามคนที่ให้ข้อมูลผม ผมก็ชี้ว่าคนนั้นเป็นช่างหรือเปล่า คำตอบที่ผมได้รับกลับมา เขาไม่ได้บอกว่าเป็นช่าง แต่เขาจะนิยามว่าคนนี้เป็นลูกน้องของคนนี้ เช่น อู๊ดเป็นลูกน้องของพี่สม

หรือว่าในหลายๆ กรณี การที่ใช้คำว่า “ช่าง” หรือคำเรียกว่า “ช่าง” มันถูกใช้เป็นคำเรียกโดยรวมๆ เช่น การพูด “ไอ้หนูนี้เป็นช่างสี” ซึ่งก็คงจะรู้ว่ามันเป็นการแยกแยะประเภทของงาน ในขณะที่ในระดับของความเป็นช่างหรือการเป็นช่าง มันก็จะมีคำที่ถูกเรียกหรือถูกให้ความหมาย ที่แตกต่างกันไป การเข้าไปเก็บข้อมูลในโรงงานผมเข้าไปทำงานกับช่างที่ชื่อพี่สม โดยการให้เพื่อนที่เป็นผู้จัดการโรงงานบอกกับพี่สมว่า จะมีคนเข้าไปทำงานด้วย ซึ่งการเข้าไปทำกับพี่สม ผมก็มีโอกาสคุยกับลูกมือของพี่สมหลายคน เมื่อสอบถามไปเรื่อยๆ ผมก็พบว่าคนที่เข้าไปในโรงงานที่เข้ามาเป็นลูกมือ โดยส่วนใหญ่หากไม่ใช่ญาติกันหรือว่าเป็นพี่น้องกัน หรือมีความสัมพันธ์ในเชิงสังคม

อะไรบางอย่าง ก็จะเป็นคนที่มีระดับความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับหนึ่ง เช่น เป็นคนข้างบ้านที่ไม่มืงานทำ หรือว่าเป็นลูกเขยของลูกน้องตัวพี่สมเอง

ในตอนที่ผมเข้าไปทำงานกับพี่สม งานที่ผมทำก็คือ ผมจะต้องคอยไปทำหน้าที่ในการยกไม้ คอยแบกไม้ แบกอะไรให้กับลูกมือของพี่สม โดยที่สิ่งที่ผมมองดูในการทำงานก็คือว่า พวกเครื่องมือต่างๆ ตัวผมเอง หรือว่าลูกน้องที่เข้ามาพร้อมกับผมจะไม่มีโอกาสเข้าไปสัมผัส หรือไม่มีโอกาสได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเครื่องมือเหล่านั้นเลย คนที่จะใช้งานพวกเครื่องมือต่างๆ นี่ได้ ก็คือตัวของพี่สมเองหรือไม่ก็เป็นลูกน้องที่เข้ามาทำงานกับพี่สมนานแล้ว ผมคิดว่าผมทำอยู่กับพี่สมอยู่ประมาณ ๒-๓ เดือน ผมจึงจะมีโอกาสที่จะได้ใช้เครื่องมือ เช่น พี่สมเอาไม้มาให้ผม แล้วก็บอกว่า เออ ไปที่เครื่องมือรีด ไปรีดให้ได้ตามระดับนี้ เทานี้ เทานี้ ซึ่งคล้ายกับการเข้ามามีส่วนร่วมในความรู้ของลูกมือ

ขั้นตอนแรก อาจจะเริ่มจากการที่เราไม่มีส่วนร่วมในการผลิตอะไรเลย อาจทำหน้าที่เป็นลูกมือคอยยกไม้ แบกไม้ คอยส่งเครื่องมือให้กับช่าง ก้าวต่อไปก็คือ เริ่มเข้ามาสู่การเรียนรู้ในการใช้เครื่องมือต่างๆ มาถึงตรงนี้ ผมอยากจะพูดถึงเรื่องของสิ่งที่เราเรียกว่า ความรู้ทางร่างกายหรือ embody Knowledge คือเวลาเราพูดถึงความรู้ทางร่างกาย ผมไม่คิดว่ามันจะมีลักษณะหมายถึงความรู้ในการใช้เครื่องมือในแบบ manual แบบเดิมๆ น่าจะหมายความว่า การที่เราใช้ร่างกายในการจัดการกับเครื่องมือต่างๆ ที่อยู่รอบตัว เช่น ในโรงงานที่ผมเห็นก็คือว่า การใช้เครื่องมือไม้ของพี่สมนี้ การใช้ร่างกายของแก พี่จะดันไม้ไปข้างหน้ากับเครื่องมือ ความคล่องหรือการที่จะจัดเรื่องพวกนี้ พี่สมจะทำได้คล่องแคล่วกว่าพวกลูกน้องของพี่สม

ขอย้อนกลับมาในเรื่องสิ่งที่ผมพูดถึงเรื่องความเป็นช่างเชี่ยวชาญ ดูเหมือนต้องรับแล้ว ความเป็นช่างเชี่ยวชาญที่ผมบอกไปแล้วว่า จะถูกผูกพันกับความมีชื่อเสียงของโรงงาน ตอนที่เข้าไปทำงานในโรงงาน ผมก็เข้าไปถามช่างแกะสลักคนว่า พอรู้ไหมว่าที่นี่มีช่างเชี่ยวชาญ หรือช่างเชี่ยวชาญมีความเป็นมาอย่างไร ตัวพี่คุณเองตอบว่า ตัวแกเองก็ไม่ว่าช่างเชี่ยวชาญคือใคร หรือว่ามีความเป็นมาอย่างไร หรือแม้แต่ว่าตัวของพี่สมเอง ผมก็เคยถามพี่สมว่า พี่พอรู้เรื่องช่างเชี่ยวชาญไหม คำตอบพี่สมก็คือว่า ไม่รู้หรอก มีด้วยหรือช่างเชี่ยวชาญ ก็ส่วนพี่คุณ พอผมถามเรื่องช่างเชี่ยวชาญ เวลาที่พี่คุณพูดถึงช่างจีนหรือพูดถึงอาจารย์ของตัวเอง พี่คุณจะพูดถึงว่าเป็นเรื่องของช่างเชี่ยวชาญไป ในขณะที่ตอนแรกพี่คุณจะพูดถึงช่างคนจีนหรือพูดถึงพวกลูกพี่ของแกที่แกเคยทำงานด้วย จะใช้คำเรียกโดยรวมๆ ว่าเป็นช่างคนจีน ส่วนพี่สม พอแกบอกว่าแกไม่รู้ พี่สมก็แนะนำบอกว่า อย่างนั้นน่าจะไปคุยกับเฮียเพ็ง เฮียเพ็งนี่ก็เป็นลูกพี่เดิมของพี่สม ซึ่งเคยเป็นผู้จัดการโรงงาน แล้วภายหลังมีความขัดแย้งอะไรบางอย่างก็เลยลาออกไป ซึ่งเฮียเพ็งก็ไม่ได้ทำงานช่างไม้ ผมก็เลยไปกับพี่สม ไปถามเฮียเพ็ง ซึ่งก็น่าสนใจ สิ่งที่เป็นคำตอบจากเฮียเพ็งกลายเป็นเรื่องของคำคำ คำเลียดสี ประชดประชันอยู่ตลอดเวลา คือว่าเฮียเพ็งเรียกว่าไม่ได้ให้ความร่วมมือ หรือว่าคิดว่าให้ความรู้อะไรเลยกับตัวผม เช่น ผมไปถามว่า ไม่ทราบเฮียรู้เรื่องช่างเชี่ยวชาญหรือเปล่า เฮียเพ็งก็ตอบมาว่าจะรู้ไปทำไม รู้ไปมันเกี่ยวอะไรกับที่จะต้องทำมาหากินหรือ ผมถามเฮียเพ็งกลับไปว่า แต่มีช่างอุทัยซึ่งเป็นช่างคนแรกๆ ที่พูดเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นช่างเชี่ยวชาญของโรงงานให้ผมฟัง ผมก็บอกว่า ช่างอุทัยเคยเล่าให้ฟังถึงว่าเรื่องของความเป็นช่างเชี่ยวชาญ เฮียเพ็งก็ด่ากลับมว่า อย่างไอ้อุทัยมันจะรู้อะไร ตอนมันเข้ามาทำงาน อ้าวนี้เป็นอาจารย์แล้ว ไอ้พวกที่พูดนี้ไม่รู้หรอก

สิ่งที่ผมจะพูดถึงก็คือว่า เรื่องของความเป็นช่างเชี่ยวชาญ หรือว่าเรื่องของความมีชื่อเสียงนี้ สำหรับช่างในโรงงานปัจจุบัน มันกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย เป็นตัวตนเป็น-อัตลักษณ์ทางสังคม ที่ไม่มีใครจะเลือกที่จะหยิบเป็นเหมือนการให้ป้าของตัวเอง ช่างในโรงงานอาจจะเลือกนิยามตัวเองเข้ากับความเป็นช่าง เช่น เป็นช่างของบริษัท เป็นช่างรับเหมา หรือในบางกรณีก็เป็นช่างบริษัทสำหรับช่างรับเหมา ขอสรุปจบวันนี้ นะครับ

ศิรินทร์ ใจเที่ยง : ผู้วิจัย

สวัสดิ์ค่ะ อาจารย์ปริตตาก็แนะนำเสียจนคิดว่า ตัวเองต้องถูกขึ้นเป็นลิเกตรงนี้เสียแล้ว ก็พูดอะไรยากๆ ไม่ค่อยเป็น ก็จะไม่เอาอะไรง่าย ๆ ให้ฟังแบบชนิดว่า คงไม่خابซึ่งถึงขนาดต้องหลับตาฟัง ขอแนะนำกลุ่มที่ศึกษาหรือกลุ่มละครมะขามป้อม เป็นกลุ่มคนที่ทำงานด้านจิตสำนึกเพื่อสังคม ซึ่งละครนี้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารประเด็นสาระต่างๆ ที่ตนเองต้องการนำเสนอออกไป งานละครของมะขามป้อม อันที่จริง อยากรจะใช้นามแฝงมากเลย แต่ว่าไม่ทราบว่าจะใช้อะไรแทนมะขามป้อม ก็มีอาจารย์เสนอว่าให้ใช้มะขามเปียก ดิฉันคิดพูดไปพูดมาก็คงหลุดมะขามป้อมมาอยู่ดี เอาชื่อมะขามป้อมจริงๆ เลยแล้วกัน

ละครของมะขามป้อมเป็นละครเวทีอย่างตะวันตก ซึ่งก็จะมีมีการใช้การเล่นพื้นบ้านหรือล้อพื้นบ้านหลายๆ อย่าง เช่น ลำตัด เพลงฉ่อย เพลงเหย่ย ละครชาตรี เข้ามาผสมผสานในงานละครเวที เพราะว่ากลุ่มที่เล่นให้ดูส่วนมากเป็นกลุ่มชาวบ้าน จนกระทั่งมาถึงงานลิเก ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นประมาณสัก ๓ ปี อันที่จริงในเอกสารนี้อาจจะพิมพ์ผิดไม่ถึง ๑๐ ปี พอเกิดความสนใจที่จะใช้ลิเกมาเป็นสื่อในงานละครของตัวเองแล้ว สมาชิกของมะขามป้อมบางส่วน ก็เลยออกไปหาความรู้เกี่ยวกับลิเกเพิ่มเติมด้วยการไปเล่นกับลิเกอาชีพจริงๆ ต้องเล่านิดหนึ่งว่า ลิเกโดยทั่วๆ ไป เวลาเขาเล่นจริงเขาไม่ได้มีการชักซ้อมกัน

จากประสบการณ์ที่ตามไปเก็บข้อมูลก็จะเห็นว่า พอถึงช่วงเย็นลิเกทุกคนจะมารวมกันที่โรงที่คณะ คือเขาจะปิดวิกเล่นอยู่ที่ใดที่หนึ่ง หมายความว่าเขาจะไปโรงลิเกทำการแสดงทุกคืน อยู่ที่ใดที่หนึ่งอาจจะเป็นระยะเวลาหนึ่ง ถ้าคนดูก็อยู่นานหน่อย ถ้าคนดูไม่ชอบก็จะย้ายไปเรื่อยๆ ในกรุงเทพฯ มีอยู่หลายที่ด้วยกัน แถวๆ ผังธรณประมาณสัก ๖ โมงเขาก็จะมาวมกัน เริ่มแต่งหน้าซึ่งใช้เวลาพอสมควร แต่งหน้าทำผม แต่งชุดลิเก สักประมาณ ๒ ชั่วโมง คนตรีก็เริ่มโหมโรง ระหว่างที่แต่งหน้า ระหว่างที่ชุดมุน คนในเรื่องซึ่งคล้ายๆ กับผู้กำกับในแบบละครสมัยใหม่เขาก็จะเดินมาบอกนักแสดงแต่ละคนว่าคืนนี้คุณจะต้องเล่นเป็นอะไร แล้วเวลาบอกก็บอกแค่ชื่ออะไร เดี่ยวออกไปเจอใคร ต้องพูดอะไรบ้าง คือบอกนิดหน่อยแค่นั้นเอง อย่างเช่น บางทีเรารับคิวประเภทว่า เดี่ยวจะต้องพูดคำว่า ข้าวแดงแกงร้อนที่เคยราดหัวมังกรมา คือ พูดอะไรก็ได้แต่ต้องมีคำนี้สื่อสารออกไปด้วย ลิเกจะรับอันนี้มา แล้วเขาก็จะต้องทากลอนของตัวเอง ว่าเขาจะร้องกลอนอะไร จะเล่นยังไง อันนี้เป็นลีลา เป็นลักษณะเฉพาะตัวเลย ถ้าออกไปเล่นคนเดียวก็จะไม่ค่อยมีปัญหาอะไร เพราะเราจะร้องกลอนอะไรก็ได้ แต่ถ้าเมื่อไหร่ต้องออกไปสองคน สามคน เขาจะต้องนัดแนะกันว่า เขาจะร้องกลอนซึ่งลงด้วยสระอะไร เช่น สระไอ สระอา สระอุ ซึ่งลิเกเขาจะเรียกกันว่าเป็นกลอนไร กลอนลา กลอนลู ถ้าร้องไม่ร้องลงกลอนเดียวกันถือว่าผิดเป็นลิเกที่ใช้ไม่ได้เลย แล้วเขาก็จะคอยฟังกัน พอกลับเข้ามาหลังโรงก็จะถูกประณามหยามเหยียดเป็นอันมาก

เมื่อได้รับเรื่องแล้ว ออกไปเล่นก็ตัวใครตัวมัน เพราะฉะนั้น ความตื่นเต้นก็จะมีความ ในแต่ละคืนจะไม่รู้เลยว่าเป็นตัวอะไร เพราะคนให้เรื่องเขาจะดูจำนวนลิเกที่มาในแต่ละคืน คนน้อยก็เล่นเรื่องที่ใช้นิ้วละครน้อย คนมากก็ใช้เรื่องที่ใช้นิ้วเล่นมากหน่อย หรือบางทีตัวที่ถูกปล่อยออกไปไม่มีความหมายกับเรื่องลิเกเลย แต่ว่าปล่อยออกไปให้เห็นว่าคณะนี้ตัวลิเกเยอะ แล้วก็หายไปในแบบนั้น โดยที่คนดูอาจจะไม่ทันสังเกตด้วยซ้ำไป

ปกติการหัดของลิเก เขาก็จะให้แต่งตัวออกไปเล่นเลย ครั้งหนึ่งที่เคยตามมะขามป้อมเพื่อที่จะเก็บข้อมูลก็มีกระดาษาปากกาไปเรียบบร้อย แต่พอไปถึงได้บอกบอกว่า เอาละมาแล้วก็แต่งตัวแต่งหน้าออกเล่นเลย ยิ่งงี้ดี งามมาก แต่ก็คิดว่าโอกาสดีที่จะได้เข้าถึงพื้นที่ของลิเกอย่างจริงๆ ก็เลยทลสองแต่งหน้าก่อน ด้วยการก๊อปปี้จากคนข้างๆ ดูเขาว่าทำอย่างไร คำๆ อย่างนี้ก็เอาแป้งลงเสียจนขาวอก แล้วทำผมแต่งตัว ก็ค่อนข้างโปนิตนิ่ง แล้วก็นั่งใจเต้นโครมครามอยู่ประมาณครึ่งคืนแต่ก็ไม่ได้ออกไปเล่น เพราะว่าคืนนั้นตัวเยอะ แต่ได้ออกไปร้องเพลงลูกทุ่ง คือลิเกต้องมีเพลงลูกทุ่งด้วย เพื่อว่าจะต้องคล้องพวกมาลัยเป็นเงินรายได้ ก็ออกไปร้องเพลงอยู่ประมาณ ๒ - ๓ คืน ก็ได้พวกมาลัยมาพอเพื่อไม่ให้เสียหน้า

เมื่อมะขามป้อมไปหัดเล่นลิเกกับลิเกอาชีพ ด้วยความที่คนที่ไปฝึกมีพื้นฐานของละครตะวันตกอยู่แล้วก็ง่ายขึ้นสำหรับการที่จะไปแสดง แต่ว่าต้องมีการปรับตัวเยอะมากกับความเป็นลิเกอาชีพ เริ่มตั้งแต่รูปลักษณ์ภายนอกกว่าทำยังใจถึงจะดูเป็นลิเกมากที่สุด การแต่งหน้าเราเคยแต่งแบบละครตะวันตกก็ต้องเปลี่ยน ลิเกเขาจะบอกว่า เน้นเลยว่าคิ้วต้องดำ ปากต้องแดง ดูโกล้ง ดูไม่จิตเลย ทุกอย่างจะกลมเป็นหมี่แพนด้า คือดำมาก ๆ คิ้วอันเท่าเส้นขวานได้ แต่การออกไปยืนหน้าเวทีด้วยความที่ไฟสปอตไลท์จะดูสวยงาม สวยจริงๆ ดำๆ ก็ดูแบบนุ่มนวล แต่ว่าอย่าดูหลังโรง บางทีก็จำกันไม่ได้ว่าใครเป็นใคร

พูดถึงว่าเวลาฝึกเล่นจริงๆ ออกไปเล่นเลย บทบาทที่ได้รับก็จะได้เริ่มบทซึ่งไม่ต้องใช้ความสามารถอะไรมากมาย คือเป็นตัวตาม เดินไปเดินมา ให้อำนาจฉันมีชีวิตอยู่ในโลกนั้นนะ อยู่บนโรงลิเกนั้น แล้วต่อไปเรื่องของการเล่น การรำต่างๆ นั้นก็ต้องฝึกเอาเอง ลิเกเขาจะใช้แบบวิธีครูพักลักจำกันมาก คือว่าลิเกแต่ละคนสามารถที่จะเป็นองค์ความรู้ให้แก่กันและกันได้ง่าย คือเวลาที่ลิเกเก่งเขาออกไปเล่น ใครร้องดี ใครรำดี ใครเจรจาดี หรือมีท่าเล่นที่น่าสนใจนี้เขาก็จะแอบจำกัน แล้วถึงเวลาตัวเองเล่นครั้งต่อไป เขาจะเอาท่า เอารำ เอาร้อง เอารำแบบนั้นมาเล่น กล่าวคือไม่มีครูโดยตรง ซึ่งก็อาจจะมีความรู้ในลักษณะที่ว่าลิเกจะต้องผ่านการยกขึ้น จับมือ จับไม้รำเป็นพิธี แต่ว่าในเรื่องของการเรียนรู้จริงๆ เพื่อให้ได้ออกไปเล่นได้จริง เป็นเรื่องที่ต้องใช้วิธีครูพักลักจำเสียมาก

ความรู้ใหม่หลังโรงลิเกไม่ได้มีระเบียบ แต่ว่ากระจัดกระจาย และก็สมารถที่จะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลากับการเรียนรู้ชนิดนี้ ลิเกที่เป็นครอบครัวก็มีการเรียนรู้คล้ายๆ อยู่ในสภาพแวดล้อม ทั้งที่บ้านทั้งที่โรงลิเก เวลาที่เขาได้ยินเสียงดนตรีปี่พาทย์ขึ้นหรืออะไรก็ตาม เขาจะรำ นั่งบางคนอายุแค่สามขวบ เขาขึ้นรำท่าลอย ท่าลอยซึ่งเป็นการบอกรับของกับพระราม แล้วก็ขอร้องเพลงหรือขอเข้าไปนั่งตักกลอง คือ เห็นแล้วก็รู้สึกว่าเป็นสภาพแวดล้อม ซึ่งจะหล่อหลอมให้เขากลายเป็นลิเกในที่สุด ซึ่งจริงๆ เพราะว่าหลังจากไม่ได้ลงสนามไม่กี่เดือน กลับมาอีกที คือนั่ง ๓ ขวบคนนั้น ก็แต่งลิเกมาเล่นอยู่หน้าโรงแล้วร้องกลอนได้ด้วย

ส่วนของมะขามป้อม ก่อนหน้าที่จะไปฝึกกับลิเกอาชีพ ก็ฝึกกันเองภายในกลุ่ม มีคนซึ่งเป็นองค์ความรู้อยู่คนเดียว คือพี่ตั้ว ซึ่งเป็นคนที่อยู่กับมะขามป้อมมานานแล้ว สมาชิกทุกคนก็ต้องรับความรู้ซึ่งถ่ายทอดจากพี่ตั้วเพียงคนเดียวโดยตรง แต่ว่าเมื่อสมาชิกบางส่วนซึ่งออกไปฝึกกับลิเกอาชีพแล้ว ทำให้ความรู้เหล่านั้นถูกกระจายตัวไปมากขึ้น คือมันก็มีความแตกต่างระหว่างการฝึกภายในกับการฝึกภายนอกของมะขามป้อม แต่ว่าโดยทั้งนี้ทั้งนั้นก็คือสมาชิกเรียนรู้ว่า จะต้องฝึกกับสถานการณ์จริง การออกไปเล่นจริง ไม่สามารถที่จะบอกกล่าวกันเท่านั้น คุณจะเป็นลิเกได้ หรือแม้กระทั่งการแสดงซึ่งคิดว่าเป็นแบบนี้ คือ เป็นลิเก คุณแต่งหน้าแต่งตัวเป็นลิเก แล้วคุณก็ร้องกลอนลิเก แต่ว่าจริงๆ แล้วเป็นไม่ได้ มันเข้าไม่ได้ถึงจิตวิญญาณของความเป็นลิเก สิ่งสำคัญที่คล้ายๆ เป็นเรื่องของความเข้าใจไม่ถึง ก็คือว่า วิถีของคนลิเกเอง ซึ่งเขาก็จะมีลักษณะเฉพาะ เรื่องของแม่ยก เรื่องของความเชื่อ เรื่องของครูอะไรบางอย่าง ซึ่งจริงๆ แล้ว ถ้าเมื่อใช้วิถีชีวิตแบบนั้นมันไม่ได้เป็นลิเกจริงๆ ไม่ได้ เขาจะรับมาในรูปแบบที่ดูว่าเหมือนเท่านั้นเองค่ะ ก็คงต้องจับสั่นเท่านั้นละ

อาจารย์ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล : ผู้วิจัย

สำหรับช่างทำขนม เป็นอีกกรณีซึ่งเจ้าตัวเขาไม่มา แต่ว่าดิฉันคิดว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ กลุ่มนี้ก็เข้าไปศึกษาบ้านที่ทำขนมแห่งหนึ่งในย่านสะพานหัน เป็นร้านที่มีชื่อเสียงในการทำขนมไทย ประเภททองหยิบ ทองหยอด เม็ดขนุน ขนมหม้อแกง ที่บ้านแห่งนี้ประกอบด้วยเจ้าของบ้าน เป็นคุณป้าคนหนึ่งอายุประมาณ ๖๐ ปี ซึ่งได้ถ่ายทอดวิชาการทำขนมมาจากคุณแม่สามีซึ่งเป็นคนเพชรบุรี คุณป้ามีลูกหลายคน แต่ว่าลูกคนที่ช่วยเป็นผู้ขาย ซึ่งเรียนจบคหกรรมศาสตร์ แล้วก็มีการสอบไล่ซึ่งเป็นกำลังสำคัญ นอกจากนั้นก็ยังมีลูกมืออีกประมาณ ๔ คน คุณสรัญญา กับคุณวิภาณีก็นำเข้าไปในฐานะขอเป็นนักเรียนไปเก็บข้อมูล และเป็นลูกมือฝึกทำขนมด้วย ซึ่งในระยะแรกก็ให้ทำงานง่ายๆ ซึ่งเป็นงานพื้นฐานที่ลูกจ้างคนไหนก็ทำได้ เช่น แค่วุ้น หยอดวุ้น หยอดเม็ดขนุน หยอดตะโก้

ทำนองนี้ เมื่อทำเป็นแล้ว ก็ทำของซึ่งยากขึ้น เช่น ไรฝอยทอง ปาทองหยอด ถ้าสมมติเราพิจารณาดู บ้านหลังนี้ เปรียบกับโรงลิเก เปรียบเทียบกับโรงเฟอร์นิเจอร์ ก็มีลักษณะเฉพาะของมันไปอีกอย่างหนึ่ง คือว่าเป็นองค์กรเชิงธุรกิจเหมือนกัน เพราะเขาเลี้ยงชีพด้วยการทำขนมขาย แต่ว่าก็เป็นธุรกิจที่แฝงอยู่ในความสัมพันธ์ทางครอบครัว ทำกันตั้งแต่พ่อ - แม่ - ลูก เป็นองค์กรธุรกิจที่มีบรรยากาศของความเป็นครัวเรือนสูง

คุณป้าคนนี้มีบทบาทมากในการควบคุมทุกอย่าง เป็นคนที่มีความรู้มากที่สุด ลูกชายคนนี้ก็เรียนจากคุณป้า คุณป้ารู้ทุกอย่างไม่มีใครรู้เท่าคุณป้า คุณป้าเป็นคนที่ควบคุมบรรยากาศในบ้านและในโรงงานแห่งนี้ แต่ถ้าวินโหนดคุณป้าไม่โหดหรืออารมณ์ไม่ดี ทุกคนก็จะเจียบกริบ ต้องระมัดระวังตัวเอง เกร็งมากไม่สามารถจะพูดอะไรได้เลย อย่างไรก็ตาม ก็มีงานบางอย่างที่ลูกสะใภ้เป็นคนทำ เช่น งานบัญชี แต่เหนืออื่นใดคุณป้าก็เป็นคนที่ทุกคนในบ้านนี้ให้ความเคารพยำเกรงมากที่สุด สำหรับความรู้ในการทำขนม น่นนอน มันเป็นความรู้ทางกายที่อาศัยความคล่องของมือ ซึ่งเทคนิคในการทำขนมหลายอย่าง จะต้องใช้ความคล่องของมือ เช่นการปาทองหยอด ให้มันมีหางยาว ก็จะต้องกะเน้านวนแบ่งให้ถูก มันถึงจะออกมาเป็นทองหยอดที่มีหาง หรือบางอย่างเช่นทองหยิบซึ่งทำยาก เพราะว่าจะต้องเอาแป้งลงไปทำให้สุกในน้ำเชื่อม เสร็จแล้วพอขึ้นมาเป็นแผ่น ก็ต้องนำมาจับ เพราะฉะนั้นเวลาที่จับ คุณก็ต้องทำให้เป็นร่องๆ แล้วก็ใส่ลงไปในถ้วยตะไลให้มันคงรูป ปกติเขาจะจับกัน ๕ จับ แต่ว่าที่บ้านนี้พิเศษมาก เขาจับ ๑๐ จับ วิธีการจับคุณก็ต้องเอานิ้วทั้งหมดของคุณ การใช้นิ้วมือทั้งหมดจับอย่างไก็ได้ให้ออกมาให้ได้ ๑๐ จับ สำหรับทองหยิบ ๑๐ จับนี้ก็จะมีความใหญ่กว่าทองหยิบธรรมดา เพราะฉะนั้นการทำขนมไทยอย่างเช่นทองหยิบ ๑๐ จับนี้ ก็เป็นเรื่องยาก หลายๆ อย่างจะต้องอาศัยความชำนาญ แล้วก็จะมีเทคนิคบางอย่างที่คุณป้าจะไม่ยอมบอกให้ใครเลย ได้แก่การปั้นขนมหม้อแกง ซึ่งจะมีเตาอบอยู่ คุณป้าก็จะปั้นเอง ปั้นแล้วดู แล้วก็เอาขนมหม้อแกงนั้นออกมาแล้วก็นำกลับเข้าไป แล้วก็เอาออกมาเซ่ๆ ดูจากสีก็จะทราบว่ามันสุกหรือไม่สุก แล้วเวลาคุณป้าปั้นขนมหม้อแกง ก็ห้ามใครไปอยู่แถวๆ นั้น ซึ่งผู้วิจัยคน ก็จะถูกห้ามเข้าไปในบริเวณนั้น ถ้าเข้าไปก็จะถูกไล่ออกด้วยวิธีต่างๆ เพราะฉะนั้น เราจะไม่มีวันรู้เลยว่าคุณป้าปั้นอย่างไร หรือว่าดูอย่างไร เหล่านี้ก็เป็นเคล็ดลับความรู้บางอย่าง

ดิฉันสังเกตว่า ถ้าเปรียบเทียบกับโรงงานเฟอร์นิเจอร์ ช่วงที่เขาพูดกับลูกมือ จากการศึกษาของคุณวิภาดาไม่ค่อยมีการพูดถึงเคล็ดลับหรือความลับเท่าไร แต่ว่าในบ้านแห่งนี้จะพูดถึงเรื่องเคล็ดลับค่อนข้างเยอะ จะมีเทคนิคหลายอย่างที่ผู้วิจัย จะได้จากลูกสะใภ้ของคุณป้า แต่ลูกสะใภ้จะให้อย่างจับใจมาก ว่าอย่าไปบอกคุณป้านะว่าให้อย่างนี้ เช่น การแยกไข่ขาวออกจากไข่แดง จะมีวิธีแยกอย่างไรไม่ให้ไข่แดงติดไข่ขาวเลย ซึ่งเขามีเทคนิคพิเศษ ห้ามนำมาประกาศในที่สาธารณะ เพราะฉะนั้นดิฉันพูดไม่ได้ แต่เขาก็ให้ ก็มีเทคนิคบางอย่าง ซึ่งจะเป็นสูตรลับเฉพาะของคุณป้า คือ วิธีปั้นขนมหม้อแกง ซึ่งอย่างไรเสียคุณป้าก็ไม่มีวันบอกใคร เพราะฉะนั้น ในกรณีนี้ความรู้หรือองค์ความรู้ซึ่งอยู่ในบ้านหลังนี้ก็จะมีเรื่องของความลับหรือเคล็ดลับสูงมาก เพราะคนที่มีเคล็ดลับหรือความลับ ก็คือ คนที่มีอำนาจสูงสุดในสถานที่แห่งนี้ เพราะอย่างไรเสีย คนในบ้านก็ต้องฟังเขา เนื่องจากเป็นสิ่งที่คนอื่นไม่มี แล้วเขาก็ไม่ยอมเปิดเผยให้ใคร

ความสัมพันธ์ภายในบ้าน จากการศึกษาของคุณสรัญญาและคุณวิภาดา ก็คาบเกี่ยวกันระหว่างสถานภาพของการเป็นนายจ้างกับลูกจ้าง การเป็นครูการเป็นศิษย์ แล้วก็การเป็นญาติพี่น้อง เพราะฉะนั้นคุณป้านอกจากจะใช้ทำงาน หรือสอนทำขนมแล้ว ในช่วงที่ว่างๆ คุณป้าก็สอนลูกจ้างเรื่องการมีแฟน วิธีหาแฟนที่เหมาะสม รวมทั้งการให้ยืมเงินตลอดจนการช่วยเหลือทางการเงินให้กับญาติพี่น้อง ซึ่งก็เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่ซ้อนกันไปสำหรับรายละเอียดในเรื่องที่กล่าวมาก็มีอยู่มากมาย ซึ่งอยู่ในรายงานฉบับเต็มนั้นก็ไม่สามารถที่จะกลั่นออกมาสรุปให้หมดได้ภายใน ๓ นาที

เพราะฉะนั้นก็ต้องขอสรุปงาน สรุปกรณีศึกษาทั้งหมดว่าประเด็นที่เราพอจะสกัดออกมาเปรียบเทียบกันที่นำมาเสนอได้นั้น คืออะไรบ้าง

ในที่นี้ ดิฉันขอเสนอประเด็น ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นใหญ่ด้วยกัน

ประเด็นที่หนึ่ง คือความรู้ที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ทางกายและความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางกาย กับความรู้ทางภาษาหรือความรู้ทางความคิด กรณีศึกษาทั้งสามกรณี จะเห็นว่าความรู้ของช่างไม้ก็ดี ความรู้ของช่างทำขนมก็ดี ความรู้ของช่างลิเกก็ดี เป็นความรู้ที่แสดงให้ปรากฏออกมาด้วยการกระทำบางอย่างของร่างกาย เช่น การใช้มือควมคุมในกรณีของช่างไม้ การใช้ฉมูกหยั่งรู้กลิ่นของขนม หรือการร้อง การรำการเต้นของลิเกก็ดี ความรู้เหล่านี้ไม่จำเป็นต้องอธิบายออกมาเป็นคำพูด และไม่ถ่ายทอดด้วยคำพูด กล่าวคือไม่มีการอธิบาย แต่จะเน้นให้ดูเขาเอง ให้ปฏิบัติเขาเอง บางอย่างก็ไม่มีคำสำคัญที่จะพูดและบางอย่างก็ไม่สามารถที่จะพูดได้ แต่หัวใจขององค์ความรู้ คือ การปฏิบัติ ซึ่งไม่สามารถจะแยกออกมาจากผู้ปฏิบัติได้

การถ่ายทอดความรู้ชนิดนี้ จะไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างสมบูรณ์ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องของการร้องลิเก คนคนหนึ่งอาจจะสอนวิธีร้องอาจจะสอนวิธีเต้นให้กับคนอื่นคนหนึ่งได้ แต่ไม่มีวันที่คนทั้งสองจะเหมือนกัน เนื่องจากเสียงไม่เหมือนกัน คนแต่ละคนจะมีวิธีการพูด วิธีการการร้องที่ไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น มันจะไม่วันถ่ายทอดได้อย่างร้อยเปอร์เซ็นต์ ในขณะที่เรียนกันในการศึกษาแบบนี้ ดิฉันคิดว่ามีความสำคัญอย่างมากที่ผู้วิจัย ผู้ศึกษาแต่ละท่าน จะต้องใช้ร่างกายของตัวเองและการปฏิบัติของตัวเองเป็นอุปกรณ์ในการศึกษา ซึ่งอันนี้ก็เป็นเรื่องที่สนุกสนานและมีความเสี่ยงสูงมาก เช่น ถ้าคุณวิภาดาจะใช้เครื่องมือช่างเป็นก็ได้ผลมาหลายผล คุณศิรินทรีก็เสี่ยงการเจอกับแม่ยกและแฟนลิเกเพราะเธอสวยมากรวมทั้งก็อาจจะกลายเป็นลิเกอาชีพ เพราะว่าเล่นเก่งมาก เป็นต้น เพราะฉะนั้นทุกคนมีประสบการณ์อันน่าตื่นเต้นและน่าหวาดเสียวเกี่ยวกับร่างกายของตัวเอง

แต่ดิฉันยืนยันว่าการเข้าถึงความรู้ชนิดนี้ ถ้าไม่ใช้การปฏิบัติของผู้ศึกษา เราก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงได้ และถึงแม้ว่าจะเข้าถึงได้โดยการปฏิบัติของร่างกายก็เป็นการเข้าถึงบางส่วนเสียเท่านั้นเอง ดังนั้น เมื่อกล่าวอย่างนั้นแล้วความสำคัญของความรู้ทางกาย ความรู้ทางด้านปฏิบัติ ดิฉันคิดว่าเราจะต้องเน้นว่าความรู้ทางกายดังกล่าว กับโลกปัจจุบันนี้ มิได้แยกตัวออกโดยสิ้นเชิงจากความรู้เชิงสัญลักษณ์ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือสัญลักษณ์ ตัวอย่าง เช่น ช่างไม้ซึ่งคุณวิภาดาไม่มีเวลาพูดถึงในที่นี้ คุณสมบัติที่สำคัญของช่างเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบันนี้ คือการอ่านแบบเครื่องเรือน หรือบางทีมันหนากรเป็นคนเขียน ซึ่งช่างที่จะต้องเป็นช่างที่ถอดแบบเป็น หมายความว่าเมื่อเห็นแบบแล้วจะต้องอ่านแบบได้ แล้วจินตนาการออกมาว่า แบบของเครื่องเรือนนี้ ทำอย่างไรจะเนรมิตขึ้นมาให้ตรงตามแบบที่เขียนขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้น การทำงานของช่างจะต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างการคิดในเชิงสัญลักษณ์การจินตนาการ ผสานกับการถ่ายทอดด้วยการกระทำด้วยมือ ด้วยแรงของเขา ด้วยฝีมือของเขา จนออกมาเป็นวัตถุบางอย่างได้ ดังนั้น จึงมิได้หมายความว่าความรู้ทางกายจะมีลักษณะในเชิงปฏิเสธกับความรู้ในเชิงสัญลักษณ์

นอกจากนี้ ในกรณีของบ้านขนมไทย ในขณะที่คุณป้าเป็นคนที่ไม่อธิบาย แต่เมื่อมาถึงรุ่นลูกของคุณป้า ซึ่งได้รับการศึกษาในด้านคหกรรมศาสตร์ ในขณะนั้นกำลังมีโครงการที่จะทำบันทึกสูตรต่างๆ ของคุณป้า ด้วยการ ชั่ง ตวง วัด ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพราะฉะนั้น ลูกชายของคุณป้าจึงมีความสัมพันธ์ระหว่าง ภาษาเขียน กับภาษากายอย่างลึกซึ้ง

ลิเกก็เช่นเดียวกัน ลิเกบางคนก็มีคลังของกลอนซึ่งเขาจดไว้ คลังอันนี้บางทีขายกัน บางทีก็ให้กัน ซึ่งเข้าใจว่าคุณศิรินทรีก็ได้เห็นบางส่วน ฉะนั้น มันไม่ได้แยกตัวออกไปอย่างเด็ดขาดจากภาษาเชิงสัญลักษณ์ อาจสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางกายกับความรู้ทางสัญลักษณ์ มีความเชื่อมโยงกัน ๓ แบบ ได้แก่

แบบที่ ๑ การสั่งสมความรู้ทางกายจนแก่กล้า มักจะมีการเปรียบเทียบกับคำเชิงอุปมาอุปมัย ในกรณีของช่างก็ตี คนรำก็ตี ลิเกก็ตี มักจะมีการใช้คำว่า อ่อน แข็ง เพื่อแสดงคุณลักษณะของความเก่งของช่าง เช่น ช่างมีนิ้วแข็ง มือแข็ง มือแกร่ง หรือเล่นลิเกได้แข็ง รำแข็งรำแข็งไม่ได้แปลว่าแข็งทื่อ หากแต่แปลว่ารำเก่ง ซึ่งการใช้คำเหล่านี้ ถ่ายทอดความเก่งของการสั่งสมความรู้ทางกาย โดยอาจจะเชื่อมโยงกับลักษณะความคิดในวัฒนธรรมไทย

ที่มักจะเปรียบเทียบการเจริญเติบโตว่า เปลี่ยนจากความอ่อนมาเป็นความแข็ง อาทิ ไม่นั้โตขึ้นจากต้นไม้อเล็ก ๆ เนื้อไม้ก็จะแกร่งขึ้น เพราะฉะนั้นก็จะมีศัพท์ทำนองนี้ ซึ่งเป็นคำศัพท์ในเชิงอุปลักษณ์ ที่จะแสดงให้เห็นลักษณะของความรู้หรือว่าการเปลี่ยนแปลงบางอย่างของความรู้

แบบที่ ๒ ความสัมพันธ์ประการที่สอง มีการนำสัญลักษณ์ไปเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ทางกาย ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในกรณีของช่างไม้ว่าจะต้องอ่านแบบเป็นหรือ ลีเกจะต้องมีสมุดจดคลังกลอนเป็นต้น

แบบที่ ๓ ในโลกปัจจุบันนี้เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป โลกของการศึกษามัยใหม่เข้าไปมีอิทธิพลอย่างมาก ต่อการศึกษาเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็จะพบการต่อสู้ต่อการรอกันระหว่างความรู้แบบ episteme กับ techne ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของการทำกับข้าวหรือการทำขนม ก็จะมีลักษณะคล้ายกับการเถียงกันระหว่างคุณป้ากับลูกชาย หรือว่าอภิปรายกันก็ดี ในขณะที่ลูกชายบอกว่าจำเป็นที่เราจะต้องซึ้ง ตวง วัด อย่างแม่นยำ โดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มาอธิบายว่า ทำไมขนมจึงต้องทำแบบนี้ถึงจะอร่อย แล้วก็พยายามเขียนออกมา ในขณะที่คุณป้าเขียนไม่เป็น เขียนไม่เก่ง แต่คุณป้าจะบอกว่าเขียนให้ตายอย่างไร สูตรให้ทำอะไรจะใช้อย่างไร ละเยี่ยดอย่างไร ก็ไม่มีวันทำได้เหมือนหรือเทียบเท่ากับคนที่เขาทำขนมเป็น

เพราะฉะนั้น ทั้งสองฝ่ายนี้จึงเป็นการแสดงนัยว่า แต่ละคนต่างก็มีความชำนาญมีความสามารถ หรือมีพลังบางอย่างในการถ่ายทอดความรู้ที่ไม่เหมือนกัน สภาพแบบนี้เกิดในหลายๆ กรณี ทั้งในกรณีของช่าง ในกรณีของช่างทำขนม ในกรณีของนาฏศิลป์ และในกรณีของลีเก

ประเด็นที่สอง เนื้อหาที่ติดฉลากจะสรุป คือ “เรื่องของการเรียนรู้ในชุมชน และความสัมพันธ์ทางสังคม” สิ่งที่เราพอจะสรุปได้ในเบื้องต้นก็คือว่า การถ่ายทอดทางกายทั้ง ๓ กรณี เกิดขึ้นในชุมชนที่เราเรียกว่า ชุมชนปฏิบัติ ก็คือ ชุมชนที่สมาชิกมีการเรียนรู้ ผ่านการปฏิบัติ หรือการทำงานหรือการทำกิจกรรม บางอย่าง เช่นการทำเฟอร์นิเจอร์ การทำขนมมัน ไม่ได้มีลักษณะตายตัว ไม่ใช่สถาบัน ที่เราคิดว่าเป็นโรงงาน เป็นร้านหรือว่าเป็นบ้าน ที่จริงแล้วมันมีเครือข่ายกว้างขวางกว่านี้ นอกจากนั้น ในชุมชนแบบนี้องค์ความรู้อาจไม่จำเป็นที่จะต้องมีความศูนย์กลางที่ชัดเจน มีลักษณะที่กระจายและสั่นไหว อาทิเช่น ในกรณีของลีเก บางทีบอกได้ยาก ว่าคนที่สำคัญที่สุดในคณะลีเกคือใคร อาจเป็นโต้โผ เพราะว่าเขาเป็นเจ้าของคณะและเป็นคนที่จัดสรรเงิน หรืออาจจะเป็นคนบอกเรื่อง เพราะว่าเขาเป็นคนกำกับ ว่าคินนี้จะให้เล่นเรื่องอะไร ใครจะเล่นเป็นตัวอะไร หรืออาจจะเป็นตัวดารานำซึ่งเป็นแม่เหล็กที่จะดูดคนดูซึ่งก็ดูดมาด้วย ก็หมายถึงรายได้ที่จะเข้าสู่คณะด้วย เพราะฉะนั้นท่ามกลางการกระจายขององค์ความรู้นี้ ผู้เรียนซึ่งเป็นปัจเจกบุคคลก็จะมิบทบาทสูงในการแสวงหา หรือสร้างโอกาสในการที่จะมีส่วนร่วมแล้วก็ได้ความรู้

โดยทั่วไป เราจะพบลักษณะของการเรียนรู้ จะเริ่มต้นในบริเวณที่เราเรียกว่าชายขอบ แต่เป็นชายขอบที่ได้ รับฉันทานุมัติให้เข้าร่วมอย่างชอบธรรม หมายถึงว่าเป็นบริเวณซึ่งจะทำงานง่ายๆ งานนี้ ถ้าทำผิดก็ไม่ถึงกับคอขาดบาดตาย เช่น แคะวัน แคะพังไปตัวหรือสองตัวก็ไม่ใช่ไร แต่ว่าไม่ใช่ปึงขนมหม้อแกง ถ้าปึงพังหมดนี้ก็เสียหายมาก งานไม่ก็อาจจะเริ่มให้ขีด หรือเริ่มต้นด้วยการให้ไล่ไม้ แต่จะไม่เริ่มด้วยการให้แกะลายไม้ เป็นต้น เพราะฉะนั้น จะเริ่มจากบางบริเวณ ซึ่งเป็นบริเวณที่ไม่จำเป็นต้องมีทักษะสูงมากและทางด้านการปฏิบัติ นอกจากจะไม่ มีศูนย์กลางทางความรู้แล้ว สิ่งหนึ่งที่เขาสงสัย อาจจะไม่ใช่เนื้อหาทางเทคนิคอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการ เรียนรู้บทบาททางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งพัวพันในระหว่างสมาชิกของชุมชนปฏิบัติอันนั้น อาทิ เช่น ในกรณีของช่างไม้ คนที่เป็นลูกน้อง ก็รู้ตัวเองว่าจะคาดหวังอะไรได้จากลูกพี่ ลูกพี่ต้องหาข้าวให้กิน ลูกพี่ก็รู้ว่าเขาจะคาดหวังว่าจะได้อะไรจากลูกน้อง เช่น ลูกน้องจะต้องทำงานให้กับเขา ถ้าหากเขาไปทำงานกับคนอื่น อันนี้เป็น เรื่องที่ผิดมารยาท เลวร้ายมาก เขาจะไม่ยอมรับ เพราะฉะนั้น การเรียนรู้ไม่ใช่การเรียนรู้เทคนิคแต่อย่างเดียว แต่เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนด้วย

ประเด็นที่สาม ประเด็นสุดท้ายที่ดิฉัน จะขอสรุปในที่นี้ ก็คือว่า ความเป็นช่างคืออะไร อะไรคืออัตลักษณ์ ฐานะของความเป็นช่าง เกิดมาจากอะไร และมีลักษณะอย่างไรในสังคมปัจจุบัน ถ้าดูจากมุมมองของรัฐ หรือสังคมสมัยใหม่ “ช่าง” ถึงแม้จะเป็นช่างฝีมือ ก็มีฐานะค่อนข้างต่ำ ปรากฏการณ์อันนี้ มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖ โดยเลียนแบบการศึกษาตามแบบเรียนของอินเดีย ซึ่งอินเดียก็เป็นโคลोनียัลอันเป็นรัฐอาณานิคม การสร้างโรงเรียนช่างหรือโรงเรียนวิชาชีพโรงเรียนอาชีวะ สร้างขึ้นเพื่อรองรับคนอนาถา หรือเด็กกำพร้าเพื่อที่จะทำให้เขาเป็นแรงงานในสังคมสมัยใหม่ ช่างแต่ดั้งเดิมก็ไม่ได้มีเฉพาะช่างไทยเท่านั้น สำหรับช่างก็จะต้องมีการสังกัดกับคนอื่น ไม่ได้มีสมาคมที่เป็นเอกเทศของตนเองสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เด็กที่เป็นเด็กอาชีวะ เรียนอาชีวะ ก็มักจะมีภาพว่าเป็นเด็กซึ่งเรียนไม่เก่ง สมองไม่ดีเท่ากับเด็กที่เรียนในมหาวิทยาลัย ต้องไปเรียนอาชีวะหรือวิชาชีพ เพราะฉะนั้นงานฝีมือวิชาช่างในวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน หรืออาจในอดีตด้วย จะกว้างใหญ่เกินกว่าจะสรุปในที่นี้ แต่ดิฉันมีข้อสังเกตว่า หากฐานะไม่ได้สูงมากก็จะไม่ได้รับการยกย่องมาก ช่างในอดีตหากจะได้รับการยกย่อง ก็จะเป็นการยกย่องเนื่องจากเขามีฐานะอย่างอื่น เช่นเป็นขุนนางหรือเป็นครู แต่ตัวฝีมือเองนั้นไม่ได้รับการยกย่องสำหรับบุคคลซึ่งเป็นนักแสดง สมเด็จพระนางยาริศจานวดีวงศ์ ได้ตรัสว่าเป็นวิชาของทาส เป็นวิชาของไพร่ ที่จะไม่บำรุงบำเรอขุนนางเพราะฉะนั้นจะไม่ได้รับการยกย่องว่ามีสถานภาพสูง

อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกัน เราจะพบว่าคนที่จะเป็นช่างฝีมือ หรือเป็นนักแสดงภายในชุมชนของเขาเอง เขาก็จะพยายามที่จะบอกเล่า พยายามที่จะสร้างตัวตนของเขาในฐานะที่เขาเป็นคนเก่ง เป็นคนที่มีความสามารถ เขาก็จะมีเรื่องราวต่างๆ ที่จะพูดถึงความเก่งของคนในอดีตซึ่งเป็นบรรพบุรุษของเขา เป็นครูของเขา เป็นคนที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับเขาที่พูดถึงช่างเชียงไฮ้ ในกลุ่มชนมก็จะมีการพูดถึงความเป็นชนมโบราณหรือชนมเพชรบุรี สิ่งเหล่านี้เป็นการพูดเพื่อดึงเอาความทรงจำหรือดึงเอาประวัติศาสตร์บางส่วน ซึ่งสามารถสื่อสารได้จากคนภายนอก และก็ยังสามารถสร้างเกียรติภูมิบางอย่างให้กับเขาได้

ท้ายที่สุดนี้ ดิฉันอยากจะฝากประเด็นทั้งท้ายเอาไว้ว่า ในการศึกษากลุ่มคนเหล่านี้ ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ท้องถิ่น เป้าหมายของการศึกษาของเราต้องการที่จะได้ยินเสียง ของคนเหล่านี้ คนเหล่านี้โดยทั่วไป เราจะไม่ค่อยได้ยินเสียงของเขา หมายถึงว่าความรู้ของเขามันเป็นความรู้ที่ไม่ได้ถ่ายทอดออกมาเป็นตัวหนังสือ ไม่ได้ออกมาเป็นภาษาพูดอยู่แล้ว ดังนั้น เราจะไม่ค่อยทราบว่าความรู้ของเขามีลักษณะอย่างไร เราไม่สามารถประจักษ์ได้ด้วยตัวของเราเองว่าเขามีความรู้อย่างไร หรือความรู้ของเขาทำงานอย่างไร นอกจากนั้น ด้วยความที่เขาคิดว่า เขามีฐานะต่ำ ความที่เขาคิดว่าเขาเป็นคนไม่มีความรู้ ความที่เขาคิดว่าเขาเป็นคนที่ไม่มีการศึกษาจึงทำให้ “เสียง” ของเขามันเงียบมันแผ่วเบา เราก็คงไม่ได้ยินเสียงเหล่านี้

ถ้าหากการศึกษาวิจัยของเรา เป็นการศึกษาที่พยายามจะทำให้ “เสียง” ของคนเหล่านี้ “ดัง” ขึ้นมาเป็นที่รับรู้ เป็นที่ชื่นชมของคนในสังคม ซึ่งในขณะนี้ก็อาจจะเหมือนกัน สำหรับคนเหล่านี้เราก็อาจจะได้ยินคล้ายๆ ความคิดที่ว่า คนเหล่านี้เขาเป็นมรดกของชาติ เป็นมรดกที่ถ่ายทอดศิลปะทางวัฒนธรรมของชาติ แต่เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องที่พึงระวัง เพราะว่าถ้าหากเราพยายามที่จะอธิบายคนเหล่านี้ด้วยภาษาของเรา ด้วยภาษาทางวิชาการ ด้วยภาษาพูด ด้วยภาษาเขียน เราอาจจะไม่สามารถแสดงออก ไม่สามารถนำเสนอ หรืออาจจะไม่สามารถที่จะถ่ายทอดความรู้ที่แท้จริงของเขาออกมาได้ อันนี้อาจจะเป็นความอับจนทางวิชาการ ซึ่งก็เป็นโจทย์ที่ท้าทายมากสำหรับเรา ว่าจะสามารถสื่อถึงความรู้ชนิดนี้ออกมาด้วยวิธีการอย่างไร ด้วยกระบวนการศึกษาอย่างไร ที่จะทำให้เสียงของความเจียบดังขึ้นมาถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์ หรือตรงตามธรรมชาติของคนเหล่านี้ ไม่ใช่ว่าเสียงของคนเหล่านี้จะถูกครอบงำ หรือถูกแปลออกมาเป็นเสียงของวิชาการหรือเสียงของทฤษฎี หรือภาษาเขียนของคนที่มีการศึกษา ซึ่งอันนี้ก็ไม่ตรงตามเจตนารมณ์ที่เราต้องการจะทำ เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นโจทย์ที่ท้าทายที่สุดอย่างหนึ่งของกระบวนการศึกษา ของวิธีศึกษาของคนที่มีความสนใจเรื่องความรู้ทางการปฏิบัติ หรือความรู้ทางกาย

ก็คงสมควรแก่เวลาแล้ว ดิฉันไม่อยากจะใช้เวลาของท่านมากกว่านี้ ในโอกาสนี้ ก็ขอขอบพระคุณท่าน อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ซึ่งท่านกรุณาให้โอกาสพวกเราได้ทำงานสนุกๆ ดิฉันขอขอบพระคุณเพื่อนร่วมงานทุกคน ดิฉันได้เรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดิฉันได้เรียนรู้การศึกษาของพวกเขา ดิฉันหวังว่าคุณผู้ฟังจะได้มีโอกาสอ่านรายงานฉบับสมบูรณ์เร็วๆ นี้ ขอขอบคุณค่ะ

อาภาภิรัตน์ วัลลิโภดม : พิธีกร

ขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ปรีดา เป็นอย่างมากค่ะ ที่เปิดเวทีนี้ให้เราได้อินเสียงของช่างฝีมือมากขึ้น การเริ่มต้นศึกษาช่างฝีมือ แม้จะเป็นการศึกษาเริ่มต้นในระยะแรก แต่เราก็ได้ประโยชน์มาก ในนามของโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขอขอบพระคุณคณะวิทยากรทุกท่าน ขอขอบคุณค่ะ

ในช่วงนี้ได้มีผู้เข้าร่วมการสัมมนาได้กล่าวเสริมและตั้งคำถามเกี่ยวกับ ลักษณะทางการศึกษาของสถาบันทางศิลปะคือ เพราะช่างว่าในอดีตนั้นเพาะช่างได้เริ่มต้นขึ้นจากกองช่างแกะไม้ และได้มีครูบาอาจารย์ซึ่งอยู่ในระดับที่เรียกว่า “ครูช่าง” อีกทั้งมีช่างฝีมือที่มีความสามารถ เป็นผู้สอนเกี่ยวกับวิชาสถาปัตยกรรมไทย แต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว นอกจากนี้ในเรื่องของระบบการศึกษาที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยอาจจะมีเปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่แน่ใจว่าจะเป็นบทบาทที่ดีขึ้นหรือลดลง เนื่องจากในอนาคต คณะสถาปัตยกรรมไทยอาจถูกยุบ ซึ่งต่อไปจะกลายเป็นคณะศิลปประยุกต์ และอีกคำถามหนึ่งซึ่งผู้ร่วมการสัมมนาท่านนี้มีข้อสงสัย ก็คือ เคยได้ยินมาว่ามีช่างเชียงไฮ้ที่ท่าเรือไทย ไม่ทราบว่าเป็นความจริงหรือไม่อย่างไร ซึ่งผู้ที่ตอบข้อสงสัยนี้ ก็คือคุณวิภา

วิภาค ปรัชญาภรณ์ : ผู้วิจัย

คือที่ไม่ทำพวกฝาเพ็ชรม ในเรื่องนี้ผมก็ไม่เคยอ่านเจอ แต่คล้ายกับว่าของอาจารย์ประยูร อุลุชาฎะ จะพูดถึงเรือนฝาเพ็ชรมเป็นวิธีการทำ ช่างชาวจีนจะมีกรอบไม้ที่เป็นแผ่น ที่จะถูกไม้ตัวที่เป็นกรอบจะติดด้านข้าง ส่วนเรื่องที่ผมสนใจในเรื่องของความเป็นช่างเชียงไฮ้ คือ ผมว่ามันเหมือนกับการเป็นป้ายทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่ช่างในงานจะเลือกหยิบขึ้นมาอย่างหนึ่งของตัวเอง หรือพูดถึงความรู้ของตัวเองอย่างไร ซึ่งอันนี้เป็นสิ่งที่ผมศึกษา แล้วผมให้ความสนใจมากกว่าที่ผมจะไปถามว่าการเป็นช่างเชียงไฮ้มีความเป็นมาอย่างไร

ศรัณย์ ทองปาน : ผู้วิจัย

ขออนุญาตเพิ่มเติมจากคุณวิภาคนิดหนึ่ง ก็คือว่าความจริงในที่นี้เรามีลุงประจวบ หวายโป่ง ท่านเป็นช่างจากปทุมธานีเป็นช่างปรังเรือนด้วย ในบทความของท่านซึ่งเขียนและจะลงในวารสารเมืองโบราณเร็วๆ นี้ ท่านได้พูดเรื่องนี้ไว้ ซึ่งน่าสนใจมากนะครับว่า ที่จริงแล้วสิ่งที่เรียกว่าเรือนไทย ช่างปรังเรือนเขาทำเฉพาะในงานระดับโครงสร้างเท่านั้น ส่วนพวกฝา ซึ่งเป็นฝาปะกน ฝาพวกนี้เป็นฝีมือช่างไทหล้าทั้งนั้น ถ้าเมื่อท่านไหนสนใจก็อาจสนทนากับอาจารย์ประจวบได้ ท่านนั่งอยู่ด้านหลัง ขอขอบคุณครับ

อาภาภิรัตน์ วัลลิโภดม : พิธีกร

มีใครต้องการทราบอะไรอีกบ้างคะ ในนามของโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง กราบขอบพระคุณคณะวิทยากรทุกท่านตั้งแต่เช้า และคณะผู้จัดทำรวมทั้งศูนย์มานุษยวิทยาที่เอื้อเพื่อสถานที่ หวังว่าท่านผู้มีเกียรติจะเข้าร่วมการสัมมนาอย่างนี้อีกในโอกาสต่อไปนะคะ สำหรับวันนี้ สวัสดีค่ะ

**ข้อมูลจากการประชุมเสนอผลงานการศึกษา
ชุด โครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง**

ผู้เข้าร่วมประชุมวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๕

เรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคกลาง จำนวน ๑๑๒ คน

ผู้เข้าร่วมประชุมวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕

เรื่อง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของงานสถาปัตยกรรม เอกสารโบราณ และงานช่าง ในภาคกลาง
จำนวน ๕๖ คน

สำหรับข้อมูลของผู้เข้าร่วมประชุมในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ใน
ภาคกลาง แบ่งออกเป็น นิสิตและนักศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ และผู้สนใจทั่วไป

ผู้เข้าร่วมประชุมแบ่งเป็นหน่วยงานจาก มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัย
นเรศวร มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ธนบุรี Berkley
University สถาบันราชภัฏราชบุรี สถาบันราชภัฏจันทรเกษม สถาบันราชภัฏธนบุรี สถาบันราชภัฏลพบุรี
สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต สถาบันราชภัฏนครราชสีมา สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์
สถาบันราชภัฏยะลา

โครงการอาณานิคมศึกษา ๕ ภูมิภาค สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ
สถาบันวิจัยภาษา มหิดลศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรศูนย์ข้อมูลภาคตะวันตก ศิลปากร สถาบันชุมชนท้องถิ่น
พัฒนา กรมวิเทศสหการ

สื่อ และสื่อสิ่งพิมพ์ จาก สารคดี เมืองโบราณเมืองโบราณ กรุงเทพฯธุรกิจ The nation บ้านและสวน กระเจก
ศักดิ์ สำนักข่าวไทย จส.๑๐๐

ข้อมูลจากแบบสอบถาม

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มเกาะเหรียญมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ตัว
1	พลาดิคำย สิทธิชัยกิจ	ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาไทย สมาคมสื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม/ โครงการบันทึกสอยาม	เอกสารประชาสัมพันธ์	ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาไทย วิถีชีวิตไทย	กลุ่มคนที่นับถือพุทธศาสนา สร้างวิถีชีวิต ชนบท ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของตัวเอง เป็นวัฒนธรรมของเชื้อชาติตน	ดี ต้องกันมีอะไรดีและข้อมูลไม่ได้วิจัยมาก	ดี	ดี	ดี
2	อังคณา ไชย่อง	นิสิต มศว. ประสานมิตร	ศูนย์มานุษยวิทยา	พัฒนาการของท้องถิ่น / ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง / พัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยว	เป็นกลุ่มชนหลายเชื้อชาติ มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เช่น การกินการอยู่ การแต่งกาย ภาษาที่ใช้	ดี เพราะจะได้รับข้อมูลที่หลากหลายและละเอียด นอกเหนือไปจากที่ทาง การรวบรวมไว้ แต่ก่อนที่จะนำมาสรุปหรือนำข้อมูลมาใช้ควรจะต้องเลือกสรรและกั้นการกรองตรงสอยก่อน	ค่อนข้างดีและน่าติดตาม หรือศึกษาปัญหาของกลุ่มเหล่านี้ต่อไป	น่าสนใจ เพราะในเขตจังหวัดดังกล่าวเป็นบริเวณเมืองเก่ามาช้านานแล้ว จึงควรที่จะศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่นำมาเสนอและน่าจะศึกษาลึกลงพัฒนาการของกลุ่มชาติชนดั้งเดิมของจังหวัดดังกล่าว หรือบริเวณมณฑลบูรพา	นำสนใจ เพราะในเขตจังหวัดดังกล่าวเป็นบริเวณเมืองเก่ามาช้านานแล้ว จึงควรที่จะศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่นำมาเสนอและน่าจะศึกษาลึกลงพัฒนาการของกลุ่มชาติชนดั้งเดิมของจังหวัดดังกล่าว หรือบริเวณมณฑลบูรพา ส่วนทางใต้ (ภาคตะวันออก)
3	เรืองวิทย์ ลิ้มปนาท 3/3 ม.13 ซ. โรงเรียนคลองปลัดเปรียง อ.บางนา-ตราด ด.บางแก้ว อ.บางพลี	รับราชการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา	จดหมายจากศูนย์มานุษยวิทยา	รวบรวมความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมศึกษา	กลุ่มสังคมที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง และต้องเผชิญกับการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มสังคมอื่น	ดีมาก โดยเฉพาะการให้โอกาสแก่นักวิชาการท้องถิ่นที่ไม่ได้อยู่ในมหาวิทยาลัย ได้มีโอกาสทำงานลักษณะนี้และเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาศักยภาพและองค์ความรู้	การนำเสนอจึงเกินไป แต่ก็ดีประเด็นที่น่าศึกษาจะสละอยู่ ขณะที่ต้องการเอกสารแบบผ่านๆ รู้สึกว่าดีกว่าการนำเสนอมาก	การนำเสนอสนใจ โดยเฉพาะตอนท้ายๆ เรื่องการบูรณาการทางวัฒนธรรมของชน ๔ เชื้อชาติ ซึ่งน่าคิดวิเคราะห์ถึงผลกระทบในอนาคตว่าจะเกิดอะไรขึ้น	

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มกะเหรี่ยงและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาวแก้ว
	จ.สมุทรปราการ 10540								
4	อมรรัตน์ ศรีตระกูลกิจกร 862 ถ.ตากสิน ต.บุคคโล อ.ชนบุรี กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร	นักศึกษาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง	หนังสือพิมพ์ เดลินิวส์	ด้านสังคมศาสตร์ และวรรณกรรมท้องถิ่นไทย และคติความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทย	กลุ่มชนที่เฝือกักกันทางวัฒนธรรมของตนเอง และประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย	เป็นการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างท้องถิ่นกับนักวิชาการและประชาชนในชาติ และช่วยในการดำรงคงอยู่ของวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของกลุ่มชนอย่างแท้จริง โดยให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการเข้าไปเข้าใจและเรียนรู้ ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ	นำเสนอได้ดี		
5	ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร 73/2 ม.3 ช.เค.แอล.เอ็ม ถ.แจ้งวัฒนะ แขวงตลาดบางเขน หลักสี่ กรุงเทพฯ 10210	อาจารย์พิเศษ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏพระนคร / นักศึกษาปริญญาโท ปี 4 ประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร	หนังสือพิมพ์ มติชน	งานวัฒนธรรม ประเพณีทั้งของราชบุรีและประเพณีหลวง การสืบค้น ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ	ลักษณะของเชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณีของ แต่ละกลุ่มที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไป รวมทั้งบุคคลิกนิสัยใจคอ การทำมาหากิน การแต่งกาย	เห็นด้วย กับการทำงานวิจัยของนักวิจัยท้องถิ่น และผู้ประสานงานส่วนกลาง หากร่วมมือกันจะก่อประโยชน์อย่างดียิ่ง	ดี	เห็นความหลากหลายรวมกลุ่มอยู่อย่างสันติ	
6	ภัสสร ดั่งสุวรรณ ภัทร ดั่งสุวรรณ สังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี กรุงเทพฯ โทร. 02-890-1801	หัวหน้าโปรแกรม สังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี กรุงเทพฯ โทร. 02-890-1801	จดหมายจาก ศูนย์มานุษยฯ		กลุ่มเชื้อชาติที่อยู่ในสังคมไทย มีวัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างจากกลุ่มชนชาวไทยซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่	ดีมาก เพราะคนที่อยู่กันจะเข้าใจสภาพท้องถิ่นของตนเองดี และนำมาผสมผสานกับนักวิชาการ ส่วนกลาง แต่ควรกำหนดรูปแบบของการเขียนรายงาน เช่น หัวข้อ แผนที่แสดง	ได้ความรู้เข้าใจกลุ่มกะเหรี่ยงและมอญเพิ่มขึ้น แต่น่าจะมีแผนที่ประกอบในรายงานจะดีมาก จัดประเด็นหัวข้อชัดเจน การเสนอของราชบุรีดี มีภาพพูดเข้าใจประเด็นชัดเจน	เสนอเรื่องราวดี เข้าใจชัดเจน กระตือรือร้นละเอียด ลำดับเรื่องราว เอกสารอ่านง่ายเข้าใจง่าย	

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่ากลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มกะเหรี่ยงและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาว
		ต่อ 6018					แสดงการเปลี่ยนแปลงปัญหา การแก้ไข		
7	วีระ ครอบนิ้ง 462/30 อ.จรัล สทรวงศ์ 32 แขวงศิริราช เขต บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทร. 02-4344770	ข้าราชการบำนาญ สำนักงานเศรษฐกิจ การเกษตร กระทรวงเกษตร และสหกรณ์	มหาวิทยาลัย ศิลปากร วิทยา พระ	ประวัติศาสตร์	ประชาชนพลเมืองชาติ ต่าง ๆ	ดี	ดีมาก	ดีมาก	ดีมาก
8	ศุภดา ปริงประโคน 197/11 ซ. เจริญสุข อ. พระราม 4 แขวง และเขตคลองเตย กรุงเทพฯ 10110	นักศึกษาสาขา มนุษยวิทยา มหาวิทยาลัย ศิลปากร	อ.ปราณี วงศ์เทศ	งานวิจัยทาง มานุษยวิทยา/ มัลติเทิร์น	กลุ่มคนที่มีการอยู่รวม กันเป็นกลุ่มและมี ลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ที่สามารถบอกถึง วัฒนธรรมของกลุ่ม	เป็นผลดีต่อการสืบค้น ข้อมูลในท้องถิ่นที่จะมี ความชัดเจนมากขึ้น และสามารถตีความจาก ข้อมูลได้เที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น เพราะไม่ได้ทำการ วิเคราะห์ในงานวิจัยจาก ผู้ประสานงานส่วนกลาง ฝ่ายเดียว			
9	กุลธิดา ทรัพย์ไพศาล 403 หมู่บ้านราช พงศ์ ลาตพรวัว 101 บางกะปิ 10240	นักศึกษาสาขา มนุษยวิทยา มหาวิทยาลัย ศิลปากร	อ.ปราณี วงศ์เทศ		เผ่าพันธุ์ที่มีวัฒนธรรม ร่วมกัน อาศัยอยู่ร่วมกัน	มองภาพรวมเป็นหลัก	ข้อมูลพร้อม นำเสนอ เข้าใจง่าย	เนื้อหาน่าสนใจ ข้อมูล ดี	
10	พรรณปพร ภิรมย์วัช 91/28 ตรอกวัง หลัง แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย	นักศึกษาสาขา มนุษยวิทยา มหาวิทยาลัย ศิลปากร	อ.ปราณี วงศ์เทศ		กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็น กลุ่มมีวัฒนธรรมเฉพาะ เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม ตน	เป็นผลดี ข้อมูลที่ได้ไม่ ได้มาจากการวิเคราะห์ จากส่วนกลางเพียงฝ่าย เดียว	นำเสนอเห็นเอื้อกัน ไป	เชื่อมโยงข้อมูลทาง ชาติพันธุ์ชัดเจนดี	

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่ากลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มกะเหรี่ยงและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาวแก้ว
11	กรุงเทพฯ ปองบุญ สร้อยเงิน 14/2 หมู่ 8 ซ. ลาดพร้าว 23 เขต จตุจักร กรุงเทพฯ 10900	นักศึกษาสาขา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย ศิลปากร	อ.ปราณี วงศ์เทศ		เป็นกลุ่มที่เอกลักษณ์ ของตัวเอง มีความ พยายามที่จะดำรงเอก ลักษณะนั้นด้วย	เป็นการทำงานที่มีประ สิทธิภาพมาก เพราะนัก วิจัยท้องถิ่นมีความรู้พื้น ฐานของชุมชนดี ผู้ ประสานงานส่วนกลาง จะเป็นผู้ช่วยชาวยุช่วย กัน	นำเสนอค่อนข้างเร็ว ข้อมูลมากไปจนเลย เวลา	ค่อนข้างดี นำเสนอ งานดีมาก	
12	นือร สมหวัง 646/1 ซ.พังมี 36 ถ.สุขุมวิท 93 บางจาก กรุงเทพฯ 10250	นักศึกษาสาขา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย ศิลปากร	อ.ปราณี วงศ์เทศ		กลุ่มคนที่มีลักษณะร่วม กันทางวัฒนธรรมและมี เชื้อชาติเดียวกัน	นักวิจัยท้องถิ่นจะรู้จักชุม ชนอย่างใกล้ชิดและ ละเอียดลึกซึ้งมากกว่าผู้ ประสานงานจากส่วน กลาง แต่ส่วนกลางก็มี ความสำคัญมากเช่นกัน ทั้งสองฝ่ายควรร่วมมือ กันอย่างเป็นกลางมากที่ สุด	ให้รายละเอียดทั่วไปดี แต่เน้นเรื่องชาติพันธุ์ มาก	ทำให้รู้เกี่ยวกับชนก ลุ่มน้อยท้องถิ่น สระแก้ว	
13	วไลยพร สายเสมา 199 ถ.พราหมณ์ ศิริราช บางกอก น้อย กรุงเทพฯ 10700	นักศึกษาสาขา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย ศิลปากร	อ.ปราณี วงศ์เทศ		กลุ่มคนที่มีลักษณะร่วม กันทางวัฒนธรรม		เนื้อหาน่าสนใจ		
14	ดารารัตน์ อนุภาพบุญอัย 405/3 ถ.อิสร ภาพ แขวงหิรัญบุรี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	นักศึกษาสาขา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย ศิลปากร	อ.ปราณี วงศ์เทศ		กลุ่มคนที่มีลักษณะชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ทั้งรูปธรรมและ นามธรรมคล้ายกัน เป็น เอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ หรือกลุ่มสังคมของตน	มีความพร้อมในการ เตรียมงาน สื่ออุปกรณ์ดี	ข้อมูลละเอียด เข้าใจ ง่าย		
15	ทวีวงศ์ เทียนเสรี คอนโดมิเนียม	นักวิชาการอิสระ	วิทยุสมท. FM 100.5	เรื่องกลุ่มชาติ พันธุ์ โดยเฉพาะ	น้อยมาก แต่กระหายที่ จะรู้	ดีมาก และเป็นการ ทำงานในลักษณะผสม	ให้ความรู้มากหลากหลาย และเชื่อมโยง	ให้ความรู้มากหลากหลาย ในในกลุ่มชาติพันธุ์	ให้ความรู้มาก หลากหลาย และ

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มกะเหรี่ยงและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาวแนว
	เมืองทองธานี ดึก T.6 (10/13) ต.บ้านใหม่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี 11120 โทร. 02-9813270			ชนชาติไทยที่แท้จริง และที่ผสมผสานและการเคลื่อนไหวทางกลุ่มชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์		ผลงานระหว่าง หอจดยงช้างกับกรมกัญญา และเป็นที่นิเทศในการการบริหารจัดการด้านองค์ความรู้ชุมชน และบุคลากรภาครัฐที่จะอยู่ด้วยกันอย่างสันติ	สัมพันธ์และเห็นปัญหาขัดแย้งที่อ่อนไหวทั้งในด้านชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับชนพื้นเมือง	ฝั่งตะวันออก ทั้ง 5 เชื้อชาติ น่าสนใจอย่างยิ่งคือ มอญ	เป็นประโยชน์มาก
16	นิตยา อยู่อง	อาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	เพื่อนร่วมงาน			เป็นสิ่งที่ดีเพราะการวิจัยรูปแบบนี้เป็นที่พึงพอใจ	การนำเสนอได้เห็นภาพความเป็นมาและสถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มพหุเชื้อชาติที่ใช้อาจารย์สุรินทร์ได้ใช้การนำเสนอประกอบรูปภาพเล่าเรื่อง ช่วยให้เห็นภาพ	ให้ภาพกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดี เห็นความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ มีการใช้สื่อลำดับทำให้ผู้ฟังเห็นภาพ	
17	พระสุวิทย์ หวังดี 1651 วัดปทุมปุตรีธรรม แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700	พระสงฆ์	จดหมายข่าวมูลนิธิฯ	สนใจเรื่องกลุ่มกะเหรี่ยงและมอญ	คือกลุ่มพวกพ้องที่สามารถแยกออกได้ว่าใครเป็นคนในกลุ่มหรือนอกกลุ่ม ซึ่งอยู่ได้จากสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น	ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่คนภายนอกและภายในได้จับมือร่วมกันวิจัย เพราะอาจได้แง่มุมใหม่ๆ	เน้นการจัดการเคลื่อนย้าย และการจัดชุมชนมอญกะเหรี่ยงมากเกินไปถึงทำให้เรื่องทางสังคมและวัฒนธรรมน้อยไป	ผู้วิจัยบรรยายได้ดี แต่อาจจะเวลาที่ทำวิจัยมีจำกัด จึงทำให้ประเด็นเรื่องเชื้อชาติอื่นไม่ได้นำมากล่าว	
18	อาจารย์ทีติธิดา นาคเกษม 1635 ถ.เจริญกรุง สาทร กรุงเทพฯ 10120	อาจารย์สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครใต้	จดหมายจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร	เกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรม รวมทั้งภูมิปัญญาไทย	กลุ่มสายพันธุ์หรือตระกูลของมนุษย์ชาติเชื้อชาติต่างๆ	ดีที่จะทำงานร่วมกัน เพราะนักวิจัยท้องถิ่นจะเป็นผู้รู้ลึก รู้กว้างและจริงจังในกลุ่มชาติพันธุ์ของท้องถิ่น	ในบรรดา 3 ท่านแรกที่น่าเสนอ อาจารย์สุรินทร์นำเสนอได้ดีที่สุดแต่ค่อนข้างเร็ว เพราะเวลาจำกัด ส่วนอีกสองท่านเหมือนไม่มีการเตรียม	นำเสนอได้ดี เข้าใจง่ายและชัดเจน มีการเตรียมตัวดี เนื้อหาน่าสนใจ	นำเสนอได้ดีพอสมควร ผู้เสนออาจเป็นคนลาวเอง ก็เป็นการดี เพราะเป็นคนท้องถิ่น ทำให้เสนอเนื้อหาได้ถูกต้องชัดเจนมาก

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่ากลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมกับและนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มเกาะหรือและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาวแก้ว
							ตัว ทำให้ฟังแล้วไม่ค่อยน่าสนใจ ส่วนเนื้อหาจัดว่าดี แต่ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร		ชั้น
19	พนมไพร สายบัว 91 หมู่ 3 ต.ปากช่อง อ.จอมบึง จ.ราชบุรี 70150	รับราชการ ส่วนอุตสาหกรรมสิ่งทอ กว๊านน้ำไท พระโขนง กรุงเทพฯ 10110	จดหมายจากมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์	สนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มชนต่างๆ	กลุ่มคนที่มีความแตกต่างเฉพาะตัว โดยเฉพาะด้านภาษา วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีต่างๆ	ทำให้ได้รับรู้เรื่องราวของท้องถิ่นต่างๆ มากขึ้น ทำให้ประเพณีบางอย่างฟื้นฟูขึ้นมาอีก	กลุ่มมอญและกะเหรี่ยงจัดว่าเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี เพราะถือเป็นหนึ่งเดียวกันได้	มีหลากหลายจึงเกิดการพัฒนาความสัมพันธ์กันในแต่ละกลุ่ม จนบางครั้งแยกไม่ออก บอกไม่ถูกว่ากลุ่มไหนเป็นกลุ่มไหน	คำว่าลาวแก้วนั้นผมไม่เคยได้ยิน ไม่รู้ที่มาของคำว่าลาวแก้ว ในความคิดผมที่เคยไปคลุกคลีกับลาวที่อุตรดิตถ์ ลาวแก้วเป็นลาวตอนเหนือทางหลวงพระบาง กลุ่มที่อยู่ที่นี่คือบ้านโคก ก็น่าจะเป็นลาวแก้ว คำว่าลาวแก้วน่าจะเพี้ยนมาจากคำลงท้ายที่พูดกันของกลุ่มลาวว่า "หันแก้ว" หมายถึงหันหน้าหรือไข
20	อิบดี บัวคำศรี 39/558 ม. 7 อ.พระยาสุเรนทร์ สามวาตะวันตก คลองสามวา กรุงเทพฯ 10510	นักศึกษาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	หนังสือพิมพ์มติชน	ประวัติศาสตร์ เรื่องของคนและสถานที่	กลุ่มคนที่มีความแตกต่าง ทั้งโดยเปรียบเทียบ กับคนกลุ่มอื่นๆ ถ้าคนกลุ่มไหนไม่จำแนกตนเอง ชาติความ สามารถหรือความต้องการในการจำแนกตนเองก็ไม่ควรจะเรียกว่า	ดีทีเดียว แต่จะเป็นไปในลักษณะที่ว่าผู้ประสานงานส่วนกลางมีบทบาทในการกำหนด วางกรอบสิ่งที่ได้เรียน งานที่ออกมา บางทีเห็นเป็นสองส่วน คือของนักวิจัยท้องถิ่น และผู้ประสานงานส่วนกลาง แต่ไม่ใช่ประเด็น	เอ็นเอช เอ็นเอช ทำนองไปทางโรแมนติค หวานละมุนถึงอดีต การแสดงภาพดี เสีย แต่เปลี่ยนภาพเร็วไปหน่อยและน่าจะตัดบางภาพออกไป	แต่ไม่เห็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ นอกจากชาติพันธุ์ที่ผู้วิจัยเสนอ ที่ว่าส่วนราชการจะมีส่วนในการสร้างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ห้ามมากที่เดียว ยังไม่เห็นการปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่ม	ไม่ได้อ่านรายงาน แต่เท่าที่ฟังผู้วิจัยยังไม่เห็นลาวแก้วนัก ในแง่ที่เป็นกลุ่มคนที่แยกออกได้จากกลุ่มอื่นๆ และยังไม่เห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างข้อมูลกับผู้วิจัยทั้งสาม

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่ากลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มเกาะหรือและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาว แก้ว
21	สุทิศ ปริมพิติ วิริยะเวช 352/13 หมู่ 10 ถ.ราษฎร์พัฒนา แขวงบางปะกง เขตราชบุรี กรุงเทพฯ 10140	นักกายภาพบำบัด	เพื่อน	การแพทย์พื้นบ้าน หรือการดูแลสุขภาพ ของชนกลุ่มชาติ พันธุ์ต่างๆ โดย เฉพาะการนวด และเรื่องเกี่ยวกับ จีน	กลุ่มคนที่มีความต่าง ของภาษาและวัฒนธรรม				เสนอ ทงหน
22	ณัฐวรรณ พุ่มดี 4 ม. 5 ต.แหลม พัง อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม 73120	อาจารย์สอนใน หน่วยงานสถาบัน ราชภัฏนครปฐม ได้ ทุนศึกษาต่อ ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนคร รินทร์วิโรฒ สาขา ประวัติศาสตร์	จากเพื่อนเรียน รุ่นเดียวกัน	ท้องถิ่นศึกษา สภาพสังคม วิถี ชีวิตของคนใน กลุ่มต่างๆ ในแต่ ละสมัย	กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศ ไทยมีหลายกลุ่ม แต่ละ กลุ่มมีที่มาและความ สำคัญที่แตกต่างกัน แต่ ละกลุ่มไม่สามารถบอก ได้ว่าเป็นกลุ่มใด	ดี เพราะสามารถทำให้ ได้ข้อมูลที่น่าสนใจ ลงไปในพื้นที่ทำการ วิจัย	ให้ข้อมูลดี เห็นภาพ ของการทำวิจัยในเรื่อง นั้นได้ชัดเจน	ชัดเจนดี มีข้อสังเกต ว่า คนชาติอื่นๆ ในพื้นที่ นั้นที่อาจจะลืม	นำเสนอให้ข้อมูลดี ถึงแม้จะไม่มีการ อธิบายว่า แก้ว หมายถึงอะไร แต่ก็ ได้ทราบอัตลักษณ์ ของกลุ่มลาวแก้วได้ อย่างชัดเจน
23	กนกวรรณ ไสภณ วัฒนวิจิตร 1909/505 ถ. เจริญสนิทวงศ์ 65 บางพลัด กรุงเทพฯ 10700	กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์สารคดี	เฟซบุ๊ก	กลุ่มคน ศิลป วัฒนธรรม สังคม	กลุ่มคนที่มีความแตกต่าง ทางเชื้อชาติ แต่ สามารถอาศัยอยู่รวม กันในสังคมเดียวกัน อย่างกลมกลืน	ดี ถือเป็นการพบกันครั้งแรก ทางและเป็นการกระจาย ความรู้ความเข้าใจสู่ นักวิจัยท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ งานวิจัยได้ผลใกล้เคียง ความเป็นจริงที่สุด แต่สิ่งที่ ควรระวังคือ ผู้ประสาน งานส่วนกลางต้องไม่ยึด อำนาจอาจทำให้การวิจัย ท้องถิ่นคล้อยตาม หรือ ทำตามสายตาหรือความ เข้าใจจากคนส่วนกลาง	การนำเสนอในช่วง แรกยังติดขัดอยู่บ้าง ทำให้ใช้เวลามากส่ง ผลต่อช่วงท้ายทำให้ ต้องเร่งยิ่งขึ้น สำหรับ ข้อมูลยังให้ภาพไม่ชัด เงินนักในเรื่องความ ขัดแย้งของเกาะหรือ กับมอญ หรือเกิดอะไร ขึ้นบ้างระหว่างคน 2 กลุ่มเมื่อเกิดความ เปลี่ยนแปลงหลังการ	การนำเสนอกระชับดี สามารถสร้างความ เข้าใจต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ได้ตรงประเด็น	ผู้ประสานงานสรุป ความคิดได้ดีและทำให้ เกิดความเข้าใจ ต่อกลุ่มลาวแก้วยิ่งขึ้น ส่วนการนำเสนอ ของมอญผู้วิจัยต้อง ปรับเปลี่ยนจากสอง กลุ่มเข้า แต่ให้ความ รู้สึกได้มากกว่า เพราะเหมือนหนึ่ง คำบอกเล่าของคน เก่าแก่ อย่างใจรัก

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มกะเหรี่ยงและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาวแก้ว
						งานวิจัยที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือจากส่วนกลางและท้องถิ่นจะก่อให้เกิดความเข้าใจสำหรับคนวงกว้างมากขึ้น	สร้างเงื่อนไข		ตาม ภาพของลาวแก้วยังไม่ชัดเจนอยู่ดีว่ามีลักษณะแตกต่างจากลาวอื่นๆ หรือมีอัตลักษณ์อะไรที่ชัดเจนบ้าง
24	สุดารา สูงฉายา	สำนักพิมพ์สารคดี	จากเพื่อน	เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผู้คน	กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมภาษา เป็นอัตลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งอาจมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยอื่นๆ ได้ แต่อย่างน้อยก็มีความสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมเดียวกัน	เป็นการทำงานที่ไม่ส่งเสริมเพราะคนท้องถิ่นจะรู้รายละเอียดในท้องถิ่นของตนได้ดีกว่าคนภายนอก ขณะเดียวกันคนภายนอกก็อาจมีมุมมองที่แตกต่าง อาจเป็นตัวที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวิธีคิด วิธีทำงาน เป็นการเสริมกันและกัน	ในส่วนกะเหรี่ยงให้รายละเอียดที่เปรียบเทียบยังไม่เห็นชัด อาจเพราะถูกเวลาบีบรัดก็ได้	การนำเสนอแต่ยังไม่ทราบชัดเจนว่ากลุ่มผู้อพยพลาวตัวกันไหนทางชาติพันธุ์อย่างไร ใช้อะไรเป็นตัวแบ่งกลุ่ม นอกจากนั้นเรื่องปฏิสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรมมากกว่าการแต่งงานหรือบอกว่ามีรายละเอียดมากกว่านี้ไหม อย่างพูดถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความรู้สึก สิ่งที่ตนเข้าใจมากกว่าจะวิเคราะห์แยกประเด็น จึงทำให้ผู้ประสานงานต้องเป็นผู้แจกแจงรายละเอียด	การนำเสนอแต่ยังไม่ทราบชัดเจนว่ากลุ่มผู้อพยพลาวตัวกันไหนทางชาติพันธุ์อย่างไร ใช้อะไรเป็นตัวแบ่งกลุ่ม นอกจากนั้นเรื่องปฏิสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรมมากกว่าการแต่งงานหรือบอกว่ามีรายละเอียดมากกว่านี้ไหม อย่างพูดถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความรู้สึก สิ่งที่ตนเข้าใจมากกว่าจะวิเคราะห์แยกประเด็น จึงทำให้ผู้ประสานงานต้องเป็นผู้แจกแจงรายละเอียด
25	กันยา เอื้อประเสริฐ 58 ถ.เกษตรสิน อ.เมือง จ. นครปฐม 73000	บรรณารักษ์ งานศูนย์ข้อมูลภาคตะวันตก หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม	จดหมายจากศูนย์มานุษยวิทยา	กลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตก	กลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มซึ่งอยู่หลากหลายกลุ่ม มีวัฒนธรรมประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง	นักวิจัยท้องถิ่นมีความรู้และความเข้าใจลึกซึ้งในเรื่องราวและปัญหาของท้องถิ่นตน และผู้ประกอบการส่วนกลางก็มีความรู้กว้างขวาง สามารถโยงประเด็นต่างๆ ให้มองเห็นภาพได้ชัดเจน	น่าสนใจ มีเนื้อหาดี แต่ใช้เวลามากไปหน่อย การเสนอของอ.สุรินทร์น่าสนใจมาก	ให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับชนกลุ่มต่างๆ ละเอียดดี	ให้ความรู้ละเอียดดี
26	วันวิสา ยุ่นขจร	นิสิตปริญญาโท	อาจารย์ที่	ชาติพันธุ์	กลุ่มชนกลุ่มต่างๆ ใน	ดี เพราะคนในท้องถิ่น	ประเด็นที่พูดมีมากแต่	พูดได้คล่อง เข้าใจดี	เป็นเรื่องที่น่าสนใจ

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่าง นักวิจัยท้องถิ่นและจาก ส่วนกลาง	กลุ่มเกาะห้องและ มอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ใน จังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาว แก้ว
	11/7 ม.1 ต.สุรศักดิ์ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี 20110 โทร. 01-3405370	สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา	ปรึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ ม.บูรพา		กลุ่มใหญ่หรือในประเทศที่มีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ความเป็นอยู่ต่าง ๆ มีความเหมือนกัน หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชัดเจน	มักจะรู้เรื่องราวต่างๆ มากกว่าคนอื่นอีก ส่วนผู้ประสานงานส่วนกลางก็เป็นผู้รู้เทคนิคต่างๆ ถ้าหากประกอบกันน่าจะลงตัว แต่เวลานำเสนอผู้ประสานงานส่วนกลางควรดูแลช่วยจัดระเบียบการพูดของนักวิจัยท้องถิ่นก่อน	ฟังดูสับสนวกวน ส่วนคนหลังสุดฟังเข้าใจ และนำเสนอได้เตรียมมาดีพอควร ในเอกสารที่แจกดี	นำเสนอ แต่ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร เป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าจะศึกษาลงในครั้งนี้น่าจะมีส่วนสำคัญ พันธุ์ที่พูดถึงน่าจะให้เขานำเสนอความดั้งเดิมของชาติพันธุ์ของตัวเอง มากกว่าจะให้เราคิดประยุกต์เสียจนไม่นำเสนอใจเอกสารดีค่ะ	ผู้ประสานงานกลางสรุปได้ดี เข้าใจดี คนสุดท้าย
27	มนต์ชัย น้อยสอน mar_chy_@hotmail.com	นักศึกษา ภาคบัณฑิต สาขาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	คนรู้จักและใบประกาศนียบัตร	การวิจัยทางสังคม วิทยา การเมือง และการปกครอง ส่วนท้องถิ่น	เข้าใจว่าหมายถึงกลุ่มชนหรือชนชาติที่มีหรือเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันและมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนร่วมกัน	เป็นรูปแบบการวิจัยที่ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากทำให้ได้รับทราบข้อมูลหรือข้อเท็จจริงของปรากฏการณ์จากมุมมองของคนในท้องถิ่นที่มีความลึกซึ้งขึ้นในหลายแง่มุม	อยากทราบกระบวนการในการทำการวิจัย มีพูดถึงในการนำเสนอ ทำให้ไม่เห็นภาพและไม่ทราบว่าบทบาทของนักวิจัยอยู่ตรงไหน แต่ข้อมูลมีความละเอียดดี	เหมือนกลุ่มแรก อยากเห็นภาพของกระบวนการวิจัยโดยรวม	นำเสนอได้ดีมาก แสดงให้เห็นถึงความจริงและเห็นภาพของการวิจัยอย่างคร่าวๆ
28	อาจารย์โสภณ จงสมจิตร 80/6 ม.6 ถ.ประชาราษฎร์ ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี	อาจารย์ 3 ระดับ 8 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเพาะช่าง 88 ถ.ศรีเพชร วังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ	หนังสือพิมพ์	การวิจัย สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น ชาติพันธุ์วิทยา	กลุ่มชาติพันธุ์ไท และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย และนอกประเทศไทย		ดีมาก	ดี	ดีและข้อมูลน่าสนใจ และทั้งสามกลุ่มต้องศึกษา ภาษา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และหัตถกรรมที่เป็นวิถีชีวิตด้วย
29	จิราภรณ์ อุ่นเกษม	รับราชการ กรมวิเทศสหการ 982 ถ.กรุงเกษม เขต	จดหมายข่าวมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์	ความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม ความมีลักษณะ			ได้ความรู้ที่ลึกซึ้งขึ้น การบอกความคิดในการวิเคราะห์กลุ่มที่มีบท		แม้ว่าคนลาวแก้วจะถูกดูถูก แต่ขณะนี้ เป็นยุคที่ผ่านมา

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่าง นักวิจัยท้องถิ่นและจาก ส่วนกลาง	กลุ่มเกาะหรือเรื่องและ มอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ใน จังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ดาว แก้ว
		ป้อมปราบ กรุงเทพ 10200		เฉพาะ การสืบ เชื้อสาย			บาทหรือกรณีทาง สังคม เปรียบเทียบกับ ที่ฟังจากสื่อที่จะระบุ อย่างกว้างๆ ที่ได้ ความรู้เรื่องการ อนุรักษ์ป่าคนอยู่กับ ป่า		นานแล้ว ดังนั้น การพิสูจน์ การ พัฒนาชีวิตตนให้ เห็นว่าไม่ได้ด้อยไป กว่าใครและมีความ ภูมิใจในความเป็น เอกลักษณ์ของตนจึง เป็นสิ่งที่อยากให้ เกิดขึ้น สิ่งที่ซ้อนทับกันคือ วิถีการทำเกษตร กรรมที่เหมือนกันไม่ ได้แบ่งชาติพันธุ์ ไม่ ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ ใดๆ
30	สุภาวดี ไปสถานนท์ 99/332 ม. 8 ต.บางพูด อ.ปาก เกร็ด จ.นนทบุรี	นิสิตมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ ภาควิชา ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย	อาจารย์ ประธานที่ ปรึกษาวิทยานิพนธ์	การเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและ สังคมของชุมชน มอญเกาะเกร็ด	เป็นกลุ่มที่มีเชื้อชาติและ สังคมวัฒนธรรมของตน เอง ซึ่งในสถานการณ์ หนึ่งอาจต้องอยู่ต่างถิ่น หรือมีกลุ่มอื่นเข้ามาอยู่ ในสังคมร่วมกัน และ สามารถแลกเปลี่ยนหรือ สัมผัสวัฒนธรรมต่างกัน จนเกิดความกลมกลืน ทางสังคมได้เช่นกัน	ดีและเห็นด้วย เพราะนัก วิชาการส่วนท้องถิ่นหาก มีการเก็บข้อมูลลงพื้นที่ ได้รับความสะดวกจากผู้ ประสานงานส่วนกลาง ตลอดจนข้อเท็จจริง แนว ทาง และโดยเฉพาะข้อ มูลจากภาครัฐที่ผู้ ประสานงานส่วนกลาง ได้จัดหาประสานงาน เพื่อนำมาประกอบกับข้อ มูลในส่วนท้องถิ่นจะทำให้ ให้ข้อมูลที่มีความชัด เจนมากขึ้น	ค่อนข้างชัดเจนและ ทำให้เห็นภาพชัดเจน ดี และอยากให้กล่าว ถึงมอญในภูมิภาค ตะวันตกที่ไปอยู่ใน จังหวัดอื่นๆ ด้วย		การเทียบประเด็น บางประเด็น เช่น เรื่องความเข้าใจใน เรื่องผี ศาล ตาม ความเชื่อของแต่ละ พื้นที่ ก็ไม่ได้อธิบาย ว่าทำไมถึงเรียกต่าง กัน และอะไรเป็นสิ่งที่ ทำให้เกิดความ แตกต่างกัน ซึ่ง เรื่องอื่นๆ ก็คล้าย กัน อธิบายแล้วยัง ไม่ค่อยเห็นภาพของ เหตุผล และอาจจะ เหมือนการเล่าถึง ความเป็นไปของแต่

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจคือคำว่า Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มเกาะเหียงและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาว
31	ปารณัฐ สุขสุทธิ์	ข้าราชการ สำนักงานนโยบายและแผนสาธารณสุข	ข่าวผ่านพี่	วัฒนธรรมท้องถิ่นด้านต่างๆ กับงานศึกษาทางมานุษยวิทยาสังคมวิทยา	กลุ่มคนที่แยกลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะและเป็นชนกลุ่มน้อย	ดี และน่าจะสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นด้วย	อาจมองไม่ชัดนักเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่เห็นเรื่องอัตลักษณ์พอสมควร ยังเห็นแค่ข้อมูลทางกายภาพและข้อมูลปรากฏการณ์ โดยขาดการวิเคราะห์ให้เห็นว่า ปรากฏการณ์นั้นภายใต้เงื่อนไขทางกายภาพสัมพันธ์กับอะไร อย่างไร มีความหมายทางสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ สิ่งแวดล้อมหรือการอยู่รอด การปรับตัวในแง่ไหนอย่างไร เช่นพิธีค้าไฟต์เป็นการแสดงออกของชาวบ้านเรื่องอะไร และมีคำอธิบายเบื้องหลังพฤติกรรมนี้อย่างไร		ละพื้นที่ ตลอดจนถึงลักษณะเด่นเท่านั้น อาจได้พบสรุปที่โยงถึงกันทำให้เห็นอะไร
32	ชมชนก ทรงมิตร 29/2 หมู่ 6 ต.บางเสน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี	อาจารย์โรงเรียนราชวินิตมัยมิตร เป็นนิสิตปริญญาโท อักษรศาสตร์ จุฬา	internet	คติชนวิทยา			หัวข้อและเนื้อเรื่องน่าสนใจแต่เวลาน้อยไป ถ้ามีเวลามากกว่านี้คงได้รายละเอียดกว่านี้		

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่าง นักวิจัยท้องถิ่นและจาก ส่วนกลาง	กลุ่มเกาะเหียงและ มอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ใน จังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาว แก้ว
		ลงกรณ มหาวิทยาลัย					มาก		
33	จารุจิต ลินธุ์ไชย	นักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร	อ.ปราณี วังสะเท็		กลุ่มที่มีเอกลักษณ์และ วัฒนธรรมเป็นของตนเอง	ไม่แน่ใจใช้ความเห็นส่วนตัวเข้าไปตัดสินกลุ่มชาติพันธุ์นี้ พินธุ์นี้	ให้ความรู้เรื่องที่ตั้ง ภูมิศาสตร์ ที่พวกเขา อยู่โดยละเอียดวัฒนธรรมของ ละเอียดยังคงจะ เด่นชัดกว่านี้	ให้ข้อมูลแต่ละชาติพันธุ์และ เอกลักษณ์ของ กลุ่มมากกว่านี้ เพื่อให้ เข้าใจถึงความ หลากหลายในจังหวัด สระแก้ว	
34	พิศาล บุญยุค หมู่ 7 ต.เกาะ เกร็ด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี	ศูนย์วัฒนธรรมชุมชน อนุญเอกราเถิด	จากจดหมาย จากศูนย์ มานุษย์			ดี เพราะนักวิจัยท้องถิ่น จะเป็นแหล่งข้อมูลการ วิจัยที่ดี ส่วนผู้ประสาน งานส่วนกลางจะเป็นผู้ ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจ ในการวิจัยและดำเนิน ไปอย่างมีระบบ ถูกต้อง ตามหลักการวิจัย	เก็บรวบรวมข้อมูลดี	เนื่องจากมีหลายชาติพันธุ์ ความละเอียดจึง อยู่ในกรอบจำกัด	แนวทางในการรวบรวม และวิจัยดี
35	ปิยะ มณีวงศ์	นักวิชาการศูนย์ มานุษยวิทยาสรีร ธร	โปสเตอร์	ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์	เป็นกลุ่มที่ถวิลหาวิถี ดั้งเดิมที่ถูกปรับเปลี่ยน ไป ต่างมีเอกลักษณ์ที่ ต้องกลายพันธุ์ไปตาม กระแสทุนนิยม และจาก อำนาจรัฐส่วนกลางที่ พยายามหลอมละลายให้ กลายเป็น "คนไทย"	เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ระหว่างคนนอกและคน ใน ความสมดุลของ งานวิจัยน่าจะมีความ เป็นกลางไม่อคติ เป็นท้องถิ่น โดยมีกลิ่น อายของชาวบ้านผสมกับ ผู้ประสานงานส่วนกลาง ที่เป็นวิชาการ	เอกสารดี แต่ผู้วิจัย มีเทคนิคการนำเสนอ ไม่ค่อยราบเรียบเท่า ใดนัก ภาพที่นำเสนอ ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร น่าจะมีส่วนภาพหรือ สื่อที่ช่วยมากกว่านี้	เอกสารดี ผู้วิจัยขาด ความกลมกลืนในการ นำเสนอ อาจเป็น เพราะเวลาที่กระชั้น เกินไป	เอกสารดี ผู้วิจัยใน ที่ช่วยกันนำเสนอ อย่างมีรูปแบบ เห็น ภาพโดยรวมของ ลาวแก้วบ้างพอสมควร
36	ชมพู หุต กระต่าย	นักวิจัยศูนย์ นวัตกรรมนโยบาย มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีพระจอม เกล้าธนบุรี	เว็บไซต์ของ ศูนย์มานุษย วิทยาสรีร	สื่อวัฒนธรรมและ ชุมชน	กลุ่มที่มีวัฒนธรรม พิธี กรรม เชื้อชาติ หรืออัต ลักษณ์เฉพาะกลุ่มของ ตน	เป็นการบูรณาการใน แบบมีส่วนร่วมและได้ ปะโยชน์ต่อการเรียนรู้ ร่วมกันระหว่างนักวิจัย และคนในท้องถิ่นที่จะมี	ได้ความรู้และภาพที่ชัดเจน รายละเอียดเชิงวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อย่างดี แต่ อยากให้เห็นแต่ละกลุ่มได้ชัด และมีข้อเสนอแนะที่ชัดเจนว่า ผลจากการวิจัยนี้ สามารถต่อยอดและนำไปใช้ประโยชน์ อย่างไร เป็นต้นว่า รัฐหรือหน่วยงานใดควรมีมาตรการสนับสนุน และให้ความสำคัญกับงาน		

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยท้องถิ่นและจากส่วนกลาง	กลุ่มกะเหรี่ยงและมอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาว
						ประโยชน์อย่างมากต่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและคนในท้องถิ่นในการถอดองค์ความรู้และผลสมผสานความคิดระหว่างนักวิจัยในส่วนกลางและท้องถิ่น	เชิงวัฒนธรรมหรือกลุ่มชนหลากหลายวัฒนธรรมอย่างไร รวมทั้งกระทรวงวัฒนธรรมที่กำลังจะก่อรูปควรมีบทบาทอย่างไร		
37	ธารจันทร์ วนะโพธิ์ 217 หมู่บ้านธนิธรรณวิภาวดี เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10100		เอกสารจากศูนย์มานุษยวิทยา	วัฒนธรรม	เป็นชนกลุ่มต่างๆ ที่ต่างความเป็นอยู่อย่างมีวัฒนธรรม เป็นแบบอย่างหรือเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเอง	คิดว่าที่ฝ่ายวิจัยที่อยู่ส่วนกลางจะออกไปทำวิจัยเองแต่เพียงส่วนเดียว ผู้วิจัยท้องถิ่นอาจมีความเข้าใจลึกซึ้งหรือมีข้อมูลที่กว้างขวางถูกต้องกว่า อาจจะทำให้ได้ผลวิจัยที่ถูกต้องหรือละเอียดลึกซึ้งดีกว่า	คิดว่าโดยรวมนักวิจัยได้ค่อนข้างละเอียดดี แต่ยังขาดข้อถกเถียงกลุ่มไป ซึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับงบประมาณการวิจัย อย่างไรก็ตาม ในแง่ของการวิจัยในส่วนของการวางแผนนำงานไปปฏิบัติเพื่อจะได้ประโยชน์มากขึ้น ในการนำผลการวิจัยมาใช้ แทนที่วิจัยแล้วจะดัดแปลงแก้ไขหรือเป็นประโยชน์เฉพาะทางการศึกษาทางมานุษยวิทยาเท่านั้น		
38	เรืองยศ มนัสช่วง 63 ซ.เทพทวี 2 ถ.ศรีนครินทร์ สวนหลวง กรุงเทพฯ 10250		เอกสาร		เป็นคนกลุ่มต่างๆ ที่ได้เคยพบเข้ามาจากการศึกษาสงครามในสมัยโบราณ แล้วตั้งเป็นชุมชนต่างๆ ขึ้น		ข้อมูลครอบคลุม		เนื้อหาอภิปรายโดยรวมค่อนข้างกระชับ ไม่ได้ลืมนึกถึงกลุ่มชาติพันธุ์เท่าที่ควร
39	ชุติมา เล็กวงษ์ 763 ถ.ริมทางรถไฟ แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ 10600		เอกสาร		มักจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากการอพยพ		ดี	ดี	ดี
40	สุธาริณี วาคาบยา ยาวี	โรงเรียนกรุงเทพการบัญชีวิทยาลัย	มหาวิทยาลัย	บรรพบุรุษของชนชาติไทย	กลุ่มชนต่างๆ ที่มีเชื้อสายของตนเองแตกต่างกัน				

No	ชื่อ ที่อยู่	อาชีพ-หน่วยงาน	ทราบข่าวจากแหล่งใด	สนใจในงานศึกษาเรื่องใด	ความเข้าใจต่อคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์หรือ Ethnic Group	การทำงานร่วมระหว่าง นักวิจัยท้องถิ่นและจาก ส่วนกลาง	กลุ่มกะเหรี่ยงและ มอญ	กลุ่มชาติพันธุ์ใน จังหวัดสระแก้ว	กลุ่มชาติพันธุ์ลาว แนว
41	คุณกร บุญเทียม วัด 52/40 ซ. จรัญ 96/1 ถ. จรัญสนิทวงศ์ บาง พลัด กรุงเทพฯ 10700	588 ถ.เพชรบุรี เขต ราชเทวี กรุงเทพฯ 10400	ศิลปากร		เป็นมอญ ไทลื้อ ไทจีน ไทลาว ไทเจ้าพระยา ขณะนี้เป็นคนกลุ่มน้อย	ดี เพราะการทักวิจัยบาง เรื่อง ต้องเข้าไปในชุมชน ท้องถิ่นที่ไม่เคยไป จึง ต้องอาศัยความร่วมมือ ของคนในพื้นที่ด้วย ซึ่ง การวิจัยร่วมกันอย่างถูก ต้องชัดเจน	ชี้ให้เห็นถึงความ เคลื่อนไหวทางสังคม การเคลื่อนย้ายทาง สังคมและการแสดง อัตลักษณ์ของกลุ่มได้ เป็นอย่างดี	แสดงถึงการอยู่ร่วมกัน ของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่ง เป็นการปรับเข้าหากัน โดยเกิดความขัดแย้ง น้อยที่สุด ความเป็น กลุ่มชาติพันธุ์เล็กๆ ที่ เป็นองประกอบย่อย ในสังคมด้วย	อยากให้ลงราย ละเอียดในการแต่ง กาย พิธีกรรมที่คิด ว่าต่างจากลาวกลุ่ม อื่น ทำให้เอกลักษณ์ ของกลุ่มนี้สูญหายไป
42	ประจวบ หวาช โป่ง	ก่อสร้าง							